

Arriben també de Catalunya nombroses exposicions, moltes d'elles incloent ja la qüestió dels estams. Ferran Puig presenta la del FPE, així com de fabricants de productes químics de Barcelona. Josep Ferrer i Vidal en presenta una, relativa als estams, de l'empresa *Cuadras, Feliu y Compañía*, amb el suport de l'IFTN, FPE, IACSI, IIT i GFS i d'alguns particulars vinculats a la indústria llanera; en presenta també una altra del GFS i de l'IIT. Marià de la Pau Graells presenta la de la SEBAP, corporació a la que representava al Senat. Josep Maluquer presenta diverses exposicions de fabricants de filats i teixits de llana, de productes químics de Barcelona i del CC. Arriben també, remeses pel Govern, exposicions de les juntes provincials d'agricultura, ramaderia i pesca de Barcelona i de Tarragona, així com de comerciants, fabricants i consumidors de cànem en floca de Barcelona, que es mostren favorables a l'aprovació d'aquesta partida.

Com a exposicions procedents de fora de Catalunya, cal esmentar-ne algunes de corporacions valencianes, oposant-se a les rebaixes en els cànems i altres plantes tèxtils.

D.4) Debat a les Corts.

Al Congrés, el debat es fa, amb interrupcions, entre el 21 de febrer i el 21 de març de 1883. Hi ha un primer debat sobre la totalitat, consumint els tres torns en contra tres diputats per Catalunya: Enrique Orozco, Pedro Diz Romero i Pere Bosch i Labrús, que són contestats per tres membres de la comissió: Ricardo García Martínez, Joan Fabra i Floreta i Segismundo Moret. Dins d'aquest debat sobre la totalitat, intervenen també José de Carvajal i Antonio María Fabié. Es passa a continuació a un llarg debat de l'articulat, en el que s'analitza cada partida del projecte, junt amb les múltiples esmenes proposades. Del grup de diputats catalans intervenen Pere Bosch i Labrús i Víctor Balaguer, per al·lusions, i Fèlix Macià i Bonaplata, Pedro Diz Romero i Bartomeu Godó, defensant llurs esmenes.

Al Senat, el debat es realitza entre el 31 de maig i el 20 de juny, també amb interrupcions. Hi ha un primer debat entorn al vot particular del vescomte de Campo-Grande, amb la intervenció d'ell mateix, que és contestat pel president de la comissió, Ruíz Gómez. Dins d'aquest debat, intervenen també el ministre de Marina (Rafael Rodríguez Arias) i el president del Consell de ministres (Sagasta). Es passa a continuació al debat sobre la totalitat, consumint els tres torns en contra el marquès de Monistrol³⁴¹, José García Barzanallana i Ferran Puig, que són contestats pels membres de la comissió Antonio Terrero (primer i tercer torn) i Nicolás del Paso y Delgado (segon). En el debat sobre l'articulat, i igual que en el Congrés, hi ha un considerable nombre d'intervencions, potser no tant al detall, perquè les transaccions en partides concretes ja s'havien fet en aquesta cambra. Dels senadors catalans intervenen Josep Maluquer, que defensa la seva esmena relativa als estams, en connexió amb els desitjos de les corporacions econòmiques catalanes, i Marià de la Pau Graells, que fa uns aclariments tècnics.

Cal tenir en compte que en el transcurs del debat al Senat, però fora de les sessions, el ministre d'Hisenda negocia amb Maluquer i amb el marquès de Casa-Jiménez (Carlos Jiménez Gotall) una transacció en la partida dels estams, sense haver parlat abans amb la comissió. Això provoca la dimissió del president d'aquesta, Ruíz Gómez i l'oposició de dos membres més, que no signen el nou dictamen. El comte de Bañuelos, que no apareix durant tot el debat, probablement perquè ocupava un destí diplomàtic, també és substituït. Hi ha,

341. Veure també MONISTROL, Marqués de: *Discurso pronunciado* ..

doncs, una recomposició de la comissió i un nou dictamen relatiu als estams. Hi ha també un vot particular de Nicolás del Paso i d'Augusto Comas, proposant el manteniment de la taxa per als estams, junt amb un altre del vescomte de Campo-Grande, en el que introdueix una clàusula de reciprocitat.

Després d'aquestes modificacions, hi ha un nou debat sobre els dos vots particulars, per passar a continuació al debat sobre l'articulat i les esmenes.

Tenint en compte les moltes esmenes rebudes pel projecte, sobretot al Congrés, amb la participació de diverses agrupacions regionals de parlamentaris, els vots particulars al Senat i la difícil transacció en el tema dels estams, sobta l'anàlisi del debat parlamentari del projecte de primeres matèries que fa Serrano Sanz, quan afirma que el combat gairebé sol Bosch i Labrús³⁴². Es tracta d'un debat accidentat, en el que per digerir les 54 esmenes del Congrés i les 7 del Senat, més els 3 vots particulars emesos en aquesta Cambra, les Corts han de dedicar força sessions a debatre aquest tema i a negociar transaccions entre els diversos sectors econòmics interessats en ell, partida per partida.

A continuació, veurem les principals argumentacions dels parlamentaris que intervenen en el debat a ambdues cambres, distingint quatre grans blocs: 1) els parlamentaris ministerials, membres de les comissions i ministres que es mostren favorables al projecte; 2) els membres de la minoria conservadora, que s'hi mostren contraris; 3) els parlamentaris que s'hi oposen, per temes concrets; 4) els parlamentaris catalans, contraris al projecte.

Entre els defensors del projecte, es presenta aquest com una compensació a la indústria, pels perjudicis ocasionats pel tractat de comerç amb França. Davant de les argumentacions dels opositors al projecte, en el sentit que això implicava un reconeixement dels perjudicis que ells havien pronosticat amb l'esmentat tractat, es diu que la compensació seria en tant que reequilibri aranzelari: el tractat hauria abaratit els drets d'entrada de determinats gèneres estrangers, però proporcionalment no s'hauria rebaixat les primeres matèries que la mateixa indústria nacional necessitava per a la seva fabricació, de tal manera que no estarien en les millors condicions de competir. La solució, segons ells, seria una nova rebaixa de taxes, aquest cop selectiva i encaminada a abaratir els costos d'aquestes indústries.

Davant del rebuig de molts oradors del terme de "primeres matèries", en constatar que en realitat moltes eren productes elaborats, s'adverteix que s'està utilitzant aquest terme no pas en el sentit que puguin no tenir elaboració, sinó en el de productes que són utilitzats com a tals matèries primeres per les indústries que hagin pogut quedar més afectades per l'esmentat tractat.

Censuren la tàctica dels industrials catalans, de rebutjar formalment el projecte per un desig de coherència ideològica, quan en realitat els afavoria clarament. Per a Martos, president de la comissió del Congrés, hi hauria, a més, la voluntat de no trencar una possible aliança amb els interessos agraris:

Lo que aquí sucede, Sres. Diputados, es que parece como que los intereses fabriles se olvidan de sí propios. Sálvense los principios, aunque se perjudiquen nuestros intereses: esto parece decir, Sres. Diputados; pero ¿no comprendéis que esto no es humano? ¿no comprendéis que hay algo debajo de esto, que fácilmente se descubre y esclarece a poco que se examine? Es que los intereses proteccionistas quieren ampararse detrás del respeto a un principio; no quieren quedar aislados en el país; no quieren ponerse en lucha con todos los intereses del país, como se pusieron en la ocasión del último convenio con Francia; quieren, Sres. Diputados, estar asociados a los intereses permanentes de la agricultura; no quieren que esos intereses se les vayan; quieren poner un valladar eterno e infranqueable a todos los progresos, por lentos y medidos que sean, a

342. SERRANO SANZ: *El viraje ...*, p.73 i seg.

todo adelanto de libertad en el orden de las reformas económicas; y por eso, como se sienten débiles ellos solos, invocando los principios en la esperanza y el deseo de que, a pesar de sus protestas, prevalezca la ley y se haga la reforma de que han de aprovecharse, protestan antes, y así llegan a una superior conciliación, a la conciliación de principios y a la conciliación de intereses; porque sus malos consejeros les arrastran a una política pesimista y les persuaden de que toda su esperanza consiste, de un lado en esas alianzas con los intereses agrícolas, de otra en la conveniencia de que se muestren altamente airados y de que no quieran aceptar ni aún esta ley de compensación que se les da por los perjuicios que sufrieron por el tratado de comercio con Francia³⁴³.

En el debat del Senat, Sagasta es refereix també a aquesta qüestió, alhora que afirma —en unes frases que obtindrien un gran ressò— que els industrials li demanaven una cosa oficialment i una altra per sota mà (es tracta d'una cita reproduïda a l'apartat de diferències entre corporacions). Afegeix: (...) *los mismos industriales, cuando se discutió el proyecto de ley del tratado con Francia, una de las cosas que me pedían en mi despacho todas las Comisiones industriales que se me acercaron, fue esta: que ya que aumentábamos la entrada de los productos elaborados del extranjero, por lo menos les proporcionáramos las primeras materias en las mismas condiciones en que las obtenían los países extranjeros*³⁴⁴. Aquesta qüestió, sortirà al següent míting de l'ARAA, en el que Gumersindo de Azcárate es refereix a la postura ambígua de les corporacions catalanes (es tracta d'una cita també reproduïda al mateix apartat de diferències entre corporacions).

En un altre ordre de coses, els defensors del projecte rebutgen l'acusació d'irregularitat en el tràmit parlamentari pel fet d'atorgar tot el projecte a una comissió creada per a un tema menor, tot afirmant que quan es va prendre en consideració la primera proposició de llei, el ministre d'Hisenda ja va advertir que estava estudiant el tema i que volia eixamplar les partides compreses.

Parlen també d'un previsible augment de la renda de duanes, partint de la premissa que a més importacions, més ingressos, encara que la taxa sigui inferior.

Interrogats els membres del Govern sobre si consideraven el projecte qüestió de gabinet, respon el ministre d'Hisenda, Justo Pelayo Cuesta, al Congrés que no ho és, recomanant, no obstant, la seva aprovació, amb les esmenes pactades. Per la seva banda, Sagasta reitera al Senat els mateixos conceptes.

Entre els conservadors, se censura el procediment d'intentar compensar la indústria de les rebaixes aranzelàries anteriors per la via de noves rebaixes. Consideren que el que caldria seria analitzar les primeres, per veure si havien estat convenients. S'oposen al que consideren un procés de constant rebaixa de l'aranzel. Denuncien que la rebaixa prevista afavorirà sols mínimament la indústria, mentre que crearà greus perjudicis a altres sectors. Qüestionen la denominació de "primeres matèries" i pronostiquen un descens de la renda de duanes. Alguns membres d'aquest grup, com el comte de Toreno al Congrés i José García Barzanallana al Senat, analitzen amb més deteniment algunes de les partides contingudes al projecte, rebutjant les rebaixes previstes.

Entre el sector que s'oposa al projecte per alguna qüestió concreta, trobem un nombrós grup de parlamentaris que intervenen en el debat sobre l'articulat i les corresponents esmenes. D'aquestes intervencions, n'hi ha algunes que convé ressaltar, totes elles al Congrés. Antonio María Fabié, que havia presidit les reunions de diputats que s'oposaven al projecte des de la defensa d'interessos diversos, protesta, en nom de tots aquests diputats,

343. DSC, legislatura de 1882-83, 12-3-1883, núm. 64, p.1411.

344. DSC, legislatura de 1882-83, 4-6-1883, núm. 120, p.2336.

d'unes afirmacions de Moret en les que menystenia aquesta coalició. Leopoldo Laussat defensa una esmena que englobava diverses oposicions parcials al projecte: carbons i cocs, olis vegetals i matèries tèxtils, argumentant que la primitiva proposició, referent sols a les sedes, no hauria tingut oposició de cap mena, ja que responia a una necessitat real d'una indústria concreta, mentre que l'actual projecte sí compta amb oposicions, ja que són rebaixes no demandades per ningú. Rafael Atard, que era un dels signants de la primera proposició de llei, relativa a les sedes, presenta i defensa esmenes a diverses partides, insistint en els cànems, que com recordarem, eren objecte de l'atenció de les corporacions valencianes. El comte de Toreno defensa una esmena relativa als carbons. Finalment, Modesto Martínez Pacheco defensa la seva esmena, relativa a l'arròs sense netejar procedent de l'Índia, que era una demanda de la casa cantàbrica *Pérez y Odriozola*³⁴⁵.

Entre els parlamentaris catalans, trobem una vegada més una gran coincidència argumental amb les tesis plantejades per les corporacions econòmiques catalanes davant d'aquest projecte. Una primera consideració és denunciar el fet que si al preàmbul del projecte es parla de perjudicis a la indústria pel tractat de comerç amb França, es vindria a donar la raó als que s'hi van oposar, argumentant això mateix. S'afegeix que si el que es pretén era afavorir la indústria, el que caldria és un altre tipus de mesures, com ara rebaixar els impostos i millorar els transports.

La irregularitat en el tràmit parlamentari és un altre tema que es denuncia. S'hauria passat un tema d'interès general a una comissió creada per analitzar un tema d'interès més local, amb membres nomenats per les seccions, perquè no hi havia interessos oposats. Aquesta comissió, a més, va emetre dictamen molt aviat, sense concedir audiències públiques prèvies, com es va fer amb el tractat de comerç amb França i amb la base 5ena. Diu Pedro Diz al respecte, en la seva intervenció al Congrés:

(...) en esa hora en que parece completamente perdida la atención de los Sres. Diputados, en esa hora del despacho ordinario, se hizo una pregunta para ver si se acordaba que este proyecto de interés general pasara a ser conocido por una Comisión nombrada para el proyecto de interés particular, y el Congreso así lo acordó. Resultado de esto, Sres. Diputados: que por un acuerdo del Congreso vino a modificarse el Reglamento y vino a privarse a este proyecto de ley de uno de los trámites reglamentarios, de uno de los trámites más importantes; porque todos sabemos que en las Secciones se discuten los proyectos, que cuando estos proyectos son importantes, antes de llegar a designar el candidato hay discusión que, por decirlo así, prejuzga bajo cierto punto de vista el resultado que ha de tener en definitiva. Además, en las Secciones, todos los Sres. Diputados tienen derecho de pedir explicaciones a los candidatos propuestos: de manera que de la primera discusión, o de la discusión previa, se ha privado a este proyecto de ley por un acuerdo del Congreso³⁴⁶.

S'insisteix també força en la idea que moltes partides de les incloses al projecte no són primeres matèries, sinó productes que compten ja amb una considerable elaboració. Per això, es considera que més que un projecte de primeres matèries, el que hi hauria seria una nova rebaixa de l'aranzel, camí del lliurecanvi. Insisteixen en aquestes qüestions Orozco, Diz i Bosch i Labrús al Congrés i el marquès de Monistrol al Senat. S'afegiria a això el fet que el Govern havia declarat tancada la qüestió aranzelària després de l'aprovació del tractat de comerç amb França i de la base 5ena.

Els parlamentaris catalans denunciïn també el fet que el projecte no afavoreix la indústria, com pretén, ja que hi ha alguns sectors industrials menors molt directament afectats pel projecte. Tampoc no afavoriria l'agricultura i la ramaderia, ja que es perjudica el sector de les llanes. Parlen també del fet que la indústria catalana s'estaria oposant al

345. Veure també MARTÍNEZ PACHECO: *Cuestión arrocera ...*, p.6-12.

346. DSC, legislatura de 1882-83, 2-3-1883, núm. 56, p.1191.

projecte, per una idea de solidaritat d'interessos entre sectors econòmics. Igualment, de la previsible disminució de la renda de duanes, rebutjant la idea que a menor taxa, més ingressos, sostinguda pels defensors del projecte.

Hi ha també una anàlisi detallada d'alguns sectors als que es considera directament perjudicats. Finalment, i fent-se ressò de les demandes de la JOPB, es denuncia el fet que el projecte comporta la desaparició de drets que es cobren als ports i que estan destinats a fer-hi obres.

A més d'aquestes argumentacions més generals contra el projecte, els parlamentaris catalans intervenen també en la defensa de les seves esmenes. Al Congrés, Fèlix Macià defensa una de les esmenes signades per ell, tot fent una llarga anàlisi dels sectors inclosos en ella, que ho són tots, ja sigui per eliminar-los, modificar-los o incloure'ls. Tot i que durant el debat ja s'havia acceptat algunes de les indicacions de Macià, en conjunt es rebutja l'esmena. S'admet, amb modificacions altres esmenes del propi Macià i de Godó, que ja no intervenen en la seva defensa. Diz Romero retira la seva, que pressuposava que no existia cap fàbrica destinada a la fabricació de filferros per a l'elaboració de caragols, quan descobreix que sí que n'hi havia.

Al Senat, Maluquer es fa ressò de les demandes de les corporacions industrials catalanes de no acceptar la inclusió en el projecte dels estams, i presenta i defensa una esmena en aquest sentit. En la seva intervenció, el senador català afirma que al Congrés no hi va haver oposició a aquesta partida, perquè va passar desapercebuda: es va presentar en vigílies de Setmana Santa, quan molts diputats ja havien marxat de Madrid, i va ser un afegit de darrera hora. Reclama la necessitat que el Senat modifiqui els projectes provinents del Congrés sempre que calgui, nega el caràcter de primera matèria dels estams, i esmenta dades de la fàbrica *Cuadras, Feliu y Compañía*, que era la demandant de la no inclusió d'aquesta partida.

Tot i que no s'aprova l'esmena, i ja dins del debat sobre l'articulat, Maluquer explica que ha tingut una conferència amb el marquès de Casa-Jiménez (senador per Saragossa) i amb el ministre d'Hisenda, arribant a una transacció per als estams d'1 pesseta per quilo (0,01 euros) enlloc de les 0'60 (0,003 euros) aprovades al Congrés i de les 1,85 (0,01 euros) que pagaven en l'actualitat³⁴⁷. El ministre de Gràcia i Justícia, Vicente Romero Girón, proposa i així s'accepta que s'ajorni el debat sobre aquesta partida mentre el ministre d'Hisenda no conferenciï amb els membres de la comissió. Com ja hem vist anteriorment, aquest incident provoca la dimissió del president de la comissió, Ruíz Gómez, un nou dictamen d'aquesta (amb els seus nous membres) fixant el dret en 0,6 pessetes per quilo, i un vot particular de Comas i Paso demanant el manteniment de la taxa inicial. Al respecte, hi ha un debat en el que els membres de la majoria de la comissió, els de la minoria i el propi ministre fan una clara adscripció al lliurecanvi.

En la defensa del seu vot particular, Paso denuncia el fet que les gestions fetes per modificar aquesta partida hagin pogut alterar el tràmit parlamentari: *De suerte que tenemos por una parte la opinión respetabilísima del Congreso, la opinión respetabilísima de la Comisión y la opinión respetabilísima del Senado contra la enmienda del Sr. Maluquer; y por otra, sólo tenemos el interés, las eficacísimas gestiones que se hicieron para que se modificara ese núm. 137*³⁴⁸. Finalment, es rebutja el vot particular i s'aprova la transacció.

347. Per a les intervencions de Maluquer al Senat referents als estams, veure DSS, legislatura de 1882-83, 7-6-1883, núm. 123, p.2406-2413 i 11-6-1883, núm. 126, p.2473.

348. DSS, legislatura de 1882-83, 16-6-1882, núm. 132, p.2577.

El juliol es forma una comissió mixta de diputats i senadors, amb el diputat Moret com a president i el senador comte de Villardompardo (Miguel Carranza) de secretari, que elabora un nou dictamen amb les modificacions introduïdes pel Senat. El nou redactat s'aprova ràpidament a ambdues cambres: el 12 de juliol al Congrés i l'endemà al Senat.

En les votacions a una i altra cambra, els parlamentaris catalans no mostren en aquesta ocasió la unanimitat d'altres debats de tema aranzelari, així com tampoc no hi ha una assistència tan massiva com en aquestes altres ocasions. Al Congrés, hi ha quatre votacions nominals d'esmenes i els vots dels catalans es reparteixen gairebé a parts iguals entre els favorables i els contraris. Al Senat, hi ha cinc votacions nominals d'esmenes i de vots particulars i es produeix un repartiment de vots similar, amb l'excepció de l'esmena de Maluquer sobre els estams, en què tots els senadors catalans presents a la cambra donen el seu suport.

D.5) Les corporacions econòmiques catalanes durant el debat a les Corts.

Durant el debat parlamentari, hi ha força al·lusions a les corporacions econòmiques catalanes i a quina era la seva postura en aquest tema. Al Congrés, Joan Fabra i Floreta, diputat per Girona i un dels pocs catalans propensos al lliurecanvi, en la seva intervenció com a membre de la comissió parlamentària consumint el segon torn en pro de la totalitat del projecte, presenta l'estudi de l'IFTN com a un argument favorable al projecte. Segons ell, l'IFTN admetria en aquest document les rebaixes previstes en 19 partides de les 30 de les que constava el projecte inicial³⁴⁹. El respon Pedro Diz, diputat per Olot, que rebutja qualsevol acceptació del projecte per part de les corporacions catalanes: *Ni el Instituto de fomento, ni el Fomento de la producción española, ni el Centro industrial, ni ninguna de las corporaciones que representan la industria de Cataluña, aceptan este proyecto*³⁵⁰.

Moret, també membre de la comissió, en la seva intervenció consumint el tercer torn en pro del projecte, torna a al·ludir al treball de l'IFTN com a argument favorable a les rebaixes previstes, en la mesura que n'admetia un nombre prou significatiu. Aquesta segona intervenció, fa que Fèlix Macià, diputat per Puigcerdà i home de l'IFTN, telegrafiï a la seu d'aquest a Barcelona tot informant sobre el gir que estava prenent la qüestió i demanant instruccions per telègraf. La directiva de Barcelona li respon tot seguit que utilitzi la darrera part de l'informe, en la que trobarà resumida la postura oficial del centre davant d'aquest tema³⁵¹.

En la sessió de la Junta Directiva de l'IFTN del 5 de març de 1883, és a dir, en ple debat al Congrés del projecte de primeres matèries i quan alguns oradors s'havien referit ja a l'estudi d'aquesta corporació, s'analitza a fons la situació: els darrers telegrams rebuts i enviats i les gestions d'Estasén a Madrid. Es valora el fet que durant el tràmit al Congrés, el projecte inicial, que preveia rebaixes en les llanes, s'havia alterat com a resultat de les pressions de l'*Asociación de Ganaderos*, representativa del sector ramader de la llana a Extremadura, de tal manera que per la singular agrupació de classes de llana dins de les partides de l'aranzel, en alguns casos la modificació significava no sols un retorn a l'*status quo*, sinó un increment de taxes. La directiva debat si era més convenient demanar

349. DSC, legislatura de 1882-83, 2-3-1883, núm. 56, p.1196-1197.

350. DSC, legislatura de 1882-83, 2-3-1883, núm. 56, p.1200.

351. AFTN, IFTN, "Comunicaciones", 30-8-1882/4-6-1883; telegrams de Fèlix Macià a l'IFTN i d'aquest a aquell, datats a Madrid i Barcelona, respectivament, el 4-3-1883.

obertament la rebaixa en les llanes o mantenir una actitud de més coherència doctrinal. Finalment, s'acorda enviar un telegrama a Martos, president de la comissió del Congrés, protestant per les modificacions incloses en la partida de les llanes³⁵². També el GFS elabora una exposició en la que manifesta que si bé es venia oposant al projecte de primeres matèries per una idea de solidaritat d'interessos entre sectors econòmics, ha de rebutjar les pretensions dels ramaders de pujar les taxes en les llanes³⁵³.

Mentre, el debat parlamentari s'havia suspès alguns dies. En reiniciar-se, Bosch i Labrús respon Moret, tot considerant que no havia examinat prou bé el treball de l'IFTN, ja que a les seves conclusions es deia que no es podia admetre cap rebaixa que pogués perjudicar cap interès³⁵⁴.

El mateix dia, Leopoldo Laussat, que feia una defensa d'una esmena que englobava diverses oposicions parcials al projecte, esmenta un telegrama de l'IACSI i en llegeix un altre de l'IFTN, ambdós contraris al projecte, tot intentant rebatre les afirmacions de Fabra i de Moret. El respon Cristino Martos, president de la comissió, que ja havia rebut el telegrama de l'IFTN oposant-se a la rebaixa de les llanes. Martos, de fet, utilitza aquest telegrama com a arma contra l'IFTN, tot intentant desautoritzar la seva postura en aquest afer, que hauria estat de no protestar gaire mentre la taxa proposada per a les llanes era a la baixa i d'oposar-s'hi quan s'ha pujat. Diu Martos:

Entonces, aquellos intereses que creo yo que por razones como éstas que he dicho callaban delante de los beneficios de la reforma, clamaron ante el temor de que se menoscaben esos principios. ¿Conocen los señores Diputados catalanes que han tenido a bien ilustrar con sus discursos este debate, conocen alguna representación más completa, más importante, más respetable y más autorizada de intereses catalanes, un órgano más autorizado también de la opinión general de Cataluña en este punto, que el Instituto de fomento de la producción y del trabajo nacional [sic]? Yo creo que respetando todas las demás asociaciones que puedan representar la opinión de Cataluña, no hay ninguna que por su número, por la mayoría de intereses que representa, por la calidad de las personas que la dirigen, pueda llevar, no por cima de él, sino al par suyo, esa representación. Pues bien; de esa sociedad, de ese centro, del Instituto de fomento he recibido el siguiente telegrama:

"Presidente Comisión primeras materias, Diputados a Cortes. –Industria lanera sufrido desde 1869 rebajas derechos, pasan 50 por 100, el proyecto transacción en el de rebaja de primeras materias, eleva 37 por 100, lanas, partida 134, columna naciones convenidas y en 55 por 100, partida 135, lo cual es injusto y contradictorio a compensaciones ofrecidas, sin beneficio alguno ganadería, no produciendo España lanas largas, lustre y superiores finas. =Presidente Instituto fomento nacional [sic], por acuerdo de la Junta directiva, Manuel Feliu y Comas [sic]".

De suerte que cuando decimos que los derechos de importación de las lanas iban a rebajarse a un 10 por 100, la industria catalana, que había de recibir con esto un beneficio, callaba, y sus Diputados podían decir aquí: "la industria no quiere eso, la industria pone por encima de todo el interés del principio"; pero cuando han visto que transigiendo con otros intereses, como era justo, como era patriótico, como era necesario, ya no se trataba del 10 por 100, sino del 12 por cien para unas, del 33 para otras; es decir, de derechos inferiores a los del arancel vigente y superiores al 10 por 100 que como derecho único se establece en el proyecto de ley, entonces decís: ¡ah! ¡si en España no se producen lanas largas, si la ganadería no necesita eso, si tiene otras ventajas, si se va a causar un perjuicio inmenso a la industria nacional!"³⁵⁵.

Tant Laussat com Balaguer interrompen Martos per qüestionar la interpretació que estava donant de la postura de l'IFTN. L'endemà, Bosch i Labrús, tot i les diferències entre el centre per ell presidit i l'Institut en aquest tema, intervé per defensar la conseqüència de l'IFTN. Bosch explica la postura de l'IFTN i l'error que comet Martos en suposar que la taxa de les llanes es rebaixava respecte l'arancel vigent quan, en realitat, en alguns casos es pujava:

352. AFTN, IFTN, "Comunicaciones" 30-8-1882/4-6-1883, sessió de la Junta Directiva de 5-3-1883.

353. Veure *El Eco de la Producción*, núm. 63, 30-4-1883, p.137-140.

354. DSC, legislatura de 1882-83, 12-3-1883, núm. 64, p.1402.

355. DSC, legislatura de 1882-83, 12-3-1883, núm. 64, p.1412.

Para la imposición de derechos a las lanas, vienen éstas clasificadas en el arancel en dos partidas, una que se refiere a las lanas comunes que pagan un derecho crecido, y otra que se refiere a las lanas de las demás clases que lo pagan relativamente bajo. Las que se reciben en España, las que consume nuestra industria, son las lanas de las demás clases, y al parecer, la Comisión acepta una enmienda englobando las dos partidas e imponiendo un solo derecho, de lo cual resultará que las lanas no comunes, o sea de las demás clases, pagarán por derecho superior al que pagan hoy. Pues a esto se refiere el telegrama que leyó ayer el Sr. Martos. Quiere decir que la industria no cree justo que se le imponga ese nuevo gravamen después de los gravámenes y perjuicios que ha sufrido con motivo del tratado de comercio con Francia³⁵⁶.

S'inicia aquí un incident parlamentari al voltant de la postura de l'IFTN en aquest tema, en la que prenen postura alguns oradors. Martos insisteix en el telegrama de l'IFTN, al que ara anomena *Sociedad del fomento del trabajo nacional*, tot polemitzant al respecte amb Bosch i Labrús. Víctor Balaguer, sempre en contacte amb l'Institut, aclareix que el telegrama de l'IFTN llegit per Martos es referia a una esmena de les llanes, no a la globalitat del projecte³⁵⁷. Fèlix Macià, que ja havia rebut les instruccions demanades a Barcelona, defensa la trajectòria de l'IFTN, del que se'n reclama soci fundador, alhora que llegeix un telegrama aclaridor de la corporació³⁵⁸. Intervé també Moret, que creu que el text complet de l'informe de l'IFTN significa una aprovació del projecte.

Després d'aquest incident, l'IFTN s'ha de mobilitzar a fons per afirmar la seva postura i desmentir les acusacions de Martos: es telegrafia o s'escriu als diputats Macià i Diz, però també al propi Martos, junt amb José Posada Herrera, aleshores president del Congrés, Sagasta i Cánovas. S'envia a la premsa de Madrid i de Barcelona una nota aclaridora, amb prec de publicació, alhora que es demana a Cánovas que intercedeixi davant dels directors dels periòdics madrilenys als que s'havia enviat la carta per què la publiquessin³⁵⁹.

Com a resultat de les demandes d'auxili fetes a Cánovas, hi ha una intervenció al Congrés de Raimundo Fernández Villaverde, diputat conservador per Puentecaldelas (Pontevedra), que el dia 16 dóna àmplies explicacions sobre la postura de l'IFTN en aquest tema, basant-se en una carta que aquesta corporació havia enviat al cap conservador i encetant una nova polèmica.

Després d'aquest incident, l'IFTN escriu als diputats que havien defensat la seva coherència, tot agraïnt-los llur col·laboració.

Hi ha, però, un segon tema que mereix una atenció prioritària per part de les corporacions catalanes. Es tracta de la inclusió, durant la tramitació del projecte al Congrés, de la partida dels estams. Tant el GFS i l'IIT com l'IFTN es mobilitzen contra la inclusió d'aquesta partida i una comissió es trasllada a Madrid per gestionar aquest tema. L'IFTN demana a Balaguer que rebí aquesta comissió i que l'acompanyi en les seves gestions a Madrid³⁶⁰. El resultat final d'aquestes és, com hem vist, la transacció aconseguida pel senador català Josep Maluquer.

Durant el debat al Senat, també hi ha algunes al·lusions al paper de les corporacions econòmiques catalanes. Així, el vescomte de Campo-Grande, en la defensa del seu vot particular, llegeix fragments d'exposicions elaborades per aquelles. Maluquer, en la defensa de la seva esmena proposant l'eliminació dels estams, al·ludeix també a aquestes

356. DSC, legislatura de 1882-83, 13-3-1883, núm. 65, p.1424.

357. DSC, legislatura de 1882-83, 13-3-1883, núm. 65, p.1426.

358. DSC, legislatura de 1882-83, 13-3-1883, núm. 65, p.1426-27.

359. AFTN, IFTN, "Comunicaciones", 30-8-1882/4-6-1883, 12-3-1883 i seg.

360. BMVB, Manuscrits núm. 369/26. Carta de Francesc J. Orellana, amb membret de l'IFTN, adreçada a Víctor Balaguer i datada a Barcelona, 14-3-1883.

exposicions com a exemple de solidaritat entre interessos econòmics³⁶¹. Finalment, el ministre d'Hisenda, Justo Pelayo Cuesta, durant el debat del vot particular de Comas i de Paso respecte el nou dictamen de la majoria, que incloïa la transacció dels estams, al·ludeix a les exposicions rebudes de l'IFTN, IACSI, FPE, GFS i IIT, a més de molts telegrams, com a mostra de la forta oposició que havia despertat aquest tema.

Després del debat parlamentari, el FPE felicita els diputats catalans que han intervingut en contra. Mesos més tard, a la Junta General de socis de febrer de 1884, el president, Bosch i Labrús, torna a referir-se a la conducta de l'IFTN en aquest tema com a motiu de diferència de fons entre ambdues corporacions, igual que havia passat el 1877 amb la reforma de l'aranzel:

Deploró con sentidas frases que la conducta de otra importante asociación de esta capital coadyuvara quizás inconscientemente, al triunfo de los libre-cambistas en la discusión del proyecto de ley de las mal llamadas primeras materias. Afirmó que su derrota era segura sin las gestiones de personas interesadas que prescindiendo de los grandes intereses del trabajo y de la patria con tal de obtener una pequeña ventaja personal, se pusieron resueltamente al lado de los libre-cambistas, titulándose comisión de la asociación referida, habiendo resultado de sus gestiones que un gran número de Diputados catalanes adictos al Gobierno votaran con los libre cambistas, no obstante lo cual, y haberse abstenido de tomar parte en la votación unos cincuenta Diputados, sólo triunfaron por veinte votos. Que estos y otros actos demostraban que la disidencia entre ellos y nosotros era de fondo y no de forma, y por lo tanto muy difícil sino imposible de transigir, ya que para ello era imprescindible una abdicación o cambio de principios³⁶².

E) Els drets d'exportació als suros.

Com hem vist al capítol de política econòmica, en iniciar-se la Restauració els suros sense elaborar de la zona productora de Girona tenien un gravamen de de 7,5 pessetes (0,05 euros) /100 quilos, mentre que els de la zona sud peninsular estaven lliures. La llei de pressupostos generals de l'Estat per a 1876-77 incorporava una autorització al ministre d'Hisenda per imposar un dret d'exportació *ad valorem* als suros de totes les zones. No obstant, el Govern no va fer ús d'aquesta autorització i, a la següent llei de pressupostos, va derogar-la, continuant els suros de la zona sud lliures i fixant un dret per als de Girona de 5 pessetes (0,03 euros).

La demanda d'un aranzel d'exportació, provenia dels fabricants de taps de la zona de Girona i tenia com a objectiu impedir la sortida del suro sense elaborar, per poder disposar de la primera matèria necessària per a la seva indústria. Comptava amb l'oposició d'una part dels productors de suro de la mateixa zona de Girona i amb la majoria de la zona sud.

El parlamentari català que gestiona les demandes del sector dels taps a les Corts és Albert Quintana, diputat per Torroella, membre de l'IACSI i ell mateix estretament lligat a la indústria dels taps de suro. L'autorització de 1876 té el seu origen en una addició que Quintana presenta a la secció segona de l'article 19è del projecte de llei de pressupost d'ingressos³⁶³. A més de Quintana, signaven l'esmena Eduardo Garrido Estrada (diputat per Arcos de la Frontera, Cadis), José Álvarez Mariño (Viladenuls), Pere Bosch i Labrús (Vic), Josep Florejachs (Olot), Constancio Gambel (Seu d'Urgell) i Eduardo J. Genovés (primer districte de Cadis). En ella es demanava una autorització al ministre d'Hisenda per imposar un dret d'exportació *ad valorem* al suro en brut procedent de totes les províncies.

361. DSS, legislatura de 1882-83, 7-6-1883, núm. 123, p.2410.

362. AFTN, FPE, "Actas", 11-6-1876/24-2-1884, Junta General de 24-2-1884.

363. DSC, legislatura de 1876-77, 4-7-1876, ap. 6è al núm. 100.

La comissió va admetre aquesta addició i la va incorporar al seu dictamen, aprovant-se pel Congrés sense debat. Al seu pas pel Senat, no va tenir cap impugnació, pel que l'addició va quedar fixada dins de la llei. Tomàs Roger i Vidal (senador per Girona) va recolzar els treballs de Quintana entre bastidors.

Ja abans de la presentació d'aquesta addició al Congrés, el mateix Quintana havia presentat a la cambra una exposició del sector taper de Girona, amb 8.000 signatures, demanant la imposició d'aquest dret *ad valorem* a tots els suros peninsulars. Arriben també dues exposicions més dels tapers extremenys, demanant el mateix. En aquests documents, es parla d'un possible dret d'un 30%³⁶⁴. Els contraris a aquesta mesura, per la seva banda, s'adrezen al Senat, demanant la no aprovació d'aquest recàrrec. Així, a l'alta cambra arriben exposicions en sentit contrari de la Diputació Provincial de Càceres i de propietaris d'alzines sureres de la mateixa província.

Encara dins d'aquest terreny de les exposicions, el desembre de 1876 Quintana en presenta una altra al Congrés d'una comissió de Catalunya, Andalusia i Extremadura, que té a Francesc de Paula Franquesa com a impulsor. Aquesta comissió, que englobava els fabricants de taps de la zona de Girona i del Sud peninsular, reclamava l'aplicació de l'autorització atorgada al ministre d'Hisenda per aplicar el recàrrec. Per a ells, si encara no s'havia aplicat aquest dret, seria per *el tenaz empeño de un escaso número de explotadores que viven del monopolio y del tráfico en alguno que otro punto de la Península, extranjeros muchos de ellos*³⁶⁵. La comissió es desplaça a Madrid, on practica diverses gestions a favor de les seves demandes.

En el moment de presentació de l'exposició, es produeix un breu debat entre Quintana i el ministre, José García Barzanallana, que afirma que si encara no ha fet ús de l'autorització, és per què la Direcció General de Duanes està analitzant les demandes en un i altre sentit que hi ha respecte aquest tema³⁶⁶. Aquest incident parlamentari, coincideix amb una nova anada de l'esmentada comissió a Madrid, amb Franquesa al capdavant, que s'entrevista amb el president del Consell de ministres, el director general de duanes, amb alguns ministres, amb parlamentaris i amb el rei.

Per part de les corporacions econòmiques catalanes, la JDPISC, que era l'entitat més representativa del sector, encara no es trobava constituïda. Entre les altres, el FPE mostra en aquests primers moments el seu suport a la demanda dels fabricants de taps. S'adreça una exposició en aquest sentit al ministre d'Hisenda, alhora que es polemitzarà des de les planes de la seva publicació amb els contraris al dret de sortida³⁶⁷.

L'aprovació per les Corts de l'autorització —que, de fet, no va arribar a aplicar-se— va generar un ampli debat entre partidaris i detractors de la mesura. Entre els contraris, destaca la premsa i corporacions econòmiques de les zones productores d'Andalusia i d'Extremadura, més el propietaris d'alzines sureres, molts d'ells agrupats en una *Asociación Corhera*, amb seu a Sevilla³⁶⁸.

364. Veure Archivo del Congreso de los Diputados. Serie general. Legajo 181/expediente nº 1: "Presupuestos 1876-77", núm. 20/28 i 20/29.

365. COMISIÓN DE CATALUÑA, ANDALUCÍA Y EXTREMADURA: *Exposición que la ...*, p.4.

366. DSC, legislatura de 1876-77, 11-12-1876, núm. 143, p.3930. Veure també MEDIR: *Historia del gremio ...*, p.106.

367. Veure *Fomento de la Producción Española*, núm. 2, 22-7-1876, p.54-57; núm. 5, 12-8-1876, article "Una industria indígena", p.109-111; núm.13, 7-10-1876, article "La Asociación Corchera de Sevilla", p.276-281; i números següents.

368. Veure *Impugnación del derecho opresor ...*; LIGA DE CONTRIBUYENTES DE SEVILLA: *Memoria leída en la Junta general celebrada el 14 de Enero de 1877*, 1877. LIGA DE CONTRIBUYENTES DE JEREZ DE LA FRONTERA: *Memoria leída por el Señor Presidente de esta Asociación en la Junta general ordinaria celebrada el día 21 de Enero de 1877, conforme a lo que previene el artículo 20 del reglamento*, 1877. En polèmica amb aquests, però també amb Franquesa, veure TRINCHERÍA,

Com hem vist, el 1877 es deroga l'autorització de l'any anterior, sense que el ministre d'Hisenda n'hagués fet ús. Cal tenir en compte que en aquesta ocasió, el vot particular de Bosch i Labrús al projecte de pressupostos, en el que proposava una reforma aranzelària completa, coincidia amb el dictamen de la majoria en la supressió d'aquesta autorització, fet que suposa un gir tàctic del diputat per Vic, ja que, com recordarem, havia estat un dels signats de l'addició de Quintana. De fet, quan el 1879 la JDPISC demani al FPE el seu suport al dret d'exportació, aquesta corporació ja no es mostrarà tan decidida a favor d'aquesta mesura, responent que recolzarà la petició si no entra en contradicció amb altres sectors econòmics nacionals.

Durant la resta de 1877 i durant tot 1878, no hi ha noves gestions dels representants dels fabricants de taps. El 1879, però, es reprèn el tema, en el context del previsible increment de drets aranzelaris per als taps per part del Govern alemany. El juny d'aquest any, hi ha una reunió de diputats i senadors de Girona, per analitzar afers econòmics d'interès local, entre els que apareix el tema dels suros, junt amb una altra reunió general de diputats catalans, en la que també s'analitza el tema. Els parlamentaris reunits acorden entrevistar-se amb el ministre d'Hisenda, alhora que es crea una comissió de treball, amb els diputats Josep Florejachs (Olot), Albert Camps (La Bisbal), Enrique Orozco (Arenys de Mar) i Ferran de Moradillo (Figueres)³⁶⁹.

El mes següent, Florejachs, junt amb altres parlamentaris de Girona, practica algunes gestions de cara a aconseguir rebaixes aranzelàries als taps a la seva entrada a Alemanya. També davant d'aquest previsible increment, es crea la JDPISC l'octubre següent, a Sant Feliu de Guíxols.

A instàncies de la JDPISC, arriben al Congrés durant 1880 diverses exposicions de les zones productores de Girona demanant novament els drets d'exportació als suros en brut. Les presenten José Alvarez Mariño (diputat per Vilademuls), Narcís Pagès (Torroella de Montgrí) i Albert Camps (La Bisbal). Igual que el 1876, arriben exposicions favorables dels fabricants de taps del sud peninsular i contràries dels propietaris d'alzines sureres de la mateixa zona, destacant l'exposició contrària de la Diputació Provincial de Càceres.

D'altra banda, una comissió dels fabricants de taps catalans, novament amb Franquesa al seu davant, es trasllada a Madrid per gestionar la reforma aranzelària respecte els drets d'importació fixats per altres països als taps de suro. El maig de 1880, aquesta comissió conflueix a Madrid amb altres, procedents d'Andalusia i Extremadura.

Els dies 19, 21 i 24 de maig, hi ha dues sèries de reunions: d'una banda, dels comissionats de les tres zones, amb els respectius parlamentaris, i de l'altra, dels comissionats catalans amb la DC³⁷⁰. A les primeres d'aquestes reunions, es valora la possibilitat de redactar una proposició de llei demanant un dret d'exportació, tot i que finalment es fa una demanda més genèrica, d'intent de conciliació dels interessos de fabricants i de propietaris. Assisteixen a aquestes reunions, com a parlamentaris catalans, el marquès de Ciutadilla (senador per Barcelona), Tomàs Roger i Vidal, (senador per Girona)

Marcial de: *Nuestra opinión sobre la cuestión corchera*, 1877; *Verdadero estado de la polémica sostenida en la lucha con ocasión de cierto folleto referente a la cuestión corchera*, 1877; *¡Lo que valen ciertas protestas de veracidad!*, 1877. També, ZAPATA BLANCO, Santiago: "El alcornoque y el corcho en España, 1850-1935", 1986, p.255.

369. Sobre aquesta reunió, veure *Fomento de la Producción Española*, núm. 153, 14-6-1879; *El Eco Guixolense*, núm. 39, 29-6-1879.

370. Sobre aquestes reunions, veure *El Guixolense*, suplement al núm. 7, 23-5-1880; veure *Fomento de la Producción Española*, núm. 202, 22-5-1880; núm. 203, 29-5-1880.

Albert Camps (diputat per La Bisbal), Pere Bosch i Labrús (diputat per Vic) i el marquès de Camps de Mata (diputat per Girona). I com a parlamentaris del sud peninsular: Francisco de Paula Candau (diputat per Marchena, Sevilla, que presideix les reunions), Joaquín González Fiori (Hoyos, Cáceres), el comte de la Encina (Manuel Pérez Aloe y Elías, Trujillo, Cáceres), Antonio María Fabié (Sevilla), Eduardo Baselga (Badajoz), Manuel Albarrán (Badajoz) i Alonso Gragera y Maza (Mérida, Badajoz). Finalment, els comissionats acorden deixar en mans dels parlamentaris les properes iniciatives, que a la pràctica, no es produeixen, ja que les Corts tanquen les seves sessions el 23 de juny i ja no es reprenen fins el 30 de desembre.

Pel que fa a les reunions amb la DC, es fan a convocatòria del seu president, Víctor Balaguer. També aquí se cerca conciliar els interessos dels fabricants de taps i dels propietaris de les alzines sureres. Es nomena una comissió, amb un diputat i un senador de Girona i de Barcelona, que són els ja esmentats marquès de Ciutadilla, Tomàs Roger i Vidal, Albert Camps i Pere Bosch i Labrús. Entre els assistents, hi ha també el marquès de Camps de Mata i Francesc López Fabra. Notem que tant a la reunió dels parlamentaris com a la comissió de treball, hi ha una representació de la gran propietat agrària, que sovint es mostra reticent o fins i tot contrària a les demandes dels fabricants de taps.

Quan el 1883 es renegocia el tractat de comerç amb Alemanya, el tema dels taps de suro torna a aparèixer, tot i que més modestament. Com ja hem vist al capítol dedicat als acords comercials, Marià de la Pau Graells (senador per la SEBAP) fa al Senat unes breus observacions relatives al tema, de cara a tenir en compte en una futura negociació. El mateix Graells presenta una exposició de la SEGAP, demanant que als futurs acords comercials es tingués en compte els drets d'exportació dels suros sense elaborar. De fet, aquesta corporació no arriba a demanar el dret d'exportació: el 1880 havia obert una informació sobre el tema, sense arribar a una conclusió clara, ja que hi participen tant els fabricants de taps com els propietaris d'alzines sureres, amb postures oposades respecte l'aranzel d'exportació. Enlloc de demanar un dret de sortida, com pretenien els fabricants de taps, la SEGAP conclou demanant, en exposició al ministre d'Hisenda de novembre de 1880, acords comercials amb els països importadors de taps.

Es conclou el període, doncs, sense cap alteració significativa de l'aranzel pel que respecta als suros. La propera modificació en aquest sector no serà fins 1892, ja fora del període aquí analitzat.

F) La crisi econòmica de 1877-78 i les informacions aranzelàries.

Sense que es pugui parlar d'un projecte o d'una proposició de llei, com en els temes precedents, hi ha, no obstant, un seguit de treballs dins i fora de les Corts per part del grup de parlamentaris catalans, que giren entorn a la crisi econòmica de 1877-78 i, en especial, a la situació en què es troben els sectors llaner i navilier després de la darrera reforma aranzelària de 1877. Des de l'estiu de 1877 i fins finals de 1879, hi ha de manera continuada tot un seguit d'activitats, tant per part de les corporacions econòmiques catalanes com del grup de parlamentaris que representa els seus interessos a les Corts, relacionades totes elles amb aquests temes. De fet, no es tancarà aquest tema fins el juny de 1884, amb la conclusió de la informació sobre la marina mercant.

Com hem vist al capítol de política econòmica, els dos sectors que es consideren més directament perjudicats per la reforma aranzelària de 1877 són els de la indústria llanera i el de la marina mercant. Ambdós pressionen el Govern per obtenir una rectificació de les mesures adoptades en la confecció del nou aranzel. Com a resultat d'aquestes pressions, el Govern creà una comissió especial aranzelària, encarregada d'obrir dues informacions, una per a cadascun d'aquests sectors, per esbrinar quina era la situació creada i quines serien les solucions possibles. Creada pel RD de 8-9-1878, aquesta comissió no enllestirà els seus treballs fins 1881, en el cas de la indústria llanera, i fins 1884, en el cas de la marina mercant. Mentre, s'havia fet noves reformes de l'aranzel i s'havia signat nous acords comercials, sense tenir en compte si les seves disposicions entrarien en contradicció amb les conclusions de les informacions pendents.

Les corporacions econòmiques catalanes comencen a moure's el juliol de 1877, un cop les Corts aproven la llei de pressupostos generals de l'Estat per a 1877-78, amb la reforma aranzelària que duia aparellada. Tenint en compte que el càlcul per fixar la taxa de la nova columna de l'aranzel s'havia de fer a partir d'una revisió de les valoracions (que no s'havia fet des de l'entrada en vigor de l'aranzel de 1869), les corporacions catalanes comencen a adonar-se de la importància que pot tenir aquest càlcul i de la magnitud dels canvis que hi pot haver, no del tot apreciables sols mirant el text de la llei de pressupostos. Per això, les tres corporacions industrials que existien en aquells moments a Barcelona, l'IIC, el FPN i el FPE, s'interessen aviat pels treballs de la JCAV, que era l'encarregada de fer la revisió de les valoracions, alhora que comencen a preocupar-se per la situació en què pot quedar la indústria llanera.

EL FPN manté relació amb els vocals catalans de la JCAV, de cara a analitzar les valoracions de les llanes, alhora que inicia contactes amb les corporacions de Sabadell i Terrassa i que prepara una comissió per anar a gestionar aquest tema a Madrid. El FPE es relaciona també amb els vocals catalans de la JCAV, especialment amb Ferran Puig, alhora que envia una exposició al Govern. En la reunió de la directiva d'aquesta corporació del 18 de juliol de 1877, el seu president, Bosch i Labrús, valora ja el fet que les valoracions puguin arribar a afectar notablement l'aranzel, recomanant pressionar el Govern per què no rebaixi les taxes³⁷¹.

A finals de mes, se celebra una reunió als locals de l'IIC, amb assistència de les corporacions industrials i dels vocals catalans de la JCAV. Ferran Puig, home de l'IIC a més de senador per Barcelona i vocal de la JCAV, explica el seu vot particular al si d'aquesta, relatiu als teixits de llana. La valoració de la reunió és que les modificacions de les taxes s'han fet agafant per tipus les darreres valoracions i no una mitjana d'alguns anys; això, unit al fet que contenien errors, farà que en surti especialment afectada la indústria llanera. Es decideix nomenar una comissió, amb membres de totes les corporacions econòmiques. S'acorda també telegrafiar el Govern, a través del governador civil, per demanar-li l'ajornament en l'aplicació de la rebaixa aranzelària, mentre no s'apleguin les dades suficients per aturar-la definitivament. El ministre d'Hisenda, el marquès Orovio, respon, també a través del governador: *Puede V.S. decir a esos Sres. que reclaman contra los aranceles, que las valoraciones han sido hechas por la Junta y con la aprobación de los Representantes de Cataluña; que los derechos han sido fijados por la misma por unanimidad después de haberse motivado [retirado?] el voto particular del Sr. Puig, y no aplicándose las*

371. AFTN, FPE "Actas 15-5-1876/28-8-1878, sessió de la Junta Directiva de 18-7-1877.

*rebajas a las grandes naciones que no nos tratan, como a los Gobiernos más favorecidos, no deben alarmarse y que dentro de la ley, hallarán en mi toda la protección debida*³⁷². S'inicia aquí una campanya de les corporacions industrials catalanes per la indústria llanera, que s'allarga durant anys.

L'agost, les tres corporacions de Barcelona més les de Sabadell, Terrassa i Olesa, adrecen sengles exposicions al Govern sobre el tema de les llanes³⁷³. En tots aquests documents, es denuncia les deficiències en el càlcul de les valoracions, amb agrupacions genèriques dins d'una mateixa partida de productes amb preus molt diversos, que haurien donat com a resultat un aranzel descompensat, que de la mateixa manera que recarregaria injustificadament algunes primeres matèries, abaratiria perillosament alguns productes manufacturats, especialment pel que fa a la indústria llanera. Es rebut l'afirmació del ministre, quan deia que els càlculs s'havien fet amb l'aprovació dels vocals catalans de la JCAV, afirmant que es va fer en circumstàncies urgents, sense temps per examinar prou bé la qüestió. El telegrama del ministre —afirmen— seria una acceptació implícita dels perjudicis que ocasionarà la reforma. Es demana la suspensió de l'aplicació de les noves taxes mentre no es clarifiqui les partides més afectades.

D'altra banda, una comissió de totes les corporacions industrials es trasllada a Madrid, entrevistant-se amb el president del Consell de ministres, amb el ministre d'Hisenda i amb el director general de Duanes. Els comissionats demanen amb insistència la rectificació de les valoracions. En finalitzar llurs gestions, adrecen una carta oberta a Cánovas, en la que mostren llur desencís per no haver obtingut cap resultat pràctic, tot i les bones disposicions del Govern³⁷⁴.

El setembre, noves comissions de les corporacions industrials es traslladen una altra vegada a Madrid, realitzant entrevistes amb membres del Govern. En les seves gestions als ministeris, els acompanya Pau Turull (diputat per Terrassa), en tant que representant del districte més afectat en el tema de la indústria llanera. Víctor Balaguer també els acompanya en algunes gestions. L'objectiu d'aquestes comissions, era demanar que les rectificacions es fessin urgentment, ja que les noves taxes ja estaven vigents, amb els consegüents perjudicis per al sector. Com a resultat d'aquestes gestions, hi ha la RO de 28-9-1877, en el que s'especificava 20 duanes espanyoles com les úniques que podrien rebre teixits de llana; cadascuna tindria mostres de teixits compresos a les partides conflictives. Per als representants de la indústria llanera, però, la mesura era insuficient.

A banda de les gestions de Turull i de Balaguer, si no hi ha reunions dels parlamentaris catalans a Madrid per aquest tema, es deu al fet que les Corts havien suspès les seves sessions l'estiu de 1877 i no les reprenen fins el 10 de gener de 1878.

Als mesos següents, disminueixen els treballs de pressió de les corporacions catalanes. A partir del febrer de 1878, però, es reprenen, coincidint amb l'inici d'un període de crisi econòmica. L'ANCB i el FPE adrecen exposicions al ministre d'Hisenda, amb la petició de

372. AFTN, sèrie varis: "Papers de l'antic arxiu que es troben al dipòsit de llibres"; lligall núm. 4, "Comucinaciones Fomento de la Producción Española 1877", 1-8-1877.

373. Per a l'exposició de l'IIC, veure IIC: *Exposición dirigida ...*, 9 Agosto de 1877 (full volant); per a la del FPN, *Fomento de la Producción Nacional*, núm. 372, 18-8-1877, p.579-582, "Exposición elevada al Gobierno de S.M. por el FOMENTO DE LA PRODUCCIÓN NACIONAL, para que atienda las reclamaciones de los productores sobre la última reforma, y no comprometa con tratados la legislación vigente"; per a la del FPE, *Fomento de la Producción Española*, núm. 59, 25-8-1877, p.581-584; per a la de les corporacions del Vallès, FABRICANTES DE TEJIDOS DE LANA DE SABADELL, TARRASA Y OLESA: *Exposición que los ...* (fullet).

374. AFTN, FPE, "Actas" núm. 4, 18-8-1875/13-10-1877, sessió de la Junta Directiva de 4-7-1877.

diverses mesures, mentre que els fabricants de teixits de llana de Terrassa n'adrecen una altra a les Corts, amb demandes del seu sector, entre les quals hi ha novament la de rectificació de les valoracions³⁷⁵.

El 10 de març, es crea la comissió permanent de senadors i diputats catalans, que hem tingut ocasió de veure en l'anàlisi de les agrupacions de parlamentaris catalans. El motiu d'aquesta iniciativa, era gestionar les demandes provinents de Catalunya, referents a la crisi econòmica i, especialment, als sectors de la indústria llanera i de la marina mercant. La composaven Ferran Puig (senador per Barcelona), Josep Maluquer (senador per Lleida), Víctor Balaguer (diputat per Vilanova i la Geltrú), José Álvarez Mariño (diputat per Vilademuls), Marià Pons (diputat per Reus) i Ramon Soldevila (diputat per Lleida). Aquesta comissió acorda adreçar-se als parlamentaris catalans absents de Madrid, instant-los a incorporar-se als seus llocs a *tomar parte en los trabajos que hayan de llevarse a cabo para hacer frente a las necesidades del país*³⁷⁶. També, plantejar als vocals catalans de la JCAV que demanin la reforma dels aranzels, demanar als representants dels ferrocarrils catalans que presentin esmenes a la llei de pressupostos generals de l'Estat en la part que els afecti, informar-se sobre el projecte d'establiment d'estacions telegràfiques a les de les línies fèrries, demanar a l'ANCB que presenti exposicions, actuar conjuntament amb els diputats porto-riquenys en el tema dels sucres, demanar als diputats catalans que són membres de la Comissió de Pressupostos del Congrés que centrin la seva atenció en l'article 8è de la llei de supressió de l'impost extraordinari i transitori de les duanes, i finalment, gestionar que a les obres d'enderrocament de la muralla de mar de Barcelona es doni feina al màxim nombre d'operaris.

Pocs dies després d'aquesta reunió, el 13 de març, Balaguer planteja el tema de la crisi industrial al Congrés, en forma de pregunta al ministre de la Governació, absent de la sala en aquells moments, lligant la crisi amb la darrera reforma aranzelària. L'endemà, insisteix sobre el tema, aquest cop adreçant-se al ministre d'Hisenda, el marquès d'Orovio, plantejant també els efectes de la sequera en l'agricultura i la situació de la marina mercant. Balaguer, que té un breu debat amb el ministre, demana la destinació de recursos a la realització d'obres públiques, acords comercials amb els països d'Amèrica i d'Àsia, la reducció de drets a la importació dels productes antillans a la península fins arribar, si fos possible, a un tractament de cabotatge, foment del comerç directe per a la navegació d'alçada i que la igualtat de bandera es limiti als pavellons procedents de ports de la seva mateixa nacionalitat i que atorguin a la part espanyola tracte recíproc³⁷⁷. En la seva resposta, el ministre se centra en explicar les gestions que fa el Govern per obtenir avantatges a l'exportació dels vins espanyols.

Mentre, a Barcelona l'ANCB convocava una reunió extraordinària a la Casa Llotja, amb assistència de representacions d'altres corporacions, de la premsa i els parlamentaris catalans que es trobaven en aquells moments a Barcelona. Entre aquests, intervenen per donar suport a les demandes de l'Associació Joaquim Maria Paz (senador per la SEBAP), Manel Girona (senador per Barcelona), Francesc de Paula Rius i Tauler (diputat per Barcelona), Eduard Reig (diputat per Manresa), Josep Puig i Llagostera (diputat per Vilafranca del Penedès) i Josep Maria Nadal (diputat per Gràcia). Presidí la reunió Frederic

375. Per a l'exposició de l'ANCB, veure ANCB: *Exposición que eleva ...*, 19 de febrero de 1878 (full volant); per a la del FPE, FOMENTO DE LA PRODUCCIÓN ESPAÑOLA: *Exposición que eleva la Junta Directiva de El ... al Excmo. Sr. Ministro de Hacienda, s/a.* (fullet); per a la dels fabricants de Terrassa, *Fomento de la Producción Española*, núm. 91, 6-4-1878, p.246-248.

376. *Fomento de la Producción Nacional*, núm. 402, 16-3-1878, p.161-162p.162.

377. DSC, legislatura de 1878-79 [DSC: 1878], 13-3-1878, núm. 18, p.353; 14-3-1878 núm. 19, p.373 i seg.

Nicolau, que encara no havia obtingut el seu primer escó per Barcelona. S'acorda demanar el dret diferencial de procedència, la rebaixa dels drets dels sucres procedents de les províncies d'Ultramar i el tracte de cabotatge per a la navegació amb aquestes.

D'altra banda, una comissió del FPN s'entrevista amb el ministre d'Hisenda, mentre que la UCCLEB celebra una reunió per tractar del tema i per preparar una exposició. La Diputació Provincial de Barcelona, per la seva banda, acorda demanar al Govern diverses mesures, entre elles la realització de més obres públiques, així com enviar una comissió a Madrid.

Els parlamentaris catalans tenen reunions de treball gairebé cada dia. El 17 de març, acorden demanar l'obertura d'una informació sobre les causes que han provocat la crisi i possibles solucions a aplicar, resolució que es troba, de fet, a l'origen de la convocatòria de la informació especial aranzelària. Acorden també demanar l'activació de més obres públiques, amb la idea d'absorbir el màxim nombre de treballadors que s'havien quedat sense feina, així com gestionar la condonació de la contribució de consums per als anys que va durar la darrera guerra carlina. Una comissió, amb Balaguer i Castelar, s'entrevista amb Cánovas, que es mostra receptiu a la proposta de la convocatòria d'una informació aranzelària.

A la reunió dels parlamentaris catalans del dia 19, hi assisteix una comissió de l'ANCB, amb el seu president Frederic Nicolau al davant, que exposa als presents la situació del sector per ell representat i les demandes concretes que plantejava en aquells moments. Balaguer, que presidia l'acte, explica la conferència que la comissió havia tingut amb el president del Consell de ministres, per traslladar-li les demandes procedents de Catalunya. Finalment, es nomena una comissió de treball per fer un seguiment de les demandes dels naviliers, amb el mateix Balaguer, en representació de la província de Barcelona, Josep Florejachs, per Girona, Ramon Soldevila, per Lleida, Eduard Gasset, per Tarragona, més Manuel de Azcárraga, coneixedor dels temes filipins, i Pere Bosch i Labrús, president del FPE, per estudiar les reclamacions dels naviliers.

A la reunió de l'endemà, dia 20, Bosch i Labrús, en contacte per carta amb la directiva del FPE de Barcelona, proposa la reforma dels aranzels d'entrada a la península dels articles filipins, per afavorir la navegació d'alçada. La tarda del mateix dia 20, alguns parlamentaris catalans, entre els que hi ha Balaguer i Nicolau, s'entrevisten amb el ministre d'Hisenda, el marquès de Orovio, i li plantegen la necessitat de solucionar la greu crisi que pateix la marina mercant i les indústries³⁷⁸.

La comissió de l'ANCB, que havia demanat a les associacions de naviliers dels ports espanyols que recolzessin les seves demandes, convoca per al dia 25 al Congrés una reunió de parlamentaris de províncies marítimes. Nicolau els explica la situació del sector i les seves demandes. Es nomena una comissió àmplia, amb els següents membres: Víctor Balaguer (diputat per Vilanova i la Geltrú, que és nomenat president de la comissió per aclamació) més Joaquim Maria Paz (senador per la SEBAP), com a representats de la província de Barcelona; José Álvarez Mariño (diputat per Vilademuls) més Juan Moreno Benítez (senador per Girona), de la de Girona; Eduard Gasset i Matheu (diputat per Gandesa) més Manuel Torrecilla de Robles (senador per Tarragona), de la de Tarragona; Luís Rute i Giner (diputat per Torrox, Màlaga) més Enrique Heredia y Livermoore (senador per Màlaga), de la de

378. Sobre aquestes reunions dels parlamentaris catalans, veure *Fomento de la Producción Nacional*, núm. 403, 23-3-1878, correspondència de Madrid, datada el 20-3-1878, p.180; *Fomento de la Producción Española*, núm. 89, 23-3-1878, article "La crisis", p.191-193, i "Ecos de Madrid", p.198-200; *La Mañana*, 20 i 21-3-1878. També, LAFUENTE: *Historia general ...* Tomo XXV, p.64-65.

Màlaga; el marquès de Mirasol (Gonzalo Palavicino y de Ibarrola, diputat per Enguera), de la de València; el general de marina José Manuel Díaz de Herrera (diputat per San Fernando, Cadis) més Agustín Blázquez (senador per Cadis), de la de Cadis; Maximinio Vierna (diputat per Villacarriedo, Santander) més José Ramon López Dóriga (senador per Santander), de la de Santander; Martín Zabala y Andivengoechea (diputat per Bilbao) més José de Zabalburu (senador per Biscàia) de la de Biscaia; Gregorio Ayneto y Echevarría (diputat per Palma) més el general José Lemery (marquès de Baroja, senador per Balears), de les Balears. A la reunió hi assistien també els diputats per Catalunya Ramon Soldevila, Josep Florejachs, Eduard Reig, Constancio Gambel, Pau Turull, Antoni Sedó i Josep Maluquer, així com altres representants de l'ANCB i dels naviliers de Màlaga. El mateix dia, aquesta comissió conferència amb el president del Consell de ministres i amb el ministre d'Hisenda³⁷⁹.

Als dies següents, Nicolau, junt amb representants dels naviliers de Cadis, Bilbao i Santander, practica diverses gestions davant del ministre d'Hisenda i d'alguns directors generals. Els naviliers plantegen al Govern la necessitat de restringir el tracte d'igualtat de bandera a la marina estrangera, una rebaixa dels impostos del sector i un procés cap el tracte de cabotatge amb Ultramar.

Per les mateixes dates, els fabricants de llana de Sabadell adrecen una nova exposició a les Corts, demanant la modificació de les taxes aranzelàries, amb una informació prèvia i, mentre, que regeixin les taxes anteriors a la reforma de 1877. L'IACSI elabora un informe, en el que s'analitza la situació del moment i es demana protecció aranzelària per a la indústria i acords comercials que assegurin l'exportació dels productes agraris sobrants³⁸⁰. També la UCCLEB adreça una exposició a les Corts, proposant mesures per resoldre la crisi econòmica, entre les que hi ha la concessió del tracte de cabotatge per al tràfic amb Ultramar, rebaxes en els impostos, l'impuls d'obres públiques per ocupar els treballadors sense feina, reformes en l'aranzel, en un sentit proteccionista i abaratiment dels medis de comunicació³⁸¹.

L'abril continuen les reunions dels parlamentaris catalans. Acompanyen les comissions del FPN, de l'Ajuntament i Diputació Provincial de Barcelona, de la Junta d'Obres del Port de Tarragona i de l'ANCB en les seves gestions davant del Govern. De la mateixa manera, la comissió de parlamentaris de províncies marítimes també continua els seus treballs, entre els que hi ha un informe adreçat a la JCAV. Dins d'aquest organisme, els vocals catalans intenten aconseguir xifres de valoracions més protectores per a la indústria llanera, amb el vot particular de Joan Sallarès, sense èxit, però. A finals de mes, hi ha una nova reunió de corporacions als locals de l'IIC, per escoltar els comissionats tornats de Madrid i per analitzar els resultats desfavorables obtinguts a la JCAV.

Si l'abril el vocal català de la JCAV Joan Tintoré presentava en aquest organisme un vot particular relatiu a les llanes, el maig en presenta un altre Pau Maria Tintoré, relatiu a la marina mercant. En ell, es demanava l'establiment de drets diferencials per a diversos articles, acords comercials amb els països americans i el cabotatge amb les Antilles. Igual que en l'altra ocasió, però, no aconsegueix l'èxit, tot i que s'admet com a principi la conveniència d'establir acords comercials amb els països americans i el cabotatge amb les

379. Per a aquesta reunió, veure *La Mañana*, 26-3-1878; *Fomento de la Producción Nacional*, núm. 405, 6-4-1878, correspondència de Madrid, datada el 3-4-1878.

380. *Revista del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro*, 1-4-1878, article "Crisis de Cataluña", p.111-119.

381. *Fomento de la Producción Española*, núm. 90, 30-3-1878, article "La crisis", p.209-215; núm. 91, 6-4-1878, p.228-234.

Antilles. Com recordarem, aquesta doble derrota dels vocals catalans a la JCAV, motiva la dimissió d'alguns d'ells, després retirada.

Després del rebuig del vot particular a la JCAV, l'ANCB convoca una nova reunió extraordinària a la Casa Llotja de Barcelona. La presideix Nicolau, que explica les seves gestions a Madrid. El president de l'ANCB confessa que si bé no creia en un èxit total de les demandes dels naviliers, no esperava un resultat tan desfavorable. De la reunió en surten telegrams al president del Consell de ministres, al ministre d'Hisenda i al rei, així com una nova comissió per anar a Madrid³⁸².

Un cop a Madrid, la comissió de l'ANCB s'entrevista amb el ministre d'Hisenda, el marquès de Orovio. La comissió planteja que s'atorgui sols la igualtat de bandera per a la península als vaixells procedents dels seus propis països, essent aquests recíprocs amb els vaixells espanyols, així com que es restableixi el dret diferencial sobre els productes d'Amèrica i d'Àsia procedents dels dipòsits estrangers d'Europa. No s'arriba a cap acord, ja que el ministre creu que no es pot restablir el dret diferencial perquè els tractats de comerç vigents ho impedeixen. La comissió s'entrevista també amb els diputats i senadors de les províncies marítimes, presidits per Balaguer.

Als dies següents arriben comissions d'altres ports. Es reuneixen comissions de naviliers de Barcelona, València, Palma, Cadis, Santander, Vigo i Bilbao, sota la presidència de Nicolau. Entre les mesures que es proposa, hi ha el restabliment del dret diferencial de bandera o, com a mínim, dels tercers pavellons quan no procedeixin del seu propi país; tenint en compte que els tractats amb Bèlgica i amb Àustria-Hongria impedièren aplicar aquesta mesura, es proposa de moment obrir una informació a les juntes d'agricultura, indústria i comerç de les províncies del litoral, en la que s'esbrini si l'abolició del dret diferencial de bandera ha perjudicat la marina mercant i, si és així, si convindria el seu restabliment³⁸³. Aquesta iniciativa es trobaria en l'origen de la convocatòria de la informació sobre la marina mercant.

També els representants de la indústria llanera continuen els seus treballs, amb reunions de les corporacions de Barcelona, la presentació al Govern d'una exposició col·lectiva³⁸⁴ i el pas d'una comissió dels llaners del Vallès a Madrid, on s'entrevista amb el ministre d'Hisenda.

El juny es trasllada a Madrid una altra comissió de les corporacions industrials de Barcelona i del Vallès, que s'entrevista amb el president del Consell ministres i amb el ministre d'Hisenda, tot pressionant-los de cara al nomenament de vocals catalans a la comissió especial aranzelària, que ja es preveu com de propera creació. Al retorn d'aquesta comissió a Barcelona, ja el juliol, hi ha una altra reunió de corporacions industrials als locals de l'IIC, en la que s'escolta les explicacions i les valoracions dels seus components. Si bé es valora positivament la convocatòria de la informació aranzelària, es creu que caldria una solució provisional mentre no s'arribi a una conclusió definitiva. En aquest sentit, la directiva de l'IIC escriu Cánovas, tot instant-lo a adoptar alguna mesura que atenuï els efectes de la darrera reforma aranzelària en la indústria llanera³⁸⁵.

382. Sobre aquesta reunió, veure *Fomento de la Producción Nacional*, núm. 410, 11-5-1878.

383. Sobre aquesta reunió, veure *La Mañana*, 19-5-1878.

384. CORPORACIONES DE BARCELONA, SABADELL Y TARRASA: *Exposición solicitando ...*

385. AFTN, IIC, Correspondencia 13-1-1876/3-7-1879, carta de la Junta Directiva de l'IIC a Cánovas, datada a Barcelona, 4-7-1878.

D'altra banda, si fins aquí les corporacions industrials de Barcelona i del Vallès havien treballat juntes en la Comissió de Defensa de la Indústria Llanera, després CCUDIL, en aquests moments el FPE considera acabada la feina d'aquesta comissió i se'n surt.

El juliol, l'ANCB convoca una nova reunió de corporacions de Barcelona, amb assistència dels parlamentaris catalans que es trobaven en aquesta ciutat, aquest cop per analitzar l'aranzel de Filipines. Com a resultat d'aquesta reunió, la corporació dels naviliers presenta noves demandes aranzelàries als ministres d'Ultramar i d'Hisenda³⁸⁶. Com ja hem vist en l'anàlisi de l'aranzel d'Ultramar, durant el debat del tractat de comerç amb Bèlgica, el senador per Barcelona Ramon Estruch es fa ressò de les demandes dels naviliers, tot plantejant al marquès de Orovio la contradicció entre el fet que d'una banda es vagi a obrir una informació especial aranzelària sobre les conseqüències que ha produït la supressió del dret diferencial de bandera i, de l'altra, al present tractat es parteixi d'aquesta situació com d'un fet consumat.

Com recordarem, el RD de 8-9-1878 creava la comissió especial aranzelària, encarregada d'obrir les informacions sobre la indústria llanera i la marina mercant. En ella, hi trobem Víctor Balaguer i Frederic Nicolau, entre altres vocals catalans. La comissió es va dividir operativament en dues seccions, per tractar ambdues qüestions de manera específica, alhora que estructurava la informació en una part escrita, per a la que elabora uns qüestionaris, i una altra d'oral. Als mesos següents, les corporacions econòmiques catalanes es preparen per afrontar la informació aranzelària. En la informació llanera, en destaca els treballs de la CCUDIL, amb Francesc López Fabra al seu davant, mentre que a la naviliera, cal esmentar la participació de Frederic Nicolau, alhora president de l'ANCB i vocal de la subcomissió naviliera. Ambdós personatges, formaran part de la candidatura corporativa conservadora a les eleccions a diputats a Corts del 25 d'abril de 1879, sortint diputats per Barcelona.

Cal dir que ja l'abril de 1877, Manuel Danvila (diputat per Gandia), junt amb altres diputats, entre els que hi havia Albert Quintana i Pere Bosch i Labrús, havien presentat una proposició de llei (junt amb altres nou més, totes elles de temes econòmics) de convocatòria d'una informació sobre l'estat de la indústria³⁸⁷. En ella no es parlava de crisi industrial ni de valoracions errònies, perquè era anterior a aquests temes. Es proposava la creació d'una comissió permanent de catorze diputats, que hauria d'obrir una informació parlamentària sobre l'estat de la indústria i mesures que caldria adoptar. En finalitzar els seus estudis, que no podrien excedir del termini d'un any, elaboraria una memòria, que el ministre de Foment hauria de fer servir per elaborar els projectes de llei pertinents. Aquesta proposició es va prendre en consideració i es va formar la comissió parlamentària, presidida pel propi Danvila, i amb la presència de Bosch i Labrús i de Marià Pons. El tema, però, no prosperà durant la legislatura i a la següent tampoc.

Entre gener i març de 1879, les corporacions econòmiques catalanes envien a la comissió especial aranzelària les seves respostes a ambdues informacions. Alguns d'aquests treballs s'imprimeixen en forma de fullet i es reparteixen amb profusió entre associats, premsa i centres afins³⁸⁸. En les respostes a la informació llanera, les corporacions catalanes

386. Sobre aquesta reunió i les seves conclusions, veure *La Mañana*, 13-7-1878 i 2-8-1878.

387. DSC, legislatura de 1877, 27-4-1877, ap. 31è al núm. 3.

388. Veure INSTITUTO INDUSTRIAL DE CATALUÑA: *Información Especial Arancelaria. Contestación al interrogatorio acerca de las clasificaciones y los valores de los tejidos de lana, que elevan a la comisión de información el ... y el Fomento de la Producción Nacional, unidos a los centros fabriles de Sabadell y Tarrasa*, 1879; FOMENTO DE LA PRODUCCIÓN ESPAÑOLA: *Contestación del ... al interrogatorio formulado por la Comisión Especial Arancelaria acerca de los valores y clasificaciones de*

demanen la rectificació de les valoracions que varen servir de base a la confecció de l'aranzel de 1877 en les partides relatives a aquest sector. En les respostes a la informació naviliera, es demana la denúncia dels acords comercials que impedeixen una legislació protectora del sector, recàrrecs als pavellons estrangers, primes a la navegació d'alçada, cabotatge amb Ultramar, unificació i reducció d'impostos i restabliment dels drets diferencials.

El juliol següent, Bosch i Labrús s'adreça al ministre d'Hisenda, el marquès de Orovio, al Congrés, demanant-li que acceleri la informació aranzelària³⁸⁹. A l'altra cambra, Manuel Sánchez Silva (senador vitalici) protagonitza una interpel·lació al Govern sobre la situació de la marina mercant. Dins del debat que es genera, cal destacar una intervenció del marquès de Ciutadilla, que rebutja les acusacions de monopoli industrial fetes a Catalunya i esbossa un programa proteccionista per a tots els sectors econòmics i per a totes les regions³⁹⁰.

Fins l'octubre de 1879, no se celebra la informació oral sobre la indústria llanera. En aquesta ocasió, un nombrós grup de personatges catalans vinculats a les corporacions econòmiques es desplaça a Madrid, on junt amb alguns parlamentaris catalans, intervé en les sessions de la comissió aranzelària. Entre els parlamentaris catalans que hi intervenen, trobem Francesc López Fabra, diputat per Barcelona i especialista de l'IFTN, Pere Bosch i Labrús, diputat per Vic i president del FPE, i el marquès de Ciutadilla, senador per Barcelona i directiu de l'APFUBZE alhora que membre de l'IACSI. La informació oral sobre la marina mercant es realitza encara més tard, concretament el maig de 1880, destacant la participació de Bosch i Labrús. Igual que en el cas de la informació escrita, també algunes intervencions orals dels catalans s'imprimeixen en forma de fullet³⁹¹.

El mateix maig de 1880, el marquès de Ciutadilla protagonitza al Senat una interpel·lació al ministre d'Hisenda sobre la crisi de la indústria llanera a Catalunya. El marquès havia anunciat el seu desig d'explicar aquesta intervenció ja el febrer, essent ministre el marquès de Orovio, però el tema s'allarga i quan finalment es produeix la intervenció, ocupa la cartera Fernando Cos-Gayón. Cal destacar que el marquès de Ciutadilla no era un representant dels interessos industrials catalans, sinó més aviat de la propietat, tant agrària com urbana, però que s'interessa en aquest tema per la concepció pròpia de les corporacions econòmiques catalanes de solidaritat d'interessos entre sectors econòmics. El marquès esbossa un programa proteccionista i analitza l'aranzel de 1877, amb la reforma de les valoracions i

los tejidos de lana, 1879; Contestación del ... al interrogatorio formulado por la Comisión Especial Arancelaria acerca de las consecuencias que ha producido la abolición del derecho diferencial de bandera y de las medidas que pueden adoptarse para el fomento de la marina mercante y del comercio nacional, 1879; Excmo. Sr., 9 de Octubre de 1878 (full volant); FABRICANTES DE SABADELL, TARRASA, OLESA, ALCOY Y BÉJAR: Contestación dada por los ...; CAMSB: Contestación al interrogatorio ...; ASOCIACIÓN DE NAVIEROS Y CONSIGNATARIOS DE BARCELONA: Contestación al interrogatorio acerca de las consecuencias que ha producido la supresión del derecho diferencial de bandera y medidas que pueden adoptarse para el fomento de la marina mercante y del comercio nacional elavada a la comisión especial arancelaria, 1879; ARAÑO, Claudio: Contestación de D. ..., fabricante de Barcelona, al interrogatorio formulado por la comisión de información arancelaria para la cuestión lanera, 1879; JPAICB: Contestación dada por la ...; Informe emitido por la ...; JUNTA DE AGRICULTURA, INDUSTRIA Y COMERCIO DE LA PROVINCIA DE TARRAGONA: Contestación a los interrogatorios ...

389. DSC, legislatura de 1879-80, 9-7-1879, núm. 32, p.480.

390. DSS, legislatura de 1879-80, 15-7-1879, núm. 28, p.374.

391. BOSCH Y LABRÚS, Pedro: *Discurso pronunciado por D. ... en la información lanera ...; Información naviera. Discurso pronunciado por D. ...; ESTASEN, Pedro: El comercio y la marina mercante española. Informe sobre las consecuencias que ha producido la reforma arancelaria del Sr. Figuerola, pronunciado por ... ante la comisión especial arancelaria reunida en el Ministerio de Hacienda, en la noche del 12 de mayo de 1880, bajo la presidencia del Excmo. Sr. D. Fernando Álvarez, 1880; GARCÍA FARIA, Carlos D.: Información sobre las consecuencias que ha producido la supresión del derecho diferencial de bandera. Discurso pronunciado ante la Comisión especial arancelaria, por D. ..., en las sesiones de los días 3 y 5 de Mayo de 1880, 1881.*

classificacions a les partides de la llana. Al·ludeix a la lentitud dels treballs de la comissió especial aranzelària i demana una resolució urgent³⁹².

Joaquim Maria Paz fa una mena de segon torn, insistint en els aspectes plantejats per Ciutadilla. Paz, que representava la SEBAP al Senat, explica que intervé en aquest tema seguint instruccions de la corporació de Barcelona³⁹³. Ambdós senadors catalans polemitzen amb el ministre, que eludeix un tant la qüestió.

Als mesos següents, les corporacions econòmiques catalanes continuen fent un seguiment del tema, reclamant en algunes ocasions al Govern l'acceleració dels treballs de la comissió aranzelària. Se segueix amb especial atenció la participació dels vocals catalans en aquesta comissió, així com en la JCAV, tant pel que fa als seus vots particulars, com a la posterior dimissió col·lectiva, ja amb el nou Govern liberal (aspecte que ja hem pogut veure en l'anàlisi de la JCAV, dins del capítol dedicat a les corporacions econòmiques).

En rebutjar-se les taxes proposades pels vocals catalans, durant 1881 i ja amb la informació llanera enllestida, les corporacions industrials catalanes encara s'adreçaran en diverses ocasions al Govern demanant la rectificació de les partides de l'aranzel referents a les llanes. En destaca l'exposició al ministre d'Hisenda dels fabricants de teixits i filats de llana de Barcelona, datada el maig i impresa com a fullet³⁹⁴, en la que es considera l'informe de la JCAV sobre les llanes encara pitjor que la situació creada el 1877; i l'exposició al president del Consell de ministres dels fabricants del Vallès amb el suport dels d'Alcoi, del juny següent, amb 13.000 signatures i la petició d'una reforma aranzelària en el sector.

Pel que fa a la informació naviliera, els treballs de la comissió són encara més lents i la legislació aranzelària d'Ultramar de 1882 resol a la pràctica algunes de les qüestions plantejades. Fins 1884 no es dona per acabada aquesta informació, aprovant-se sols una part de les propostes de l'ANCB, a través dels treballs de Frederic Nicolau, i rebutjant-se la restitució dels drets diferencials de bandera i de procedència.

G) Altres temes.

Hi ha alguns temes més de política aranzelària que són abordats d'una manera o altra per les Corts, ja sigui directament, en forma de projecte o proposició de llei, o de manera indirecta, en forma d'intervencions dins d'altres temes, preguntes i exposicions.

El primer d'aquests temes, és el de les admissions temporals d'arrossos de l'Índia, destinats a la reelaboració i reexportació. La casa cantàbrica *Pérez y Odriozola* havia demanat a principis dels vuitanta una modificació en el sistema aranzelari espanyol que li permetés importar arrossos amb closca de l'Índia, per reelaborar-los i destinar-los al consum. En xocar amb la forta oposició dels arrossers valencians, va reorientar la seva demanda cap la consecució d'un sistema d'admissions temporals, és a dir, la importació dels esmentats arrossos per a la seva elaboració, però no ja destinats al consum interior del mercat espanyol, sinó a la reexportació, preferentment al mercat antillà. El règim duaner d'admissió temporal no gravaria aquests arrossos de la mateixa manera que els destinats al consum general, ja que el seu destí era la reexportació. Aquesta proposta també xocà amb l'oposició dels arrossers valencians.

392. DSS, legislatura de 1879-80, 28-5-1880, núm. 130, p.1999-2004.

393. DSS, legislatura de 1879-80, 28-5-1880, núm. 130, p.2006-2007.

394. *Exposición que se eleva al Excmo. Sr.Ministro de Hacienda, acerca de la clasificación y de los valores de los tejidos de lana y sus mezclas*, 1881.

La demanda de la casa cantàbrica, sobretot des del moment en què es planteja en forma d'admissions temporals, va comptar amb el suport de les corporacions econòmiques catalanes i, molt especialment, de l'ANCB, que veia en aquesta mesura una oportunitat d'incrementar els transports marítims, i amb l'oposició de la *Liga Arroceras Valenciana*³⁹⁵. Entre ambdós sectors es produeix un debat, que s'allarga en el temps.

L'IFTN, si bé en un primer moment havia donat suport a la postura dels arrossers valencians, quan la proposta de *Pérez y Odriozola* agafa forma d'admissions temporals, s'hi mostra favorable, alhora que aposta per iniciar aquest tipus de conreu a les Filipines³⁹⁶. El FPE també es mostra favorable a les admissions temporals, des del punt de vista del foment de la marina mercant³⁹⁷. L'ANCB dedica força atenció a aquest tema des de les planes de la seva revista, amb articles d'opinió de Josep Elías de Molins, que escriu a favor d'aquesta demanda també des de la premsa i el fullet, i de Faustino Odriozola, que era un dels demandants cantàbrics³⁹⁸. L'ANCB argumenta que les Antilles consumeixen a l'any més de 100.000 tones d'arròs de l'Índia, importades pel comerç estranger, mentre la península sols hi envia una quantitat molt mínima: l'acceptació d'importacions en règim d'admissió temporal no treuria mercat als arrossos valencians, sinó als importadors estrangers. La marina en sortiria també altament beneficiada. S'argumenta també que els arrossos estrangers que han patit un procés de reelaboració i reexportació, tenen un tractament aranzelari més suau que no pas el mateix procés fet per la indústria espanyola: els arrossos procedents de països amb els que Espanya tingui acords comercials i que els importin de les seves colònies o d'Àsia, els reelaborin i els reexportin, estan lliures de drets, mentre que els industrials espanyols que vulguin fer el mateix, tindran un gravamen aranzelari important. Països com Anglaterra, Holanda, Bèlgica i Alemanya importen arròs amb closca de l'Índia, el preparen i el reexporten. Finalment, hi ha una crítica als representants dels interessos arrossers valencians, que serien proteccionistes relatius, és a dir, sols per al seu sector, sense importar-los gens ni mica els altres.

Entre la classe parlamentària, el personatge que assumeix d'una manera més decidida la defensa de les demandes de la casa cantàbrica és Modesto Martínez Pacheco, diputat per Santander, que planteja el tema al Congrés durant el debat del tractat de comerç amb França de 1882 i també, en forma d'esmena, al debat sobre la llei de primeres matèries de 1883³⁹⁹. En l'extrem contrari, els arrossers valencians tenen el suport dels diputats i senadors del País Valencià, amb Cristino Martos com a un dels seus màxims exponents. Pel que fa als parlamentaris catalans, analitzen aquesta qüestió en una de les seves reunions durant el debat del tractat de comerç amb França. En aquella ocasió, acorden nomenar una comissió

395. Veure COMISIÓN PERMANENTE DE PROPIETARIOS ARROCEROS DE LA PROVINCIA DE VALENCIA: *Cuestión de arroces*, 30 Abril 1882 (full volant). També, SOCIEDAD ECONÓMICA DE AMIGOS DEL PAÍS DE SANTIAGO: *Informe sobre la protesta que los Señores Pérez y Odriozola de Santander dirigen al país, por la dilación que experimenta la resolución de la cuestión arroceras*, 1885.

396. Veure *El Eco de la Producción*, núm. 29, 1-6-1881, article "Intereses valencianos. Los arroces y los aranceles", p.326-329; núm. 66, 20-5-1883, article "Cuestión de arroz", p.208-211.

397. Veure *Fomento de la Producción Española*, núm. 336, 1-7-1883, article "La alarma de los valencianos y las admisiones temporales", p.193-195

398. Veure *Revista de la Asociación de Navieros y Consignatarios*, núms. de febrer 1884, p.32-37, i de març de 1884, p.44-48, article "Las admisiones temporales y la marina mercante española", de Josep Elías de Molins; núm. d'agost 1884, p.125-129, article "La industria y el tráfico en España", de Faustino Odriozola; núm. de maig 1885, p.75-78, article "Las admisiones temporales. Arroces de la India", d'E. de M. [Josep Elías de Molins]. D'aquest mateix autor, veure el fullet ELÍAS DE MOLINS.; *Las admisiones ...* i l'article "La admisión temporal de los arroces de la India", a *Diario de Barcelona*, 13-6-1883, ed. matí, p.7117-7121.

399. Sobre els treballs d'aquest diputat, veure MARTÍNEZ PACHECO, Modesto: *Cuestión arroceras*.

de treball per què s'entengui amb els parlamentaris cantàbrics i també amb els antillans sobre aquest tema, però posteriorment no li dediquen gaire atenció més.

Dins del període estudiat, aquest conflicte d'interessos té el seu punt màxim el 1883. Una comissió massiva de 200 o 300 arrossers valencians es trasllada a Madrid per pressionar el Govern contra la possibilitat d'admetre els arrossos en règim d'admissió temporal. Amb el suport dels parlamentaris valencians, aconsegueixen la convocatòria d'una informació aranzelària sobre aquest tema. Aquesta, que se celebra el maig de 1885, compta amb la participació oral de defensors i detractors del projecte. Entre els oradors catalans, hi ha el ja vist Josep Elías de Molins i també Avel·lí Brunet, que intervé en nom de l'ANCB a favor de les admissions temporals. Martos, en nom dels parlamentaris valencians, s'oposa a aquesta demanda⁴⁰⁰. El resultat d'aquesta informació és desfavorable a la demanda de l'empresa cantàbrica.

Un altre tema que es presenta a la consideració de les Corts és la llei d'embarcacions estrangeres i primes concedides als constructors de vaixells nacionals, presentada com a projecte pel ministre d'Hisenda, el marquès de Orovio, el febrer de 1880. En aquesta llei, es modificava els tipus aranzelaris a les importacions de vaixells estrangers, així com les primes concedides als constructors nacionals, per adequar la legislació vigent als nous tipus de mesurament del tonatge dels vaixells —el sistema Moorson— que permetia filar més prim a l'hora de calcular els metres cúbics de capacitat. Per a l'anàlisi del projecte de llei no es forma una comissió específica, sinó que el tema passa a la de pressupostos, que emet un dictamen favorable tot seguit. El projecte s'aprova sense debat els dies 17 i 19 de juny de 1880 a Congrés i Senat, respectivament.

Hi ha també un considerable nombre d'intervencions menors, relacionades amb la política aranzelària: preguntes, peticions de dades, exposicions i proposicions de llei. De totes elles, pot ser interessant aturar-se en aquestes darreres, ja que constitueixen iniciatives parlamentàries d'una dimensió més gran. A més dels temes ja vistos fins aquí, hi ha tres sectors que mereixen l'atenció d'alguns sectors de parlamentaris: el de les llanes, el dels cereals i el dels alcohols.

En el sector de les llanes, hi ha una proposició de llei, el desembre de 1876, del comte de la Encina (diputat per Trujillo, Càceres) i altres diputats extremenys, demanant increments de drets a la importació de la llana pentinada i en brut. Aquesta proposició no prospera durant la legislatura de 1876-77, que estava a punt de concloure, i per això, el comte replanteja la seva proposició a la legislatura següent, comptant aleshores amb les signatures de diputats de diverses províncies. En aquesta ocasió, es forma la comissió corresponent, amb el propi comte de la Encina de secretari, però no arriba a emetre dictamen. No hi ha durant tot aquest procés cap intervenció de parlamentaris catalans, probablement perquè és un tema que no prospera en aquestes Corts. Si ho comparem amb l'esmena al projecte de llei de primeres matèries, també relativa a les llanes, veiem que en aquella ocasió sí hi ha una oposició d'alguns parlamentaris catalans.

En el tema dels cereals, hi ha una primera proposició de llei, també el desembre de 1876, de Claudio Moyano (diputat per Valladolid) i altres diputats de la *secció econòmica*, entre ells Pere Bosch i Labrús, demanant un increment dels drets aranzelaris als grans i les seves farines, olis de coco i alguns objectes de la indústria de manyeria i ferreteria. En estar la

400. Veure JUNTA DE ARANCELES Y VALORACIONES: *Información acerca ...*

legislatura de 1876-77 ja molt avançada, la proposició no segueix el seu camí. A la següent, els seus impulsors no reprenen el tema.

Les següents proposicions de llei relacionades amb els cereals, van en un sentit contrari, és a dir, cap la rebaixa o supressió de drets. Coincidint amb els primers mitjans de l'ARAA en la seva nova etapa, dedicats precisament a demanar la lliure importació de cereals, Moret presenta primer una exposició al Congrés d'aquesta associació, demanant això mateix i posteriorment, el novembre de 1879, la corresponent proposició de llei. Moret defensa la proposició, generant-se un debat, amb intervenció del ministre d'Hisenda (el marquès de Orovio) i alguns diputats, entre els que hi ha Pere Bosch i Labrús, diputat per Vic i president del FPE, Francesc López Fabra, diputat per Barcelona i home de l'IFTN, i Frederic Nicolau, també diputat per Barcelona i president de l'ANCB. Tots tres diputats catalans rebutgen la iniciativa de la lliure importació de cereals amb un discurs de solidaritat entre sectors econòmics. La proposició no es pren en consideració, per l'oposició d'una part considerable de la cambra.

Més endavant, el 1882, el tema de les reduccions de drets als cereals torna a aparèixer. Aquest any arriba a les Corts una altra exposició de l'ARAA demanant-ne la lliure importació. D'altra banda, el juny d'aquest any, Manuel Alcalá del Olmo (diputat per Areceibo, Puerto-Rico) presenta una proposició de llei, demanant rebaixes a la importació de cereals a la seva entrada a les Antilles. Es forma la corresponent comissió parlamentària, però no arriba a emetre dictamen. En aquesta ocasió, els parlamentaris catalans no tenen cap intervenció.

Pel que fa als alcohols, el duc de Almodóvar del Río (Juan Manuel Sánchez y Gutiérrez, diputat per Còrdova) i altres diputats, presenten, l'abril de 1880, una proposició de llei sobre alcohols estrangers. En ella es proposava un increment de taxes, argumentant que els efectes dels alcohols estrangers no de raïm, principalment els alemanys, perjudicaven enormement la indústria vinícola nacional. El ministre d'Hisenda, Fernando Cos-Gayón, demana que passi la proposició a la Comissió de Pressupostos i així s'acorda. El tema, però, no tira endavant, tot i que anys més tard reapareixerà amb força. Per part dels diputats catalans, Pere Antoni Torres presenta una exposició dels comerciants de Tarragona i Marià Pons en presenta una altra de la Junta Provincial d'Agricultura, Indústria i Comerç de Tarragona (JPAICT), demanant que no s'incrementi els drets. Al Senat, el marquès de Ciutadilla presenta una exposició de l'AAPM i dels ajuntaments de les poblacions pertanyents a aquest, amb algunes consideracions relatives al tema.

A un altre nivell, arriben al Govern i/o a les Corts algunes peticions molt concretes d'alguns sectors econòmics catalans, que no generen cap resultat immediat, sinó que són sols demandes plantejades per tenir en compte quan hi hagi alguna inciativa legislativa relacionada amb el respectiu sector. Així, els fabricants de pianos de Barcelona demanen el 1877 reformes aranzelàries en el seu ram, en exposició presentada al ministre d'Hisenda a través del FPN i del diputat Antoni Sedó; els germans Godó demanen a les Corts el 1878 reformes en els filats de jute; els fabricants de mobles de Barcelona, amb el suport de l'IFTN, demanen al ministre d'Hisenda reformes en les partides de l'aranzel referents a les fustes; l'IACSI demana el 1877, en exposició a la llei de pressupostos, incrementar els drets dels olis de cotó⁴⁰¹.

401. Sobre les demandes dels fabricants de pianos, veure *Fomento de la Producción Nacional*, núm.385, 17-11-1877, solt "Fabricantes de pianos". Per a la dels germans Godó, el full volant GODÓ HERMANOS, MILÁ Y C^a: *A las Cortes*, Marzo de 1878. Per a la dels fabricants de mobles de Barcelona, el fullet FABRICANTES DE MUEBLES DE BARCELONA: *Exposición*

Finalment, hi ha algunes intervencions de parlamentaris catalans relatives a política aranzelària dins dels debats d'altres temes. Aquest és el cas dels missatges de contestació al discurs de la Corona dels anys 1878 i 1879.

El 1878, Bosch i Labrús presenta dues esmenes, junt amb alguns diputats del seu sector proteccionista, entre els que trobem els catalans Josep Florejachs, Ramon Soldevila, Marià Maspons i Enrique Orozco⁴⁰². En una d'elles es fa referència a un paràgraf del missatge en el que es parlava de la conveniència de celebrar nous acords comercials, per demanar que en ells no quedi l'aranzel espanyol hipotecat. En l'altra es fa referència a les exigències tributàries de l'Estat, plantejant que amb la situació de pau que s'ha aconseguit, aquelles haurien d'atenuar-se. Com que segons el reglament del Congrés, sols es podien debatre les dues esmenes que més s'apartessin del dictamen, les de Bosch i Labrús no arriben a discutir-se.

El 1879, Bosch i Labrús, també amb altres diputats del seu sector proteccionista, entre els que hi ha els catalans Josep Florejachs, Francesc López Fabra i Antoni Sedó, presenta una nova esmena al redactat d'aquest any. En ella es fa algunes reflexions sobre la situació econòmica del país, sense entrar en el terreny de les propostes concretes⁴⁰³. Igual que l'any anterior, segons el reglament no es pot arribar a discutir. En aquesta ocasió, però, Bosch i Labrús planteja, dies més tard, que el sector proteccionista de la cambra hauria volgut intervenir en el debat i que ja que per qüestions reglamentàries no ho ha pogut fer, es reserva el dret de rèplica a algunes observacions fetes per altres oradors durant aquest debat, per quan pugui ser⁴⁰⁴.

6.1.3.3. Política fiscal.

Si bé la política aranzelària és clarament el tema central que ocupa l'atenció tant de les corporacions econòmiques catalanes (especialment les industrials), com dels parlamentaris catalans com a grup, hi ha altres temes de legislació econòmica en els que també centren llur atenció uns i altres. El primer gran bloc d'aquests altres temes el constitueix la política fiscal. Dins seu, i com ja hem vist al capítol dedicat a la política econòmica del període, els temes plantejats durant aquests anys es podrien agrupar en tres grans grups: pressupostos, impostos i Deute de l'Estat.

A) Pressupostos.

Com hem pogut veure al capítol de política econòmica, tant els pressupostos generals de l'Estat, com els de Cuba i Puerto-Rico (a partir de 1880), passen per les Corts en forma de projecte de llei, amb la possibilitat de prorrogar un pressupost per al següent exercici per la via del reial decret, en cas de dificultats en la seva tramitació. Per a la resta de possessions colonials, en canvi, els pressupostos es feien directament per reial decret i anaven a càrrec dels de Cuba, Puerto-Rico i Filipines, fins 1884, i de la península i Filipines, a partir d'aquesta data.

elevada al Sr. Ministro de Hacienda por los ..., proponiendo la reforma del Arancel, 1879. Per a la de l'IACSI, Archivo del Congreso de los Diputados. Serie general. Legajo 181/expediente nº 1: "Presupuestos 1876-77", núm. 20/36.

402. DSC, legislatura de 1878-79 [DSC: 1878], 25-2-1878, ap. al núm. 7.

403. DSC, legislatura de 1879-80, 30-6-1879, ap. 3r al núm. 24.

404. DSC, legislatura de 1879-80, 17-7-1879, núm. 39, p.687-688.

A.1) Pressupostos generals de l'Estat.

El temps que dediquen les Corts als debats sobre pressupostos generals de l'Estat és força variable: mentre que alguns requereixen mesos de treballs, amb la discussió de vots particulars i de gran quantitat d'esmenes, d'altres es despatxen en pocs dies. Com hem vist al capítol dedicat a les Corts, la legislació vigent preveia que aquest tipus de debats es fessin en primer lloc al Congrés. Operativament es dividien en dos grans blocs: els de despeses i els d'ingressos, de tal manera que quan el Congrés aprovava el primer, ja podia passar al Senat, sense que calgués esperar a tenir el projecte sencer aprovat. Una altra qüestió a tenir en compte, és que en tractar-se d'un debat que generalment es planteja abans de l'estiu, si bé el Congrés disposava de prou temps per analitzar en profunditat el projecte, al Senat li quedava un marge de temps més escàs abans de la suspensió de les sessions, com assenyala Juana Anadón⁴⁰⁵. Això fa que en algunes legislatures, es pugui observar un gran contrast entre la durada del debat a ambdues cambres.

L'interès dels parlamentaris catalans en aquests debats, també és força variable i en cap cas no significa una actuació com a grup, seguint un pla conjunt, sinó que més aviat hi ha intervencions de personatges concrets, que intervenen en parts del pressupost de despeses i d'ingressos, tot i que més en aquest darrer. De tots els debats del període analitzat, el que mereix una atenció més gran per part dels parlamentaris catalans, i també de les corporacions econòmiques, és el de 1877, corresponent a l'exercici de 1877-78, en dur aparellada la reforma aranzelària. La participació dels parlamentaris catalans a ambdues cambres amb ocasió de la part d'aquest pressupost corresponent a ingressos, ja l'hem pogut veure dins de l'apartat de reformes de l'aranzel. Anem a veure, doncs, quina és la participació dels parlamentaris catalans a la part d'ingressos d'aquest pressupost i a la resta d'exercicis.

A.1.1) Pressupostos per a l'any econòmic de 1876-77.

El 1876 es produeix el primer debat d'aquest tipus a les noves Corts de la Restauració, corresponent a l'exercici de 1876-77. Al Congrés es realitza el debat entre el 2 de juny i el 13 de juliol, mentre que al Senat es fa entre el 24 de juny i el 19 de juliol. En resulta la llei de pressupostos de 21-7-1876.

Entre els diputats, els *cuneros* Manuel Azcárraga i Rafael Cabezas són membres de la comissió i fan algunes intervencions com a tals. També intervenen altres *cuneros*: Manuel Salamanca, Pacual Bonanza i Manuel Alonso Martínez. Entre els diputats *del país*, i a més de la iniciativa d'Albert Quintana (diputat per Torroella de Montgrí) relativa als suros, que hem vist anteriorment, cal destacar les intervencions del propi Quintana en altres temes, d'Antoni Sedó (diputat per Sant Feliu de Llobregat) i de Pere Bosch i Labrús (Vic).

Sedó i Quintana consumeixen el segon i tercer torn respectivament dins del pressupost de despeses del Ministeri de Foment. El primer, analitza amb abundants dades la composició del pressupost, censurant la gran despesa improductiva i la proporcionalment reduïda despesa en activitats productives, com ara les obres públiques. Quintana, per la seva banda, censura que el pressupost d'aquest ram no abordi més decididament un seguit de reformes necessàries per al desenvolupament de l'agricultura. De totes les intervencions, però, la que més cal destacar és la de Bosch i Labrús, que fa el segon torn contra l'article sisè del

405. ANADÓN: *El Senado* ..., p.204.

pressupost d'ingressos: en una llarga intervenció, reproduïda després com a fullet⁴⁰⁶, esbossa el seu programa proteccionista.

D'altra banda, tant Quintana i Bosch i Labrús, com Ramon Soldevila (diputat per Lleida), presenten i defensen esmenes al pressupost d'ingressos. De totes elles, cal ressaltar també la de Bosch i Labrús, que signava en primer lloc el diputat per Sevilla Gonzalo Segovia i que comptava també amb la signatura de Quintana, relativa als drets consulars establerts el 1874. A l'esmena, es demanava la supressió d'algunes taxes, per alleugerir la situació de la marina mercant. Tots tres diputats catalans retiren llurs esmenes abans de les votacions, en el cas de Bosch, després de les explicacions de Fernando Botella, de la comissió, que afirma que dins la llei de pressupostos hi ha una autorització al Govern per reduir i simplificar aquelles taxes.

Al Senat, també trobem dos senadors *cuneros* com a membres de la comissió: José María Fernández de la Hoz i Francisco de Paula Pavía. Intervé també als debats un altre *cunero*: Alejandro Llorente. A banda d'aquests senadors, trobem el marquès de Monistrol (en aquestes primeres Corts, senador per Girona), també com a membre de la comissió, fent algunes intervencions com a tal. Ferran Puig (senador per Barcelona) fa el primer torn contra el pressupost de despeses del Ministeri de Gràcia i Justícia, tot considerant que al pressupost del proper exercici caldria incrementar la retribució dels jutges de Barcelona, fins igualar-la a la dels de Madrid. Josep Maluquer, aleshores senador per Lleida, intervé en relació al recàrrec municipal que es podia imposar a la contribució d'immobles, conreu i ramaderia, valorant els possibles efectes que podria tenir sobre el desenvolupament de l'exemple de Barcelona.

A més d'aquestes intervencions a ambdues cambres, Manel Girona, que en aquesta legislatura no tenia encara escó al Senat, presenta a la comissió del Congrés el seu treball *Proyecto de arreglo y unificación de la deuda pública en España*, en el que demanava la unificació de tots els deutes en un únic Deute nacional de l'Estat, evitar el seu pagament tot contraient-ne altres i austeritat en les despeses.

A.1.2) Pressupostos per a l'any econòmic de 1877-78.

Com recordarem, el debat al Congrés dels pressupostos per a 1877-78 es realitza entre el 6 de juny i el 5 de juliol de 1877. Mentre que la part referent a despeses ocupa del 6 al 19 de juny, la d'ingressos es fa entre el 20 de juny i el 7 de juliol. La segona part d'aquest debat, ja hem tingut ocasió de veure-la a l'apartat dedicat a política aranzelària, en la mesura que incloïa la reforma aranzelària de 1877. Anem, doncs, a veure la primera, és a dir, el pressupost de despeses.

En aquest debat sobre el pressupost de despeses, les intervencions dels catalans són poques. Ho fan els *cuneros* Manuel de Salamanca i Manuel Alonso Martínez, parlant el primer contra els pressupostos dels departaments de Presidència, Governació i, sobretot, Guerra i Marina, i el segon contra el de Governació. Cal destacar també un article addicional al pressupost de Gràcia i Justícia, presentat per un grup de diputats catalans el 2-6-1877: Pau Turull (Terrassa), Ramon Soldevila (Lleida), Nil Maria Fabra (Castellterçol), Josep Florejachs (Olot), Marià Pons (Reus), Antoni Castell de Pons (Igualada) i Joaquim Bañeres

406. Veure BOSCH Y LABRÚS: *Discurso contra el art. 6º ...* També, DSC, legislatura de 1876-77, 4-7-1876, núm. 100, p.2658 i seg.

(Balaguer); el tornen a presentar dies més tard, sense les signatures de Soldevila, Fabra i Castell de Pons, i amb les de Joaquim de Cabirol (Arenys de Mar), el duc d'Almenara Alta (Maó) i Eduard Gasset (Gandesa), en el seu lloc. En aquest article, es demanava la creació d'un jutjat d'entrada a Sabadell. El dia 13, Florejachs el defensa, com a un dels signants i en absència de Turull. La idea d'aquesta iniciativa, segons ell, seria crear un nou partit judicial, amb capital a Sabadell, i agafant municipis dels fins aleshores partits judicials de Barcelona i Terrassa. El ministre, Fernando Calderón Collantes, es mostra d'acord amb la creació d'aquest jutjat, però afirma que està retallant el pressupost tant com pot. Florejachs finalment retira l'article addicional⁴⁰⁷.

Al Senat, el debat es realitza entre el 16 de juny i el 10 de juliol, amb menys intervencions de senadors catalans que en el cas dels diputats. Trobem dins la comissió Manel Girona i el comte de Bañuelos. El primer, intervé dins del capítol d'obligacions generals de l'Estat, tot responent Servando Ruíz Gómez, que havia qualificat els catalans de desagraïts, per no aplaudir una reforma aranzelària com la del 1869, que els hauria beneficiat (hem vist aquesta qüestió al capítol dedicat al "Partit Català"). Ja hem vist a l'apartat de política aranzelària les intervencions relatives al pressupost d'ingressos.

A.1.3) La proposició de llei dels senadors de Barcelona sobre xavalla (*calderilla*) catalana.

Dins de la mateixa legislatura de 1877, cal aturar-se en una iniciativa dels parlamentaris catalans, també relacionada amb les lleis de pressupostos. Es tracta d'una proposició de llei destinada a amortitzar els bitllets de l'extingida xavalla (*calderilla*) catalana.

Aquest era un problema existent a Catalunya des de feia temps. Si bé el RD de 5-8-1852 i la RO de 6-12-1852, ja preveïen que els bitllets de l'extingida xavalla catalana s'amortitzessin a partir d'una partida dedicada a aquest tema en la llei de pressupostos generals de l'Estat, havien transcorregut 25 anys sense que aquesta amortització es fes efectiva. El maig de 1877, una comissió de diputats i senadors catalans gestiona davant del Govern l'amortització dels bitllets de la xavalla catalana. La comissió presenta al ministre d'Hisenda, José García Barzanallana, una nota en la que expressa la seva queixa pel fet que aquest tema no s'hagi inclòs al darrer projecte de llei de pressupostos.

En no obtenir èxit en les seves gestions, els parlamentaris catalans opten per presentar el tema a les Corts en forma de proposició de llei. El 19 de juny de 1877, presenten al Senat la corresponent proposició de llei, que compta amb les signatures dels tres senadors que corresponen a Barcelona després de la recomposició de l'alta cambra i tots tres membres del *grup català* de finances: Ferran Puig, Manel Girona i Ramon Estruch. En ella, es proposava atorgar una autorització al ministre d'Hisenda per dictar les disposicions convenientes per amortitzar els bitllets equivalents a l'extingida xavalla catalana, en base a consignar una partida destinada a aquesta finalitat en la llei de pressupostos o bé a obrir una operació de crèdit o un conveni amb la Junta d'amortització ja existent i amb la Diputació Provincial de Barcelona⁴⁰⁸.

El mateix dia, Ferran Puig defensa la proposició, que es pren en consideració. Es forma la corresponent comissió, en la que entren els tres senadors catalans, que tot seguit emet el

407. Veure DCS, legislatura de 1877, 2-6-1877, ap. 10è al núm. 28, per a la primera presentació de l'article addicional; 11-6-1877, ap. 7è al núm. 35, per a la segona; i 13-6-1877, núm. 37, p.851 i seg., per a la intervenció de Florejachs.

408. DSS, legislatura de 1877, 19-6-1877, ap. 1r al núm. 38.

corresponent dictamen favorable. El Senat aprova la proposició el 30 de juny. Al Congrés, en canvi, queda encallada i no arriba ni a formar-se la comissió. No obstant, dos anys més tard, el ministre d'Hisenda, ara ja el marquès de Orovio, s'encarrega d'aquest tema per la via de la reial ordre. Així, la de 3-11-1879 (rectificada per la del dia 6), encomanava al BE la recollida d'aquests bitllets i fixava els terminis definitius per a la seva liquidació. Encara, la de 22-12-1879 accelerava el procés i rectificava algunes de les disposicions anteriors.

A.1.4) Pressupostos per a l'any econòmic de 1878-79.

El següent debat de pressupostos que trobem és el de 1878, corresponent a l'exercici de 1878-79. El debat al Congrés es realitza entre el 9 de maig i el 12 de juliol i al Senat, entre el 21 de juny i el 19 de juliol. La llei aprovada duu data de 27-7-1878. Novament hi ha diputats *cuneros* que participen en aquest debat: Manuel de Azcárraga, que és membre de la comissió i emet un vot particular al pressupost de despeses del Ministeri de la Governació, i Manuel de Salamanca, que té intensos treballs al pressupost de despeses del Ministeri de la Guerra⁴⁰⁹.

Entre els diputats catalans, Florejachs (diputat per Olot), que també és membre de la comissió, emet diversos vots particulars, en companyia d'altres membres d'aquella, entre els que cal destacar Luís Gaviña i Félix Berdugo, del grup de diputats proteccionistes de Bosch i Labrús. Cal dir que una comissió del FPE es desplaça a Madrid, per donar suport a aquests vots particulars. D'aquests, en destaca el presentat junt amb Félix Berdugo, José Pérez Garchitorena i Gonzalo Segovia, al pressupost d'ingressos, tot proposant la reforma del reglament provisional de 14-1-1873 de l'impost de transmissió de béns, en sintonia amb una exposició de l'IACSI, que presenta al Congrés el marquès de Montoliu, directiu de la corporació. Aquest és un tema que no tira endavant, però.

Com a intervencions remarcables en un sentit doctrinal, hi ha novament les de Bosch i Labrús, impreses també com a fullet⁴¹⁰, que consumeix el primer torn contra la totalitat del pressupost de despeses. Bosch fa una àmplia anàlisi de la situació econòmica del país, centrant-se en les qüestions aranzelàries. Pel que fa al plantejament general dels pressupostos, demana retallar els sectors improductius i administratius i incrementar Foment. Tant el ministre d'Hisenda (el marquès de Orovio) com Jové y Hévia, de la comissió, acusen Bosch de ser una dissidència dins dels interessos industrials, qüestió que hem pogut veure al capítol dedicat a les corporacions econòmiques.

A l'alta cambra, hi ha dues intervencions de catalans que convé destacar: la de Manel Girona, ara senador per Barcelona, i la de Josep Maluquer, novament senador per Lleida, després de la recomposició del Senat. Girona presenta dues esmenes: una relativa a les subvencions als ferrocarrils i l'altra a interessos i amortització del Deute. Al mateix temps, fa el segon torn contra la totalitat del pressupost de despeses. En la seva intervenció, analitza la situació del Tresor, per passar tot seguit a proposar una reducció del pressupost d'ingressos, un cop acabades les dues guerres. Fa un programa complet, en el que amb

409. Veure SALAMANCA Y NEGRETE, Manuel: *Discursos pronunciados en el Congreso de los Diputados por el Excmo. Sr. D. ... en apoyo de sus enmiendas al dictamen de la Comisión de Presupuestos relativo al de gastos del Ministerio de la Guerra para el año económico de 1878-79 y en contra de la totalidad del expresado dictamen, s/a.*

410. Veure BOSCH Y LABRÚS: *Discurso pronunciado por D. ... los días 13 y 14 de Mayo de 1878.* També, DSC, legislatura de 1878-79 [DSC: 1878], 13-5-1878, núm. 61, p.1553-1558. Sobre aquesta intervenció, PUGÉS: *Cómo triunfó ...*, p.202-204.

menys ingressos s'aconsegueixi incidir més en el desenvolupament dels principals rams que comprèn el pressupost⁴¹¹.

Maluquer, que és membre de la comissió, no emet vot particular, però consumeix el primer torn contra la totalitat del pressupost de despeses. En la seva intervenció, planteja la necessitat d'un estalvi general i d'un replantejament de les despeses, com havia fet Bosch i Labrús al Congrés, retallant la improductiva, com Guerra, i incrementant la reproductiva, com Foment. Fa també el primer torn contra la totalitat del pressupost d'ingressos.

A.1.5) Pressupostos per a l'any econòmic de 1880-81.

Com hem vist, per a l'exercici de 1879-80 no hi ha tramitació parlamentària, coincidint amb el canvi de Corts de 1876-79 a les de 1879-81, pel que es prorroga el pressupost de l'exercici anterior (RD de 26-7-1879). El següent que trobem, doncs, és el de 1880-81, tramitat el 1880. Al Congrés, es fa el debat entre el 23 d'abril i l'11 de juny de 1880, mentre que al Senat, es fa un debat a marxes forçades, entre els dies 14 i 19 de juny, ja que el 23 se suspenen les sessions. La llei resultant és la de 25-6-1880.

Al Congrés, hi ha força intervencions de diputats catalans. Formen part de la comissió, a banda del *cunero* Federico Hoppe, Pere Bosch i Labrús i Antoni Sedó, diputats per Vic i per Sant Feliu de Llobregat, respectivament. Bosch i Labrús presenta diversos vots particulars, en companyia d'altres diputats, entre els que en destaca Fèlix Berdugo. En ells es demana una rebaixa de l'impost de contribució d'immobles, conreu i ramaderia, la supressió sobre l'impost de fabricació de la sal i un rearmament aranzelari, entre altres qüestions. Cal tenir en compte que les rebaixes d'impostos eren demandes de l'APFUBZE, en exposicions adreçades al Congrés i presentades per Manel Duran i Bas. Bosch les recull en el vot que presenta junt amb Berdugo, en el que proposava una reducció de l'esmentada contribució en un 1%, amb la idea d'anar-la reduint esglaonadament encara més als anys següents. També, en el vot que presenta junt amb Bonifacio Ruíz de Velasco, en el que es proposava rebaixes a la contribució de consums. Pel que fa a l'impost sobre la sal, presenta un altre vot particular, aquest cop amb les signatures dels altres dos diputats esmentats i el suport del FPE, en el que es demanava la supressió de l'impost sobre la fabricació d'aquest producte. En aquesta ocasió, el FPE decideix adreçar una circular a tots els diputats, demanant-los el suport al vot particular del seu president. Bosch i Labrús té intensos treballs en la defensa d'aquests vots, però cap d'ells no aconsegueix l'aprovació de la cambra.

D'altra banda, Bosch i Labrús torna a presentar un vot particular, junt amb Berdugo, proposant un rearmament aranzelari. En la seva defensa, reitera el seu programa de proteccionisme harmònic, defensat ja a les anteriors legislatures. En la seva polèmica amb el vescomte de Campo-Grande, membre de la comissió, aquest l'acusa de formar part d'una secta dissident dins del proteccionisme, qüestió que ja hem vist en l'anàlisi de les corporacions.

Hi ha dues esmenes de diputats catalans al pressupost de despeses del Ministeri de Gràcia i Justícia, que tenen força similituds. Una va signada en primer lloc per Víctor Balaguer (diputat per Vilanova i la Geltrú) i l'altra per Manel Duran i Bas (Barcelona), però cadascuna compta també amb la signatura de l'altre. La de Balaguer la signen Duran i Bas,

411. Veure GIRONA: *Discurso del Señor Don ... en los días 21, 22 y 25 de Junio de 1878 ...* També, DSS, legislatura de 1878-79 [DSS: 1878], 21-6-1878, ap. 1r al núm. 63 i p.1197 i seg.; 22-6-1878, núm. 24, p.1206 i seg.

Albert Camps (La Bisbal), Francesc López Fabra (Barcelona), Fèlix Macià i Bonaplata (Puigcerdà), Frederic Nicolau (Barcelona) i Josep Maria Planas i Casals (Vilafranca del Penedès), mentre que la de Duran la signen els esmentats Balaguer, Camps, López Fabra i Planas i Casals, junt amb Fernando Álvarez (diputat per Villarcayo, Burgos) i Javier Los Arcos (Aoiz, Navarra). En la primera d'aquestes esmenes, es demanava una nova partida per poder crear dos nous jutjats a Barcelona; en la segona, es proposava la modificació dels partits judicials per adequar-los millor a la secció d'obligacions civils del pressupost de despeses del ministeri esmentat. Finalment, Balaguer retira la seva esmena i la comissió admet la de Duran.

Francesc de Paula Rius i Taulet (diputat per Barcelona) presenta una addició al pressupost d'ingressos (secció de valors a càrrec de la Direcció General d'Impostos), relatiu a l'impost de drets reials i transmissió de béns. Signaven també aquesta addició els ja esmentats López Fabra, Balaguer i Planas i Casals, junt amb Emilio Castelar (diputat per Barcelona), Joaquim Valentí (Mataró) i Eduard Reig (Manresa). En ella, es demanava que estiguessin exempts d'aquest impost les donacions i llegats a favor de les províncies i els municipis, destinats a la creació i sosteniment de museus, biblioteques, escoles i institucions de foment de les ciències i de les arts. Rius i Taulet la defensa, però finalment la retira, atenent les afirmacions del ministre d'Hisenda, Fernando Cos-Gayón, en el sentit que el Govern estava preparant una legislació que contemplava aquest aspecte.

Eduard Reig, que era directiu de l'IFTN, presenta una exposició d'aquesta corporació, en la que es demanava una reducció de les taxes de correus. Aquesta petició, es concreta en una esmena al pressupost d'ingressos (secció de valors a càrrec de la Direcció General de Rendes Estancades), presentada per l'especialista d'aquesta corporació, López Fabra, junt amb Balaguer i Ramon Soldevila (diputat per Lleida) i un grup de diputats no catalans: Francisco Moreu (diputat per Martos, Jaén), Antonio María Fabié (Sevilla), José González de la Vega (Cadis) i el marquès de la Viesca de la Sierra (Cabuerniga, Santander). Partint de la base que la llei de pressupostos per a 1877-78 havia imposat un recàrrec de 15 cèntims per a cada 15 grams de pes en el franqueig de cartes i targetes postals que circulaven per la península i illes adjacents, quedant la taxa mínima en 25 cèntims (de pesseta) per a cada carta o targeta, es proposa reduir aquesta a 20 cèntims per a les cartes i 10 per a les targetes postals.

López Fabra defensa aquesta esmena, en una intervenció en la que queda ben palès, una vegada més, el tipus de treballs parlamentaris fets en nom d'una corporació econòmica catalana. Diu López: *El Instituto industrial de Barcelona [sic] ha echado sobre mis débiles hombros la pesada carga de sostener esta enmienda, cual lo realizo gustosamente*⁴¹². El diputat català demana la rebaixa de taxes com a un medi per afavorir les relacions comercials. El ministre d'Hisenda, Cos-Gayón, dóna explicacions dels motius pels que, tot i estar d'acord amb la idea, no pot aplicar-la de moment. López Fabra accepta aquestes explicacions i retira l'esmena.

Soldevila, Planas i Casals i també Enrique Orozco (diputat per Arenys de Mar), presenten i defensen altres esmenes a aspectes concrets del projecte. Cap d'elles no s'admet. Duran i Bas consumeix torns contra la totalitat dels pressupostos de despeses dels ministeris de la Governació i de Foment i Orozco contra el de Guerra (recordem que formava part del grup de diputats militars).

412. DSC, legislatura de 1879-80, 11-6-1880, núm. 187, p.4683.

Com hem vist anteriorment, en el tema dels drets aranzelaris als suros també hi ha algunes exposicions al Congrés, demanant drets de sortida.

Pel que fa al Senat, hi ha dues intervencions de senadors catalans, ambdós membres de la comissió, que convé ressaltar: la de Maluquer, que un any més s'interessa per aquest debat, i la del comte de Torre-Mata. Maluquer se separa també en aquesta ocasió de la majoria de la comissió i intervé contra el capítol d'obligacions generals de l'Estat, dins del pressupost de despeses, amb la idea general que convé deixar de mantenir pressupostos deficitaris. El comte de Torre-Mata, que com recordarem formava part del grup de parlamentaris militars, consumeix el tercer torn contra el pressupost de despeses del Ministeri d'Estat, analitzant el tema de les recompenses per a militars. També fa el segon torn a favor del pressupost de despeses del Ministeri de Marina, en tant que membre de la comissió.

D'altra banda, el marquès de Monistrol presenta una exposició de l'IACSI, demanant l'exempció de pagaments de drets reials de les escriptures per préstecs hipotecaris de quantitats destinades a la conservació i millora de les finques que tenien els beneficis concedits a les colònies agrícoles, tema que no prospera durant aquesta legislatura. Ferran Puig i el marquès de Ciutadilla, per la seva banda, presenten exposicions de l'APFUBZE, demanant la modificació de la llei de redempció de censos amortitzables, la rebaixa del tipus contributiu de la riquesa immoble i la modificació de les bases de l'impost de drets reials i transmissió de béns⁴¹³. Aquestes demandes tampoc no prosperen durant la legislatura.

A.1.6) Pressupostos per al segon semestre de 1881-82 i any econòmic de 1882-83.

Sobre l'exercici de 1881-82 tampoc no hi ha debat parlamentari, coincidint amb el canvi de les Corts conservadores de 1879-81 a les liberals de 1881-84, i es prorroga el pressupost de l'any anterior (RD de 28-6-1881). El següent agafa, d'una banda, el segon semestre de 1881-82 i, de l'altra, tot l'exercici de 1882-83. Per això es debat a les Corts a finals de 1881, fet poc habitual, ja que les cambres solien afrontar aquest tema entre abril i juliol. El debat al Congrés es fa entre el 23 de novembre i el 20 de desembre de 1881 i al Senat entre el 12 i el 19 de desembre, una altra vegada amb un molt escàs marge de temps abans de la suspensió de les sessions, que es fa el dia 30. D'aquí en surten dues lleis amb la mateixa data: 31-12-1881.

En aquesta ocasió, les intervencions dels catalans són menors. Al Congrés, hi ha alguna intervenció d'Enrique Orozco i d'Albert Quintana, diputats per Arenys de Mar i Torroella de Montgrí respectivament, en tant que membres de la comissió. El diputat català més actiu en aquest tema és, novament, Bosch i Labrús, alhora diputat per Vic i president del FPE. En aquesta ocasió, Bosch centra la seva atenció a combatre la totalitat i l'articulat del pressupost de despeses de Guerra. D'altra banda, Albert Bosch i Fusteguerras (diputat per Roquetes) consumeix el primer torn contra el pressupost de despeses de Foment.

Hi ha també una esmena al pressupost de despeses de Governació, signada per alguns diputats electes per Catalunya: Fèlix Macià (diputat per Puigcerdà), Teodor Baró (Barcelona), Josep Mas (Manresa), Antoni Ferratges (Granollers), Frederic Pons i Montells (Tarragona), Bartomeu Godó (Igualada) i Francisco Martínez Brau (Balaguer). En ella es demanava

413. Sobre aquest impost, veure ESTASÉN Y CORTADA, Pedro: *Manual de legislación del impuesto de derechos reales y transmisión de bienes, por Don ... Licenciado en Derecho civil y canónico y académico de la de Derecho de Barcelona*, 1876.

l'acabament de la línia telegràfica entre Pons i Puigcerdà, per la Seu d'Urgell, que era un tema ja iniciat a partir de la RO de 26-12-1879. La comissió l'admet i s'incorpora al projecte aprovat.

Al Senat, en canvi, no intervé cap català durant el debat, d'altra banda, força breu.

A.1.7) Pressupostos per a l'any econòmic de 1883-84.

Els pressupostos per a l'exercici de 1883-84 es debaten al Congrés entre el 18 de maig i el 7 de juliol de 1883 i al Senat entre l'11 i el 19 de juliol, una altra vegada amb presses, ja que el 26 d'aquest mes se suspenen les sessions. És la llei de 25-7-1883.

Al Congrés, Enrique Orozco i Pere Antoni Torres, diputats per Arenys de Mar i per Gandesa respectivament, tenen algunes intervencions com a membres de la comissió. Novament és Bosch i Labrús el diputat català que dedica més atenció a aquest tema. El diputat per Vic consumeix el segon torn contra la totalitat de la secció d'obligacions generals de l'Estat, del pressupost d'ingressos, amb una intervenció fonamentalment tècnica, centrada en el Deute de l'Estat i censurant els plans hisendístics del ministre Camacho. Consumeix també el primer torn contra el pressupost d'ingressos, en un extens discurs, en el que repassa al detall el sistema tributari espanyol.

José Álvarez Mariño (diputat per Vilademuls), té també diverses intervencions: fa el segon torn contra el pressupost de despeses de la Presidència, intervé per al·lusions al de Marina i contra l'articulat de Governació. Pedro Diz (Olot) té una intervenció contrària al pressupost de despeses de Gràcia i Justícia, dins del debat del seu articulat, alhora que fa el segon torn contra la totalitat del pressupost d'ingressos. Albert Bosch (Roquetes) consumeix el tercer torn contra el pressupost de Governació. Joan Fabra i Floreta (Girona) té diverses intervencions en diversos punts del projecte.

A més d'aquestes intervencions, Fèlix Macià, Joan Fabra i Víctor Balaguer presenten esmenes a diversos aspectes. D'aquestes, en destaquen les dues de Macià (diputat per Puigcerdà) al pressupost de Guerra, en les que demanava incloure una partida per pagar les despeses fetes per alguns municipis de la Cerdanya i de l'Alt Urgell en concepte de transports militars, durant la darrera guerra carlina, que són rebutjades, i la de Balaguer al pressupost de Governació, acceptada per la comissió, en la que es demanava subvencions per a les escoles de pàrvuls (com recordarem, Balaguer presidia per aquestes dates el Patronat General de les Escuelas de Pàrvuls).

Al Senat, i a banda de la intervenció del *cunero* Manuel María Álvarez, sols cal ressenyar una intervenció menor de Marià de la Pau Graells (senador per la SEBAP), en la que al·ludeix als problemes d'acceptació de les noves monedes de bronze.

A.1.8) Pressupostos per a l'any econòmic de 1885-86.

L'exercici de 1884-85 tampoc no té el corresponent debat parlamentari, en coincidir amb el canvi de les Corts de majoria liberal de 1881-84 a les de majoria conservadora de 1884-86, i es prorroga el pressupost anterior (RD d'1-7-1884). Tanca el període, doncs, el debat dels pressupostos per a l'exercici de 1885-86, fet al Congrés entre el 8 i el 13 de maig de 1885 i al Senat entre el 9 i el 20 de juny següent. El resultat, és la llei de 24-6-1885. En aquesta ocasió, no hi ha cap intervenció dels diputats catalans al Congrés. Al Senat, en

canvi, es repeteix la situació de l'exercici de 1878-79, amb les intervencions de Manel Girona i de Josep Maluquer, ara ja senadors vitalicis tots dos.

Manel Girona consumeix el primer torn contra la totalitat del pressupost de despeses, insistint en els temes ja plantejats en anteriors intervencions i també des dels fullets escrits per ell. Girona s'oposa a l'existència d'un Deute flotant i vol anivellar el dèficit existent, tot proposant la retallada de despeses, sobretot en classes passives i en Guerra i Marina. Intervé també en contra del pressupost de despeses de Marina, tot oposant-se a la construcció de vuit nous vaixells de guerra cuirassats. Proposa mesures per reduir i simplificar el Deute, acompanyat d'altres d'activació econòmica. La seva intervenció es va imprimir en forma de fullet⁴¹⁴.

Josep Maluquer, per la seva banda, consumeix el segon torn contra la totalitat del pressupost de despeses de Gràcia i Justícia. En rèplica al ministre d'aquest ram, Francisco Silvela, considera que els projectes presentats (policia judicial, més servei mèdic forense, traductors a la CGC, taquígrafs, menys consells de guerra i més judicis civils) no es poden realitzar amb el poc pressupost disponible. Proposa disminuir la partida eclesiàstica i anivellar-la en la jerarquia i augmentar la d'administració de justícia.

A.2) Presupuestos de Puerto-Rico.

El projecte de presupuestos de Puerto-Rico per a 1878-79 del ministre d'Ultramar José Elduayen, que finalment no s'arriba a discutir a les Corts, crida l'atenció de les corporacions econòmiques catalanes, ja que en el seu article tretzè contenia una reforma aranzelària completa, alhora que preveia la no distinció de bandera a l'exportació de productes de Puerto-Rico.

El juny de 1878, Bosch i Labrús, president del FPE, informa des de Madrid a aquesta corporació de les modificacions aranzelàries contingudes al projecte d'Elduayen. La corporació acorda demanar als comissionats que havien d'anar a Madrid per gestionar el tema de la crisi econòmica que tinguessin en compte també aquest tema, amb les propostes de cabotatge en la navegació, aranzels iguals als de la península i dret diferencial per a les importacions estrangeres.

El FPN, per la seva banda, mobilitza tres membres seus destacats: Eduard Reig (diputat per Manresa), Antoni Sedó (Sant Feliu de Llobregat) i Francesc López Fabra (especialista de la corporació, ara encara no diputat), amb l'encàrrec de gestionar a Madrid contra la reforma. El FPN fixa la seva atenció sobretot en les farines peninsulars, seguint la seva concepció de proteccionisme per a tots els sectors econòmics i, en aquest sentit, escriu a les lligues de contribuents de Castella, com a zona productora. L'ANCB també s'ocupa d'aquest tema, tot telegrafiant Cánovas.

El 18 del mateix mes, es reuneixen uns cinquanta diputats de Catalunya, Castella i Puerto-Rico, per analitzar aquest tema. Es nomena una comissió, en la que trobem Bosch i Labrús, per conferenciar amb el ministre. L'entrevista es realitza l'endemà mateix i el ministre accepta retirar la reforma del projecte⁴¹⁵.

414. Veure GIRONA: *Documentos parlamentarios...* També, DSC, legislatura de 1884-85, 9-6-1885, núm. 142, p.2910 i seg.; 13-6-1885, núm. 146, p.3031-3032.

415. Sobre aquesta reunió i gestions, veure *Fomento de la Producción Española*, núm. 102, 22-6-1878, article "Presupuestos de Puerto Rico", p.453-454.

Els següents projectes de pressupostos per a Puerto-Rico que es presenten a les Corts, mereixen una escassa atenció per part dels parlamentaris catalans. Els de l'exercici 1880-81 (Llei de 22-6-1880) es debaten al Congrés entre el 12 i el 14 de juny de 1880 i al Senat el dia 17 del mateix mes, sense que hi intervingui cap parlamentari català. La mateixa situació es repeteix per als de 1882-83 (Llei de 7-7-1882), debatuts al Congrés el 22 de juny de 1882 i al Senat el dia 30, i per als de 1883-84 (Llei de 27-7-1883), debatuts al Congrés el 20 de juliol de 1883 i aprovats sense debat pel Senat el dia 23. Els corresponents a l'exercici de 1885-86 (Llei de 24-6-1885) es debaten al Congrés entre el 27 de maig i el 3 de juny de 1885 i hi ha una intervenció del comte de Casp, que consumeix el primer torn contra la totalitat; ara bé, com recordarem, el comte, tot i ser català, no representava en aquesta ocasió cap districte de Catalunya, sinó el d'Aguadilla, a Puerto-Rico, pel que la seva intervenció cal veure-la en tant que diputat per aquesta illa. Al Senat, el projecte es debat el 15 de juny, sense cap intervenció dels senadors catalans⁴¹⁶.

A.3) Pressupostos de Cuba.

El primer projecte de pressupostos per a Cuba debatut a les Corts, el de 1880-81 (Llei de 5-6-1880), mereix una certa atenció per part de l'ANCB, sempre atenta a la política econòmica d'Ultramar. El febrer de 1880, el seu president i diputat per Barcelona, Frederic Nicolau, intervé en una reunió de la Comissió de Pressupostos de Cuba, tot demanant que els vaixells espanyols procedents de la península siguin considerats a l'illa com de cabotatge, que s'elimini els obstacles per a la navegació de vaixells espanyols de Cuba als Estats Units i que s'atorgui una bonificació a l'exportació conduïda en vaixells espanyols. Ja dins del debat del Congrés, que es realitza entre el 31 de març i el 23 d'abril de 1880, Nicolau presenta i defensa una esmena a la secció de duanes del pressupost d'ingressos, relativa al manteniment del dret diferencial de bandera a Cuba. Finalment la retira, abans de rebre una votació adversa.

Si el president de l'ANCB intervé en aquest tema, el del FPE i diputat per Vic, Bosch i Labrús, també. Bosch consumeix el primer torn contra la totalitat del projecte, demanant la reorganització de la tributació, de manera que es doni prioritat als impostos indirectes i, especialment, als de duanes. Presenta un article adicional al pressupost d'ingressos, referent a l'emissió de bitllets hipotecaris; finalment no el defensa i la comissió no l'admet. Junt amb altres diputats del seu sector proteccionista, entre els que trobem els catalans Francesc López Fabra (diputat per Barcelona i proper al FPN i a l'IIC) i Ramon Soldevila (diputat per Lleida), presenta una esmena a la secció de duanes del pressupost d'ingressos, proposant algunes mesures en sentit proteccionista; després, més que defensar l'esmena, el que fa és una mena de torn contra la totalitat d'aquesta secció, amb un ampli repàs de totes les qüestions compreses en ella.

Hi ha, a més, una breu intervenció de Víctor Balaguer, que dedica habitualment molta atenció als temes relacionats amb Cuba plantejats al Congrés, i diverses de Francesc Gumà, aleshores diputat per Matanzas, com a membre de la comissió.

416. Sobre aquest debat parlamentari, veure també TEJADA DE VALDOSERA, Conde de: *Discursos y rectificaciones del Excmo. Sr. ... Ministro de Ultramar pronunciados en el Congreso de los Diputados y en el Senado con motivo de la discusión de los dictámenes de las Comisiones referentes a los proyectos de ley de presupuestos de las islas de Cuba y Puerto-Rico para el año económico de 1885-86*, 1885.

Al Senat, el debat es realitza entre el 17 de maig i el 2 de juny, sense que hi intervingui cap català.

Els següents debats parlamentaris, corresponents als exercicis de 1882-83 (Llei de 7-7-1882) i de 1883-84 (Llei de 27-7-1883), tenen en comú que al Congrés intervé Albert Bosch, diputat per Roquetes, com a únic català, mentre que al Senat no hi ha cap intervenció dels catalans. El debat al Congrés del primer d'aquests exercicis es fa entre el 9 i el 21 de juny de 1882 i al Senat entre el 26 i el 28 de juny, mentre que el debat al Congrés del segon, es realitza entre l'11 i el 19 de juliol de 1883 i al Senat entre el 21 i el 23 del mateix mes. Cal tenir en compte que Albert Bosch realitza durant aquestes Corts de 1881-84 diversos treballs parlamentaris com a membre de la minoria conservadora i que les seves intervencions en el debat de pressupostos de Cuba cal veure-les en aquest sentit. Així, el 1882 fa un torn contra la secció de Correus, oposant-se a la pretensió del marquès de Campo de fer-se càrrec del servei de vapors-correus a les Antilles substituint la CT (qüestió que veurem amb una mica més de deteniment en l'apartat dedicat a aquesta companyia), mentre que el 1883 intervé contra el pressupost de la secció de Governació.

Després de l'aprovació per les Corts del pressupost de Cuba per a l'exercici de 1883-84, l'ANCB mostra novament el seu interès en aquest tema. L'octubre següent, convoca una reunió de presidents de corporacions econòmiques de Barcelona i representants de la premsa, a la Llotja d'aquesta ciutat. Presidí la reunió Nicolau i en ella s'analitzà els gravàmens que el nou pressupost de Cuba imposava als vins espanyols a la seva entrada a l'illa, amb una finalitat hisendística. L'ANCB va adreçar una exposició al ministre d'Ultramar, aconseguint la suspensió d'aquesta mesura, i a la reunió s'acorda enviar-li un telegrama, demanant que es concretés més explícitament aquest tema⁴¹⁷.

Els pressupostos de Cuba per a 1885-86 (Llei de 13-7-1885) es debaten al Congrés entre el 23 i el 30 de juny de 1885 i al Senat entre el 3 i el 9 de juliol. Al Congrés, del grup estudiat intervé sols el *cunero* Azcárraga, mentre que al Senat no hi ha cap intervenció dels catalans.

B) Impostos.

Constitueixen aquest bloc de temes les reformes de la contribució d'immobles, conreu i ramaderia; del cadastre (*amillaramientos*), molt relacionat amb l'anterior per fixar la base impositiva; de l'impost substitutiu del de la sal; de la contribució industrial i de comerç; de l'impost de consums; i del segell de vendes.

B.1) La contribució d'immobles, conreu i ramaderia.

La contribució territorial o d'immobles, conreu i ramaderia, té un primer episodi parlamentari en la proposició de Llei que Antoni Sedó (diputat per Sant Feliu de Llobregat), presenta al Congrés el maig de 1877 sobre ocultacions de la contribució⁴¹⁸. En ella, Sedó preveia penalitzacions per a l'ocultació de béns a Hisenda, que podien arribar a l'expropiació de les finques. Probablement, el diputat català té aquesta iniciativa per si sol, sense comptar amb el suggeriment de cap corporació econòmica, primer perquè en la proposició apareix sols la seva signatura i, segon, perquè des de bon principi té una forta oposició de l'IACSI.

417. Sobre aquesta reunió, veure *El Eco de la Producción*, núm. 75, 16-10-1883, article "Reunión importante", p.441-442.

418. DSC, legislatura de 1881-82, 24-5-1877, ap. 1r al núm. 21.

La corporació representant dels interessos de la propietat agrària, mobilitza la seva nombrosa agrupació de parlamentaris. Els diputats i senadors de l'IACSI presents a Madrid, es reuneixen al Congrés, sota la presidència del marquès de Monistrol i acorden combatre la proposició, practicant diverses gestions els dies següents⁴¹⁹. Quan Sedó defensa la presa en consideració de la seva proposició al Congrés, no aconsegueix ni tan sols aquest primer tràmit.

La següent cita parlamentària és a la legislatura de 1881-82, en què el ministre Camacho presenta simultàniament a les Corts diversos projectes de reforma⁴²⁰. El debat sobre la contribució d'immobles, conreu i ramaderia es fa al Congrés entre el 6 i el 9 de desembre de 1881, mentre que al Senat s'aprova gairebé sense debat el dia 20. Entre els diputats catalans, cal ressaltar la intervenció d'Albert Quintana, diputat per Torroella de Montgrí, que consumeix el primer torn a favor del projecte, com a membre de la comissió. Bosch i Labrús, en canvi, fa el segon torn contra la totalitat. En aquesta ocasió, el president del FPE i diputat per Vic, tot comparant els percentatges impositius espanyols amb els europeus, considera que aquells estan molt exagerats i que la xifra de recaptació que es proposa des del Govern està pel damunt de les possibilitats del país. D'aquí en surt la llei de 31-12-1881 i un seguit de disposicions complementàries del Govern.

Aquesta mateixa contribució, es torna a plantejar a les Corts el 1885, amb el ministre conservador Cos-Gayón, incorporant l'impost substitutiu del de la sal, que queda suprimit. En aquesta ocasió, el debat es realitza al Congrés entre el 29 d'abril i el 5 de maig de 1885, amb gens d'interès per part dels catalans (intervé sols el *cunero* Manuel de Azcárraga), i al Senat entre el 26 de maig i el 3 de juny, també sense intervencions dels catalans. És la llei de 18-6-1885.

B.2) Les reformes del cadastre (*amillaramientos*).

Pel que fa al reglament del cadastre, ja en la seva versió de 19-9-1876 té una forta oposició des de la propietat agrària, que no obstant, no apareix immediatament abans ni després de la seva promulgació, sinó a partir d'uns quants mesos. Des de l'IACSI, s'adreça una primera exposició al ministre d'Hisenda, amb observacions sobre aquest reglament, el març de 1877. Aquesta exposició queda sense resposta i per això, el febrer de 1878, l'IACSI elabora un nou document, fet a partir d'una reunió representativa de la propietat agrària de tota Catalunya, que es presenta a les Corts en forma d'exposició⁴²¹. L'Institut considera en aquest document que caldria rectificar el cadastre ja existent i no pas fer-ne un de nou. Se censura que els contribuents no tinguin la deguda representació a les noves juntes provincials, creades per fer el nou cadastre, sense la qual no es podrà calcular de manera equitativa els tipus evaluatoris i hi hauria el perill que apareguin massa inflats. Es considera que la facultat atorgada a les juntes per dividir els seus territoris en regions que se suposa de la mateixa classe avaluatòria, pot resultar molt perjudicial als interessos agraris i dificultar segons quina mena de conreu a determinades poblacions. Se censura també el fet que s'inclogui en els tipus avaluatoris els instruments de treball i els adobs, així com els terrenys

419. Sobre aquesta reunió, veure *Revista del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro*, 1-2-1878, article "Junta General celebrada por el INSTITUTO, el día 15 de Enero de 1878", p.45.

420. Veure FONTANA, Josep: *La Hacienda en la historia de España, 1700-1931*, 1980, p.61-62.

421. COMISIÓN DE PROPIETARIOS RURALES DE CATALUÑA: *Exposición que eleva a las Cortes la ..., motivada por el Reglamento de rectificación de los Amillaramientos de 19 de setiembre de 1876*, 1878. Per a l'oposició fora de Catalunya, veure LIGA DE CONTRIBUYENTES DE VALLADOLID: *Exposición dirigida por la ... al Excmo. Sr. Ministro de Hacienda, solicitando reformas en el reglamento de amillaramientos publicado con fecha 10 de Diciembre de 1878*, 1879.

no treballats, amb el pretext que poden ser conreuables. La petició que es fa és que el reglament quedi en suspens, mentre no es faci una rectificació.

A més de l'exposició de l'IACSI, n'arriben al Congrés altres d'ajuntaments catalans, demanant també la suspensió i reforma del reglament. No obstant, aquesta demanda no es tradueix en cap iniciativa legislativa. El 10 de desembre de 1878 es publica un nou reglament rectificat, al que segueix una col·lecció de circulars de la Direcció General de Contribucions, sense que això requereixi la intervenció de les Corts.

Després del reglament de desembre de 1878, l'oposició de les corporacions catalanes no és tant evident. Tots i així, a les següents Corts, les de 1879-81, el tema reapareix en el moment de constituir-se la DC. En la seva reunió fundacional de 9 de juny de 1879, es crea diverses comissions de treball, encarregant-se una d'elles del tema del cadastre. Igual que a les Corts anteriors, però, tampoc aquí això es tradueix en cap iniciativa parlamentària⁴²². Finalment, la llei de 18-6-1885 de reforma de la contribució territorial, incloïa un nou projecte de reforma del cadastre.

B.3) L'impost substitutiu del de la sal.

El tema de la supressió de l'impost sobre la sal i creació d'un d'equivalent, que formava part del paquet de mesures econòmiques presentades pel ministre Camacho al Congrés, es debat en aquesta cambra els dies 9 i 10 de desembre de 1881, mentre que el Senat l'aprova sense debat el dia 20. Com recordarem, Bosch i Labrús i Berdugo havien presentat un vot particular, que no s'aprova, als pressupostos generals de l'Estat per a 1880-81, demanant la supressió d'aquest impost. En aquesta ocasió, el diputat per Vic i president del FPE intervé, consumint el segon torn contra la totalitat, per oposar-se al nou impost que hom volia crear en el lloc del suprimit. Bosch censura novament en la seva intervenció l'increment de la pressió tributària sobre les fonts de riquesa.

Pel que fa al Senat, el marquès de Monistrol, que com recordarem era el president de la comissió de l'IACSI a Madrid, presenta una exposició d'aquesta corporació, oposant-se al nou impost. No obstant, el marquès no intervé per oposar-se al projecte.

Aquest impost, concretat en la llei de 31-12-1881, queda suprimit el 1885 i incorporat a la contribució d'immobles, conreu i ramaderia, per la llei de 18-6-1885.

B.4) La contribució industrial i de comerç.

La contribució industrial i de comerç, té un primer episodi en la llei de 23-3-1880, que suprimia els encapçalaments i disposava la seva gestió directa per Hisenda. Cal dir que els encapçalaments eren un sistema de recaptació basat en atorgar als municipis o als gremis la facultat de cobrar per si mateixos l'impost, abonant a Hisenda una quota fixa. De fet, encara que se suprimeixi aquest sistema el 1880 dins de la contribució industrial i de comerç, no passa el mateix amb l'impost de consums, en el que es manté.

Aquest tema s'aprova sense debat a ambdues cambres: al Congrés el 28 de febrer de 1880 i al Senat el 15 de març següent. De fet, al Congrés Ramon Soldevila (diputat per Lleida) presenta una esmena relativa a les baixes professionals. En el moment de la presentació del projecte de llei a l'aprovació del Congrés, però, no intervé per defensar-la.

422. Sobre aquesta reunió, veure *La Mañana*, 10-6-1879.

Com hem vist al capítol de política econòmica, el reglament provisional i taxes de la contribució industrial i de comerç de 31-12-1881 incorporava importants modificacions respecte el text vigent: eliminava algunes exempcions, incorporava com a taxa definitiva alguns recàrrecs transitoris, modificava taxes, canviava el sistema d'agremiació i creava un nou cos d'inspectors. Les fortes protestes dels afectats, especialment a Madrid i Barcelona, varen motivar la revisió per part del Govern de les disposicions inicials i l'aprovació final d'un text que suavitzava les taxes i les altres disposicions. Cal tenir en compte, però, que el text presentat a l'aprovació de les Corts és una llei de bases (que durà la mateixa data del reglament: 31-12-1881), no el reglament mateix: si s'hagués presentat aquest, les oposicions haurien estat molt més nombroses. Així doncs, el debat sobre aquestes bases es fa al Congrés entre el 5 i el 6 de desembre de 1881, mentre que al Senat el projecte passa sense debat el dia 20.

Dins del debat del Congrés, intervé Pere Antoni Torres (diputat per Gandesa) com a membre de la Comissió de Pressupostos, que era la que s'havia encarregat de la tramitació d'aquest projecte. Torres té en aquesta ocasió una intervenció breu, fent sols algunes observacions. Joan Fabra i Floreta, diputat per Girona i també de la comissió, té una intervenció favorable al projecte. Una vegada més, qui té una intervenció més a fons, contrària al text presentat, és Bosch i Labrús. El diputat per Vic i president del FPE intervé dins del debat sobre l'articulat, amb la idea general que el projecte, al que considera d'una fiscalitat extrema, contribuiria a entrebancar i destruir les fonts de riquesa des del seu mateix naixement.

Un cop es fa públic el nou reglament i les corporacions representatives dels sectors més directament afectats avaluen la magnitud dels canvis que reportarà, és quan s'inicia la campanya de rebuig.

Davant del nou reglament, l'IFTN inicia una campanya que se superposa un tant en el temps amb les iniciades contra el tractat de comerç amb França i restitució de la base 5ena. Demana al ministre d'Hisenda la suspensió del nou reglament mentre no s'estudiï les al·legacions presentades per les corporacions representatives dels afectats, alhora que elabora un extens treball que suposa, de fet, un redactat alternatiu al text vigent⁴²³. L'Institut realitza als seus locals una reunió d'afectats, que nomena la corresponent comissió de treball. Manté relació amb altres corporacions de cara a coordinar la campanya contra el nou reglament, alhora que involucra novament Víctor Balaguer en l'afer, aquest cop, demanant-li que lliuri al ministre d'Hisenda les peticions del centre. Com ja hem vist en l'anàlisi de la base 5ena i del tractat amb França, celebra una reunió amb assistència d'alguns parlamentaris catalans que es trobaven a Barcelona. Envia l'habitual comissió a Madrid i demana al capità general de Catalunya, aleshores Ramon Blanco, que intercedeixi a favor de la demanda.

El FPE, per la seva banda, realitza diverses reunions d'afectats i manté un estret contacte amb altres corporacions de Barcelona i Madrid, tot i que manté una certa distància amb l'IFTN, per la disconformitat amb la manera com aquesta corporació havia gestionat fins aquell moment la campanya d'oposició a la restitució de la base 5ena. Aquesta corporació, nomena la seva pròpia comissió de treball.

423. IFTN: *El ... ha elevado al Excelentísimo ...*, 30 de Enero de 1882 (full volant); INSTITUTO DE FOMENTO DEL TRABAJO NACIONAL: *Memoria sobre los perjuicios que se irrogan a la industria y al comercio por las Tarifas de la Contribución industrial, reformadas en 31 de Diciembre de 1881, redactada por acuerdo de la Junta Directiva del ...*, 1882; IFTN: *Exposición que el ... ha dirigido ...*, 8 de Marzo de 1882 (full volant); IFTN: *Contribución industrial ...*

Com a resultat de les protestes, que aquest cop no provenen sols de Catalunya, hi ha diverses disposicions del Ministeri d'Hisenda. Així, les RO de 6-2-1882 (dues) i de 9-3-1882, oferien la possibilitat als afectats de fer arribar les seves reclamacions i propostes al Ministeri, de cara a elaborar un reglament definitiu. La d'1-5-1882 creava una comissió encarregada de redactar aquest text definitiu, mentre que el RD d'11-5-1882 creava un cos d'inspectors destinats a aquesta contribució.

Com hem vist en l'anàlisi del tractat de comerç amb França, en aquest context d'oposició a la contribució industrial i de comerç, que coincideix amb l'oposició a l'esmentat tractat i a la restitució de la base 5ena, es produeixen els incidents del Teatre Novedades, la polèmica al respecte al Congrés entre Teodor Baró i Pere Bosch i Labrús, dins de la interpel·lació protagonitzada per Francisco Romero Robledo, i l'important moviment de protesta a Barcelona i altres poblacions catalanes, que culmina amb la proclamació de l'estat de guerra⁴²⁴. Si el març era Romero Robledo el que protagonitzava una interpel·lació al Govern, l'abril li toca el torn a un altre membre de la minoria conservadora: Manuel Silvela. La intenció de Silvela, en nom dels conservadors, era explicar una interpel·lació al Govern sobre la irregularitat de la proclamació de l'estat de guerra a Catalunya, tenint en compte que estaven les Corts obertes, però veient que el Govern no assenyalava dia per atendre la interpel·lació, presenta el tema en forma de proposició incidental, el 29 d'abril de 1882. Es produeix tot seguit un debat entre el propi Silvela i el ministre de la Governació, Venancio González. A la votació següent, els diputats catalans de l'oposició conservadora voten a favor de la proposició de Silvela, mentre que els ministerials es divideixen entre els que donen el seu suport al Govern i els que opten per una abstenció, atenent la seva disconformitat amb la proclamació de l'estat de guerra, però per evitar tornar a coincidir amb els conservadors contra el seu propi Govern, com ja havia passat amb motiu del recent debat sobre el tractat de comerç amb França.

D'altra banda, els parlamentaris catalans segueixen de prop la campanya contra la contribució industrial i de comerç. El 17 de maig els diputats reben una comissió dels gremis de les quatre províncies, que havia passat a Madrid per gestionar al Ministeri d'Hisenda la inclusió d'una representació seva a la comissió que havia d'elaborar el text definitiu de les taxes i reglament de la contribució⁴²⁵. No obstant, no hi ha cap iniciativa parlamentària per part dels diputats catalans en aquest sentit. Finalment, el RD de 13-7-1882 feia públic el reglament i taxes definitius d'aquesta contribució

Novament es planteja el tema a la legislatura conservadora de 1884-85. Igual que en l'anterior cas, desperta escàs interès per part dels catalans. Al Congrés, es debat entre el 5 i el 7 de maig de 1885, sense que hi intervingui cap català, mentre que al Senat s'aprova sense debat el dia 18 (lleí de 18-6-1885).

B.5) L'impost de consums.

La reforma de l'impost de consums, com hem vist, forma part del paquet de mesures que el ministre Camacho presenta simultàniament a les Corts l'octubre de 1881. Es debat al Congrés entre el 12 i el 15 de desembre de 1881 i al Senat el dia 20 del mateix mes (lleí de

424. Sobre aquesta campanya, a més dels treballs esmentats, veure també CENTRO GENERAL DE CONTRIBUYENTES ASOCIADOS: *La jurisprudencia administrativa ...; Industriales*, 15 Agosto 1882 (full volant); MARCILLA, Enrique: *A los industriales*, 1882. CEPEDA: *Sagasta y la incorporación ...*, p.330.

425. Sobre aquesta reunió, veure *La Mañana*, 18-5-1882.

31-12-1881). Al Congrés, cal esmentar com a intervencions dels catalans, la que fa Pere Antoni Torres, com a membre de la Comissió de Pressupostos, contra el vot particular presentat per Rafael Atard. Bosch i Labrús, com ja era habitual en aquests temes, presenta una esmena, junt amb membres del seu sector proteccionista, en la que es demanava una rebaixa de l'import a pagar pels pobles amb menys de 1.000 habitants. Bosch defensa aquesta esmena, que és rebutjada pel Congrés.

A la legislatura de 1884-85 es reprèn el tema. En aquesta ocasió, el debat al Congrés es fa entre el 22 i el 28 d'abril de 1885 i al Senat, entre el 16 i el 25 de maig (llei de 16-6-1885). Al Congrés, i a més de la intervenció del *cunero* Manuel de Azcárraga, cal destacar les de Teodor González (diputat per Tarragona) i la de José Álvarez Mariño (Vilademuls).

González intervé fent el tercer torn contra la totalitat, dins de l'articulat i defensant un article addicional. En les seves intervencions, rebutja el fet que hi hagi zones, com Galícia, Astúries i Canàries, amb uns tipus impositius més baixos que la resta, així com que el càlcul de la taxa variï en funció de si es tracta de nuclis agregats a una població no capital de província o si són municipis inferiors a 5.000 habitants, posant l'exemple de Roquetes (municipi) i de Jesús (agregat) respecte Tortosa. S'oposa a la possibilitat que l'Estat arrendi el cobrament de l'impost o que el cobri per si mateix i defensa el seu cobrament per part dels ajuntaments que així ho desitgin, com a encapçalaments municipals. El seu article addicional, que comptava entre altres amb la signatura del marquès d'Aguilar, diputat per Olot i home de l'IACSI, atorgava als ajuntaments aquesta opció de l'encapçalament. González el defensa, amb els exemples de les situacions concretes de Tortosa, Tarragona i Reus, però finalment el Congrés el rebutja. Ja fora del debat parlamentari, Teodor González torna a referir-se a aquest tema en diverses ocasions, centrant la seva atenció en el cas de Reus.

Álvarez Mariño, ja en el debat sobre l'articulat, s'oposa a l'arrendament de l'impost i a la creació d'un cos armat especial per cobrar-lo.

Al Senat, Josep Maluquer, a qui ja hem vist ja en els debats de pressupostos, fa el segon torn contra la totalitat. Considera l'impost abusiu i, igual que Álvarez Mariño, s'oposa a la creació d'un cos armat especial, sota les ordres del Ministeri d'Hisenda, encarregat de les recaptacions dels morosos, en uns moments en els que, segons ell, gairebé sobriarien alguns cossos armats regulars, un cop enllestides les guerres interiors. S'oposa igualment a l'arrendament del cobrament de l'impost. Juan Magaz (senador per la UB), en canvi, intervé a favor del projecte, en la seva condició de membre de la comissió. Es mostra favorable a l'arrendament, que ja estaria previst a la legislació vigent.

B.6) El segell de vendes.

Del segell de vendes cal dir, d'entrada, que no és un tema en el que les Corts intervinguin directament, ja que tot el llarg procés relatiu a aquest tema es gestiona als ministeris. La seva inclusió en aquest capítol, es deu a la participació d'alguns parlamentaris catalans en aquestes gestions, fet que ens proporciona un bon exemple de l'activitat de rereforns econòmic d'aquests, també fora de les sessions de Corts.

Com hem vist ja al capítol de política econòmica, aquest impost es crea pel decret de pressupostos per a 1874-75 i es desenvolupa plenament per la instrucció de 27-7-1876, ampliada per l'ordre circular de 3-8-1876, la circular de 2-9-1876 i altres disposicions

complementàries. Consistia en la fixació d'un segell de 5 cèntims (de pesseta) al damunt de cada objecte comercialitzat amb un preu superior a les 2,5 pessetes (0,02 euros). Entre aquest preu i les 50 pessetes (0,30 euros), havia de dur adherit i inutilitzat un segell. Per a cada 50 pessetes de més, en calia un altre i quan el tipus d'objecte no permetés que s'hi fixés un segell, calia posar aquest en una factura. Donades les dificultats de la seva aplicació i les protestes dels sectors més directament afectats, des de la Direcció General d'Impostos es va valorar diferents alternatives en el seu cobrament. Finalment, a la llei de pressupostos de 1877, l'impost queda suprimit, però s'incorpora posteriorment a la contribució industrial i de comerç de 1881-82.

Des de juliol de 1875 i fins finals de 1876, les corporacions industrials catalanes dediquen força atenció a aquest tema. Se censura les molèsties pròpies de l'operació de fixar els segells i la desproporció en l'aplicació segons els sectors. El juliol de 1875, el FPN adreça una exposició al ministre d'Hisenda demanant la derogació d'aquest impost i, en tot cas, l'atenuació de les multes pel seu incompliment.

Després d'uns mesos de relativa calma, les corporacions es troben que l'administració comença a enviar requeriments a importants fabricants que no han col·locat en els seus productes els segells. En carta de l'IIC al seu representant a Madrid de març de 1876, se l'informa que alguns fabricants, com Batlló, Feliu i Cuadras i Juncadella, han rebut ja requeriments, alhora que se li demana que gestioni aquest afer junt amb Joaquim Valentí (diputat per Mataró). En la carta, es pot apreciar la facilitat amb la que la corporació disposa de parlamentaris per seguir les seves consignes:

Esto es un verdadero saqueo, al que es preciso poner coto. Ruego pues a V. no deje de verse con el amigo Sr. Valentí y que le entere del asunto, cuyo pormenor está bien especificado en la copia que V. tiene del recurso de Juncadella.

Si la Dirección general no hace pronto justicia en esto, habremos de valernos de algún diputado para que haga una interpelación en las Cortes⁴²⁶.

El juliol, Bosch i Labrús presenta al Congrés una exposició de contribuents de Barcelona, demanant que s'establís una garantia per al segell de comerç, igual a la que existia per als segells de fàbrica. L'agost següent, hi ha una reunió de corporacions i entitats catalanes, amb assistència de l'IIC, FPN, FPE, CAMSB, IACSI, CUMB, CHUB i AB. En ella s'acorda demanar la suspensió de l'impost mentre no es reformi. Com ja era habitual en aquests casos, es forma una comissió de treball. A instàncies d'aquesta, el governador civil de Barcelona envia un telegrama al ministre d'Hisenda, José García Barzanallana, demanant substituir l'impost per un percentatge proporcional d'augment de la contribució de subsidi, o bé per un encapçalament industrial provincial a pagar entre tots els industrials. També s'involucra en el tema el capità general de Catalunya, aleshores Martínez Campos.

Els dies següents, s'intercanvia comunicacions amb la Direcció General d'Impostos. Aquesta, però, considerava que si calia substituir l'impost, era preferible negociar acords parcials per sectors. Per a les corporacions, això significava una lenta investigació per part de l'administració per poder determinar la base aplicable a cada sector i el consegüent allargament de l'afer. Per agilitar les negociacions i per fer més efectiva la pressió a la Direcció General, es nomena una comissió, que es trasllada a Madrid a finals d'agost. La componen membres de l'IIC, FPN, FPE, CAMSB, ANCB i CUMB i també dels fabricants de

426. AFTN, IIC, "Correspondencia", 13-1-1876/3-7-1879, 1-3-1876. IIC. Carta de Francesc Josep Orellana, datada a Barcelona, 1-3-1876, i adreçada a Segundo de Humbert, a Madrid.

Sabadell i Terrassa. Entre els personatges que s'incorporen a ella, trobem també Josep Puig i Llagostera (diputat per Vilafranca del Penedès) i Ferran Puig (senador per Barcelona i home de l'IIC), ambdós a petició de les corporacions.

A Madrid, la comissió s'entrevista amb el director general d'Impostos. Duia com a proposta un recàrrec mòdic imposable sols als que havien de pagar el segell. El Govern, però, no la va acceptar i, a més, ja havia establert negociacions amb el comerç de Barcelona per a un concert sobre el tipus de cinc vendes diàries per contribuent. La comissió va proposar aleshores al director general d'Impostos un concert econòmic en base a quatre vendes diàries per a Barcelona i dues per a la resta de la província. Es va acordar en principi això, així com que es comptaria 300 dies feiners i que el còmput de l'impost es faria en base al nombre de contribuents subjectes a ell. La comissió ho va acceptar com una transacció, tot i considerar la xifra alta.

La idea de la comissió de corporacions era repartir els pagaments per agrupacions d'indústries i proporcionalment al volum generat per cadascú. Quan va retornar a Barcelona, però, es va trobar amb diversos problemes: la Direcció General d'Impostos no va autoritzar l'administració de Barcelona per què tractés directament amb la comissió; es donava protagonisme en la confecció dels càlculs als gremis, quan la majoria de fabricants no estaven agremiats; a més, a les reunions de síndics dels gremis fetes a l'IIC varen palesar el desacord existent entre aquests; la Direcció General va presentar uns càlculs erronis, amb un nombre d'industrials massa alt, fet en base a la contribució industrial, que incloïa tota mena de professions que no venien cap producte o que eren del sector de queviures, fet que inflava enormement la quota que correspondria pagar per aquest impost; una part dels afectats demanava que el pagament en base a quatre vendes diàries no es fes proporcionalment, sinó igualment a cada contribuent.

Davant d'això, la comissió va recórrer a la Direcció General d'Impostos, *que tanto ha contribuido a entorpecer este asunto*, segons valoració que fa el FPE⁴²⁷. La resposta va ser que s'admetria els concerts parcials amb els gremis i que els que es fessin patirien la investigació prevista a la instrucció inicial. Davant d'això, la comissió de les corporacions decideix dissoldre's, traient abans una circular aclaridora.

A les setmanes següents, el Govern valora la possibilitat d'arrendar el cobrament d'aquest impost. Això fa que des de les corporacions industrials es repregui l'activitat en contra seu. El novembre, el FPN delega en Eduard Reig, membre de la corporació i diputat per Manresa, que gestioni a Madrid contra el possible arrendament de l'impost. L'IIC escriu als diputats catalans, tot demanant-los el mateix. Entre aquests, i a més de Reig, els que participen d'una manera més decidida en aquestes gestions són Camil Fabra (diputat per Barcelona), Pau Turull (Terrassa) i Joaquim Maria Paz (senador per Barcelona).

Des de les corporacions catalanes, es tem que el Govern esperi la suspensió de sessions de les Corts per contractar l'arrendament. Davant d'això, en carta de l'IIC als parlamentaris esmentats més amunt, se'ls urgeix que enllesteixin aquesta gestió abans de la fi de la legislatura: *Convendría, pues, que este punto quedase perfectamente aclarado antes que las Cortes suspendieran sus sesiones, no sea que se aguarde este acontecimiento para publicar el arriendo*⁴²⁸. En la mateixa carta, es pot apreciar una vegada més l'estreta relació entre les

427. *Fomento de la Producción Española*, núm. 13, 7-10-1876, article "Sello de ventas", p.253.

428. AFTN, IIC, Carta de Joan Jaumandreu, datada a Barcelona, 1-12-1876, i adreçada a Joaquim Maria Paz, Camil Fabra, Eduard Teig i Pau Turull, a Madrid.

corporacions econòmiques i el grup de parlamentaris catalans: *Este Instituto, en su nombre y en el de las demás Corporaciones citadas, da las más cumplidas gracias a los Sres. representantes de Cataluña en las Cortes, por sus gestiones; y espera de su acreditado celo que no desistirán hasta conseguir que se resuelvan favorablemente las peticiones de concierto para el pago del impuesto de ventas presentadas por Barcelona y que se procurarán impedir que se lleve a cabo el arriendo de dicho impuesto en el caso de que se trate de ello.*

Des de l'IIC s'escriu també a diverses corporacions econòmiques amb les que es mantenia relació, tant de Catalunya com d'altres zones, i s'adreça una exposició sobre el tema a tots els diputats catalans.

A principis de desembre, els parlamentaris catalans, i especialment Paz, Fabra, Reig i Turull, gestionen als ministeris el no arrendament de l'impost i la negociació d'un concert provincial. El dia 6, Reig, que s'havia desplaçat a Barcelona, informa en persona a la Junta Directiva del FPN de les gestions dutes a terme. El dia 11 és Camil Fabra qui informa en persona a la directiva de l'IIC. Ambdues corporacions mantenen també contacte per carta amb Paz, encara a Madrid.

Després de les gestions de desembre, el tema queda en suspens. Tot sembla indicar que en l'ànim del ministre d'Hisenda, García Barzanallana, es forma la idea de suprimir un impost que tants maldecaps estava originant a la seva administració i incorporar els ingressos que es deixarien de percebre en algun altre lloc. Corroboraria aquesta idea el fet que en el projecte de pressupostos que presenta a les Corts a finals de l'abril següent, preveia ja la supressió de l'impost.

C) Deute de l'Estat.

Un altre bloc de temes de política fiscal tractats per les Corts, estaria constituït per un seguit de projectes de llei, junt amb alguna proposició, relatius al Deute de l'Estat. Aquesta mena de temes, es concentren sobretot a les primeres Corts de la Restauració, en uns moments en què el Tresor havia de fer front a la despesa ocasionada per les guerres carlina i colonial. Cal dir que d'aquest apartat s'exclou aquí les operacions relacionades amb Cuba, que veurem dins de l'apartat dedicat al BHC. En canvi, s'inclou el projecte de llei de 1876 de declaració com a lleis del Regne de totes les resolucions expedides amb caràcter legislatiu des del 20-9-1873 pel Ministeri d'Hisenda, en la mesura que els parlamentaris catalans que s'hi oposen dediquen bona part de la seva atenció a les operacions relacionades amb el Deute de l'Estat.

A la primera legislatura de la Restauració, la de 1876-77, el Govern presenta a les Corts tres projectes de llei relatius al tema: l'arranjament del Deute flotant del Tresor, l'arranjament del Deute de l'Estat i els bons del Tresor. Recordem que el contingut de cadascun d'aquests temes ja ha estat descrit al capítol de política econòmica.

El primer d'aquests projectes, es debat al Congrés entre el 6 i el 17 de maig de 1876 i entre el 26 i el 27 del mateix mes al Senat (lleis de 3-6-1876). No desperta gaire interès entre els parlamentaris catalans. A banda dels parlamentaris *cuneros* (Rafael Cabezas i Emilio Castelar, al Congrés, i José María Bremon i Alejandro Llorente, al Senat), hi ha sols unes breus intervencions de Pere Bosch i Labrús i de Joan Fabra i Floreta, diputats per Vic i per Puigcerdà respectivament.

El segon —l'arranjament del Deute de l'Estat— es debat a les Corts més breument que l'anterior: tant el Congrés com el Senat el despatxen en una sola sessió, l'11 i el 17 de juliol, respectivament (Llei de 21-7-1876). Al Congrés, hi ha sols la intervenció del *cunero* Rafael Cabezas. Al Senat, i a més de la intervenció del *cunero* Manuel María Álvarez, en canvi, trobem el comte de Bañuelos (senador per Tarragona), com a membre de la comissió. A més, Josep Maluquer (senador per Lleida), presenta una exposició de les juntes de tenidors del Deute celebrades a diverses ciutats espanyoles. Cal dir que la celebrada a Barcelona, s'havia adreçat als parlamentaris catalans, informant-los de l'alarma causada en aquesta ciutat per un possible retall dels tipus d'interès. Durant el debat, Maluquer fa també algunes observacions contra el projecte, al·ludint a l'exposició que va presentar.

El darrer dels temes esmentats —els bons del Tresor— es debat al Congrés el 26 de desembre de 1876 i s'aprova sense debat al Senat el dia 29 (Llei de 9-1-1877). Al Congrés, Sedó consumeix el segon torn contra la totalitat, amb la idea general de rebutjar una situació en la que el Tresor es veu obligat a cercar diner prestat com sigui, per sortir del pas, i argumentant que mentre aquest desgavell hisendístic es mantingui, l'economia del país no podrà prosperar.

A la segona legislatura, la de 1877, hi ha un parell de temes sobre els que convé parar atenció: la proposició de Llei del diputat Ramón Aranaz sobre un nou impost del *cuartillo por ciento* i el projecte de Llei de forma de saldar el descobert probable del Tresor públic en finalitzar l'exercici de l'any econòmic.

El 18 de maig de 1877, Ramón Aranaz (diputat per València), presenta al Congrés una proposició de Llei de creació d'un nou impost, anomenat del *cuartillo por ciento*, per a l'amortització del Deute flotant⁴²⁹. En ella, es proposava la fixació d'aquest impost amb caràcter transitori, tot i que no se n'establia la durada; s'entenia que fins que s'amortitzés el Deute de l'Estat. Gravaria amb un 25% totes les transaccions superiors a 20 pessetes (0,12 euros), llevat dels talons de banc i les lletres de canvi. El cobrador hauria de satisfer aquestes quantitats en forma de segells, que caldria inutilitzar després de cada transacció i sense els quals cap operació de compravenda no tindria valor. La proposició preveia també la formació d'una comissió central a Madrid. Cal destacar també, que entre els signants de la proposició trobem Pau Turull, diputat per Terrassa.

El ministre d'Hisenda, José García Barzanallana, es mostra favorable a què la proposició es prengui en consideració pel Congrés i així es fa. Es forma la comissió, amb la presència del propi Aranaz i també de Josep Florejachs, diputat per Olot. La comissió emet un dictamen, que Florejachs no signa, en el que s'augmentava la quantitat mínima a 40 pessetes (0,24 euros), s'excloïa de la llei els préstecs i altres operacions, com les taxes de ferrocarril i els sous de jornalers i de personal domèstic, i s'inclouïa les lletres i els rebuts. De fet, es proposa crear una comissió parlamentària per estudiar el tema durant l'interregne parlamentari, per afegir les seves conclusions a la llei de pressupostos del curs següent. A partir d'aquí, es forma una nova comissió parlamentària, del que ara s'anomena ja *amortització del Deute públic*, en la que retrobem Aranaz, junt amb Fernando Cos-Gayón, Raimundo Fernández Villaverde i altres. Durant tot el procés parlamentari, arriben al Congrés moltes exposicions de corporacions contràries al projecte, sobretot de les lligues de contribuents⁴³⁰.

429. DSC, legislatura de 1877, 18-5-1877, ap. 10è al núm. 16.

430. Veure, per exemple, LIGA DE CONTRIBUYENTES DE VALLADOLID: *Exposiciones dirigidas por la ...*

Després de l'interregne parlamentari i ja a la legislatura següent, la comissió emet el 9 de març de 1878 un dictamen en el que es proposa diverses mesures d'amortització, entre les que, de fet, no hi ha la proposta inicial del *cuartillo*. Suprimida aquesta part del projecte, aquest passa per les Corts sense interès per part dels parlamentaris catalans. Així, es debat al Congrés entre el 22 de març i el 5 d'abril i al Senat entre el 26 d'abril i el 3 de maig, sense que hi intervingui cap català. És la llei de 17-5-1878 d'amortització del Deute públic (Llei de restabliment de l'amortització de les accions d'obres públiques, carreteres i obligacions de l'Estat per subvenció de ferrocarrils).

El segon dels temes esmentats, era una autorització al Govern per alienar els bons del Tresor existents en cartera, amb destí a cobrir el probable descobert del Tresor públic en finalitzar l'exercici de l'any econòmic vigent, així com per emetre obligacions del Tresor sobre la renda de duanes. Aquest tema es debat al Congrés entre el 13 i el 14 de juny de 1877 i al Senat entre el 2 i el 6 de juliol següent (Llei d'11-7-1877). Al Congrés, Antoni Sedó, que es mostra molt actiu en aquestes primeres Corts de la Restauració en temes hisendístics, consumeix el segon torn contra la totalitat. El diputat per Sant Feliu esbossa la mateixa argumentació general que l'any abans havia fet servir en el debat sobre els bons del Tresor; de fet, lliga ambdós debats, considerant que parteixen del mateix problema de desgavell hisendístic. Al Senat, i a més de la intervenció del *cunero* José María Bremon, cal destacar la de Manel Girona, molt afeccionat a intervenir en aquest tipus de debats. Girona, que consumeix el segon torn contra la totalitat, centra la seva intervenció en oposar-se a liquidar el dèficit del moment tot contraient-ne un altre.

Passem així a la legislatura de 1878 (1878-79), darrera de les primeres Corts de la Restauració, en la que cal destacar el projecte de llei d'alienació i amortització dels bons del Tresor. Aquest tema es debat al Congrés entre el 5 i el 16 de desembre de 1878 i al Senat entre el 21 i el 27 del mateix mes (Llei d'1-1-1879). En el debat del Senat no intervé cap català, però al Congrés intervenen tres habituals en aquests temes: Antoni Sedó, Pere Bosch i Labrús i Josep Florejachs.

Sedó presenta una esmena, que compta amb les signatures d'alguns diputats catalans que ja ens han anat apareixent en aquest apartat, com són Florejachs, Bosch i Labrús i Turull, junt amb Agustí Vilaret (Santa Coloma de Farners) i Enrique Orozco (Arenys de Mar) i dos membres del sector proteccionista de Bosch i Labrús: Luís Gaviña i Félix Berdugo. En ella, es proposava fixar una periodicitat en els pagaments d'interessos, qüestió que al projecte no apareixia, i que se situaria en 3 mesos. Sedó defensa durant el debat aquesta esmena. Després d'un breu debat, amb aclariments per part de la comissió, retira l'esmena.

Bosch i Labrús, per la seva banda, consumeix el segon torn contra la totalitat del projecte. Novament planteja el seu programa proteccionista, alhora que censura les exagerades càrregues fiscals del sistema tributari espanyol, que, al seu parer, pesarien molt considerablement sobre les forces productives. Sobre el desproporcionat Deute de l'Estat, afirma, en rèplica al ministre d'Hisenda, Cos-Gayón:

Ha dicho el Sr. Cos-Gayón, como una prueba de nuestro bienestar, que damos el 40 por cien de nuestro presupuesto a los acreedores del Estado. Después de haber ensalzado nuestra situación financiera, después de haber manifestado en varios tonos que estábamos en el mejor de los mundos posibles, francamente, Sres. Diputados, yo creo que basta con la enunciación de este solo hecho, yo creo que basta decir que el 40 por 100 de nuestro presupuesto lo absorben los acreedores del Estado, para comprender lo aflictivo de nuestra situación. Y téngase en cuenta que los acreedores del Estado absorben el 40 por 100 del presupuesto después de haber rebajado dos tercios de interés al consolidado, a las amortizables y demás deudas del Estado; de modo y manera que si no se hubiera hecho esta rebaja de intereses, los acreedores del estado

necesitarían todo el presupuesto o poco menos. ¿Es esta una situación agradable, satisfactoria? Yo creo que dista mucho de serlo⁴³¹.

Als dies següents, insisteix en aquests temes i desenvolupa la seva proposta completa de sistema hisendístic.

Josep Florejachs també presenta una esmena, que compta amb les signatures de Bosch i Labrús, Vilaret, Orozco, Turull, junt amb Gaviña i Berdugo, amb la idea general que el present projecte, enlloc d'alleugerir el Deute de l'Estat, l'incrementa encara més. Al mateix temps, es proposa la creació d'una comissió de 14 diputats, que hauria de proposar una reforma tributària general i d'acord amb les possibilitats reals del país. Florejachs defensa l'esmena, que és rebutjada pel Congrés.

De les tres Corts següents, cal esmentar la Llei d'autorització al Govern per tractar amb els tenidors de Deute perpetu i obligacions de l'Estat per ferrocarrils, junt amb la de conversió del Deute consolidat al 3% interior i exterior i obligacions de l'Estat per ferrocarrils. El primer d'aquests temes, passa a les comissions de pressupostos d'ambdues cambres, essent aprovat sense debat al Congrés el 19 de novembre de 1881 i al Senat l'1 de desembre següent. És la Llei de 9-12-1881. El segon, es debat al Congrés entre el 3 i el 28 d'abril de 1882 (llevat dels dies dedicats al tractat de comerç amb França) i al Senat entre el 10 i el 20 de maig següent (Llei de 29-5-1882). Al Senat no es produeix cap intervenció de senadors catalans, mentre que al Congrés intervenen Albert Bosch i Pere Bosch i Labrús.

Albert Bosch, que fa el primer torn contra la totalitat, després de comparar el projecte amb la legislació internacional similar, s'hi oposa, en considerar que genera un dèficit encara més gran. Bosch i Labrús, que consumeix un torn dins del debat sobre l'articulat, considera que no hi ha prou recursos com per afrontar els interessos previstos, i que això, enlloc de millorar el crèdit públic, l'empitjorarà encara més. A més, ambdós Bosch apareixen com a signants d'un paquet de nou esmenes que la minoria conservadora presenta al Congrés. Cap d'ells no intervé en la seva defensa, ja que la que cadascun d'ells signava en primer lloc és retirada pels seus autors abans de ser defensada.

Pel que fa a la declaració com a lleis de les resolucions del Ministeri d'Hisenda del període anterior, incloïa els decrets amb caràcter legislatiu expedits des del setembre de 1873 fins l'obertura de les Corts de 1876. Es debat al Congrés entre els dies 20 i 27 de juny de 1876, mentre que el Senat l'aprova sense debat el 6 de juliol següent (Llei de 17-7-1876). Al Congrés, hi ha dues intervencions de diputats catalans: Antoni Sedó, i Pere Bosch i Labrús, que consumeixen el primer i el segon torn contra la totalitat respectivament. Sedó s'oposa a alguns dels 72 decrets que incloïa el projecte: la subhasta d'un avançament de 25 milions de pessetes (150.253, 03 euros) al Govern amb la garantia del segell de l'Estat, les subvencions als teatres de Madrid, la concessió a un únic banc del privilegi per emetre cèdul·les hipotecàries i el monopoli per a l'emissió de bitllets per al *Banco Nacional de España* i condicions de fusió amb ell dels bancs de províncies. Bosch i Labrús s'oposa a l'aplicació d'alguns impostos, alhora que al·ludeix també als privilegis d'emissió de cèdul·les hipotecàries i de bitllets.

A més, ambdós diputats catalans defensen esmenes. En la de Sedó, que signen també Florejachs (diputat per Olot) i altres diputats d'altres províncies, es demana la creació d'una comissió parlamentària per analitzar les subvencions atorgades el 1874 als teatres *Real* i

431. DSC, legislatura de 1878-79 [DSC: 1878], 5-12-1878, núm. 142, p.3902.

Apolo de Madrid. En la de Bosch i Labrús, signada també per Albert Quintana (diputat per Torroella de Montgrí), Joaquim Bañeres (Balaguer), Manuel de Azcárraga (Solsona) i diputats d'altres províncies, es demana afegir un paràgraf en el que s'especifiqui que els drets adquirits per aquests decrets podran ser revocats en tot moment per les Corts sense indemnització. Ambdós les defensen, essent rebutjada la de Sedó pel Congrés i retirant Bosch la seva abans de la votació.

El tema del monopoli d'emissió del BE, és objecte de dues proposicions de llei en aquests primers anys de la Restauració: una d'Antoni Sedó al Congrés, el novembre de 1876, i una altra del marquès de Campo, al Senat, el maig de 1877. En la proposició del diputat català i en la intervenció en la seva defensa, se censura el privilegi de la fixació d'un únic banc emissor, en detriment dels establiments que prestaven aquest servei, que el banc no emeti un únic paper, sinó que cada sucursal faci el seu, no acceptant de vegades unes sucursals el paper de les altres, que moltes capitals de província no tinguin encara la corresponent sucursal, i que l'entitat no canviï els bitllets en metàl·lic a l'acte⁴³². La proposició de Sedó és rebutjada pel Congrés, mentre que el marquès de Campo retira la seva al Senat, abans de la votació.

6.1.3.4. Legislació econòmica d'interès per al sector de la propietat agrària i/o immobiliària.

Així com les corporacions industrials centren la seva atenció durant aquests anys en la política aranzelària i, en menor grau, en la política fiscal, i el sector dels naviliers s'interessa més concretament en l'aranzel d'Ultramar i en els tractats de comerç i navegació, hi ha un seguit d'iniciatives de legislació econòmica que mereixen una atenció preferent per part del sector de propietaris (agraris i/o immobiliaris). Dins d'aquest paquet de legislació trobem, en primer lloc, dos temes del màxim interès per a l'IACSI. El primer és el Codi Civil, particularment en la seva relació amb les formes contractuals per a l'explotació agrària vigents a Catalunya. Dins d'aquest primer apartat, hi ha, a més, algunes iniciatives legislatives relacionats amb el Codi Civil, que apareixen amb anterioritat a les Corts i que convé veure també: la proposició de llei de 1876 de Manuel Danvila sobre Codi Rural, el projecte de llei de 1877 del ministre de Gràcia i Justícia, Fernando Calderón Collantes, sobre *foros* (era un tema iniciat pel seu antecessor, Cristóbal Martín de Herrera), i el projecte de llei de 1880 del ministre Saturnino Álvarez Bugallal sobre reforma de la llei d'enjudiciament civil, que se superposa en el temps amb la proposició de llei de Manel Duran i Bas sobre el mateix tema. El segon, és la legislació relativa a la plaga de la fil·loxera, amb les successives lleis de 1878, 1883 i 1885 i disposicions complementàries. Acompanya aquesta legislació un altra també dedicada a plagues, com la llagosta i l'insecte anomenat *lagarta* (*Bombix Dispar*), tot i que aquests temes mereixen un interès més aviat escàs per part de l'IACSI.

Hi ha un parell de temes més que obtenen l'atenció de la corporació dels propietaris agraris catalans: el projecte de llei del ministre de Foment José Luís Albareda de colònies agrícoles, foment de la població rural i noves rompudes, que s'arriba a aprovar pel Senat el març de 1883, però que queda aturat al Congrés; i la preocupació de l'Institut per l'adulteració del vi a través de la fucsina, que no es concreta en cap llei, però sí en un seguit de reials ordres del Ministeri d'Hisenda, entre 1879 i 1880. A ells, caldria afegir la legislació sobre repoblació de l'arbrat (monts públics). La llei de canals i pantans de regatge de 1883

432. DSC, legislatura de 1876-77, 30-11-1876, ap. 6è al núm. 135; 11-12-1876, núm. 143, p.3931 i seg.

mereix també una certa atenció per part de l'IACSI, però la veurem a l'apartat dedicat a les companyies d'obres públiques.

Els altres temes d'aquest apartat, relacionats amb el procés de reforma urbanística de les poblacions, mereixen una atenció més preferent per part de l'associacionisme dels propietaris immobiliaris, l'APFUBZE sobretot, però també per part de l'IACSI, en la mesura que alguns propietaris agraris eren també propietaris de terrenys en zones d'imminent urbanització als eixamples de les ciutats. Es tracta de la llei d'ajuntaments i la seva relació amb l'annexió dels municipis propers a les grans ciutats, la d'eixample de poblacions i la d'expropiació forçosa per utilitat pública.

A) Els projectes de reforma del Codi Civil.

A.1) Les corporacions econòmiques catalanes davant dels diversos projectes de codificació espanyola.

Com hem vist al capítol de política econòmica, la principal preocupació de l'IACSI en el tema del Codi Civil, venia del fet que una reforma unificadora podia afectar les formes de contracte, explotació i transmissió de béns pròpies de Catalunya. El temor d'alteracions serioses en les formes contractuals agràries catalanes, com l'emfiteusi i la rabassa morta, o el sistema testamentari i matrimonial català, fa que aquest associacionisme agrari s'oposi a les tendències unificadores i que aposti en tot moment pel manteniment del Dret Civil català.

Així doncs, a les planes següents anem a veure la participació de les Corts en el procés d'elaboració del Codi Civil (que, com recordarem, es completa després del període aquí analitzat) des del punt de vista del debat entorn a la conveniència de mantenir els codis vigents a diversos territoris i, en aquest cas, en quines condicions, ja que aquest tema centra l'atenció de les corporacions econòmiques catalanes i també dels parlamentaris catalans que prenen part en els debats.

L'IACSI valora molt positivament el nomenament de Manel Duran i Bas, soci de la corporació i aleshores diputat per Barcelona, com a representant català a la CGC el 1880. En una carta oberta adreçada a ell i publicada a la revista de l'associació, s'insisteix en la necessitat de conservar plenament el Dret Civil català, des del punt de vista de la defensa del sistema contractual i familiar vigent a Catalunya:

No extrañaré a V.E. que teniendo este Instituto por objetos determinados en su Reglamento la defensa de la propiedad, el adelantamiento de la agricultura y cuanto se refiera al bienestar de la clase labriega, se preocupe por la conservación de nuestro derecho civil, cuyas instituciones están en perfecta armonía con las costumbres de la misma y con las especiales circunstancias del suelo que cultiva, influyendo por consiguiente de una manera directa en nuestra población rural y producción agrícola.

Todo se enlaza en la vida de los pueblos. ¿Qué sería de la familia genuinamente catalana si se aflojaban muellemente las prescripciones del derecho de Cataluña, que vigorizan la autoridad paterna, dan dignidad a la esposa y consideración al marido? Si como se ha dicho, y es cierto, las enfiteusis y las *rabassas mortas* han poblado nuestros ásperos montes de viñedos y olivares, la libre facultad de testar ha vinculado en los mismos familias que se perpetúan al través de los tiempos, y que sin el conjunto de nuestras instituciones jurídicas hubieran emigrado o perecido de miseria sobre un suelo naturalmente infecundo⁴³³.

D'altra banda, a finals de 1880 i a iniciativa de la SEBAP, comença el Congrés Català de Jurisconsults, en el que es debat a fons la situació del Codi Civil català i les postures a

433. *Revista del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro*, 1-6-1880, "Carta dirigida al Excmo. Sr. D. Manuel Duran y Bas", p.132-133.

adoptar davant de la situació creada per la iniciativa d'Álvarez Bugallal, d'encàrrec a la CGC d'elaboració d'un text de reforma del Codi Civil.

El projecte de llei de bases d'Alonso Martínez de 1881 i dels conceptes expressats al seu preàmbul, vistos amb més deteniment al capítol de política econòmica, no agrada a les corporacions catalanes, desitjoses del manteniment íntegre del Dret Civil català. El març de 1882, l'AJLB adreça al Senat una exposició, que presenta el marquès de Monistrol, demanant el manteniment dels codis civils forals. El maig, el marquès en presenta una altra de propietaris de finques rústiques i urbanes de les quatre províncies catalanes, demanant el mateix. Entre les corporacions industrials, el FPE s'afegeix a aquesta demanda.

Davant del projecte de llei de Silvela de 1885, tot i ser més favorable al manteniment dels diversos drets civils, l'IACSI li adreça una nova exposició, tot demanant la conservació del Dret Civil català. L'Ajuntament de Barcelona n'adreça una altra al Senat, en el mateix sentit, que és presentada per Josep Maluquer. Teodor González presenta una exposició d'eclesiàstics catalans, també favorables al manteniment del Dret Civil català. Els redactors del *Memorial de Greuges*, per la seva banda, dediquen força espai al tema del Codi Civil, amb una defensa clara de les formes contractuals del camp català⁴³⁴.

A.2) Legislació anterior al debat parlamentari sobre el Codi Civil.

En relació a aquesta legislació de temes que tenien a veure amb el Codi Civil, cal destacar algunes qüestions que mereixen l'atenció de les corporacions i dels parlamentaris catalans: la proposició de llei de 1876 sobre Codi Rural, el projecte de llei de 1877 sobre *foros* i el de 1880 sobre reforma de la llei d'enjudiciament civil, barrejat amb la proposició de llei de Duran i Bas sobre aquest i altres temes.

En el primer d'aquests temes, el maig de 1876, Manuel Danvila (diputat per Gandia), junt amb un grup de diputats, entre els que cal esmentar Manuel Alonso Martínez, Claudio Moyano i el marquès de la Vega de Armijo, presenta al Congrés una proposició de llei demanant la formació d'una comissió, que emprengui la redacció d'un Codi Rural, igual que s'havia fet a altres països europeus⁴³⁵. Danvila defensa la proposició i el ministre de Foment, aleshores el comte de Toreno, s'hi mostra favorable, pel que es pren en consideració. El mateix mes es forma la comissió, presidida per Alonso Martínez, un personatge que anem trobant en els diversos projectes de codificació plantejats durant el període.

En tractar-se d'un treball d'elaboració lenta, donada la varietat de formes contractuals agràries recollides a les diverses legislacions civils vigents, la comissió no arriba a emetre cap dictamen durant la legislatura de 1876-77. Danvila reproduïx el projecte de llei a les següents legislatures, sense que tampoc no s'arribi a cap conclusió. La clausura de les Corts conservadores de 1876-79, arriba sense haver enllestit aquest tema. A les següents, no es torna a plantejar, probablement perquè apareixen els projectes més ambiciosos d'elaboració del Codi Civil sencer.

En qualsevol cas, el que interessa destacar és que una iniciativa d'aquesta importància no passa desapercebuda per l'IACSI. L'Institut encarrega a Ignasi Maria de Ferran, membre de la corporació, l'elaboració d'un informe relatiu a totes aquelles qüestions de legislació civil

434. Sobre l'atenció del *Memorial de Greuges* a les formes contractuals catalanes del Codi Civil, veure COMALADA I NEGRE, Àngel: "L'aspecte jurídic del Memorial de Greuges", 1986, p.79.

435. DSC, legislatura de 1876-77, 3-5-1876, ap. 2n al núm. 51.

relacionada amb les activitats agràries d'interès per al centre. La corporació assumeix aquest informe com a propi i el desembre de 1876 l'envia als membres de la comissió del Congrés i també als parlamentaris catalans⁴³⁶. En tractar-se d'un tema que no prospera durant aquestes Corts, la postura de l'IACSI no arriba a confrontar-se amb la dels membres de la comissió. Serà, doncs, una primera presa de posicions de cara a una campanya de més volada: la que representa el projecte d'elaboració d'un Codi Civil espanyol.

En el segon tema, el 1876, i seguint instruccions del ministre de Gràcia i Justícia, Cristóbal Martín de Herrera, la secció civil de la CGC comença a elaborar un projecte de codificació definitiva d'aquesta forma de contracte agrari del nord-est peninsular anomenada *foro*. Els orígens d'aquesta tasca, cal cercar-los en la contradictòria legislació del període immediatament anterior pel que fa a la pugna d'interessos entre els usufructuaris d'aquesta forma contractual, els *foreros*, i els propietaris dels terrenys⁴³⁷. Si la llei de 20-8-1873, atorgava considerables avantatges als *foreros*, el decret de 20-2-1874 aturava l'aplicació de la llei, alhora que preveia que en el futur immediat es resolgués aquest tema a través d'una resolució de les Corts o d'un reial decret. Finalment, el RD de 8-11-1875 posava les bases per a una codificació definitiva en aquest tema.

A les Corts, el novembre de 1876, el comte de Pallares (Manuel Vázquez de Parga, diputat per Villalba, Lugo) s'interessa al Congrés per la situació d'aquest tema, en forma de pregunta al ministre Martín de Herrera. El comte demana si la CGC té el tema enllestit i si el ministre pensa dur-lo aviat a les Corts. Aquest respon que la comissió aviat emetrà un dictamen, que ell durà a les Corts tan aviat com pugui. El ministre dona la següent visió de la complexitat del tema: *El único remedio a ese mal gravísimo de la propiedad, subdividida, complicada y embrollada enormemente por la constitución del derecho de esas enfiteusis irregulares llamadas foros y subforos, ha de consistir en la facilidad que se dé para la redención en términos racionales, sin perjudicar el derecho del dueño directo ni el del enfiteuta o foreño*⁴³⁸.

Des del món de les corporacions econòmiques catalanes, l'IACSI es fixa ben aviat en aquest tema, amb el temor que una legislació en aquest terreny pretengués englobar totes les formes contractuals existents en el terreny de l'usdefruit de les propietats agràries, afectant les formes contractuals catalanes de l'emfiteusi i la rabassa morta. Per això, encarrega a la seva agrupació de parlamentaris, presidida pel marquès de Monistrol, que gestioni davant del Govern la delimitació i no inclusió d'aquelles en el projecte de llei que es preparava.

El març de 1877, els representants de l'IACSI s'entrevisten amb el ministre, ara ja Fernando Calderón Collantes, al que demanen delimitar plenament ambdues situacions contractuals i que la codificació dels *foros* en projecte no alterés les catalanes. L'abril següent s'adreça una exposició al ministre, insistint en aquests conceptes i el maig se n'adreça una altra al ministre de Foment, el comte de Toreno, defensant el manteniment de la rabassa morta⁴³⁹.

436. Sobre aquest informe, veure *Revista del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro*, desembre 1876, article "Informe remitido por el Instituto Agrícola Catalán de San Isidro a la Comisión permanente constituida en el Congreso de señores Diputados para el examen del proyecto de Código rural", p.272-288.

437. Per a una relació completa dels antecedents d'aquest tema, així com del debat parlamentari de 1878, veure JOVE: *Los foros* ...

438. DSC, legislatura de 1876-77, 22-11-1876, núm. 129, p.2590.

439. Per a aquests documents, veure *Revista del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro*, 1-6-1877, secció "Actos oficiales del Instituto", p.166-171.

Calderón Collantes presenta el corresponent projecte de llei al Senat el juny de 1877. En ell, es regulava el contracte del *foro* i aspectes sobre els que fins el moment no existia una legislació clara: durada del contracte, successives particions o *subforos* sobre els ja existents, extensió mínima, adjudicacions en cas d'herència i redempcions de *foros*. En el seu article desè, s'al·ludia explícitament a la situació de Galícia, Astúries i Lleó, delimitant per tant la resta de situacions aplicables a altres territoris, com desitjava l'IACSI. Es forma la comissió, presidida per Florencio Rodríguez Vaamonde (senador per l'Acadèmia de Ciències Morals i Polítiques) i president de la secció civil de la CGC, i amb el comte de Pallares, ara ja senador vitalici, com a secretari. Entre els vocals, cal esmentar Justo Pelayo Cuesta (senador per Samora) i Cirilo Álvarez (dret propi) com a president del Tribunal Suprem. Aquesta comissió, però, no arriba a emetre dictamen durant aquesta legislatura.

A la següent legislatura, el ministre reproduïx el projecte de llei, que, a més, s'imprimeix i es reparteix entre els senadors. Aquest cop sí hi ha un dictamen favorable, però també un vot particular de Justo Pelayo Cuesta. El 8 de maig de 1878 es posa el dictamen a discussió; en trobar-se malalt l'autor del vot particular, el projecte s'aprova gairebé sense debat. Al Congrés, en canvi, si bé es forma la comissió, aquesta no arriba a emetre el seu dictamen. Les Corts de 1876-79 es clausuren sense haver aprovat aquest tema i a les següents ja no es torna a plantejar de manera específica.

Pel que fa al tercer tema, el ministre de Gràcia i Justícia, Saturnino Álvarez Bugallal, presenta el 1880 a les Corts un projecte de llei de bases per a la reforma de la llei d'enjudiciament civil. El Senat realitza els debats entre el 9 i el 14 d'abril de 1880 i el Congrés, entre el 17 i el 18 de juny, sense que hi intervingui cap parlamentari català en cap de les dues cambres. D'aquí en surt una llei de bases de 21-6-1880 i un RD de 3-2-1881, amb la reforma de la llei d'enjudiciament civil⁴⁴⁰.

Mesos abans, però, concretament el juliol de 1879, Manel Duran i Bas (diputat per Barcelona) presenta una proposició de llei també relativa a la d'enjudiciament civil, plantejant a més diverses qüestions. En síntesi, Duran demanava la reforma de la llei d'enjudiciament civil, la de la llei orgànica del poder judicial, la del Codi de Comerç i el restabliment dels tribunals de comerç. Dins de la reforma de la llei del poder judicial, proposava que a cada sala de les audiències dels territoris amb Dret Civil propi, hi hagués un magistrat amb un mínim d'anys d'exercici o de docència al propi territori⁴⁴¹. Aquest és un tema que anys després, durant els debats a Senat i Congrés, del projecte Silvela de Codi Civil, apareixerà amb claredat entre els parlamentaris catalans: tant Josep Maluquer al Senat com Duran i Bas al Congrés reclamaran la necessitat que els jutges que exerceixin llur funció a Catalunya siguin del país, ja que els forans desconeixien l'idioma i les particularitats del Codi Civil català, generant així greus complicacions a la marxa de la justícia.

Duran defensa la seva proposició i el Congrés la pren en consideració. Es forma la comissió, en la que trobem el propi Duran. Aquesta comissió, però, es forma poc abans de la suspensió de les sessions, pel que no arriba a emetre dictamen. Dins del mateix 1879, sols hi ha unes setmanes més de sessions, entre novembre i desembre, durant les quals la comissió tampoc no enllesteix la seva feina. El gener hom reprèn les sessions i el febrer la comissió emet, finalment, el seu dictamen. Ara bé, en aquest dictamen, que Duran no signa,

440. Veure FIESTAS LOZA, Alicia: "Codificación procesal y estado de la administración de justicia (1875-1915)", Marzo de 1985, p.423 i seg.

441. DSC, legislatura de 1879-80, 5-7-1879, ap. 9è al núm. 29.

es proposa a l'aprovació del Congrés sols les qüestions de la proposició relatives a reformes en el Codi de Comerç (que veurem més endavant), deixant apartats la resta de temes.

A.3) Debat del Codi Civil a les Corts.

Igual que els dos projectes de llei d'Alonso Martínez (les proposicions, en ser iniciatives dels parlamentaris, es presentaven a les cambres corresponents als seus promotors), el projecte de llei de bases del ministre Silvela es presenta primer al Senat. A la comissió corresponent, trobem el germà del ministre, Manuel, que passa a ocupar la presidència quan Francisco Cárdenas marxa d'ambaixador a França. Trobem també Joaquim Maria Paz (senador per la SEBAP), que no signa el dictamen de la comissió, però que tampoc no emet vot particular i que intervé més aviat poc en tot el procés parlamentari. Més endavant aclareix a la cambra que si no va signar el dictamen de la comissió no era per disconformitat, sinó perquè motius familiars l'havien mantingut apartat dels treballs d'aquella.

El debat al Senat es fa, amb intervals, entre el 19 de febrer i el 4 de maig de 1885. S'estructura en un primer debat sobre la totalitat, força ampli, per continuar amb l'articulat, que ocupa un sol dia, i conclou amb les bases, que constitueixen la part més llarga dels debats. En el debat sobre la totalitat, intervenen en contra, tot i que des d'angles ben diversos, Ángel Escobar (senador per la SEMAP), Carlos María Coronado (Conca), Josep Maluquer (vitalici), Antonio María Fabié (Ávila), Benito Ulloa (vitalici) i el marquès de Seoane (vitalici), que són contestats pels diversos membres de la comissió i pel ministre de Foment (Alejandro Pidal y Mon). D'aquests oradors, Escobar, Fabié, Ulloa i el marquès de Seoane defensen la plena unificació del Codi Civil, mentre que Coronado es mostra d'acord amb els termes proposats pel Govern, i Maluquer defensa el manteniment íntegre dels drets civils regionals. Cal tenir en compte que Fabié era membre de la CGC, Ulloa magistrat del Tribunal Suprem i Coronado catedràtic de la UCM i exministre de Gràcia i Justícia el 1868, amb Isabel II.

En el debat sobre l'articulat i sobre les bases, hi ha un llarg llistat d'intervencions en un sentit i en un altre i la presentació d'esmenes, algunes d'elles aprovades. Els germans Silvela, en tant que ministre l'un i president de la comissió l'altre, fixen la posició del Govern i dels ministerials en aquest tema. Entre els catalans, Manel Girona i Joaquim Maria Paz tenen intervencions menors.

L'endemà mateix de l'aprovació del Senat, el projecte de llei, modificat per les esmenes aprovades, es presenta al Congrés. A la comissió, trobem Manuel Alonso Martínez, autor dels anteriors projectes, president de la secció primera de la CGC i aleshores diputat per Burgos, a la presidència, junt amb altres noms significatius: José Canalejas (diputat per Agreda, Soria), Germán Gamazo (Medina del Campo, Valladolid), entre altres, i també Manel Duran i Bas (Barcelona), que aconsegueix entrar a la comissió. El juny, aquesta comissió emet un dictamen favorable, sense la signatura de Duran i Bas. Aquest presenta un vot particular, però Alonso Martínez, Canalejas i Gamazo, que de fet signaven el dictamen, en presenten un altre. En aquest, es proposava un text força similar al projecte de llei d'Alonso Martínez, que passaria per la derogació dels codis romans i canònics als territoris on regissin com a dret supletori i el manteniment temporal sols de les institucions jurídiques forals que estiguessin molt arrelades.

El vot particular de Duran i Bas, convé analitzar-lo amb més deteniment. Es referia a l'article sisè, que preveia que el Govern, escoltant la CGC i en un termini màxim de quatre anys des de la publicació del nou codi, presentaria a les Corts els apèndixs amb les institucions jurídiques que caldria conservar als territoris on eren vigents. Davant d'això, Duran parla de la totalitat del dret i no sols de la part que caldria conservar; proposa un projecte de llei per a cadascun dels territoris afectats; suprimeix el termini de quatre anys; i incorpora un paràgraf en el que es preveu el nomenament d'una comissió per a cadascun dels projectes, amb tres individus de la Comissió General de Codis, el vocal ja existent representant del territori foral i tres lletrats d'aquest territori: un proposat per l'Audiència, un per la Universitat i un pels col·legis d'advocats.

Del vot particular de Duran, interessa no sols les propostes concretes que fa, sinó la línia argumental que exposa en els preliminars, que serà la mateixa que després desenvoluparà en les seves intervencions al Congrés. Per a Duran, els codis anomenats *forals* no ho serien per una concessió reial ni per cap privilegi, tal com ho plantejava Alonso Martínez en el seu projecte de 1881, sinó per què s'anomena *furs* les lleis que regeixen als territoris que havien constituït estats independents en el passat. Aquests drets, per tant, formarien també part del Dret espanyol i no serien d'inferior condició ni haurien d'estar subordinats al castellà. Duran creu que la unitat no significa uniformitat ni aquesta és sinònim de ciència contemporània. Planteja que les institucions jurídiques no són sols un conjunt de disposicions legals, sinó que, pel contrari, expressen la particular manera de ser d'un poble. Aleshores —continua— si hi ha coincidència entre les particulars condicions d'un poble i les seves institucions jurídiques, s'enforteix la seva força moral i econòmica. Creu que si aquestes institucions no són contràries a la justícia, cal no sacrificar-les en favor de la uniformitat, sinó conservar-les en tota la seva integritat, amb les reformes que calgui.

Duran planteja també que fóra millor no emprendre la tasca codificadora, ja que encara no s'hauria arribat al moment adient. Si finalment s'imposa aquest criteri, seria preferible elaborar un codi propi per a cada territori, perquè així tindria una més gran cohesió interna. Si això no fos possible, caldria assegurar la integritat de totes les institucions que mantenen els codis forals.

El debat al Congrés es realitza entre el 9 i el 19 de juny, amb intensos debats en sessions de tarda i també de nit. S'aconsegueix acabar el debat sobre la totalitat i sobre l'articulat, però el debat sobre les bases queda inacabat just després de començar-lo. En el debat sobre la totalitat, intervenen en contra, també des de diferents angles, José Marín Ordóñez (diputat per Cabra, Còrdova), Josep Maria Planas i Casals (Vilafranca del Penedès) i Ramón Fernández Hontoria (Santander), que són contestats pels membres de la comissió. En aquest cas, potser no hi ha un debat tan intens entorn a la necessitat de procedir a una unificació completa o de mantenir els drets forals, però sí hi ha al·lusions al tema, com la intervenció del català Planas i Casals, amb una línia argumental en sintonia amb l'expressada per Duran i Bas en el seu vot particular.

Dins del debat sobre l'articulat, hi ha una discussió entorn als vots particular d'Alonso Martínez, més Canalejas i Gamazo i al de Duran i Bas. En aquest debat, sí hi ha llargues intervencions entorn del punt idoni de permanència dels drets forals, destacant les intervencions del ministre Silvela, fixant la postura del Govern en aquesta qüestió, així com les de Gamazo i de Duran i Bas, defensant llurs respectius vots particulars. Destaca també la intervenció de Joaquín Gil Berges (diputat per Saragossa), i la presentació d'una esmena

signada per ell mateix i pels diputats aragonesos, que s'aprova, demanant accelerar la redacció del Dret Civil aragonès i que el codi general fos aplicable en aquest territori des de la seva mateixa promulgació. Cal dir que Duran i Bas intervé també com a membre de la comissió, a favor de l'article primer.

Dins del debat a ambdues cambres, podem distingir tres grans blocs de temes. El primer seria la discussió entorn a si ha arribat el moment per emprendre la tasca codificadora; el segon, si el procediment d'autoritzar unes bases és el més correcte o si caldria discutir tot un projecte sencer de Codi Civil; i el tercer, el punt just de manteniment dels drets civils forals. Hi ha a més, algunes intervencions menors de parlamentaris catalans, que cal veure també.

Dins del primer bloc, el gran defensor de la no oportunitat d'emprendre la tasca codificadora és Manel Duran i Bas, que en la seva intervenció al Congrés, considera que és un tema d'una complexitat tan gran, que requeriria tot de treballs jurídics monumentals previs i un coneixement més gran de tots i cadascun dels codis dits *forals*. Carlos María Coronado, al Senat, coincideix amb Duran en ressaltar la gran complexitat dels diversos codis vigents i el poc coneixement que es té de tots ells. Per al ministre Silvela, així com en el Dret de Castella, el terreny ja estaria preparat per a la codificació, en el de les legislacions forals tot just hom està al principi del seu estudi; tot i així, segons ell caldria emprendre la tasca codificadora. Tant José Marín com Joaquín Gil Berges ressalten al Congrés l'extrema confusió de codis vigents a cada territori, tant comparant-los entre si com dins dels propis territoris en els que són vigents, per la diversitat de fonts i d'interpretacions, concloent que és absolutament necessari acabar amb aquesta situació i emprendre la tasca de codificació. Faustino Rodríguez San Pedro, diputat per Alcoi i membre de la comissió del Congrés, en la seva defensa de la necessitat de la codificació, posa els exemples de Portugal, amb una evolució paral·lela a l'espanyola i que hauria fet el seu codi, i dels països d'Amèrica Llatina, en els que regia el Codi castellà i que haurien fet també els seus propis codis.

Pel que fa a la qüestió del procediment de debatre unes bases i no el text sencer del Codi Civil, tant el ja vist José Marín, com Joaquín López Puigcerver (diputat per Almeria) i Rafael María de Labra, (Sábana-Grande, Puerto-Rico) censuren al Congrés el procediment escollit pel Govern i manifesten el seu desig de discutir un projecte sencer. Duran i Bas, en canvi, defensa el sistema de bases: en la seva intervenció com a membre de la comissió a favor de l'article primer, defensa el sistema d'autorització, tot i que adverteix que sense l'entusiasme d'alguns dels seus companys de comissió.

Abans d'entrar a fons en l'anàlisi dels drets civils forals, tema del màxim interès tant de les corporacions econòmiques catalanes com dels parlamentaris catalans, pot ser interessant completar una visió d'altres intervencions menors d'aquests darrers. Al Senat, Manel Girona fa uns breus aclariments sobre els valors al portador, demanant que el futur Codi contempli el buit legal existent al respecte. Joaquim Maria Paz, membre de la comissió del Senat, fa els aclariments que hem vist anteriorment sobre el fet que no signés el dictamen. El marquès de Monistrol, que era el màxim representant de l'IACSI a Madrid, si bé es trobava present en els debats del Senat, no pren la paraula en cap moment, preferint que Josep Maluquer, més coneixedor de la complexa matèria posada a debat, defensés les tesis sostingudes des de la corporació.

El debat entorn al manteniment dels drets civils forals i de l'oportunitat de procedir a una unificació més o menys completa del Codi Civil espanyol, centra bona part de les intervencions a ambdues cambres, potser més al Senat. Trobem, d'una banda, els

parlamentaris partidaris d'una unificació completa o bé de minimitzar la presència de les diferències forals, de l'altra els defensors del punt en què el Govern col·loca la qüestió, és a dir, la redacció d'uns apèndixs amb les institucions jurídiques forals, i, finalment, tres parlamentaris catalans (Josep Maluquer al Senat i Manel Duran i Bas i Josep Maria Planas i Casals al Congrés), que defensen el manteniment íntegre dels drets civils forals i un tractament específic per a ells, no com a apèndixs d'un codi general.

Cal dir que en el debat sobre la totalitat que es produeix al Senat, és on apareix més clarament un sector partidari de la unificació completa, amb la consegüent supressió dels codis forals, mentre que al Congrés es parteix ja com un fet consumat del manteniment d'aquests, si més no, dels seus aspectes més fonamentals. És per això, que les intervencions més contundents respecte la necessitat d'aprofitar aquesta ocasió per liquidar una etapa caracteritzada per la multiplicitat de formes jurídiques i passar a una unificació completa, es produeixen a l'alta cambra. Així, per a Escobar, un Codi Civil únic seria un element d'unitat política i nacional. Afirma: *separar la reforma del Código civil, como si esas provincias no fuesen españolas; perder la oportunidad y hacer dos derechos distintos; no conseguir la unidad legal, que es una reforma tan esencial y tan necesaria para conseguir la unidad política de la Nación*⁴⁴². Fabié, per la seva banda, afirma: *Creo, señores, que uno de los signos más característicos de nuestro atraso social y político consiste en no haber podido alcanzar la unidad legislativa: una de las pruebas más evidentes del escaso vigor que en lo que va de siglo cuenta y tiene esta Nación, antes tan grande, es, en mi concepto, el no haber podido conseguir su unidad legislativa en materia de derecho civil*⁴⁴³. També Alonso Martínez, president de la comissió del Congrés, s'hi refereix: *¿Cómo negar la influencia de la unidad del derecho, es decir, el que sean idénticos o uniformes el derecho de la familia y el de la propiedad en los diversos miembros de un estado, sobre la unidad de la Nación*⁴⁴⁴?

En alguns casos, aquesta demanda d'unificació va acompanyada d'una animadversió cap la pervivència no ja de legislacions diferenciades, sinó dels mateixos trets característics dels territoris on eren vigents. Així, Fabié, que com recordarem, era membre de la CGC, afirma al Senat: *Creo, Sres. Senadores, que esta cuestión, más que de fueros, es nacional, y que interesa al engrandecimiento de la nacionalidad española. Toda vez que se pone mano en ella, es necesario que desaparezcan esas patrias chicas, esas pequeñas nacionalidades que se sostienen a expensas de los intereses de la madre Patria, a fin de que de una vez para siempre se verifique en el orden jurídico la unidad tan deseada por todos los buenos españoles*⁴⁴⁵. En la mateixa línia s'expressa Ulloa, magistrat del Suprem, també al Senat: *Mi bello ideal es borrar de la geografía de España esas nacionalidades ridículas que a fuerza de su exagerado provincialismo están constantemente promoviendo rozamientos con el resto de españoles*⁴⁴⁶. Per al marquès de Seoane, igualment al Senat, el projecte del Govern, en la seva admissió dels drets regionals, afavoriria el cantonalisme: *de modo que no sólo no se consigue por el proyecto que se discute, la principal ventaja que para mí tienen y han tenido siempre las codificaciones, y bajo cuyo aspecto se han mirado por los hombres políticos, de ser un medio de nacionalidad, sino por el contrario, se extiende mucho más el abismo, dándose vida a ese monstruo que nos está espiando por todas partes, que Dios quiera que*

442. DSS, legislatura de 1884-85, 19-2-1885, núm. 66, p.1242.

443. DSS, legislatura de 1884-85, 20-2-1885, núm. 67, p.1270.

444. DSC, legislatura de 1884-85, 19-6-1885, núm. 177, p.5229.

445. DSS, legislatura de 1884-85, 21-2-1885, núm. 68, p.1291.

446. DSS, legislatura de 1884-85, 21-2-1885, núm. 68, p.1293.

*no nos dé malos días, y que se conoce ahora principalmente en España con el nombre de cantonalismo*⁴⁴⁷.

Alguns oradors, com el propi Ulloa al Senat i Gamazo al Congrés, al·ludeixen al decret de Nova Planta de Felip V com a punt de referència a tenir en compte a l'hora de bastir una política unificadora.

No obstant aquesta hostilitat cap els factors diferencials, l'aposta per un Codi Civil unificat es fa, per part d'aquests parlamentaris, no prenent com a base el Dret castellà, sinó agafant de cadascuna de les legislacions vigents allò que pogués ser més beneficiós per al conjunt, igual que feia Alonso Martínez en el seu projecte de 1881. Això ho demanen Escobar al Senat i López Puigcerver i Rodríguez San Pedro al Congrés. Ulloa encara va més enllà i afirma al Senat que per a ell seria preferible que el Codi Civil català, els defensors del qual serien els que més s'estarien oposant a la unificació, s'apliqués a tota Espanya, aconseguint per aquesta via la unificació, que no pas continuar amb la diversitat de codis existents fins aquell moment. En rèplica a la comissió, ens dóna aquesta particular visió seva del paper dels catalans en les decisions polítiques: *si en esta ocasión se han impuesto los catalanes (que han venido imponiéndose toda la vida), han de seguir imponiéndose*⁴⁴⁸.

En alguna ocasió, s'associa també la unificació jurídica a l'extensió i consolidació del castellà com a idioma nacional en els territoris en els que encara tenia poca presència. Fabié, citant un text d'Alonso Martínez, afirma al Senat: *difundiéndose así, a la par que el conocimiento jurídico, el del idioma nacional por todos los ámbitos de la Monarquía*⁴⁴⁹.

Els defensors de la unificació, reforcen la seva demanda argumentant que els drets forals, en la seva gran complexitat, no tindrien una interpretació del tot clara, com ho mostraria el fet que hi ha sentències dels tribunals dels territoris on són vigents que són contradictòries entre si. Per això, la codificació única significaria una simplificació de la llei, fent un codi més entenedor per a tothom i no subjecte a interpretacions diverses.

Es vol també presentar els diversos codis amb poques diferències entre si i, alhora, els territoris en què eren vigents també amb molt poques diferències respecte l'Espanya de matriu castellana, d'on resultaria fàcil aconseguir la unificació sense sacrificar gaire coses. Al Congrés, Alonso Martínez esmenta les institucions que els representants dels territoris forals a la CGC consideren que caldria conservar, a través de les seves pròpies conclusions, conclouent que són molt poques. Per a ell, doncs, caldria sols conservar com a excepció alguns aspectes que siguin realment molt característics d'un determinat territori, anant cap a la unificació en la resta: *Pero respecto de todos aquellos puntos acerca de los cuales no hay rozamiento, ni choque, ni contraposición alguna entre el derecho general del Reino y el derecho foral, ¿por qué nos hemos de empeñar en mantener el particularismo*⁴⁵⁰?

Al·ludeixen també a la modernitat com a un factor que tendeix a la unificació. Per als defensors d'aquesta, les nacions modernes marxarien decididament cap el centralisme polític i la unitat legislativa.

En aquest mateix terreny de la modernitat, diversos parlamentaris carreguen directament contra el Codi Civil català, al que acusen d'estar anquilosat, inservible ja per a la funció que hauria de desenvolupar. De nou és Ulloa el que mostra una hostilitat més gran: *Pues yo diré*

447. DSS, legislatura de 1884-85, 25-2-1885, núm. 71, p.1360.

448. DSS, legislatura de 1884-85, 24-2-1885, núm. 70, 1338.

449. DSS, legislatura de 1884-85, 20-2-1885, núm. 67, p.1255.

450. DSS, legislatura de 1884-85, 19-6-1885, núm. 177, p.5229.

*al señor presidente de la Comisión lo que es el derecho catalán en muchas de sus disposiciones, y la razón por la cual se viene defendiendo aquí su integridad, que se cubre bajo la bandera del interés público para amparar con ella una mercancía averiada*⁴⁵¹. Per a Gamazo, si el Dret català tenia segles d'història, podria representar els costums de l'època en què va ser creat, però no els del moment. Enumera diverses disposicions vigents a Catalunya que considera anacròniques. En l'anàlisi d'institucions jurídiques concretes, Ulloa es refereix a la figura de l'hereu com a *derecho absurdo*⁴⁵², mentre que Gamazo defineix la família catalana com a poc igualitària. El mateix Gamazo s'oposa al manteniment del Dret Canònic com a supletori, considerant que és consentir que l'Església legisli.

Ulloa, en al·lusió a la defensa del Dret Civil català que fa Maluquer al Senat, censura l'oportunisme dels parlamentaris liberals catalans, ja que, segons ell, en algunes qüestions farien causa comuna amb els sectors més conservadors (notem, de passada, les riallades que la seva intervenció aixeca entre els senadors presents):

(...) es muy raro que cuando se viene a defender aquí cosas insostenibles por los catalanes, se defiendan en catalán, de lo cual resulta que son liberales cuando les conviene, y reaccionarios cuando les conviene también (*Risas*). De suerte que el criterio de S.S. y de esos catalanes está en el interés material, porque no comprendo que unas personas que estimen en algo su carácter vengan aquí haciendo argumentos liberales cuando les conviene, y argumentos que estén fuera del terreno de la libertad cuando les conviene también hacerlos. Si estos son los caracteres catalanes, que lo sean (*Risas*)⁴⁵³.

També s'hi refereix Fabié, per al qual, el catalanisme de Maluquer el duria a defensar plantejaments poc liberals: *militando en la fracción política a que pertenece, no me explico cómo su espíritu catalanista le lleva a tales excesos*⁴⁵⁴.

Al costat d'aquest sector més partidari d'una unificació més o menys completa, trobem els defensors del punt en el que el Govern conservador planteja aquesta qüestió, és a dir, la conservació dels drets civils forals, potser suprimint aquells aspectes que els experts considerin anacrònics, la seva publicació com a apèndixs del Codi Civil general i la vigència d'aquest com a Dret supletori als territoris forals. Aquest plantejament, no del tot acceptat pels parlamentaris catalans que intervenen en els debats, parteix no obstant d'una base diferent de la dels partidaris de la unificació, com és la conveniència d'una pluralitat d'institucions jurídiques segons els territoris. I a aquesta base diferent, correspon una línia argumental també diferent, que en alguns casos coincideix o s'acosta amb l'esbossada pels parlamentaris catalans.

Entre aquest sector, doncs, hi ha la idea que a diferents costums es corresponen diferents codis. Segons Benito Gutiérrez, de la comissió del Senat: *Pero además hay otra consideración, que es la de la diversidad de costumbres: las leyes ciertamente que han engendrado en aquellas provincias aquellas costumbres, y esas costumbres que tienen su origen en la ley, marcan una diferencia grandísima entre el modo de ser, de funcionar y de vivir de esas provincias y de las provincias de Castilla*⁴⁵⁵. Però és el ministre Silvela el que defineix amb més deteniment aquesta situació, en la seva intervenció al Congrés contra del vot particular d'Alonso Martínez, Gamazo i Canalejas. Agafant de fet alguns dels conceptes del vot particular de Duran i Bas, afirma:

451. DSS, legislatura de 1884-85, 21-2-1885, núm. 68, p.1292.

452. DSS, legislatura de 1884-85, 21-2-1885, núm. 68, p.1293.

453. DSS, legislatura de 1884-85, 23-2-1885, núm. 69, p.1318-19.

454. DSS, legislatura de 1884-85, 20-2-1885, núm. 67, p.1271.

455. DSS, legislatura de 1884-85, 19-2-1885, núm. 66, p.1248.

(...) nuestro derecho foral no constituye una excepción, modificación o desviación, por decirlo así, de un cuerpo general, de suerte que venga a significar y a representar meras excepciones, como pueden serlo, el *fuero de bailío* en determinados puntos de Aragón, el *fuero de troncalidad* en determinados puntos, y en algunas excepciones de costumbres particulares en este o en el otro territorio. ¿No nos encontramos, principalmente en Cataluña y en Aragón, con dos derechos que tienen las mismas condiciones de origen histórico, de desenvolvimiento científico, de unidad de pensamiento y de desarrollo, las mismas condiciones que tiene el derecho histórico de Castilla, con Códigos menos numerosos y variados, pero con todos los fundamentos, con todos los accidentes y con todos los desenvolvimientos de un derecho completo, de un derecho con unidad, con vida propia, con jurisprudencia especial, con literatura singularísima y con una cosa que vale más que todo esto, con una adhesión y con un aprecio de ese derecho y de esa literatura y de esa jurisprudencia y de esos desenvolvimientos en las provincias y en los países regidos por ese derecho, que nadie absolutamente que no cierre los ojos a la luz puede desconocer ni puede negar.

I agefeix:

Porque, señores, importante y deseable es la unidad; pero los que tienen la responsabilidad de las reformas y de sus resultados, sobre todo en aquellos grandes problemas que se ensalzan con la vida nacional y con la historia de los pueblos, lo que primero deben tener en su conciencia, antes que la unidad, es la vida, y nada que sea amenguar la vida de ningún elemento nacional, paréceme a mí que es obra patriótica, que es obra de progreso y de fortaleza para un país, y lo que importa es respetarla, si bien procurando encauzarla, pero con tal que al encauzarla no se disminuya ni se desperdicie una sola gota de su caudal, tanto más que en nuestro país, triste es reconocerlo, pero no estamos sobrados de este caudal de vida para gran número de instituciones que nos importa a todos mucho conservar⁴⁵⁶.

Hi ha també des d'aquest sector una reflexió entorn als orígens de cada codi: mentre a Castella hi hauria una legislació sense base romana i condicionada per elements germànics, les altres legislacions tindrien una base essencialment romana. S'esmenta també l'especificitat d'algunes formes contractuals agràries, com la rabassa morta i l'emfiteusi a Catalunya i el *foro* a Galícia. Silvela, a més, situa els possibles anacronismes que Gamazo enumerava per al Codi Civil català, en un mateix terreny que els existents al Codi castellà. En resposta a Maluquer, el ministre insisteix que el seu projecte manté el Dret foral en tota la seva integritat.

Anem ara a veure la línia argumental esbossada pels tres parlamentaris catalans que intervenen en els debats. Hi ha, en primer lloc, una valoració sobre la situació en què el projecte deixa els drets forals. Planas i Casals i Duran i Bas s'hi refereixen al Congrés. Per al primer, si bé el text que ara es debat consigna el principi del manteniment d'aquesta legislació, a diferència d'altres projectes anteriors que senzillament la suprimien, ho estaria fent molt limitadament: agafant com a base el Dret de Castella, s'admetria únicament com a excepció algunes institucions jurídiques de les vigents als territoris amb codi diferent. El que caldria, per contra, seria el manteniment íntegre d'aquests codis. Duran i Bas, per la seva banda, enfront de la proposta del Govern i de la comissió de respectar allò que sigui diferencial i molt arrelat a la zona i de recollir-lo en forma d'apèndixs, demana que els drets civils dits *forals* es redactin com un tot en si mateix, aconseguint així la màxima coherència interna i no dependent d'un codi general extern a ell. En la seva intervenció, afirma:

Hay, pues, profundas diferencias en el fondo de lo que ha propuesto el Sr. Ministro de Gracia i Justicia y la Comisión ha aceptado, y lo que yo propongo en el voto particular; y por esto, mientras en el dictamen se habla de leyes especiales, en las cuales se determinarán las instituciones propias del régimen foral que se deben conservar, yo he dicho, y quiero hablar con toda claridad, para que nadie se llame a engaño, (...) que en mi propósito entra que se fije íntegramente el régimen jurídico propio de cada provincia foral, sin bastardías ni deficiencias, y sobretudo sin contradicciones en las tendencias o espíritu⁴⁵⁷.

456. DSC, legislatura de 1884-85, 13-6-1885, núm. 172, p.5035-5036.

457. DSC, legislatura de 1884-85, 18-6-1885, núm. 176, p.5184.

Una segona qüestió, molt en sintonia amb el text del vot particular de Duran i Bas, és considerar les legislacions regionals no com a resultat d'excepcions ni privilegis, sinó de l'acció de les Corts d'estats independents. Segons Planas i Casals: *la legislación que en ellos existió, no fue una concesión privilegiada de sus reyes, fue obra y producto, en su parte principal, de las Cortes de aquellos reinos, fue un producto legislativo tan respetable como pueda serlo uno que diname, uno que derive de las actuales Cortes españolas*⁴⁵⁸. Per a Planas, a més, a Catalunya i Aragó i una mica també a Navarra, el sistema representatiu va assolir una puresa molt més gran que a Castella.

Duran i Bas coincideix amb Planas en la constatació que els territoris forals en el passat havien estat regnes, organitzats com a estats independents, i no pas per un període curt de temps, sinó durant molts segles. Després de la unificació espanyola —continua Duran— varen conservar les seves lleis i una certa autonomia. Per a ell, aquest fet polític-històric hauria influït en què aquestes antigues nacionalitats tinguin i conservin caràcter, costums i lleis propis, així com uns especials elements morals i també econòmics. Aquests, quedarien reflectits en grans tradicions jurídiques, que serien l'expressió d'una particular manera de ser durant segles. Si aquesta tradició jurídica té vitalitat —conclou— cal no destruir-la, sinó conservar-la. I cal conservar-la en forma de règim jurídic especial, sense supeditar-lo a un altre.

Respecte l'acusació d'anquilosament del Dret Civil català, Planas i Casals argumenta que el decret de Nova Planta i altres mesures de Felip V, en suprimir el poder legislatiu dels territoris amb una legislació pròpia, va impedir que aquesta s'actualitzés com s'hauria fet d'existir aquell. Això fa que els drets regionals hagin quedat estancats i que es pugui plantejar la seva revisió, però sempre partint de la base de la seva conservació.

Planas i Casals rebutja també l'afirmació feta pels defensors de la unificació, en el sentit que les diferències entre legislacions serien menors i fàcilment assimilables. Per contra, ell creu que són molt profundes. També s'hi refereix Duran i Bas, que rebutja la proposta d'assolir la unificació tot agafant el millor de cada legislació. Segons ell, cada legislació especial seria la genuïna representació d'un territori, no fàcilment transportable a un altre. A més, rebutja els càlculs d'Alonso Martínez, segons els quals, els articles dels codis forals que els representants a la CGC dels territoris on eren vigents haurien proposat de mantenir, serien molt pocs, tot considerant que no es tractava tant d'una qüestió de nombre d'articles, com de la importància de les institucions jurídiques que regulaven. Finalment, Maluquer resalta les importants diferències existents tant a nivell idiomàtic, com cultural i fins i tot econòmic, rebutjant que es pugui aplicar un motlle comú a realitats tan diverses: *esto de la uniformidad no es un adelanto, sino una tiranía, toda vez que se reduce a imponer a un pueblo una ley para la cual no está educado, ni tiene costumbres adecuadas, ni tampoco son adecuados su idioma, su manera de ser, ni la organización de su propiedad, ni otra alguna de estas circunstancias que se necesitan para que un pueblo pueda adaptarse a una reforma de esta clase*⁴⁵⁹.

Respecte la línia argumental de la modernitat, Maluquer posa els exemples dels Estats Units, Suècia i Noruega, Àustria-Hongria i Suïssa, per demostrar que la codificació per regions és plenament vigent en aquests països. Planas i Casals, per la seva banda, considera que el manteniment de legislacions regionals no atempta a la unitat nacional.

458. DSC, legislatura de 1884-85, 10-6-1885, núm. 169, p.4869.

459. DSS, legislatura de 1884-85, 20-2-1885, núm. 67, p.1264.

Hi ha també una reivindicació d'algunes de les institucions jurídiques catalanes, que havien rebut atacs per part dels partidaris de la unificació. Així, la rabassa morta és defensada per Planas i Casals i per Duran i Bas, que defensa també la figura de l'hereu. Maluquer defensa que el Dret romà i el Canònic tinguin caràcter supletori a Catalunya.

Maluquer rebutja les acusacions rebudes al Senat, que qüestionaven el seu liberalisme polític pel fet de defensar el manteniment dels codis forals. Rebutja també l'associació que els seus detractors pretenien fer entre liberalisme polític i tendència a la unificació en matèria jurídica. Creu que cal rebutjar la uniformitat i, en canvi, defensar la plena pervivència dels codis regionals per arribar així a la unitat política.

Tant Maluquer al Senat com Duran i Bas al Congrés, demanen jutges catalans (recordem que Duran ja ho havia demanat en la seva proposició de llei de 1879 relativa a la llei d'enjudiciament civil). Per a Maluquer, els jutges forans que estaven exercint la seva funció a Catalunya, a banda de no conèixer el Dret Civil català, no entenien les declaracions de molts testimonis que parlaven sols català, creant greus malentesos i entorpidint la marxa de la justícia. Duran i Bas rebutja les acusacions dels partidaris de la unificació, en el sentit que als tribunals catalans hauria hagut sentències contradictòries entre si, afirmant que això s'hauria degut a la presència de jutges forans, desconexors del Dret Civil del país. En aquesta mateixa línia, Duran demana que la redacció dels codis forals es faci amb la participació de lletrats dels territoris afectats, ja que sols ells coneixen en profunditat la matèria a tractar.

No es pot tancar aquesta ullada a les argumentacions dels parlamentaris catalans respecte el Codi Civil, sense reproduir una afirmació de Josep Maluquer al Senat, constatant la legislació contrària als interessos de Catalunya que s'estaria duent a terme en els darrers anys, que recorda molt la pronunciada per Bosch i Labrús al Congrés, amb motiu del tractat de comerç amb França: *parece que Cataluña está en desgracia; parece que se cierne ya sobre mi querido país la desdicha por todos lados: no solamente se arruina con las medidas económicas la industria, sino que ahora la Comisión pretende matar el derecho foral. I afegeix: Por lo que a Cataluña se refiere, aunque no puedo creerlo, hay tal cúmulo de circunstancias, que obligan a veces a pensar si existe una idea de hostilidad hacia aquel país: no lo creo, no lo puedo presumir, pero pudiera decirse que los hechos lo van demostrando*⁴⁶⁰.

B) Legislació sobre plagues a l'agricultura.

Les Corts s'ocupen durant aquests anys de diverses plagues que afectaven els camps i les collites. No hi ha dubte que la fil·loxera és la que mereix un tractament més gran, tant per la importància de la superfície de vinyes i l'abast de la plaga, com pel fet de ser els vins l'objectiu prioritari de la política comercial dels successius governs del període. Al seu costat, hi ha dues plagues més que també requereixen una certa atenció per part del Govern i/o de les Corts: la llagosta i l'insecte anomenat *lagarta*.

460. DSS, legislatura de 1884-85, 20-2-1885, núm. 67, p.1264 i 1268.

B.1) Les lleis sobre la fil·loxera.**B.1.1) La llei de 1878, de defensa contra la invasió de la *Phylloxera Vastatrix*.**

La fil·loxera no va ser l'única plaga que va afectar els ceps europeus durant el segle XIX: abans de la seva aparició, ja s'havien manifestat l'*oidium* i el *mildiu*. No obstant, va constituir la més devastadora, tant per la resistència de l'insecte a qualsevol tractament, com per la facilitat amb què es propagava a noves zones. A principis dels anys setanta, aquesta plaga s'extenia per diverses zones productores d'Europa, entre elles, França.

Des de l'IACSI, principal corporació econòmica catalana interessada en aquest tema, la proximitat amb les zones afectades de l'altra banda del Pirineu, fa que mobilitzi els seus esforços per intentar aturar l'arribada de l'insecte als ceps catalans. Repassant l'activitat de la corporació durant aquests anys, veiem que el tema de la fil·loxera ocupa un lloc central dins de les seves activitats: interès pels nous tractaments científics, divulgació de les característiques de la plaga i de les precaucions més bàsiques, assistència a congressos, articles d'opinió des de les planes de la seva revista i, el que aquí més ens interessa, una constant pressió al Govern per adoptar les mesures de precaució i, quan la plaga entra en territori espanyol, d'eradicació, de l'insecte.

Per part del Govern espanyol, ja el 1872 s'inicia una investigació, a partir d'un qüestionari repartit a les juntes provincials d'agricultura⁴⁶¹. El 1874, és a dir, quatre anys abans de l'aparició del primer focus fil·loxèric en territori espanyol, l'IACSI aconsegueix del Govern la prohibició d'importar ceps de països infectats per la plaga. El desembre de 1875, la corporació adreça una exposició al ministre de Foment, el comte de Toreno, demanant un estricte compliment a les duanes espanyoles de les disposicions per evitar la introducció de plantes amb risc d'estar infectades. El maig següent, adreça una nova exposició al ministre, que recull un llarg dictamen elaborat per una comissió de l'Institut, amb diverses recomanacions per evitar l'arribada de la plaga a territori espanyol.

Des d'aquestes primeres disposicions fins 1878, hi ha un cert parèntesi en l'activitat de l'IACSI en aquest tema, al mateix temps que no es produeix tampoc cap iniciativa parlamentària en aquest terreny. El març de 1878 hi ha dues reials ordres (15-3-1878 i 16-3-1878) relatives al tema. La primera donava instruccions als governadors civils de cara a prevenir l'aparició de la plaga en territori espanyol, mentre que la segona prohibia la importació de qualsevol planta viva.

Coincidint amb aquestes disposicions, hi ha diverses intervencions de parlamentaris catalans, encara abans de l'aparició de la plaga en ceps espanyols, que ressalten la importància d'extremar les precaucions per evitar aquesta possibilitat.

La primera d'aquestes intervencions es realitza al Congrés dels diputats i la protagonitza Josep Florejachs (diputat per Olot), que el març d'aquest any demana al ministre de Foment, el comte de Toreno, que adopti totes les mesures possibles per impedir que la plaga traspassi la frontera per Girona. El comte respon explicant les mesures que el Govern venia adoptant des de feia temps, especialment la prohibició d'importar ceps dels llocs infectats. Florejachs valora la possibilitat d'establir un cordó sanitari a la frontera amb França, en els

461. Sobre l'aparició i extensió de la fil·loxera a Catalunya i Espanya i les mesures adoptades per intentar eradicar la plaga, veure IGLÉSIES: *La crisi agrària...*; ALCINA: *Aportación al estudio ...*; CARNERO: *Expansión vinícola ...*, especialment el capítol 3: "La invasión de la filoxera en el estado español"; BENEVANTE, Jaime; GIRALT I RAVENTÓS, Emili; NICOLAU I NOS, Roser: "Població i agricultura", 1990; PAN-MONTOJO: *La bodega ...*

punts en els que els ceps d'ambdós costats estaven a tocar els uns dels altres i el risc de contagi era imminent. Proposa la destrucció dels ceps més immediats a la frontera, amb una indemnització als propietaris afectats, per impedir la penetració de la plaga en territori espanyol. El ministre es mostra un tant escèptic sobre l'eficàcia de la mesura, però afirma que l'estudiarà.

Poc després, també dins del març de 1878, el marquès de Monistrol, que com recordarem era el màxim representant de l'IACSI a Madrid alhora que senador vitalici, explica al Senat una interpel·lació, també al ministre de Foment, sobre l'aparició de la fil·loxera al departament dels Pirineus Orientals. El marquès analitza en què consisteix la plaga i els seus efectes a França, tot considerant el greu perill que hi ha d'extensió als ceps espanyols. En una mostra més de la relació entre parlamentaris catalans i corporacions econòmiques, al·ludeix als treballs preventius practicats per l'IACSI en els darrers anys i al seu paper decisiu per aconseguir que des del Govern es prohibís la importació de ceps i de llavors dels punts infectats. Diu al respecte:

Pues bien, señores, al Instituto agrícola catalán que desde su creación se dedica con el mayor patriotismo a la defensa y al mejoramiento de los intereses agrícolas de este país, corresponde la gloria de haber sido el primero que ha dado aquí la voz de alarma y ha prevenido a la Nación y al Gobierno para tomar todas las medidas que sean necesarias, no solamente para cerrar nuestras fronteras, sino también para que en el caso de producirse en algún punto de la Península la destructora plaga, que asola los viñedos de la Francia y Portugal, se tomaran todas las disposiciones que fueran necesarias; y con este motivo no ha cesado en sus publicaciones, en sus conferencias y en las esferas del Gobierno de aconsejar todo lo que la ciencia y la experiencia enseñan⁴⁶².

Al·ludeix també als treballs d'investigació de la plaga fets per Joan Miret a França. Miret, que era soci de l'IACSI, va viatjar a França per encàrrec de la corporació. De les seves conclusions, adoptades per l'IACSI com a pròpies, en surt un seguit de propostes de cara a l'elaboració d'una legislació més àmplia, que el marquès de Monistrol presenta a les Corts: (...) *y por consecuencia, este entendido agricultor y la sociedad que representaba han formulado una serie de proposiciones que someten al Gobierno de S.M., y que por mi parte he aceptado como mías, y luego tendré la honra de leer para que el Gobierno, si lo estima conveniente, en la parte que le atañe como Poder ejecutivo, se sirva estudiarlas y adoptarlas con la premura que la gravedad del caso exige*⁴⁶³. Exposa tot seguit diverses mesures destinades a impedir la penetració de la plaga: prohibició de les importacions de ceps i de llavors; formació de comissions provincials de defensa contra la fil·loxera; anàlisi de les plantacions fetes als darrers set anys i dels ceps propers a les fronteres; control de les noves plantacions i dels vivers de ceps; rigorosos controls duaners; una llei específica de lluita contra la fil·loxera i una altra de creació de les comissions provincials.

El respon el comte de Toreno, que dóna àmplies explicacions dels treballs del seu ministeri per impedir l'arribada de la plaga als ceps espanyols. Al·ludeix a la representació oficial de Marià de la Pau Graells al Congrés fil·loxèric de Lausana. Cal dir que tot i que el ministre no es defineix plenament sobre la conveniència d'una llei específica sobre la plaga, la interpel·lació del marquès de Monistrol, recolzada plenament per l'IACSI, té molt a veure amb la presentació pel propi comte de Toreno, pocs mesos després, del primer projecte de llei de defensa contra la fil·loxera, que recollia a més moltes de les indicacions fetes pel marquès al Senat.

462. DSS, legislatura de 1878-79 [DSS: 1878], núm. 26, p.520.

463. DSS, legislatura de 1878-79 [DSS: 1878], 30-3-1878, núm. 26, p.620.

No gaire després de la intervenció del marquès de Monistrol al Senat, un altre dels homes clau de l'IACSI, el marquès de Montoliu, directiu de la corporació, president de la seva delegació a Tarragona i diputat per aquest districte, intervé al Congrés insistint en aquesta qüestió. El maig, demana l'adopció del sistema italià, que consistia en la prohibició total de les importacions d'arbres i arbusts de qualsevol procedència i de qualsevol estat de conservació, ja que de vegades l'insecte es trobava en estat larvari dins seu. També proposa que les juntes provincials d'agricultura, indústria i comerç esbrinin si s'ha importat recentment ceps a les seves províncies, així com investigar la situació de la plaga a França. El comte de Toreno torna a explicar les mesures adoptades pel Govern des de 1874, entre les que en destaca la prohibició d'importar ceps estrangers, el lliurament a totes les juntes provincials d'agricultura d'informació per poder detectar la plaga, la incautació i incineració dels ceps que hagin estat identificats com a introduïts fraudulentament, la petició feta al Ministeri d'Hisenda de prohibició de les importacions de tota mena d'arbusts, i la vigilància constant de les zones frontereres de França i de Portugal. Anuncia que totes aquestes disposicions apareixeran aviat en una reial ordre, que preveurà també la crema dels possibles ceps infectats, amb indemnització als propietaris, però a càrrec de les diputacions provincials. El ministre, no obstant, reflexiona sobre els inconvenients d'aquest sistema, que hauria fet que el Govern suís el desestimés.

Encara el juny d'aquest any, Manuel María Álvarez, senador per Madrid (a les Corts de 1881-84 ho serà per Lleida, com a *cunero*), s'interessa pel tema.

El juliol de 1878, el comte de Toreno presenta al Congrés un projecte de llei de defensa contra la invasió de la *Phylloxera Vastatrix*, preferint per tant aquest sistema, demanat per l'IACSI i pels seus parlamentaris, al de la reial ordre, utilitzat fins aleshores. Com veurem, aquest projecte recollia les propostes fetes per l'Institut i pel marquès de Monistrol en la seva intervenció al Senat. Cal recordar també, que en el moment de la seva elaboració, la plaga encara no havia fet la seva aparició als ceps espanyols, tot i que el primer focus, a la zona de Màlaga, apareix just pocs dies després. En aquest projecte, es preveia la creació de la CCDF i de comissions provincials a les zones vitícoles, així com les seves funcions de vigilància, prevenció i extinció a les zones frontereres, si la plaga es presentés prop seu, amb la creació d'un cordó sanitari. També, la destrucció pel foc dels ceps infectats més els immediats en un radi de 20 metres, en el cas que es presentés la plaga en territori espanyol. En aquests casos, es contemplava la indemnització als propietaris dels ceps no afectats que calgués destruir per la seva proximitat als sí afectats, però no pas als d'aquests darrers, qüestió que serà la més polèmica del text. Les indemnitzacions es farien en base a un crèdit extraordinari de 500.000 pessetes (3.005,06 euros) que contraïa el Ministeri de Foment, més un recàrrec únic de 0,25 pessetes (0,001 euros) per hectàrea de vinya. D'altra banda, s'enduria la prohibició d'importar qualsevol planta i el control de nous conreus.

Tot seguit i a partir de la RO de 5-8-1878, es forma la comissió, en la que trobem estratègicament situat el marquès de Montoliu com a secretari i també Ramon Soldevila (diputat per Lleida). La presideix José de Cárdenas (Lugo). La majoria de la comissió, emet un dictamen favorable, però el vescomte de Villa de Miranda (Ángel Fernández de Liencres y Herrera, que també és marquès del Donadío, diputat per Úbeda, Jaen) presenta un vot particular, en el que atenuava considerablement la part més expeditiva del projecte, seguint el criteri de respectar el dret de propietat. El projecte rep també algunes esmenes, però cap d'elles signada per parlamentaris catalans, que es mostren conformes amb el projecte.

Els dies següents, la Comissió de Vigilància i Defensa contra la Fil·loxera, creada per la Junta Provincial d'Agricultura, Indústria i Comerç de Girona, adreça una exposició a les Corts, amb observacions sobre el projecte i el dictamen de la comissió. La presenta al Congrés José Álvarez Mariño (diputat per Vilademuls), i al Senat Juan Moreno Benítez (senador *cunero* per Girona). Potser degut a aquesta exposició, la comissió retira el seu dictamen i en presenta un altre, en el que se suprimia el cordó sanitari fronterer i la penalització del trasllat de la infecció d'un punt a un altre del territori espanyol. Mentre, apareix el primer focus de la plaga en ceps espanyols, concretament a la zona de Màlaga.

El debat al Congrés es realitza entre els dies 19 i 20 de juliol i no intervé cap diputat català. El projecte passa al Senat, que el tramita amb rapidesa. La comissió és presidida pel marquès de Alhama (Tomás de Ligués y Bardají, senador vitalici) i en ella trobem José María Bremon (*cunero* per Tarragona). El debat es realitza el dia 23, sense que tampoc hi intervingui cap català, llevat de l'esmentat Bremon. En aquest cas, la no intervenció de parlamentaris catalans durant els debats, s'ha d'interpretar en el sentit que el projecte presentat pel Govern responia plenament a les demandes dels sectors econòmics catalans interessats en aquesta qüestió. De fet, l'IACSI, en la seva Junta General de socis de principis de 1880, assumeix plenament la paternitat de la llei, en els seus trets bàsics⁴⁶⁴. D'aquí en surt la llei de 30-7-1878, de defensa contra la invasió de la fil·loxera, ampliada amb la RO de 9-8-1878, que dictava regles per al seu compliment a les duanes.

Tot aquest procés se segueix amb interès des de les planes de la revista de l'IACSI, que publica les intervencions del marquès de Monistrol al Senat i de Florejachs i del marquès de Montoliu al Congrés. Aquest darrer, a més, publica un article sobre els treballs parlamentaris duts a terme⁴⁶⁵.

Després de l'aprovació de la llei, l'IACSI, conscient del perill d'arribada de la plaga per Girona i de l'extensió del focus de Màlaga, que indicava amb la seva sola presència en un lloc tan distant dels focus europeus, la inoperància de les mesures adoptades anteriorment, en uns moments, a més, en els que el Govern espanyol apostava per afavorir una política comercial basada prioritàriament en l'exportació de vins, manté la seva activitat per aconseguir que la nova legislació s'apliqui en tota la seva integritat. Així, el desembre de 1878 adreça una exposició al ministre de Foment, demanant que es comenci el més aviat possible i amb energia la campanya per extingir el focus fil·loxèric de Màlaga.

D'altra banda, la CCDF prevista a la llei de 30-7-1878, es configura a partir de la comissió permanent que treballava ja en aquest tema, dins del CSAIC. En ella hi trobem el marquès de Monistrol. També en compliment de la llei, es crea a cada província una comissió provincial de defensa contra la fil·loxera. L'IACSI aconsegueix situar a la de Girona i a la de Barcelona personatges que són freqüentment membres de la seva directiva: a la primera, el marquès de Camps de Mata, aleshores diputat per Girona, i a la segona, Boi Carreras. Dins d'aquestes comissions trobem també Antoni Castell de Pons (diputat per Igualada), que és membre de la de Barcelona. Ferran de Moradillo, que serà poc després diputat per Figueres, és membre de la de Girona, mentre que el comte de Torregrossa, que és diputat per Les Borges el 1881, ho és de la de Lleida.

464. *Revista del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro*, 1-2-1880, ressenya de la Junta General de socis de 15-1-1880, p.33-46.

465. Veure *Revista del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro*, 1-9-1878, article del marquès de Monistrol "Rectificaciones o conceptos emitidos en la discusión de la ley contra la Phylloxera, en el Congreso y en el Senado y en publicaciones recientes", p.244-256.

El febrer de 1879, els marquesos de Monistrol i de Montoliu assisteixen al Congrés fil·loxèric de Madrid. El maig, l'IACSI organitza una reunió als seus locals, amb assistència dels parlamentaris catalans recentment electes que es trobaven a Barcelona, per analitzar diverses qüestions, entre les que hi havia la de la fil·loxera. La corporació retransmet als parlamentaris assistents la seva preocupació per aquest tema. El juny, l'Institut edita un full volant en català, destinat a informar els pagesos sobre la plaga, i el reparteix profusament. Publica també a les planes de la seva revista un llarg treball de Miret sobre el tema.

D'altra banda, si l'estiu de 1878 la fil·loxera havia aparegut per primer cop en territori espanyol, amb el focus de Màlaga, durant 1879 es detecta també a l'Empordà i apareixen focus al límit fronterer entre Portugal i Salamanca. A partir d'aquí i en els anys següents, la plaga es va extenent a altres zones.

L'IACSI concentra els seus esforços en el focus de l'Empordà. Durant 1879, va mobilitzar les seves delegacions a la zona i va pressionar la Diputació Provincial de Girona, per demanar al Govern recursos extraordinaris per valor de 60.000 pessetes (360,61 euros). Aprofitant la visita de Cánovas a Barcelona, la directiva de l'Institut va demanar-li verbalment aquesta quantitat, així com el nomenament d'un delegat del Govern a la zona afectada, que dirigís totes les operacions; i millor si aquest podia ser Joan Miret, tècnic de la corporació, que ja havia acumulat nombrosa experiència en l'estudi de la plaga i possibles mètodes per combatre-la. Cánovas va accedir a ambdues peticions.

També a iniciativa de l'IACSI, es reuniren als seus locals representants de les quatre diputacions provincials catalanes, per constituir una Junta de províncies contra la plaga, amb un pressupost extraordinari. Es dóna suport als treballs de Narcís Fages de Romàs, comissari regi d'agricultura i president de la subcomissió de defensa de la província de Girona, que organitza un servei d'exploració i vigilància a la zona. També, als treballs del professor Monnier, de la Universitat de Ginebra, que va començar a aplicar un procediment seu als focus infectats.

En la seva Junta General de socis de 15 de gener de 1880, la directiva de l'IACSI es queixa del fet que tot i existir una legislació sobre la plaga, aquesta no es pugui aplicar, perquè el Ministeri de Foment encara no havia reunit els recursos materials i econòmics necessaris. D'altra banda, des de les planes de la revista, el marquès de Montoliu analitza la plantació de ceps americans, resistents a la plaga, com a possible solució⁴⁶⁶. El marquès analitza també la situació de la plaga des de les planes del madrileny *La Época* i dedica la seva intervenció al *Congreso General de Agricultores i Ganaderos* de Madrid de maig de 1880 a aquesta qüestió.

Durant els primers mesos de 1880, brigades sota el comandament de Miret i amb el ple suport de l'IACSI, examinen les zones afectades de l'Empordà i apliquen sulfur de carboni als ceps infectats que estaven situats en zones baixes i anhídrid sulfurós amb noilina als de zones de muntanya. Cremen també els ceps afectats i els immediats, en aplicació de la normativa aprovada. Ara bé, del pla previst inicialment per l'IACSI, el Govern no va acceptar que la indemnització per destrucció de ceps fos completa, és a dir, per als ceps malalts però també per als immediats, admetent sols aquests darrers, ni tampoc la penalització a tots aquells que s'oposessin als treballs d'extinció.

466. Veure *Revista del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro*, 1-2-1880, ressenya de la Junta General de socis de 15-1-1880, p.33-46; article del marquès de Montoliu "La defensa contra la filoxera y la plantación de cepas americanas", p.25-29. Veure també 1-4-1880, p.93-94.

La crema de ceps, però, va provocar la ferotge oposició dels propietaris afectats, que en alguns casos va originar fins i tot l'enfrontament amb les brigades. Aquest és el cas del poble de Llers, on el maig de 1880 hi va haver importants aldarulls, que varen tenir com a conseqüència la dimissió de Miret i la paralització dels treballs d'extinció a la zona de Girona durant un any.

En aquests mateixos primers mesos de 1880, hi ha a les Corts diverses intervencions relacionades amb la fil·loxera, tant en el sentit de demanar ampliacions de la legislació, com en el d'atenuar-la. El febrer, al Congrés, el marquès de Muros (Constantino Fernández Vallín, diputat per Tineo, Oviedo), demana al ministre de Foment, ara ja Manuel Lasala, que cessi la prohibició d'importar tota mena de plantes i que aquesta es mantingui sols en el cas de les vinyes, perquè cal repoblar boscos i assortir vivers. El ministre respon que ha rebut també excitacions en el sentit contrari, d'eixamplar la llei, i no es compromet a res. El comte de Sallent (diputat per Palma) demana que no s'alteri la llei i anuncia la seva intenció d'impulsar alguna iniciativa parlamentària destinada a eixamplar-la. Bosch i Labrús s'adhereix a les declaracions del comte de Sallent. L'abril, Adolfo Merelles (diputat per Rivadabia, Orense) té una intervenció en línia amb la del marquès de Muros, que torna a intervenir dies més tard, reiterant la seva petició restrictiva de febrer.

El maig, José Álvarez Mariño (diputat per Vilademuls) al·ludeix al descontentament que estaria produint, segons ell, els treballs d'extinció de la plaga dirigits per Miret a l'Empordà. Dies més tard, després dels aldarulls de Llers, es refereix a aquests, iniciant un breu incident parlamentari, amb les intervencions dels ministres de la Governació (Romero Robledo) i de Foment (Lasala). De la mateixa manera, Tomàs Roger i Vidal (senador per Girona) censura a l'alta cambra els treballs de Miret, als que qualifica de poc eficaços, que haurien provocat els aldarulls de Llers. Demana també la llibertat dels detinguts durant els incidents.

L'IACSI reitera el seu suport a Miret, al que ofereix la possibilitat d'explicar la seva gestió des de les planes de la revista de la corporació. En un treball publicat el juliol, Miret explica els problemes amb els que es va trobar, provocats, segons ell, per la poca comprensió real per part de molts propietaris del greu perill devastador que significava la plaga i la seva consegüent resistència a la destrucció dels ceps, sobretot quan les indemnitzacions eren encara petites. Miret rebutja les acusacions rebudes per Álvarez Mariño al Congrés i per Roger i Vidal al Senat⁴⁶⁷.

L'Institut, per la seva banda, treu un comunicat oficial, en el que reitera el seu suport a Miret i a la campanya duta per ell. Cal dir que des de bon començament la corporació prescindeix d'una de les seves premisses bàsiques, com era el respecte prioritari al dret a la propietat, i es planteja la fil·loxera com a veritable calamitat pública, davant de la qual caldria actuacions expeditives. L'IACSI es ratifica en el seu pla. Rebutja el sistema d'atacar la plaga amb petites dosis d'insecticides, que permetien matar l'insecte, però no la planta, tot considerant que equivalia a un simple ajornament dels seus efectes devastadors. S'oposa també com a solució global a la replantació amb ceps americans, ja que representava un cost enorme i significava acceptar com un fet l'avenç de la plaga abans d'haver utilitzat tots els medis per combatre-la. Censura la RO de 30-6-1880, en la que a la pràctica el Govern venia a suspendre els treballs d'extinció fins que les diputacions poguessin disposar dels

467. *Revista del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro*, 11-7-1880, article de Joan Miret "La verdad sobre la campaña contra la filoxera en el Ampurdán", p.153-163.

fons necessaris per satisfer unes indemnitzacions que es mostraven superiors a les previstes a la llei⁴⁶⁸.

Als mesos següents, l'IACSI continua atorgant a la fil·loxera un tractament prioritari. Des de les planes de la seva revista, s'analitza els diversos mètodes empleats per combatre la plaga. El marquès de Montoliu representa la corporació al Congrés Internacional Fil·loxèric de Saragossa. El desembre de 1880 i el setembre i el novembre de 1881, l'Institut adreça noves exposicions al ministre de Foment, reclamant solucions per al tema i destacant el perill que la fil·loxera, en el seu avenç, travessi el límit entre les províncies de Girona i Barcelona.

A les Corts, després de les intervencions amb motiu dels incidents de Llers, no hi ha més al·lusions al tema durant més d'un any. El novembre de 1881, Teodor Baró demana al ministre de Foment, ara José Luís Albareda, les xifres disponibles al Ministeri sobre quantitat de focus fil·loxèrics i nombre d'hectàrees afectades. El desembre, Gabriel de la Puerta (diputat per Pastrana, Guadalajara), denuncia el comerç que s'estaria fent de plantes vives procedents de països afectats per la plaga, tot contravenint la llei de defensa contra la fil·loxera. D'altra banda, el Govern, a partir del RD de 9-12-1881, impulsa la creació de tres estacions anti-fil·loxèriques.

De les intervencions a les Corts d'aquests mesos relacionades amb la fil·loxera, cal destacar sobretot la que protagonitza Marià de la Pau Graells al Senat, el juny de 1882. Aquest científic, senador per la SEBAP i membre de diverses entitats internacionals de lluita contra la fil·loxera, en una primera intervenció qüestiona els treballs duts a terme contra la plaga a Màlaga. En una segona, explica una interpel·lació al Govern sobre la fil·loxera i les mesures adoptades. Fa un resum de la lluita contra la fil·loxera a diversos països europeus i del seu alarmant avenç per la península, amb les desastroses conseqüències que pot dur. Denuncia la ignorància governamental sobre el tema, el poc que es compta amb les corporacions agràries i els escassos medis que s'està aplicant per aturar la invasió. Creu que cal empeltar els ceps del país amb ceps americans, immunes a la fil·loxera, i fer un viver d'aquests a Melilla, per obtenir-ne una ràpida multiplicació. En aquest sentit, censura els treballs duts a terme en aquesta direcció: s'hauria plantat fora d'època, salvant-se sols un 30% dels ceps, i es treballaria sense científics experts ni gairebé personal. Denuncia que a la mateixa Carrera de San Jerónimo de Madrid s'ha venut ceps francesos, sospitosos d'estar afectats per la plaga, sense que ho impedís el Govern, malgrat les protestes de les corporacions, entre elles de l'IACSI. Demana més crèdits per continuar la lluita contra la plaga⁴⁶⁹.

Dins de la interpel·lació, Graells tracta d'un segon tema, que és una tala indiscriminada d'arbres al Jardí Botànic. El ministre de Foment, José Luís Albareda, en la seva resposta, s'entreté més a parlar de la segona qüestió, que no pas de la fil·loxera, un tema en el que es movia amb més incomoditat. Finalment, però, admet la impotència del Govern per afrontar la plaga. Graells, en la seva rèplica, demana reformar la llei de defensa contra la fil·loxera.

Pocs dies després, Graells torna a insistir en el tema. Al·ludeix a l'avenç de la plaga per la província de Girona, així com al cas d'un propietari de vinyes infectades que es negava a cremar-les. Coincidint plenament amb la postura de l'IACSI, vista anteriorment, reclama la

468. *Revista del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro*, 1-8-1880, article "Manifestación del Instituto Agrícola Catalán de S. Isidro con motivo de haberse suspendido las operaciones para extinguir la filoxera en el Ampurdán", p.177-181.

469. Sobre aquesta interpel·lació, veure també *Revista del Centro Agronómico Catalán*, núm. 7 de 1882, juliol, p.114-115.

conveniència d'actuar per la força si cal en casos d'aquesta importància, tot i el respecte al dret a la propietat.

L'octubre de 1882, Graells, en la seva condició de membre de la CCDF, participa a una reunió de delegats espanyols que havien assistit al Congrés de Saragossa de 1880.

Mentre, la fil·loxera travessa els límits de la província de Barcelona. L'IFTN, tot i els seus objectius principalment industrialistes, s'interessa per aquesta qüestió i escriu al president de la Diputació Provincial de Barcelona i al de l'IACSI, proposant mesures urgents per aturar la plaga.

B.1.2) Les lleis de 1883, de defensa contra la fil·loxera completant la de 1878 i de prevenció a les Balears.

Si el juny de 1882 Graells ja havia posat en evidència la necessitat d'una nova llei, durant els primers mesos de 1883 hi ha diverses iniciatives parlamentàries encaminades a eixamplar l'abast de la de 1878. La primera d'aquestes, és la proposició de llei del comte de Sallent (diputat per Palma de Mallorca), demanant una autorització a la Comissió Provincial de Defensa contra la Fil·loxera de Balears per adoptar diverses mesures extraordinàries per evitar la invasió de la plaga a les illes. Aquestes ja havien estat objecte d'alguna disposició especial del Govern (RO de 6-12-1879 i 22-9-1880), però més aviat tendents a limitar les accions restrictives de les importacions impulsades com a mesura preventiva per la Comissió Provincial. La proposició del comte s'aprova sense debat al Congrés el 19 de maig i al Senat el 25 de juny i d'ella en resulta la llei de 27-7-1883, que duu la mateixa data que la llei general.

Graells, per la seva banda, té diverses intervencions al Senat, reclamant solucions en aquest tema. En la primera, de gener de 1883, demana al ministre de Foment, ara Germán Gamazo, que es distribueixi d'una vegada el sulfat de carboni per combatre la plaga que hi havia en dipòsit a l'estació de Girona des de feia mig any i que, a més, era inflamable. El febrer, presenta al ministre una exposició de la SEGAP (recordem que ell representava al Senat les societats econòmiques catalanes i aragoneses i, per tant, també a la SEGAP), en la que es demanava la lliure introducció de ceps americans resistent a la fil·loxera; cal dir que, tot i ser beneficiosos en la lluita contra la plaga, els ceps americans no constaven com a excepció a la llei vigent sobre fil·loxera, que prohibia la importació de tota mena de ceps. En aquesta ocasió, Graells reitera la seva petició d'una nova llei. El maig i el juny, s'interessa per la situació de la plaga a Màlaga i possible extensió a Granada, tot recordant a la cambra l'aposta que estava fent el Govern, en els seus acords comercials, per un sector tan directament amenaçat. El juny, insisteix en aquestes qüestions i presenta exposicions de la SEGAP i de l'IACSI, demanant l'exempció d'impostos per als propietaris afectats per la fil·loxera. El juliol, denuncia l'aparició de nous focus i protesta per la insuficiència dels diners pressupostats per combatre la plaga, alhora que fa un repàs de la situació a cada regió vitícola.

Ferran Puig, senador per Girona, també es refereix al tema. El febrer de 1883 denuncia al Senat la introducció incontrolada de ceps estrangers, tot i les prohibicions de la llei.

D'altra banda, si el 1880 havia hagut incidents a l'Empordà, amb motiu de la negativa d'alguns propietaris a deixar cremar els seus ceps infectats, el 1883 n'hi haurà al Maresme. Igual que el 1880, això significà una paralització dels treballs d'extinció. La plaga s'havia

estès de la província de Girona a la de Barcelona i de la de Màlaga a la de Granada. A Galícia, havia penetrat a la d'Orense des de Portugal.

El juliol, el ministre Gamazo presenta un projecte de llei de defensa contra fil·loxera, que no es presenta com a alternatiu a la de 1878, sinó com a complementari, com el seu mateix enunciat indica: llei de defensa contra la fil·loxera, completant la de 30-7-1878. La idea general del projecte, doncs, era que si la llei de 1878 es va fer amb caràcter preventiu, ja que encara no hi havia cap focus fil·loxèric declarat, la present havia de posar les bases per afrontar una situació completament diferent, en uns moments en què la plaga havia avançat per diverses regions vitícoles. El projecte s'aprova molt ràpidament per ambdues cambres, sense debat: al Congrés el 13 de juliol de 1883 i al Senat el dia 23. Ara bé, el text de la nova llei (de 27-7-1883) no recollia dues de les reivindicacions de l'IACSI: aixecar la prohibició absoluta per importar qualsevol mena de ceps, per donar entrada als americans, resistents a la fil·loxera, i una suavització de la pressió fiscal als propietaris i pobles directament afectats per la plaga.

A la Junta Central de Defensa contra la Fil·loxera, reorganitzada arran de la nova llei a partir de la RO de 14-11-1883, trobem Antoni Ferratges (diputat per Granollers) i José Álvarez Mariño (Vilademuls). El marquès de Monistrol, que era membre de l'anterior junta, en aquesta ocasió no aconsegueix formar part de la nova, tot i haver estat proposat.

Després d'alguns mesos sense aparèixer el tema a les Corts, a mitjan 1884 hi ha noves intervencions de parlamentaris, interessats en la situació de la fil·loxera. Al Congrés, Teodor Baró (diputat per Barcelona) demana el juny d'aquest any al ministre de Foment, ara Alejandro Pidal y Mon, que aixequi la prohibició d'importar ceps americans, inclosa com un tot dins de la llei vigent, atenent el seu caràcter resistent a la plaga. El novembre, el mateix Baró demana una relació de tots els focus fil·loxèrics existents i del nombre d'hectàrees que representen.

D'altra banda, el juliol de 1884, Félix Lomas (diputat pel districte de Vélez-Málaga), una de les zones més infectades per la plaga, doncs, presenta una proposició de llei en la que es demana l'exempció de tributació per a les vinyes destruïdes per la fil·loxera. Entre els signants de la proposició, trobem Albert Quintana (Torroella de Montgrí), junt amb el ja vist Álvarez Mariño. Lomas intervé per defensar la proposició, alhora que presenta exposicions de diversos pobles de la província de Màlaga, directament afectats per la plaga. La proposició, però, no prospera.

B.1.3) La llei de 1885, de defensa contra la fil·loxera.

El febrer de 1885, hi ha una nova proposició de llei, similar a la de Lomas i també per part d'un diputat malagueny. Es tracta de la que presenta Manuel Casado (diputat per Màlaga), demanant una moratòria per als contribuents i ajuntaments amb quotes pendents, si la riquesa que originava el deute havia estat destruïda per la fil·loxera. En aquesta ocasió, troba una acollida favorable per part del Govern. Fernando Cos-Gayón, ministre d'Hisenda, es mostra d'acord en què es prengui en consideració. La proposició, però, no prospera, perquè coincideix en el temps amb la presentació d'un nou projecte de llei de defensa contra la fil·loxera per part del Govern.

El nou text, presentat pel ministre Pidal y Mon, recollia millor les demandes de l'IACSI i d'altres sectors afectats que la de 1883. Declarava la fil·loxera calamitat pública, preveia la creació d'una comissió central a Madrid i de comissions provincials i municipals de lluita

contra la plaga, així com la seva composició i atribucions. Regulava la importació i exportació de ceps, l'actuació a les vinyes afectades, indemnitzacions, replantacions, finançament de les campanyes d'extinció i reglamentació de vivers. Pel que fa a les dues qüestions demanades per l'IACSI i no contemplades a la llei de 1883, el projecte admetia plenament la importació de ceps americans, alhora que preveia exempcions d'impostos a les finques afectades.

A la comissió del Congrés, retrobem Álvarez Mariño, junt amb dos representants de famílies del sector vitivinícola del sud peninsular: Jorge Loring i Martín Larios. Igual que havia passat el 1883, ambdues cambres aproven el projecte de llei sense debat: el Congrés el 8 de maig de 1885 i el Senat el dia 18. És la llei de 18-6-1885.

De tot aquest procés, Teresa Carnero en destaca la inoperància governamental per fer front a la fil·loxera, destacant, en canvi, el paper de les corporacions econòmiques, sobretot les catalanes. D'altra banda, mentre a França aquesta plaga va forçar un procés de modernització de les noves explotacions vitícoles, a Espanya sols va agreujar els problemes existents: descens dels preus, extensió de les zones de conreu sense aprofitar-ho per introduir-hi noves tècniques tant de conreu com d'elaboració dels vins, elevat cost dels transports i no diversificació dels mercats exteriors⁴⁷⁰.

B.2) Legislació sobre la llagosta i la *lagarta (Bombix Dispar)*.

Dins del capítol de plagues de l'agricultura, hi ha durant aquests anys un parell de temes més en els que convé parar atenció, tot i que cap dels dos mereix l'interès del grup de parlamentaris catalans. Es tracta de la llagosta, que apareix reiteradament i amb força, sobretot a la zona compresa entre les províncies de Toledo, Ciudad Real i Badajoz, i l'insecte anomenat popularment *lagarta (Bombix Dispar)*, que afectava les alzines, especialment a la zona de Salamanca.

Respecte la llagosta, el març de 1876, poc després d'obertes les primeres Corts de la Restauració, el ministre de Foment, el comte de Toreno, presenta al Congrés un projecte de llei en el que es demanava un suplement de crèdit destinat a combatre la plaga.

A la comissió del Congrés, presidida per Joaquín Macanaz (diputat per Sequeros, Salamanca), hi trobem alguns diputats de les províncies més directament afectades. El 18 de març es posa el dictamen a discussió, aprovant-se després d'un lleuger debat, en el que no intervé cap diputat català. A la comissió del Senat, presidida pel comte de Vilches (Gonzalo José de Vilches, senador per Toledo), és més evident la presència de parlamentaris de les províncies directament afectades: quatre per Toledo (incloent el comte), que són tots els que corresponien a una província amb la legislació vigent en aquestes primeres Corts de la Restauració, més dos extremenys. A l'alta cambra, el dictamen s'aprova sense debat el dia 29 del mateix mes. De l'anterior projecte, en surt la llei de 31-3-1876, que preveia un suplement de crèdit de 500.000 pessetes (3.005,06 euros) destinats a l'extinció de la llagosta.

D'altra banda, l'abril següent hi ha una proposició de llei d'Ángel Escobar (diputat per Celanova, Orense), en el que es proposava diverses mesures per atendre els treballs d'extinció de la plaga⁴⁷¹. Fins el juny no defensa la proposició, essent contestat aleshores pel

470. CARNERO: *Expansión vinícola* ..., p. 126 i seg.

471. DSC, legislatura de 1876-77, 5-4-1876, ap. 2n al núm. 35.

ministre. Després de les explicacions d'aquest, Escobar retira la proposició. Encara el desembre d'aquest any, Antonio Mariscal (diputat per Jaén) explica una interpel·lació al Govern sobre aquesta qüestió. En el debat que es genera, intervenen diversos diputats i també el ministre, les explicacions del qual deixen satisfet Mariscal.

Dins d'aquestes mateixes Corts de 1876-78, hi ha un nou projecte de llei, aquest cop del ministre d'Hisenda, el marquès d'Orovio, en el que es demanava la concessió d'un suplement de crèdit, però amb caràcter permanent, de 250.000 pessetes (1,502,53 euros), destinades a l'extinció de la llagosta. El projecte s'aprova sense debat a ambdues cambres: el 14 de maig al Congrés i el 20 al Senat. La llei resultant duu la data de 27-5-1878.

Dins de la mateixa legislatura, hi ha també al Congrés i al Senat diverses preguntes al Govern sobre aquesta qüestió, per part de diputats de districtes afectats. Cal destacar la proposició de llei de Mariscal i altres diputats andalusos i extremenys, demanant diverses mesures addicionals. Aquesta proposició segueix els seus tràmits parlamentaris i és aprovada pel Congrés, amb un debat en el que no intervé cap diputat català, el 18 de desembre de 1878, mentre que al Senat es produeix la mateixa situació el dia 23. És la llei de 10-1-1879. A aquesta legislació, cal afegir el reglament de 21-7-1879.

El maig de 1885, alguns diputats de les províncies de Ciudad Real, Toledo i Badajoz protagonitzen diverses intervencions, demanant al ministre d'Hisenda noves mesures sobre el tema. El ministre, Fernando Cos-Gayón, respon aquestes demandes tot presentant un projecte de llei al Congrés, en el que es demanava la concessió d'un suplement de crèdit de 200.000 pessetes (1.202,02 euros), però amb caràcter permanent. A diferència del projecte anterior, ara no es forma una comissió parlamentària específica per a aquest tema, sinó que passa directament a la Comissió de Pressupostos, que el tramita a la màxima velocitat: el mateix dia de la presentació del projecte de llei, l'1 de juny de 1885, la comissió emet dictamen i el Congrés l'aprova, sense debat.

Al Senat, també és la Comissió de Pressupostos la que s'encarrega del projecte. Els senadors de Ciudad-Real, amb Manuel Merelo al capdevant, demanen amb insistència que aquesta cambra tramiti amb caràcter d'urgència aquest projecte. Finalment, s'aprova, també sense debat, el dia 8. D'aquí en surt la llei de 16-6-1885.

Finalment, el tema de la *lagarta* no arriba a passar per les Corts. El ministre de Foment, José Luís Albareda, treu dues reials ordres —la de 28-12-1881 i la de 4-3-1882— en les que plantejava diverses mesures d'extinció de la plaga.

C) El projecte de llei de colònies agrícoles, foment de la població rural i noves rompudes.

L'IACSI s'interessa per una legislació de foment de les colònies agrícoles, que revisés la llei vigent de 3-6-1868, ja el 1879. A la reunió, ja esmentada, amb els parlamentaris catalans recentment electes de maig de 1879, un dels temes que es planteja és la conveniència d'una legislació en aquest terreny. Quan, poc després, es constitueix la DC de les Corts de 1879-81, una de les comissions de treball creades estava dedicada precisament a aquest tema. La composaven Pere Antoni Torres (diputat per Gandesa), Pere Bosch i Labrús (Vic), Albert Camps (La Bisbal) i Antoni Sedó (Sant Feliu de Llobregat).

No és fins 1882, però, que el Govern pren la iniciativa corresponent. El maig de 1882, el ministre d'Hisenda, José Luís Albareda, presenta al Senat un primer projecte de llei. Aquest,

preveia l'afavoriment de la creació de nous nuclis agrícoles i de noves terres conreades i la seva reglamentació, però també la de colònies fabrils. Atorgava als uns i als altres una considerable quantitat de facilitats en impostos i serveis. Es forma la corresponent comissió, que presideix Juan Moreno Benítez (senador vitalici que havia estat *cunero* per Girona a les Corts anteriors), i en la que trobem també Josep Maluquer (igualmente vitalici) i Ceferino Avecilla (*cunero* per Lleida). Aquesta comissió, però, no arriba a emetre un dictamen durant la legislatura de 1881-82.

A la següent legislatura, la de 1882-83, el ministre reproduïx el projecte. Cal dir que hi ha un primer dictamen favorable, però que en el transcurs del debat, la comissió ofereix noves redaccions d'alguns punts. El debat al Senat es realitza en una primera part entre els dies 22 i 29 de gener de 1883 i, en una segona, entre l'1 i el 12 de març, abordant ja d'entrada el debat sobre l'articulat, ja que cap senador no intervé contra la totalitat del projecte. Mentre, s'havia produït el relleu a Foment, ocupant la cartera Germán Gamazo.

Entre les intervencions dels senadors catalans, hi ha, en primer lloc, les dels dos membres de la comissió: Avecilla en té nombroses, mentre que les de Maluquer són menors i relatives a qüestions tècniques. A més, en destaca les que fan el marquès de Monistrol (senador vitalici) i Marià de la Pau Graells (senador per la SEBAP).

El marquès de Monistrol, al que ja hem vist actuar en la seva condició de president de la comissió permanent de l'IACSI a Madrid i del grup de parlamentaris d'aquesta corporació amb motiu de la fil·loxera, practica intensos treballs durant aquest debat, tots ells concentrats en la seva primera part, de gener de 1883. En una primera intervenció, el marquès demana i així s'admet, afegir els prats naturals dins dels límits de colònia previstos per la llei. En una segona, proposa que la Junta Central prevista a la llei tingui facultats per decidir per ella mateixa els problemes que se li plantegin, qüestió que, en canvi, no s'admet. En una tercera intervenció, s'oposa a l'article setè, que concedia facultats als qui conreessin terrenys erms. El marquès creu que, com ja es va veure a força terrenys desamortitzats, la tendència a rompre nous terrenys és perjudicial: són més pobres i produeixen menys, quan no es desertitzen, i, en el millor dels casos, la producció cerealística obtinguda no pot fer front a la competència estrangera. Creu que caldria destinar-los a pastures, que servissin de suport a la ramaderia. Polemitza al respecte amb el ministre Gamazo i amb Avecilla, de la comissió, que plantegen que el tema de les pastures ja està contemplat a una altra part del projecte. En aquesta ocasió, doncs, tampoc no s'admet la seva proposta. Finalment, en una quarta intervenció, demana als membres de la comissió si la prerrogativa prevista a la llei, de dret gratuït de tots els colons a utilitzar armes, significa un ús il·limitat per a la caça; se li respon que no.

Graells reparteix les seves intervencions en els dos blocs que ocupa el debat: gener i març. En una primera intervenció, al gener, demana als membres de la comissió que aclareixin si els beneficis de la llei seran aplicables a les colònies pesqueres (tema al que ell havia atorgat un considerable interès en la seva carrera científica); se li respon afirmativament. En una segona intervenció, ja al març, explica la participació del CSAIC, del que n'era membre, en la tramitació del projecte. En una tercera intervenció, defensa una esmena, que s'admet, relativa a la corporació consultiva dins del Ministeri de Foment que s'havia de crear segons el projecte de llei.

El projecte de llei aprovat pel Senat, passa al Congrés l'abril següent. Es forma la comissió, que presideix Pedro Manuel de Acuña (diputat per Baeza, Jaén), però no arriba a

emetre dictamen, així com tampoc a la breu legislatura de 1883-84, pel que les Corts liberals de 1881-84 es tanquen sense l'aprovació del projecte. La llei de colònies agrícoles de 3-6-1868 es manté, doncs, vigent durant tot el període i anys següents i serveix de base per a algunes disposicions del Govern. Així, per exemple, la RO de 2-6-1883 eximia les colònies agrícoles acollides als beneficis de la llei de 1868 de l'impost equivalent al suprimit sobre la sal, mentre que la de 4-9-1884 feia extensiva aquesta llei a Filipines i els RD de 16-5-1890 i de 4-5-1894 a Cuba i Puerto-Rico, respectivament, amb algunes modificacions.

D) Actuacions del Govern sobre adulteració dels vins amb la fucsina.

Des de finals de 1878 hi ha entre l'associacionisme agrari, i especialment des del sector vitivinícola, una preocupació per les adulteracions dels vins fetes amb productes químics, sobretot amb l'anomenat *fucsina*. En uns moments en els que l'estratègia comercial dels governs espanyols passava per afavorir les exportacions de vins, aquest associacionisme agrari veia en els falsificats una amenaça envers la credibilitat internacional del producte espanyol.

El desembre de 1878, Juan Ribo, senador vitalici i viticultor de la zona productora de Carinyena, denuncia al Senat i en al·lusió al ministre de Foment, el comte de Toreno, les adulteracions del vi fetes per la fucsina i altres procediments, alhora que demana mesures per impedir-ho. El ministre explica les disposicions adoptades pel seu departament.

Als mesos següents apareixen diverses disposicions relatives a aquesta qüestió. Les primeres són la RO circular de 22-2-1879, del ministre de Foment, el comte de Toreno, sobre vigilància en la venda i exportació de vins adulterats per la fucsina i la circular de la mateixa data del ministre de la Governació, Romero Robledo, endurint les sancions per adulteració dels vins, tant en els de consum interior com en els d'exportació. Segueixen la circular de 12-3-1879 del ministre d'Estat, el comte de Toreno, adreçada als diplomàtics espanyols destinats als països importadors de vins, tot indicant-los diverses disposicions de vigilància en els caldos espanyols importats als respectius països, junt amb la RO de 14-3-1879 del ministre d'Hisenda, el marquès de Orovio, encaminades a evitar exportacions de vins espanyols adulterats per la fucsina. La idea general de totes aquestes disposicions, era evitar el descrèdit per part dels compradors internacionals de vins espanyols envers un producte en el que el Govern centrava la seva atenció.

Aquestes disposicions, però, no acaben de satisfer a l'associacionisme agrari. Igual que en el tema de les colònies agrícoles, l'IACSI expressa la seva preocupació per l'adulteració dels vins a través de la fucsina als parlamentaris catalans en la reunió feta el maig de 1879 als seus locals. De la mateixa manera, en la constitució de la DC del mes següent, una de les comissions de treball creades s'encarrega d'aquesta qüestió. La composaven Joaquim Castellarnau (diputat per El Vendrell), Josep Maria Despujol (Tortosa), Antoni Sedó (Sant Feliu de Llobregat), Francesc López Fabra (Barcelona; recordem que era un especialista de l'IIC i del FPN), Frederic Nicolau (Barcelona; era president de l'ANCB) i Pere Bosch i Labrús (Vic; president del FPE). D'altra banda, l'IACSI encarrega a Manel Duran i Bas, aleshores diputat per Barcelona, que gestioni davant del ministre de Foment l'adopció de noves mesures per impedir les adulteracions dels vins a través de la fucsina.

Com a resultat de les pressions del sector, el ministre d'Hisenda, Fernando Cos-Gayón, treu la RO de 13-4-1880, sobre utilització a les duanes d'un mètode per descobrir

l'adulteració dels vins per la fucsina, que en aquesta ocasió sí sembla accontentar els demandants. Encara el 1885, Cos-Gayón, novament al front del Ministeri d'Hisenda, treu la RO de 16-8-1885, destinada a recordar i eixamplar les disposicions vigents sobre adulteració dels vins.

E) La llei de repoblació, foment i millora dels monts públics.

Aquest és un altre tema en el que el grup de parlamentaris catalans no intervé gens ni mica. El març de 1876, Ignacio José Escobar (diputat per Navalcarnero, Madrid), el marquès de Viana (Pozo-Blanco, Còrdova) i altres diputats, presenten al Congrés una proposició de llei amb diverses mesures de foment i repoblació de l'arbrat⁴⁷². Escobar defensa la seva proposició i el ministre de Foment, el comte de Toreno, s'hi mostra especialment d'acord. Es forma la corresponent comissió, que té com a president i secretari els mateixos signants de la proposició: Escobar i el marquès de Viana, respectivament. Ara bé, aquesta comissió no arriba a emetre cap dictamen, probablement perquè arriba a un acord amb el ministre, consistent en què aquest presentés un projecte de llei complet sobre aquest tema.

A la següent legislatura, doncs, el comte de Toreno presenta un projecte de llei de repoblació, foment i millora dels monts públics, amb molts punts coincidents amb la proposició d'Escobar. De fet, aquest diputat torna a presidir la comissió que es crea. Cal dir que ja existia una llei de monts de 24-5-1853 més el seu reglament de 17-5-1865 i que el projecte presentat ara pel comte de Toreno no n'era ben bé una reforma, sinó una ampliació en l'apartat de repoblació de l'arbrat. Aquest projecte, s'aprova sense debat el 19 de juny de 1877.

A la comissió del Senat, trobem com a president el marquès de Corvera (senador per dret propi). En aquesta cambra, el text s'aprova el 2 de juliol, després d'un curt debat, en el que no intervé cap català. D'aquí en surt la llei d'11-7-1877 i el seu reglament de 18-01-1878, ampliat posteriorment per la RO de 8-1-1881 i pel RD de 12-06-1882.

F) La llei d'ajuntaments i l'annexió dels municipis propers a les grans ciutats.

El maig de 1876, el ministre de la Governació, Francisco Romero Robledo, presenta al Congrés un projecte de llei de reforma de les lleis vigents d'ajuntaments i diputacions provincials, que eren les de 20-8-1870. D'aquestes dues qüestions, aquí ens interessa la part relativa als ajuntaments i, dins seu, la que feia referència als eixamples de les grans ciutats. En el seu article 10è, preveia que Madrid tingués la facultat d'agregar els municipis situats a menys de 10 quilòmetres. Segons l'APFUMZE, en la memòria presentada a la Junta General de la corporació el novembre de 1876, aquesta inclusió d'una legislació relativa a eixamples dins de la llei d'ajuntaments, responia a les seves demandes⁴⁷³.

Al Congrés, aquest tema es debat en una primera fase entre el 22 i el 24 de juny de 1876. Les sessions de les Corts se suspenen el 20 de juliol sense completar-se aquest debat i es tornen a continuar el 6 de novembre. Entre el 7 i el 18 d'aquest mes, es completa el debat parlamentari al Congrés. Del grup de parlamentaris catalans, intervenen tres *cuneros*: José Ferreras (diputat per Sort), Emilio Castelar (Barcelona) i Manuel Alonso Martínez (Cervera).

472. DSC, legislatura de 1876-77, 29-3-1876, ap. 1r al núm. 30.

473. ASOCIACIÓN DE PROPIETARIOS DE FINCAS URBANAS DE MADRID Y DE SU ZONA DE ENSANCHE: *Memoria que a la Junta General de la ... presenta la Directiva el 26 de Noviembre de 1876*, 1876.

A més, presenten esmenes Albert Quintana (Torroella de Montgrí), Ramon Soldevila (Lleida), Marià Pons (Reus) i Francesc de Paula Rius i Taulet (Barcelona). D'aquestes esmenes, relatives a temes diversos, interessa destacar, per la seva importància en relació amb el tema aquí analitzat, la que presenta Rius i Taulet el 10 de novembre. La signaven també Víctor Balaguer (Vilanova i la Geltrú), Josep Maria Vehí (La Bisbal), Eduard Gasset (Gandesa) i Pere Collaso (Barcelona), junt amb Aureliano Linares Rivas (Carballo, La Corunya). En ella, es demanava que la facultat atorgada a Madrid per agregar els municipis situats a menys de 10 quilòmetres es fes extensiva a totes les ciutats de més de 75.000 habitants. El mateix dia, Rius i Taulet —que realment centra la seva activitat com a diputat en els temes que tenen a veure amb la política municipal— la defensa, comptant amb el suport de tots els diputats catalans.

Segons Ramon Grau i Margarida Nadal, Rius i Taulet va aconseguir una transacció en la seva esmena, consistent en afegir a la llei que la facultat per agregar municipis s'apliqués a les ciutats de més de 100.000 habitants i en un radi de 6 quilòmetres. Amb això, Múrcia, Saragossa i Granada, situades aleshores entre els 75.000 i els 100.000 habitants, quedarien fora, però se'n podien beneficiar Barcelona, València, Sevilla i Màlaga. En el cas de Barcelona, els municipis als que afectava aquesta facultat d'annexió eren Gràcia, Sants, Sarrià, Les Corts, Sant Gervasi, Horta, Sant Andreu de Palomar i Sant Martí de Provençals⁴⁷⁴.

Al Senat, el debat es realitza el 7 de desembre, sense participació significativa dels senadors catalans. La llei aprovada per les Corts, que ho és conjuntament amb la llei provincial, duu data de 16-12-1876, a partir de la qual s'elabora les lleis orgàniques municipal i provincial de 2-10-1877 (aquesta darrera, té també una versió de 29-8-1882).

G) La llei d'eixample de poblacions.

Molt unida a l'anterior llei, en la part relativa als eixamples de poblacions, hi ha la de 22-12-1876, que regulava aquesta qüestió i que té una tramitació parlamentària en unes dates properes.

La RO d'11-11-1876 creava una comissió que havia de preparar un projecte de llei que resolgués les dificultats que oferia la llei d'eixample de 29-6-1864. Entre els seus vocals, no hi ha cap català, sols el senador *cunero* per Lleida Alejandro Llorente.

El 25 del mateix mes, el ministre de Foment, el comte de Toreno, presenta al Senat un projecte de llei per a la reforma de la llei vigent sobre eixample de poblacions. El mateix dia de la presentació del projecte, es forma la comissió, en la que hi trobem quatre senadors electes per districtes catalans: el *cunero* per Lleida Alejandro Llorente, que la presideix, Josep Maluquer (aleshores senador per Lleida), que actua com a secretari, Joaquim Maria Paz (Barcelona) i el comte de Bañuelos (Tarragona). Aquesta comissió, després d'analitzar el projecte i d'escoltar les demandes dels municipis i de les associacions de propietaris de finques urbanes, emet un dictamen que és, en general, favorable, amb algunes modificacions encaminades a *armonizar los intereses de los Municipios con los de los propietarios de fincas en los ensanches*⁴⁷⁵.

474. GRAU; NADAL: *La unificació ...*, p.37.

475. DSS, legislatura de 1876 [DSS: 1876], 2-12-1876, ap. 10è al núm. 91.

Aquest dictamen és, doncs, en el que ens hem de fixar. A grans trets, preveia els casos de declaració d'utilitat pública als efectes d'eixample de poblacions, expropiació, tramitació dels projectes municipals, sistema d'impostos, finançament, inclosa la possibilitat d'emprèstits, possible partició de les zones d'eixample, serveis públics, creació de comissions d'eixample, intervenció medidora del governador civil en els casos de desacord entre els propietaris i els ajuntaments, propietat de les finques, ordenances municipals i terminis d'aplicació de la llei. Respecte el text de 1864, suprimia les juntes d'eixample, rebaixava els impostos dels edificis construïts dins de la zona d'eixample i dictava les mesures necessàries per accelerar la reforma de les poblacions.

El debat al Senat es realitza el 6 de desembre de 1876. Entre els senadors catalans, Paz té alguna intervenció, com a membre de la comissió. El gruix de les intervencions, però, recau una altra vegada en el marquès de Monistrol, representant de l'IACSI i en aquesta primera legislatura senador per Girona.

En aquesta ocasió, el marquès de Monistrol intervé en defensa dels propietaris de finques en les zones d'eixample. Ja en la seva primera intervenció, en la que consumeix el primer torn contra la totalitat, adverteix que pretén abordar aquesta qüestió amb la idea de defensar *el derecho sagrado de propiedad*⁴⁷⁶. Ja dins del debat sobre l'articulat, intervé amb ocasió de cinc dels vint-i-dos articles dels que constava el dictamen. En destaca la seva intervenció contra l'article 9è, que preveia que els propietaris establissin pel seu compte el clavegueram, voreres, pavimentat i enllumenat dels nous carrers i places i sols un cop ja fets, que els ajuntaments els assumissin, a càrrec del pressupost municipal. El marquès demana aquí que en els casos en els que els propietaris no construeixin les obres públiques, que aquestes corrin a càrrec dels ajuntaments. El marquès, però, es mostra satisfet amb les interpretacions d'aquest article ofertes per Manuel Silvela, de la comissió, i no insisteix més en el tema. També intervé contra l'article 11è, que regulava la intervenció medidora del governador civil, en el cas de desacord entre propietaris i ajuntaments. Aquí, demana que consti a l'article el valor del terreny un cop esdevé zona edificable (i no abans, com es preveu) i també que els terrenys destinats a carrer tinguin el mateix preu que els destinats a edificació. En aquesta ocasió, debat amb els ministres de Foment (el comte de Toreno) i d'Hisenda (José García Barzanallana) i amb Joaquim Maria Paz (de la comissió), però no obté tampoc la modificació de l'article.

Pel que fa al Congrés, despatxa aquesta qüestió molt ràpidament: el 15 de desembre aprova el text sense debat. La llei resultant és la de 22-12-1876 i el corresponent reglament, de 19-2-1877.

H) La llei d'expropiació forçosa per utilitat pública.

A diferència de les dues lleis anteriors, aquesta no prové d'un projecte de llei presentat pel Govern, sinó d'una proposició de llei de Manuel Danvila, a qui ja hem tingut ocasió de veure en la seva iniciativa parlamentària del Codi Rural. L'abril de 1877, junt amb altres diputats de l'anomenada *secció econòmica*, entre els que trobem els catalans Albert Quintana i Pere Bosch i Labrús, presenta un paquet de deu proposicions de llei de temes econòmics diversos, entre els que hi havia el d'expropiació forçosa per utilitat pública⁴⁷⁷. Cal situar aquesta iniciativa parlamentària en el context del RD del Govern de 3-2-1877, que

476. DSS, legislatura de 1876-77 [DSS: 1876], 6-12-1876, núm. 94, p.1382.

477. DSC, legislatura de 1877, 27-4-1877, ap. 32è al núm. 3.

restablia la legislació sobre aquesta matèria que regia abans del decret de 12-8-1869, que ara quedava derogat. Això significava un retorn a una legislació força anterior, que tenia la seva base en la llei de 1836 i disposicions aclaratòries posteriors, que quedava ja força lluny de les necessitats del moment.

La proposició preveia els casos d'expropiació forçosa, definició del concepte d'utilitat pública, tràmits a seguir, taxació de les propietats, ocupacions temporals, entre altres qüestions. Danvila, que com recordarem era diputat per Gandia, defensa la proposició de llei. El ministre de Foment, encara el comte de Toreno, s'hi mostra favorable i es pren en consideració. Es forma la comissió, que presideix el mateix Danvila, que emet un dictamen favorable i, el 3 de juliol de 1877, aquest s'aprova pel Congrés, gairebé sense debat. El projecte passa al Senat, on es forma la corresponent comissió, que presideix Alejandro Llorente, senador vitalici, que havia estat *cunero* per Lleida a les primeres Corts de la Restauració. Entre els senadors catalans, forma part d'aquesta comissió Joaquim Maria Paz (senador per la SEBAP). En tancar-se les sessions de les Corts el dia 11 d'aquest mes, no arriba a emetre dictamen.

Les sessions no es reprenen ja fins el 10 de gener de 1878. El març següent, el comte de Toreno reproduïx al Senat el text del projecte. En la comissió parlamentària hi ha als mesos següents algunes dimissions, pel que s'ha de recomposar diverses vegades. Llorente, el seu president, és substituït a la comissió i també a la presidència per José María Fernández de la Hoz, que tenia en comú amb l'anterior el fet de ser vitalici en aquells moments alhora que *cunero* per Lleida a les primeres Corts.

Les recomposicions de la comissió i el fet que aquesta es plantejés alteracions respecte el text aprovat pel Congrés, motiven que als mesos següents no emeti encara el seu dictamen. Manel Girona, aleshores senador per Barcelona i vicepresident de l'APFUBZE, demana el juny que la comissió acceleri els seus treballs. En la seva petició al·ludeix als interessos representats per ell: *Recuerdo que hace cerca de un año que vino a esta Cámara, aprobado ya por el Congreso; y como el asunto es urgentísimo, es de mucha importancia, y además mis representados me lo están reclamando constantemente, yo suplico a quien haya de resolver acerca de este punto que se sirva traer a la discusión lo más pronto posible el dictamen sobre el proyecto a que me refiero*⁴⁷⁸. Novament, la noció de representació d'interessos apareix magníficament expressada.

La comissió, però, no emet el seu dictamen fins el desembre següent. Entre les modificacions més significatives respecte el text inicial, en destaca la inclusió d'una secció nova, dedicada a la reforma interior de les grans poblacions. Aquesta era una demanda que havia fet Josep Àngel Baixeras, personatge molt lligat als projectes urbanístics de l'Ajuntament de Barcelona, amb la idea que la nova llei permetés abordar una reforma i sanejament a fons dels cascals antics de les poblacions⁴⁷⁹. Cal destacar també que el dia abans que la comissió del Senat emetés el seu dictamen, Joaquim Cabirol (diputat per Arenys de Mar) i Pau Turull (Terrassa), presenten una proposició de llei al Congrés, demanant que les obres de reforma interior de les poblacions siguin considerades com d'utilitat pública, amb el mateix objectiu d'emparar la rehabilitació dels nuclis antics de les

478. DSS, legislatura de 1878-79 [DSS: 1878], 1-6-1878, p.1127, núm. 57.

479. Veure BAIXERAS, Àngel José: *Estudios sobre legislación para las obras de reforma y saneamiento del interior de las grandes poblaciones, presentadas bajo la forma de una adición al proyecto de ley de expropiación forzosa aprobado por el Congreso en 4 de Julio de 1877 y pendiente de discusión y aprobación del Senado*, 1878.

poblacions⁴⁸⁰. Aquesta proposició no prospera, ja que el dictamen de la comissió del Senat ja incloïa aquesta qüestió.

El debat del nou text es fa al Senat entre els dies 13 i 16 de desembre de 1878, amb un predomini de les intervencions dels senadors catalans⁴⁸¹.

Manel Girona, a qui ja hem vist reclamant l'acceleració de la presentació del dictamen de la comissió, presenta dues addicions al projecte. Girona, que podia mirar-se el projecte tant des del punt de vista dels propietaris (recordem que era en aquests moments vicepresident de l'APFUBZE), interessats en aconseguir el màxim de garanties i avantatges per a les finques expropiables, com dels promotors d'obres públiques (ell havia construït diversos trams ferroviaris), interessats en agilitar les expropiacions necessàries al desenvolupament dels seus projectes, sembla actuar en aquestes addicions més en la seva primera faceta, deixant per a una darrera intervenció l'altra.

La primera de les addicions de Girona s'adreçava a l'article 39 (40, amb el nou redactat), que preveia els procediments per als pagaments en concepte d'expropiacions; Girona proposava incloure el cas de les finques amb gravàmens de restitució. La segona s'adreçava a l'article 49 (53, amb el nou redactat), que preveia l'execució d'obres als nous trams urbanitzables per part dels propietaris; Girona proposa aquí que aquests portin una comptabilitat separada relativa a aquestes obres. La comissió admet les dues addicions i Girona intervé no ja per defensar-les, sinó per agrair a la comissió aquesta acceptació. A més, proposa afegir un nou paràgraf, que regulés el dret dels expropiats a interessar-se per les valoracions de les noves obres, però sols durant vuit dies. En la defensa d'aquesta modificació, que no s'admet, ve a confessar l'interès personal que té en aquesta qüestió i, alhora, ens dóna una idea de la magnitud dels seus treballs en el sector de les obres públiques: *He visto prácticamente las dificultades que oponen los propietarios, porque he tenido que ejecutar en mis empresas cinco mil expropiaciones y siempre he tenido necesidad de pagar a mayor precio del que valían las fincas expropiadas*⁴⁸².

Josep Maluquer (senador per Lleida; encara no havia obtingut la senadoria vitalícia) dedica força atenció a aquest tema, de tal manera que el text finalment aprovat té molt a veure amb les seves aportacions. Presenta un total de set esmenes, de les quals, la comissió n'admet les sis primeres. La primera, feia referència a l'article 26, relatiu al pagament per part de l'administració de les propietats expropiades, i Maluquer proposava que, en cas d'alienació forçosa, l'administració pagués el preu valorat de la finca més un 3%. La segona, es referia a l'article 46 (47, amb el nou redactat), que regulava els metres adjacents als indispensables de construcció de via pública; amb motiu d'aquest article, Maluquer defensa l'esmena no de l'oposició dels membres de la comissió, sinó de les intervencions d'altres senadors. La tercera plantejava un article nou, que preveia els casos d'expropiació per a la regularització urbanística d'illes de cases. La quarta s'adreçava a l'article 49 (abans 47), relatiu al criteri per fixar el valor de les finques en alienació forçosa; Maluquer proposava suprimir una frase, que deïa que s'abonaria, a més, als propietaris de finques situades a les zones laterals, un 6%. També en aquesta ocasió ha d'intervenir per defensar l'esmena de l'oposició d'altres senadors. La cinquena era un altre article nou, que preveia l'absorció dins del procés d'expropiació de tots els impostos, drets i gravàmens dels solars expropiats, de manera que quan es formessin els nous, cap propietari antic no pogués reclamar-los. La

480. DSC, legislatura de 1878-79 [DSC: 1878], 9-12-1878, ap. 4t al núm. 145.

481. Sobre el debat al Senat, veure també TORT: *Tratado general de expropiación ...*, p.427-441.

482. DSS, legislatura de 1878-79 [DSS: 1878], 14-12-1878, núm. 105, p.1919.

sisena també era un article nou, que preveia l'exempció dels impostos de drets reials i translació de domini per als ajuntaments en el moment d'atorgar els nous solars regularitzats, qüestió ja prevista a la llei general d'obres públiques de 13-4-1877 en el cas de compra per part dels ajuntaments per a reformes urbanístiques. La setena s'adreçava a l'article 54 (abans 51), que preveia aplicar la fiscalitat consignada a la llei d'eixample de poblacions de 22-12-1876 a les finques no expropiables d'una zona afectada per obres de reforma i sanejament de la població: partint de la base que aquestes en sortien clarament beneficiades i revalorades, proposava incrementar-los fins a un 4% el tipus de riquesa imposable alhora de calcular la contribució territorial; a més, en cas de negativa dels propietaris, admetia el dret d'expropiació dels ajuntaments. Maluquer defensa aquesta esmena, polemitzant amb el ministre de Foment, però finalment la retira. Un cop aprovat tot l'articulat, demana que es faci aviat el reglament.

En aquest debat, retrobem també el marquès de Monistrol, senador vitalici i màxim representant de l'IACSI a les Corts. El marquès s'interessa pels interessos dels propietaris de finques urbanes de les zones destinades a eixample de les poblacions. Intervé dins del debat provocat per l'acceptació d'una esmena de Maluquer, relativa als metres adjacents als indispensables de construcció de via pública. El marquès fa una reflexió entorn a la diferència de valor dels 20 metres de terreny expropiable a banda i banda dels indispensables per a la construcció d'una via abans i després de feta aquesta; creu que la revaloració hauria de beneficiar no sols els ajuntaments, sinó també els propietaris. D'altra banda, admet que els ajuntaments facin les vies que considerin oportunes, però adverteix que, si no tenen fons, que no les facin a expenses dels propietaris. Cap a la fi del debat, s'interessa també per les indemnitzacions als propietaris afectats.

Finalment, Joaquim Maria Paz té diverses intervencions com a membre de la comissió: consumeix el primer torn contra la totalitat i respon als autors de diverses esmenes.

Les modificacions introduïdes pel Senat, requereixen la formació de la corresponent comissió mixta, que presideix el senador José María Fernández de la Hoz, que també presidia la comissió del Senat, i que té com a secretari el diputat per Arcos de la Frontera (Cadis) Eduardo Garrido Estrada. El seu dictamen és aprovat sense debat per ambdues cambres el 19 de desembre de 1878. Apareix com a llei el 10-1-1879 i el seu reglament el 13-6-1879.

El maig de 1882, quan la llei ja duia tres anys vigent, Segismundo Moret, a qui hem tingut ocasió de veure pel seu compromís lliurecanvista, presenta al Congrés una proposició de llei, signada també per Víctor Balaguer i José Canalejas, demanant incloure dins dels beneficis del dret d'indemnització previstos a la llei els ocupants de les finques expropiables que ho siguin amb caràcter d'inquilins o arrendataris⁴⁸³. De fet, a les setmanes anteriors i posteriors a la presentació d'aquest projecte de llei, arriben al Congrés diverses exposicions, demanant una reforma de la llei que permetés incloure dins del concepte d'indemnització els arrendataris d'establiments comercials i industrials afectats per expropiacions. Una d'aquestes exposicions correspon a l'APFUBZE, que demana una reforma de la llei, però des del punt de vista dels interessos de la propietat urbana, amb la idea general que al fer la llei, el Govern va donar més importància a la noció d'utilitat pública que no pas al dret de

483. DSC, legislatura de 1881-82, 5-5-1882, ap. 9è al núm. 120.

propietat. De fet, l'APFUBZE presenta a les Corts un projecte alternatiu⁴⁸⁴, alhora que es dóna suport a la iniciativa de Moret⁴⁸⁵.

Es forma la comissió parlamentària, en la que trobem els tres signants de la proposició i, entre ells, a Balaguer com a president. Emet un dictamen favorable i s'inicia el debat el 30 de juny. Aquest, però, queda inacabat i no es reprèn a les següents legislatures. El que sí hi ha a la següent legislatura és un parell d'exposicions favorables al projecte. Una és del *Centro Mercantil e Industrial de Valladolid*, i la presenta Miguel Alonso Pesquera, diputat per aquest districte, i l'altra és d'una comissió d'industrials de Barcelona, i la presenta Víctor Balaguer.

A més d'aquesta proposició, el juny de 1882 hi ha un projecte de llei del ministre de Foment, José Luís Albareda, també referent a la mateixa llei d'expropiació forçosa per utilitat pública. Es tracta de la correcció d'una errada de redacció de l'article 58, en el que es feia al·lusió al 10, quan en realitat hauria de ser el 18. Segons indicació del Consell d'Estat, aquesta senzilla correcció, en tractar-se d'una llei aprovada per les Corts, requeria una nova llei, també aprovada per les Corts. Ambdues cambres despatxen aquest tema sense debat: el Congrés el 26 de juny de 1882 i el Senat el 4 de juliol. És la llei de 4-8-1882.

6.1.3.5. Legislació econòmica (no aranzelària) d'interès per al sector del comerç i/o de la marina mercant.

També hi ha uns temes, no de caràcter aranzelari, que tenen com a principals interessades les corporacions econòmiques del sector del comerç i/o de la marina mercant. Es pot fixar sis temes dins d'aquest apartat. El primer d'aquests, és el Codi de Comerç, tant la reforma parcial de 1878 sobre fallides, feta arran d'una proposició de llei de senadors catalans, com la reforma general de la llei, reactivada per la proposició de Duran i Bas de 1879 i aprovada definitivament el 1885. Un segon tema, seria la proposició de llei de Ferran Puig sobre modificació de la llei de companyies generals de dipòsit, aprovada per les Corts el 1878. El tercer, és la proposició de llei de Víctor Balaguer de 1876, demanant l'establiment d'una línia de vapors-correus subvencionats entre Barcelona i Manila, tema tramitat després pel Govern per la via de reials decrets i no enllestit completament fins principis de 1880, del que ens hem de fixar en la campanya de les corporacions econòmiques catalanes reclamant que Barcelona fos el port de sortida de la línia. El quart, diversos afers relatius al Port de Barcelona. El cinquè, està integrat per les dues proposicions de llei sobre marques de comerç, la primera de Manuel Danvila el 1877 i la segona de Ferran Puig el 1879, que, no obstant, no arriben a ser definitivament aprovades per les Corts. I el sisè, una real ordre de 1880, que responia a les demandes de l'ANCB, sobre agilitació dels tràmits de l'administració sanitària a l'arribada dels vaixells als ports.

A) El Codi de Comerç.

Dins d'aquest apartat, cal distingir dues iniciatives ben diferenciades: la primera seria el lent procés de reforma del Codi de Comerç, iniciat de fet el 1869, recuperat per Duran i Bas el 1879 (lleï de 7-5-1880) i no aprovat definitivament per les Corts fins el juliol de 1885 (lleï de 22-8-1885), i la segona, la proposició de llei de juny de 1877 de Joaquim Maria Paz i Ferran Puig, relativa sols a les fallides, aprovada per les Corts el maig de 1878 (lleï de 30-7-1878).

484. APFUBZE: *Exposición a las Cortes ...*

485. APFUBZE: *Memoria de los trabajos ... 1882.*

Veurem en primer lloc aquesta darrera, en ser d'abast menor i aprovada anteriorment per les Corts.

La demanda d'una reforma parcial del Codi de Comerç, encaminada a evitar operacions fraudulentas en els processos de fallida, apareix el 1877 de la mà del CIC i de l'IIS, que encarreguen a Fulgenci Isaura un estudi sobre el tema. Aquest estudi, que les corporacions assumeixen com a propi, s'edita com a fullet i s'adreça a les Corts en forma d'exposició, tot indicant els articles del Codi de Comerç que convindria modificar⁴⁸⁶. D'altra banda, el juny d'aquest mateix any arriba al Congrés una exposició signada per nombrosos comerciants i fabricants catalans de diversos sectors productius, demanant també la reforma dels articles del Codi de Comerç relatius a fallides.

Aquesta demanda pren cos en la proposició de llei que presenten al Senat Joaquim Maria Paz (senador per la SEBAP) i Ferran Puig (Barcelona), el mateix juny de 1877⁴⁸⁷. En aquesta proposició, es delimitava millor les situacions de fallida, per evitar que els que les protagonitzaven eludissin els seus creditors, alhora que regulava tot el procés per al cobrament per part d'aquests dels deutes pendents. Paz defensa la proposició i es pren en consideració. Es forma la comissió, en la que trobem ambdós senadors catalans, actuant Paz com a secretari. Presideix la comissió, Alejandro Olivan (senador per la Universitat d'Oviedo) i en ella trobem també l'important financer valencià marquès de Campo.

El 10 de juliol, és a dir, el dia abans de la suspensió de les sessions, Paz demana un ajornament del debat parlamentari, per l'absència de diversos membres de la comissió i per poder retocar alguns aspectes del dictamen. El tema passa, doncs, a la següent legislatura i s'aprova sense debat al Senat el 21 de maig de 1878.

El projecte passa al Congrés, on segueix el tràmit habitual. Es forma la comissió, que presideix Estanislao Suárez Inclán (diputat per Avilés, Oviedo). Dies després, Eduard Reig, diputat per Manresa i membre del FPN, demana a la comissió que acceleri l'emissió del dictamen. Finalment arriba aquest i s'aprova també sense debat el 9 de juliol. És la llei de 30-7-1878.

El novembre següent, l'IIC convoca als seus locals diversos comerciants i industrials de Barcelona, per escoltar Fulgenci Isaura, que explica les gestions dutes a terme per modificar els articles del Codi de Comerç relatius a fallides i com queda en aquells moments el tema.

Anem a veure ara l'altra iniciativa, la de reforma completa del Codi de Comerç. El Codi de Comerç vigent era el de 1829, retocat per la legislació posterior. Com assenyala Enrique Gacto, ja el 1869 el Govern preveia l'elaboració d'un nou Codi Civil i es formava una comissió per treballar en la seva elaboració⁴⁸⁸. Fins 1875 aquesta comissió no va presentar un avantprojecte. Aquest, però, va seguir una llarga tramitació que, a la pràctica, va significar el seu estancament durant cinc anys.

És en aquest context d'estancament del tema, que Duran i Bas planteja la proposició de llei que hem tingut ocasió de veure a l'apartat dedicat a la llei d'enjudiciament civil. En aquesta proposició, que plantejava la reforma de la llei d'enjudiciament civil, la de la llei orgànica del poder judicial, la del Codi de Comerç i el restabliment dels tribunals de comerç, en la part referent al Codi de Comerç, Duran demanava que el Govern formés una comissió especial que revisés el treball de la nomenada el 1869, que el seu dictamen pogués ser

486. ISaura: *Proyecto de reforma ...*

487. DSS, legislatura de 1877, 27-6-1877, ap.2n al núm. 45.

488. GACTO FERNÁNDEZ, Enrique: "El código de comercio de 1885", 1985, p.407

analitzat pels tribunals, corporacions i particulars i que esdevingués projecte de llei de reforma del Codi de Comerç. Com hem vist amb ocasió de la llei d'enjudiciament civil, la majoria de la comissió decideix no entrar en les altres qüestions plantejades per Duran i emetre un dictamen sols en la part referent al Codi de Comerç. Duran no signa aquest dictamen, probablement pel seu desig d'emprendre totes les reformes plantejades en la seva proposició i no sols una.

No obstant les diferències de Duran amb l'apreciació de la comissió, el dictamen d'aquesta és prou fidel a la seva idea, expressada en la proposició. El Congrés l'aprova sense debat el 24 de febrer de 1880. El text passa al Senat, on es forma la corresponent comissió, presidida per José María Fernández de la Hoz, a qui acabem de veure en la llei d'expropiació forçosa. A l'alta cambra sí hi ha un lleuger debat el 8 d'abril, en el que no intervé cap català.

La llei aprovada per les Corts duu data de 7-5-1880. No obstant, fins el RD d'1-3-1881, ja amb Govern liberal, no es forma la comissió prevista. Aquest reial decret, que signa el president del Consell de ministres, Sagasta, creava una comissió amb 10 membres: el ministre de Gràcia i Justícia, que n'era el president i nou vocals. Entre aquests, hi ha una important presència de directius de l'ARAA, que ocupen quatre llocs. Aquesta comissió presenta les seves conclusions a finals de 1881. Alonso Martínez, ministre de Gràcia i Justícia i per tant president de la comissió, les presenta al Congrés, en forma de projecte de llei, el març de 1882. Es forma la comissió, que presideix Segismundo Moret (diputat per Orgaz, Toledo) i alhora membre de la comissió creada pel RD d'1-3-1881. Aquesta comissió emet un dictamen, però no s'arriba a debatre en aquesta legislatura.

El 12 desembre de 1882, el nou ministre de Gràcia i Justícia, Vicente Romero Girón, reproduïx el projecte al Congrés. El debat es realitza entre el 24 de gener i el 27 de febrer de 1883. Del grup de parlamentaris catalans, intervien Pere Bosch i Labrús (diputat per Vic i president del FPE), Fèlix Macià (diputat per Puigcerdà i membre de l'IFTN) i Joan Fabra (Girona). Tots tres intervien tant dins del debat sobre l'articulat, que en aquesta ocasió es fa en primer lloc, com en el debat sobre la totalitat, alhora que defensen esmenes. Tant en les seves intervencions més generals com en la defensa de les esmenes, se centren en qüestions més tècniques, que no signifiquen una confrontació de principis amb els membres de la comissió, arribant en la majoria dels casos a transaccions.

Per part de les corporacions econòmiques catalanes, s'interessa principalment en aquesta qüestió el CJMB. En Junta General extraordinària de socis, aprova un seguit de resolucions per presentar en forma d'esmenes al projecte. Se les trameta a Bosch i Labrús, amb l'encàrrec de presentar-les⁴⁸⁹. El president del FPE les fa seves i les presenta i defensa al Congrés com a pròpies. També en aquesta ocasió el CIC s'interessa pel tema, en forma d'un nou fullet de Fulgenci Isaura, que s'adreça a diversos senadors⁴⁹⁰.

Al Senat es forma la comissió, que presideix José María Fernández de la Hoz, que també havia presidit les comissions de la llei d'expropiació forçosa i la relativa al Codi de Comerç de 1880. Aquesta comissió no arriba a emetre dictamen en els mesos que quedaven de la legislatura de 1882-83, ni tampoc en la breu de 1883-84. Arriben al Senat exposicions del Col·legi de Corredors Intèrprets de Vaixell del Port de Barcelona i del CAB, amb observacions al projecte de llei.

489. CJM: *Memoria leída ... 1º de Abril de 1883.*

490. ISAURA: *Opúsculo sobre Reinstalación ...*

En iniciar-se les Corts conservadores de 1884-85, el nou ministre de Gràcia i Justícia, Francisco Silvela, presenta al Congrés el text del projecte de llei, tal com havia quedat el 1883, amb la idea que la cambra assumís el text íntegrament i el passés al Senat. Així es fa i el Senat aprova el projecte, sense debat, el 7 de juliol de 1885. És la llei de 22-8-1885.

B) La proposició de llei de Ferran Puig sobre modificació de la de companyies generals de dipòsit.

El novembre de 1878, Ferran Puig (senador per Barcelona), presenta una proposició de llei al Senat, relativa a la llei de companyies generals de dipòsit. Puig proposa afegir a la llei vigent de 9-7-1862 algunes modificacions relatives als resguards emesos per les companyies com a comprovants dels gèneres dipositats, de tal manera que en cas d'utilització com a document de comerç negociable, el prenedor tingui algunes defenses davant d'ordres d'embargament⁴⁹¹.

Puig defensa la proposició i es pren en consideració. Es forma la comissió, presidida per Justo Pelayo Cuesta, que serà pocs anys després ministre d'Hisenda amb Sagasta. En ella trobem també el propi Puig, Manel Girona, que actua com a secretari, i Manuel María Santa Ana, a qui coneixem de l'experiència de la SPDTPN, vista al capítol dedicat a les corporacions. El mateix dia de la seva constitució, la comissió emet dictamen favorable, amb unes lleugeres variacions. El text s'aprova sense debat el 9 de desembre al Senat i el dia 25 al Congrés. És la llei de 30-12-1878.

C) La línia de vapors-correus subvencionats a Filipines.

Com hem vist al capítol de política econòmica, hi ha tres línies de vapors-correus subvencionades per l'Estat que durant aquests anys es posen a concurs públic: la de la península a les Antilles, la interior de les Antilles, que s'allarga posteriorment fins el Golf de Mèxic, i la de Filipines. Veurem les dues primeres dins de l'apartat dedicat a la CT, però la darrera aquí, en la mesura que no s'hi interessa directament cap de les companyies del *grup català* i sí, en canvi, les corporacions econòmiques de Barcelona, que reclamaven que el port d'aquesta ciutat fons terminal de la línia.

Com recordarem del capítol de política econòmica, ja des del 1870 el Govern havia pres en consideració aquesta qüestió, tot i que no arriba a adjudicar el servei. El juliol de 1874, el FPN adreça una exposició al ministre d'Ultramar, demanant que quan s'establís la línia de Filipines, el port de sortida fos Cadis, però amb escala a Barcelona a l'anada i arribant primer a aquesta ciutat a la seva tornada. El 1875, des de les planes de la seva revista, aquesta corporació dedica força atenció a la línia de Filipines, amb una sèrie d'articles de fons dedicats al tema, alguns d'ells signats pel navilier de Sant Sebastià Miguel A. Luzárraga⁴⁹². La corporació demana un seguit de mesures de proteccionisme aranzelari i de reformes econòmiques en profunditat per fomentar la navegació amb l'arxipèlag, conclouent que sense elles, no hi ha prou tonatge en el comerç entre la península i Filipines com per justificar una línia regular de vapors.

El març de 1876, pocs dies després de l'obertura de les primeres Corts de la Restauració, Víctor Balaguer presenta al Congrés una proposició de llei demanant l'establiment d'una línia

491. DSS, legislatura de 1878-79 [DSS: 1878], 25-11-1878, ap. 5è al núm. 92.

492. Veure *Fomento de la Producción Nacional*, núms. 271 (18-9-1875), 272 (25-9-1875), 277 (30-10-1875), 279 (13-11-1875).

directa de vapors-correu subvencionats per l'Estat entre Barcelona i Manila, deixant al criteri del ministre d'Ultramar les condicions exactes del concurs, concessió i condicions del servei⁴⁹³. Al preàmbul, Balaguer exposa la necessitat d'unir la metròpoli amb l'arxipèlag filipí amb una línia directa, per poder recuperar el tràfic comercial, facilitar la correspondència oficial i el transport de tropes. Balaguer, que en la seva activitat com a parlamentari i com a home de Govern sempre mostrà una gran atenció a Filipines, havia exercit ja el càrrec de ministre d'Ultramar en dues ocasions durant el Sexenni —el 1871 i el 1874— sense poder dur a la pràctica aquesta línia. En aquesta ocasió, el diputat català pretén recuperar el tema per la via d'una proposició de llei aprovada per les Corts que, no obstant, deixava un ampli marge de maniobra al ministre d'Ultramar, aleshores Adelardo López de Ayala, per perfilar el servei segons el seu criteri.

Com recordarem del capítol dedicat a les corporacions econòmiques, la presentació per part de Balaguer d'aquesta proposició de llei, motiva una breu intervenció de Bosch i Labrús al Congrés. El president del FPN, recordant l'exposició d'aquesta corporació de juliol de 1874, anava a plantejar el tema del port de sortida, però de fet no arriba a fer-ho, ja que és interromput pel president del Congrés, que afirma que encara no hi havia cap comissió formada ni molt menys dictamen.

La proposició de llei de Balaguer no segueix els tràmits parlamentaris habituals i, de fet, queda aturada al Congrés, ja que es tracta d'un tema que no es tramitarà per la via parlamentària, sinó per la via administrativa, a través d'un concurs públic i d'una adjudicació regulats per reials decrets. Ara bé, a partir d'ella es produeixen dos fenòmens. El primer és que hi ha un considerable moviment de les corporacions econòmiques de ciutats amb ports importants, que aspiraven a ser el punt de sortida de la línia, unit a una polèmica entorn al servei que fins aleshores venia prestant la companyia *Olano, Larrinaga y Compañía*⁴⁹⁴; a Catalunya, les corporacions de Barcelona tenen una important mobilització demanant que el port de la ciutat fos la capçalera de la línia, durant la qual, a més, es produeix el trencament del FPN, amb l'escissió del FPE. I el segon, que des del Govern es reactiva un tema que portava sis anys aturat.

A Barcelona, l'ANCB va convocar la resta de corporacions econòmiques de la ciutat i els parlamentaris catalans que es trobaven en ella, a una reunió a la Llotja. Hi assisteixen l'IIC, el FPN, l'IACSI, APFUBZE, CHUB, SEBAP i també l'AB. Es formà una comissió de treball (que incloïa també el tema del tractat de comerç amb Bèlgica) i s'acordà enviar exposicions a les Corts, donant suport a la proposició de Balaguer, que preveia que Barcelona fos el port de sortida de la línia⁴⁹⁵.

Els dies següents, les corporacions assistents a l'acte, junt amb el CUMB, els ajuntaments de Barcelona (en un document imprès com a fullet)⁴⁹⁶, Tarragona, Vilanova i la Geltrú, Sabadell i Palma de Mallorca, entre altres, adrecen sengles exposicions al Congrés demanant que Barcelona fos el port de sortida. Les presenten a la cambra el propi Balaguer,

493. DSC, legislatura de 1876-77, 29-3-1876, ap. 4t al núm. 30.

494. Veure, per exemple, GONZÁLEZ AMAT, Salvador: *Memoria explicativa sobre una línia de vapores, y colonización de las posesiones españolas en Asia por D. ...*, 1876; LUZÁRRAGA, Miguel A. de: *Comercio y navegación de Europa a Filipinas. Impugnación al folleto publicado por Don Salvador González Amat*, 1876; PORTELA, Juan de V.: *Línea de vapores-correos a Manila. Refutación de la memoria explicativa, publicada por Don Salvador García Amat*, 1876.

495. Sobre aquesta reunió, veure *Fomento de la Producción Nacional*, núm. 309, 10-6-1876.

496. AYUNTAMIENTO CONSTITUCIONAL DE BARCELONA: *Exposición que eleva a las Cortes del Reino el Excmo. ... en súplica de que se señale el puerto de esta Ciudad como el de partida y regreso para los vapores-correos de la línea proyectada entre la Península y el Archipiélago Filipino. Acuerdo tomado por unanimidad y sin debate en consistorio de 4 de Abril de 1876*, 1876.

més Francesc de Paula Rius i Tauler (diputat per Barcelona), Pelagi de Camps (Girona), el marquès de Montoliu (Tarragona), Pau Turull (Terrassa), Josep Puig i Llagostera (Vilafranca del Penedès) i Joaquim Valentí (Mataró).

En aquestes exposicions s'argumenta que Barcelona seria el port més indicat, perquè és el de dimensions més grans, el que té un tràfic més intens i el que està rodejat d'un potencial industrial i d'una xarxa de ferrocarrils més important. A més, la via per Sues seria més curta des de Barcelona. En el cas del FPN, immers en ple procés d'escissió arran d'aquest afer, es justifica la demanda de 1874, en què es parlava de Cadis, tot afirmant que aleshores existia inseguretats a la zona Nord peninsular, provocada per la guerra carlina; un cop desaparegut aquest motiu, Barcelona passaria a ser el lloc més indicat⁴⁹⁷. Bosch i Labrús, per la seva banda, en el full volant explicatiu de la seva gestió, censura a Balaguer el fet que havent estat en dues ocasions ministre d'Ultramar, no hagués impulsat aquesta iniciativa des del Govern, així com el fet que, en la presentació de la seva proposició de llei, no hagués informat prèviament als altres diputats catalans⁴⁹⁸.

L'IIC demana a Josep Ferrer i Vidal, senador per Barcelona i membre destacat de la corporació, que aleshores es trobava a Madrid, que esbrini als ministeris en quina situació es troba aquest afer. Als dies següents, junt amb Ferran Puig i Joaquim Maria Paz, ambdós senadors per Barcelona, i Josep Maluquer, per Lleida, conferencien amb el ministre d'Ultramar, per demanar-li activar aquest tema i que Barcelona sigui el port de sortida de la línia.

Altres ciutats que reclamen ser l'origen de la línia són Cadis, Cartagena i Alacant. En el cas de Cadis, la lliga de contribuents d'aquesta ciutat, amb la que el FPN havia mantingut una estreta relació, en tant que iniciadora del moviment de les lligues de contribuents, demana a les Corts que el seu port sigui el de sortida⁴⁹⁹.

Per part del Govern i degut al rebombori aixecat per la proposició de Balaguer, es vol accelerar el tema. El ministre d'Ultramar, que com recordarem era López de Ayala, trameta al Consell d'Estat, amb la classificació d'urgent, l'expedient de la línia. El ministre valora establir un viatge rodó (anada i tornada), sortint dels ports de Barcelona i de Manila com els darrers de la península i de Filipines, respectivament; s'inclou, per tant, la possibilitat que recalessin prèviament en d'altres ports. A l'anada, hi hauria escala a Nàpols, Adén, Punta de Gales, Singapur i Hong-Kong, i, a la tornada, als mateixos ports, substituint Adén per Port Said.

No obstant, ni López de Ayala ni els seus successors en el càrrec, Cristóbal Martín de Herrera i el marquès del Pazo de la Merced, no arriben a convocar el concurs públic del servei de les Filipines, si bé convoquen el de les Antilles. En aquest context, la casa *Olano, Larrainaga y Compañía*, que venia desenvolupant un servei de vapors a Manila amb una part de transport oficial, demana al Govern l'establiment d'un contracte que regularitzés aquesta situació, en forma d'una línia de vapors-correus subvencionats, similar a la de les Antilles. El Govern respon amb la RO de 27-3-1879, amb Salvador Albacete recent arribat al Ministeri d'Ultramar, en la que fixa com a condició per a l'adjudicació d'aquest servei el tràmit del concurs públic.

497. *Fomento de la Producción Nacional*, núm. 302, 22-4-1876, p.259.

498. BOSCH Y LABRÚS: *A mis electores* (full volant).

499. LIGA DE CONTRIBUYENTES DE CÁDIZ: *Memoria leída por el Presidente de la ... en la Junta General ordinaria celebrada el día 14 de Enero de 1877, en cumplimiento de lo que previene el art. 17 del Reglamento*, [1877].

Pel RD de 19-8-1879, el ministre Albacete convoca el concurs públic, i pel de 19-9-1879, publicat a la *Gaceta de Madrid* el mateix dia, el plec de condicions. Segons aquestes, el port de sortida era Barcelona, però abans havia de passar per Cadis, Cartagena i altres ports del Mediterrani, de tal manera que la categoria de port de sortida era més nominal que real. Es preveia una estada dels vaixells al Port de Barcelona de 12 hores.

El concurs es va fer el 3 de novembre de 1879, participant-hi quatre candidats, entre els que no hi havia *A. López y Compañía*, adjudicatària de la línia de les Antilles. Un d'ells era la casa *Olano, Larrinaga y Compañía*, que ja hem vist, i que demanava una indemnització en cas de no rebre la concessió. Un altre, era el marquès de Campo, important home de negocis valencià i directe rival de les companyies del *grup català*. L'objectiu del dia 3, era conèixer les propostes, deixant per als dies següents la contrastació entre els sol·licitants de les respectives propostes. Als dies següents, hi ha nombroses gestions dels sol·licitants i reclamacions mútues, entre les que en destaca la impugnació feta al marquès de Campo pel fet d'estar exercint en aquells moments el càrrec de senador. El tema passa al Consell d'Estat, que dictamina a favor de la proposta Campo, acceptant-se pel Govern en el RD de 30-1-1880, essent novament ministre el marquès del Pazo de la Merced.

En el plec de condicions, s'assenyalava que a més dels ports de Cadis i de Cartagena, assenyalats anteriorment, caldria afegir com a escales, tant a l'anada com a la tornada, els de La Corunya, Vigo i València. Barcelona, doncs, tot i ser la capçalera nominal de la línia, era el darrer port peninsular que tocaven els vapors a l'anada, però el primer a la tornada. En aquestes condicions, però, i a suggeriment del Consell d'Estat, es modifica la durada de l'estada dels vapors al Port de Barcelona, que passa de les 12 hores inicialment previstes, a les 48. Segons el Consell d'Estat, això era *según habían solicitado varias corporaciones y particulares*⁵⁰⁰.

Finalment, cal dir que el RD de 18-4-1884, del ministre Manuel Aguirre de Tejada, autoritzava el traspàs de la concessió a la CT.

D) El Port de Barcelona.

Els temes relacionats amb el Port de Barcelona van apareixent de tant en tant. Hem vist ja, amb ocasió del projecte de llei de primeres matèries, que la JOPB demanava la no supressió de l'impost que li permetia recaptar els fons necessaris per a la continuació dels treballs.

El novembre de 1876, Marià Maspons (diputat per Granollers) intervé al Congrés per reclamar al ministre de Foment, el comte de Toreno, una activació de les obres del Port, mentre que pocs dies més tard, Rius i Taulet, diputat per Barcelona i sempre disposat a intervenir en temes que afectaven la ciutat, presenta una exposició de comerciants, naviliers i veïns de Barcelona, en el mateix sentit.

El 5 de desembre següent, una comissió de parlamentaris catalans s'entrevista amb el ministre per la mateixa qüestió. En obtenir un resultat favorable a les seves demandes, adrecen una carta pública d'agraïment al ministre, en la que apareix la signatura de 35 parlamentaris catalans i 5 de mallorquins⁵⁰¹.

500. *Gaceta de Madrid*, 8-2-1880, núm. 39 (de 1880), p.350.

501. Sobre aquest document, veure *Fomento de la Producción Española*, núm. 23, 16-12-1876, p.414-415.

La següent gestió relativa al Port se situa el març de 1883. En aquesta ocasió, Ferran Puig, d'acord amb l'IFTN, conferencia amb el ministre d'Hisenda, Justo Pelayo Cuesta, respecte la construcció del nou edifici duaner del Port. Finalment, el novembre de 1884, un nombrós grup de parlamentaris catalans assisteix a una Junta General extraordinària de socis de l'ANCB, per tractar afers relatius al moll de Barcelona.

E) Les proposicions de llei de Manuel Danvila i de Ferran Puig sobre marques de fàbrica i de comerç.

L'abril de 1877, Manuel Danvila, a qui hem vist en les seves iniciatives parlamentàries sobre el Codi Rural i sobre la llei d'expropiació forçosa per utilitat pública, presenta al Congrés una proposició de llei sobre marques de fàbrica i de comerç. De fet, es tractava d'una de les deu proposicions de llei que la *secció econòmica* presenta simultàniament al Congrés sobre qüestions econòmiques diverses. Comptava amb les signatures d'Albert Quintana i de Pere Bosch i Labrús. Aquesta proposició pretenia fixar en forma de llei un concepte fins aleshores sols tipificat en forma de disposicions menors (RD de 20-11-1850 i RO d'11-7-1851 i 18-11-1876), tot regulant la marca, en el sentit de distintiu comercial d'una empresa, tant en el comerç com en la indústria i l'agricultura. Es preveia també totes les qüestions relatives a la seva utilització: enregistrament oficial, ús per les empreses, caducitat, entre altres⁵⁰².

Es forma la comissió parlamentària, amb el propi Danvila de president, que emet un dictamen favorable. El Congrés aprova aquest tema el 16 de juny de 1877. Al Senat es forma la comissió, que presideix el marquès de Bedmar (senador per dret propi). Pocs dies després, les Corts tanquen les seves sessions sense que aquesta comissió hagués presentat el seu dictamen. A la següent, però, tampoc no emet dictamen, pel que arriba la fi de les Corts de 1876-79 sense haver resolt aquesta qüestió.

El juliol de 1879, ja a les noves Corts, Ferran Puig, senador per Barcelona, presenta al Senat una proposició de llei que pretenia recuperar la de 1877. De fet, al seu preàmbul, Puig esmenta explícitament el precedent d'aquest any, indicant que aleshores no es va arribar a aprovar al Senat⁵⁰³. En aquestes Corts, no obstant, la proposició no aconseguirà ser aprovada ni tan sols per la cambra en la que és presentada.

A la comissió del Senat, presidida pel comte de Bernar (senador vitalici), trobem Josep Maluquer (Lleida), que actua com a secretari, el propi Ferran Puig i Juan Magaz (UB). Aquesta comissió, demana al Ministeri de Foment diversa documentació relacionada amb el tema, que arriba al Senat el gener de 1880. No arriba a emetre dictamen, quedant, per tant, novament aturat aquest tema.

Durant la resta del període, no es torna a plantejar cap iniciativa parlamentària en aquest sentit. Per part del Govern, hi ha algunes disposicions (RO de 31-3-1881 i RD de 21-8-1884) amb diverses disposicions sobre les marques, però no s'arriba a fer una llei específica sobre el tema. Als anys següents, hi ha noves disposicions, especialment pel que fa a l'aplicació a Ultramar, i el Govern espanyol arriba al conveni internacional sobre utilització de marques de 1891 sense haver fet una llei específica.

502. DSC, legislatura de 1877, 27-4-1877, ap. 22è al núm. 3.

503. DSS, 1879-80, 17-7-1879, ap. 2n al núm. 29.

F) La reial ordre sobre agilitació dels tràmits de l'administració sanitària a l'arribada dels vaixells als ports.

A principis de 1880, l'ANCB adreça diverses exposicions al Govern demanant modificacions en els tràmits practicats pels funcionaris de l'administració sanitària a l'arribada dels vaixells als ports, per verificar l'existència de malalties a bord i autoritzar la descàrrega de passatgers i mercaderies. L'associació dels navillers de Barcelona es queixava dels buits legals existents al respecte, que feien que cada funcionari practiqués la inspecció de diferent manera o, fins i tot, amb ajornaments d'un dia, amb la consegüent paralització dels moviments de descàrrega i perjudicis per al sector.

El Govern decideix respondre a aquestes demandes no pas per la via del projecte de llei presentat a les Corts, sinó amb una reial ordre del ministre de la Governació, aleshores Francisco Romero Robledo, que duu data de 17-5-1880. En ella, es delimitava les funcions del servei sanitari i se n'agilitava el funcionament, de tal manera que els vaixells no veiessin endarrerides les seves operacions un cop arribats a port.

6.1.4. Grau de realització de les demandes de les corporacions econòmiques catalanes.

Abans de passar a l'anàlisi dels treballs dels parlamentaris catalans en relació a les demandes provinents del món dels negocis, pot ser interessant aturar-nos a comprovar fins a quin punt les que plantegen en relació a les de les corporacions econòmiques catalanes durant aquests anys obtenen els resultats desitjats, en aplicació als quatre grans blocs de temes vistos fins aquí: política aranzelària, política fiscal, legislació econòmica d'interès per al sector de la propietat agrària i/o immobiliària i política econòmica d'interès per al sector del comerç i de la marina mercant.

En les reformes de l'aranzel de 1877 i 1882, les corporacions econòmiques que més clarament manifesten la seva oposició són les industrials, si bé obtenen el suport unànim de la resta. En el cas de 1877, la demanda d'aquestes corporacions apareix dividida: mentre el sector de més pes dins del món industrial (IIC i FPN) es mostra partidari de no alterar els aranzels a través d'una llei de pressupostos i demana el manteniment de la situació, una informació sobre l'estat de cada sector econòmic i, en tot cas, una reforma aranzelària integral però en sentit proteccionista, el sector de proteccionisme harmònic (FPE) vol aprofitar l'avinentsa de la necessitat del Govern de recursos extraordinaris, concretada en les taxes transitòries sobre determinats productes, per plantejar aquesta mateixa reforma aranzelària general i proteccionista, però en aquells mateixos moments. Ni els uns ni els altres no obtenen les seves demandes: la reforma aranzelària es fa a partir de la llei de pressupostos, i significa una tendència a rebaixar l'aranzel en un nombre considerable de partides, per constituir una segona columna orientada a la celebració d'acords comercials. Un cop elaborada aquesta segona columna, hi ha dos sectors molt directament afectats: la indústria llanera i la marina mercant.

En el cas de 1882, les corporacions industrials, sempre amb el suport de la resta de corporacions, demanen la no restitució de la base 5ena, suspesa el 1875. En aquesta ocasió, tampoc no obtenen el que desitgen, ja que el Govern liberal tira endavant amb la projectada reforma aranzelària. De tota manera, cal dir que els treballs del diputat català Pere Antoni Torres aconseguen modificar un tant el projecte inicial, allargant els terminis per a les

successives rebaixes i introduint una informació abans de procedir a la segona rebaixa. Aquestes modificacions, tot i no deixar satisfetes les corporacions, serviran de base per què als anys següents no s'apliqui les rebaixes previstes en tota la seva integritat.

En els tractats de comerç, hi ha nous fracassos de les demandes de les corporacions, que són deixades de banda per part del Govern, en el seu afany d'aconseguir nous mercats per a les exportacions de vins. Novament són les industrials les que tenen el protagonisme, tot i comptar sempre amb el suport de les altres. En algunes ocasions, l'ANCB té també una important iniciativa en l'oposició als tractats de comerç, en la part referida a la navegació. En els dos grans acords comercials del període analitzat —el de França de 1882 i el de Gran Bretanya de 1884-85— tot i les importants mobilitzacions de les corporacions i els treballs intensos i unànimes dels parlamentaris catalans, són aprovats per les Corts. En el cas del tractat amb França, és un fracàs sense condicions, sense cap escletxa per la que eludir algunes de les condicions pactades. En el cas de Gran Bretanya, a la fi és el mateix, però hi ha dos episodis en els que els grups de pressió catalans aconsegueixen si més no ajornar l'aplicació d'un tractat definitiu. El primer és el paper de Víctor Balaguer al Consell d'Estat, que aconsegueix amb el seu vot de mèrit un dictamen contrari al primer protocol d'acord comercial signat pel Govern esquerrà, molt propens a solucions lliurecanvistes radicals. El segon és el treball de molt forta pressió dels conservadors catalans, amb Manel Duran i Bas al seu davant, damunt del Govern Cánovas, que aconsegueix separar en dues parts el dictamen parlamentari sobre el *modus vivendi* amb Gran Bretanya: una primera per al conveni provisional, i una segona, que queda ajornada fins l'accés dels liberals al poder, per al tractat definitiu.

Els altres acords comercials del període no signifiquen una demanda tan rotunda per part de les corporacions catalanes. En el cas de Bèlgica, s'accepta com a mal menor l'ajornament de la recuperació de la llibertat aranzelària el 1876 i s'aplaudeix aquesta el 1878. En el d'Àustria-Hongria hi ha una certa oposició de l'ANCB, des del punt de vista dels drets diferencials de bandera de la marina mercant, que no aconsegueix impedir l'aprovació del tractat. En el de Veneçuela, es demana i s'aconsegueix la signatura d'aquest tractat, però després d'alguns anys de peticions.

Pel que fa a l'aranzel d'Ultramar, la corporació catalana que mostra un interès més gran és l'ANCB. En la gestació de les diverses mesures que afectaven els aranzels colonials, l'associació dels naviliers, representada per Frederic Nicolau, hi té una participació molt directa, especialment en les dues importants lleis de relacions comercials de 1882. Si bé en aquest terreny es pot parlar d'èxit en les demandes de la corporació catalana, no passa el mateix amb les reiterades demandes de restitució dels drets diferencials a Ultramar, que fracassen una darrera de l'altra.

La llei de primeres matèries de 1883 és un cas particular pel que fa a l'anàlisi de les demandes de les corporacions catalanes. Novament són les industrials les que duen el pes de l'oposició i novament apareixen dividides: mentre l'IFTN intenta mantenir una postura d'oposició per coherència doctrinal, sense que això signifiqui renunciar a algunes de les rebaixes previstes, el FPE manté una oposició completa al projecte. No obstant, tant ambdues corporacions de Barcelona com les de Sabadell i Terrassa, fan un front comú quan en la tramitació a les Corts s'afegeix la partida dels estams. En aquest cas, els treballs de Josep Maluquer al Senat aconsegueixen reduir la rebaixa inicialment prevista per a aquesta partida. Es pot parlar, doncs, d'un cert èxit en la tramitació d'aquesta demanda concreta i, pel

que fa al conjunt de la llei, no hi ha la sensació de greu derrota d'anteriors mesures aranzelàries, però tampoc no s'acaba d'acceptar una mesura que significa una consolidació de la tendència a rebaixar l'aranzel.

Els drets d'exportació als suros en planxa, aconseguits per Albert Quintana el 1876, constituïrien un èxit de la demanda dels fabricants de taps, si no fos per què el Govern no va arribar a fer ús de l'autorització concedida per les Corts.

En el cas de la crisi econòmica de 1877-78 i situació de la indústria llanera i de la marina mercant després de la reforma aranzelària de 1877, hi ha un èxit inicial en la convocatòria de la informació aranzelària sobre aquests dos sectors i en el nomenament d'alguns vocals catalans per formar part de la comissió especial aranzelària. A partir d'aquí, però, hi ha un seguit de fracassos continuats en les demandes del sector llaner, protagonitzades per les corporacions industrials de Barcelona i del Vallès, tant pel que fa a la no adopció per part del Govern de mesures provisionals mentre no estigués enllestida la informació, com per la lentitud d'aquesta, com per la derrota de les tesis dels vocals catalans a la comissió aranzelària i a la JCAV. En el cas de la marina mercant, hi ha una lentitud encara més gran en la tramitació de la informació, si bé al seu final s'accepta alguna de les demandes de l'ANCB, si bé no totes, alhora que cal tenir en compte que la legislació aranzelària dels darrers anys ja havia resolt a la pràctica qüestions plantejades a la informació.

En el tema de les admissions temporals dels arrossos de l'Índia, l'ANCB, que feia costat a la demanda de la casa importadora cantàbrica, no aconsegueix vèncer la ferotge resistència dels arrossers valencians.

Fent un primer balanç del grau de realització de les demandes de les corporacions econòmiques catalanes —industrials sobretot— en el terreny de la política aranzelària, podem constatar que la seva eficaç organització i la seva constant pressió damunt dels centres de decisió de l'Estat, fa que aconsegueixin alguns èxits puntuals i parcials. Tot i així, en la majoria dels casos aquests èxits són més de forma que de fons i el que predomina és la no obtenció de les demandes que aquestes corporacions plantegen en cada ocasió. En el cas de les corporacions industrials, la no obtenció de resultats es fa encara més evident que en el de l'ANCB, que aconsegueix solucions per a algunes de les demandes que planteja.

En el cas de la política fiscal, potser no hi ha una demanda tan clara i tan continuada en el temps per part de les corporacions catalanes com en el cas de la política aranzelària, sinó més aviat actuacions puntuals davant de temes concrets. Tot i així, pot ser interessant donar una ullada als temes plantejats.

En les lleis de pressupostos generals de l'Estat, i a banda de la de 1877, que contenia la reforma aranzelària, no hi ha un interès tan gran de les corporacions catalanes. En destacaria els intensos treballs de Pere Bosch i Labrús, que aconsegueix entrar a la Comissió de Pressupostos del Congrés en diverses legislatures i que des d'allí presenta un considerable paquet de vots particulars i d'esmenes. Cal dir que totes elles són rebutjades per les Corts. D'altra banda, alguns diputats catalans reclamen tant al Congrés com al Senat retallades en les despeses improductives, com les dels ministeris de Guerra i de Marina, i increments en les reproductives, com les de Foment. Igualment, aquestes demandes són rebutjades per les Corts. La iniciativa d'Eduard Reig i de Francesc López Fabra, ambdós membres de l'IFTN i actuant en nom seu, d'incloure a la llei de 1880 rebaixes per les taxes postals tampoc no aconsegueix els seus objectius. Finalment, la proposició de llei dels senadors de Barcelona sobre xavalla catalana no aconsegueix superar els tràmits

parlamentaris a ambdues cambres, tot i que el Govern liquida el tema per la via del real decret.

En el cas dels pressupostos de Puerto-Rico, en destaca l'oposició de l'ANCB a la reforma aranzelària que contenia el projecte per a l'any econòmic de 1878-79, que aconseguí que el ministre d'Ultramar la retirés. En els de Cuba, en destaca els treballs de Frederic Nicolau referents als pressupostos per a 1880-81, tot demanant el restabliment dels drets diferencials, sense cap èxit.

Pel que fa als impostos, l'IACSI aconseguí aturar d'entrada la proposició de llei d'Antoni Sedó sobre penalitzacions per ocultació de riquesa imposable. No obstant, no es tractava de cap projecte del Govern, pel que l'èxit d'aquestes gestions seria sols relatiu. La mateixa corporació, aconseguí aturar la modificació del reglament per a la reforma del cadastre (*amillaramientos*) de la riquesa territorial de 1876 i la redacció del nou text de 1878. Dins d'aquest apartat d'impostos, la gran campanya del període és la protagonitzada per les corporacions industrials contra el reglament i taxes de la contribució industrial i de comerç de 31-12-1881, que aconseguí la seva revisió. Aquí, però, hi havia una oposició des de moltes poblacions, Madrid inclòs, pel que també cal relativitzar l'èxit d'aquesta demanda.

Finalment, dins dels temes relacionats amb el Deute de l'Estat, trobem alguna participació de parlamentaris catalans a ambdues cambres —novament Bosch i Labrús és el més actiu en aquest terreny— reclamant el seu sanejament i reducció. Cap d'aquestes participacions, però, no aconseguí modificar els projectes presentats pel Govern a les Corts.

En conjunt, doncs, en els temes de política fiscal no hi ha una demanda tan rotunda per part de les corporacions econòmiques catalanes com en el cas de la política aranzelària i, en aquest sentit, no es pot parlar de l'escàs èxit de les campanyes relatives a aquesta. De les demandes plantejades, s'aconsegueix una resolució satisfactòria en alguns casos mentre que en els altres tampoc no hi ha aquella sensació de derrota absoluta de les campanyes de política aranzelària. D'altra banda, es pot començar a apreciar com les demandes plantejades des de l'IACSI obtenen un ressò més favorable als centres de decisió de l'Estat que les provinents d'altres sectors.

Aquest ressò més favorable de les demandes provinents de l'IACSI es pot confirmar tot analitzant els resultats obtinguts en el següent bloc de temes, és a dir, la legislació econòmica d'interès per al sector de la propietat. En el cas del Codi Civil i comptant amb els importants treballs de Manel Duran i Bas, s'aconsegueix fonamentar el principi de manteniment dels drets civils forals i de les institucions jurídiques representades per ells, fet que constitueix un canvi respecte anteriors projectes de codificació, que partien de la base de la unificació completa. En el projecte de llei de *foros*, que finalment no esdevé llei, l'IACSI aconseguí delimitar l'emfiteusi i la rabassa morta i que aquestes formes contractuals del camp català no fossin confoses en un tot i, per tant, incloses en un projecte de reforma.

En el cas de la fil·loxera, està clara la paternitat de l'IACSI en les primeres disposicions i en l'elaboració de la llei de 1878, amb els importants treballs dels marquesos de Monistrol i de Montoliu. L'Institut aconseguí també tenir una presència a la Junta Central i a les provincials. Ara bé, aquesta primera llei no incloïa la demanda de l'IACSI d'indemnitzar els propietaris de ceps colindants als afectats per la plaga, que calia també destruir. D'altra banda, quan la plaga apareix als ceps catalans, hi ha considerables discrepàncies entre l'Institut i el Govern en l'aplicació de la llei i en la manca de recursos. La llei de 1883 no recollia dues de les demandes principals de l'IACSI: l'aixecament de la prohibició absoluta

d'importar ceps, per donar cabuda a la importació dels nord-americans, resistents a la plaga, i una suavització de la pressió fiscal per als propietaris l'objectiu impositor dels quals fos terrenys amb ceps destruïts per la plaga. La llei de 1885, però, sí contempla ambdues qüestions.

En el projecte de llei de colònies agrícoles, el Senat admet algunes de les modificacions proposades pel marquès de Monistrol, en nom de l'Institut. No obstant, aquest projecte no arriba a ser llei. En el tema dels vins adulterats per la fucsina, que no es concreta en cap llei, hi ha una resposta clara del Govern a les demandes provinents de l'IACSI, amb la promulgació de successives disposicions encaminades a aturar les adulteracions. Aquí, però, cal veure també que les demandes de l'IACSI troben els successius gabinets força sensibilitzats per atendre-les, ja que es tractava del sector econòmic en el que centraven la seva estratègia de política comercial.

En la resta de legislació sobre plagues i sobre foment de l'arbrat, no hi ha demandes directes per part de les corporacions catalanes.

La inclusió de la possibilitat que les grans ciutats agregessin els municipis propers, feta a la llei d'ajuntaments de 1876 a partir d'una esmena de Rius i Taulet i d'altres diputats catalans, no sembla que tingui al darrera una petició directa de cap corporació econòmica catalana representativa dels interessos de la propietat. Ja hem vist en diverses ocasions com els treballs que Rius i Taulet fa com a parlamentari tenen molt a veure amb la política municipal. En el cas de la llei sobre eixample de poblacions del mateix any, el marquès de Monistrol no obté les modificacions plantejades al text del Govern. Sí n'obté algunes Manel Girona, directiu de l'APFUBZE, a la llei d'expropiació forçosa per utilitat pública de 1877.

En aquest bloc de legislació econòmica d'interès per al sector de la propietat, es pot apreciar clarament una resolució satisfactòria a les demandes presentades en un percentatge més gran de casos.

Ens queda per veure el darrer bloc, la legislació econòmica (no aranzelària) d'interès per al sector del comerç i de la marina mercant. El primer dels temes vistos, el del Codi de Comerç, es resol satisfactòriament. La proposició de llei que Joaquim Maria Paz i Ferran Puig presenten al Senat, de reforma dels articles relatius a fallides, responia a una demanda de les corporacions catalanes i aconsegueix ser aprovada per ambdues cambres. La reforma general, ultimada el 1885, era una iniciativa parlamentària de Duran i Bas. En la seva tramitació parlamentària, Bosch i Labrús defensa en forma d'esmenes les demandes plantejades pel CJMB, aconseguint algunes transaccions.

En el tema de l'establiment de la línia de vapors-correus a Filipines, hi ha una demanda unànime de totes les corporacions econòmiques de Barcelona, demanant que el port d'aquesta ciutat fos la capçalera de la línia. Aquesta demanda s'aconsegueix sols a mitges: mentre Barcelona és el primer port peninsular a la tornada dels vaixells procedents de Manila, a l'anada, i tot i ser la capçalera nominal, és el darrer port peninsular que visiten els vapors, que prèviament fan escala en altres ports. El que sí aconsegueixen les corporacions catalanes és modificar l'estada dels vaixells al Port de Barcelona: si al projecte inicial es parlava de 12 hores, al definitiu s'estableix en 48.

El real decret sobre agilitació dels tràmits de l'administració sanitària a l'arribada dels vaixells als ports, és una resposta clara i directa del Govern a una demanda de l'ANCB. En les proposicions de llei de Ferran Puig sobre companyies generals de dipòsit i sobre marques

de fàbrica i de comerç, esdevinguda llei la primera d'elles, no sembla que hi hagi una demanda directa per part de les corporacions catalanes.

El resultat d'aquest bloc de legislació econòmica no aranzelària d'interès per al sector del comerç i de la marina mercant és també força satisfactori.

En el balanç definitiu de les campanyes de *defensa del treball nacional*, podem veure com els seus resultats són força variables, atenent al tipus de legislació econòmica de la que es tracti, d'una banda, i al sector econòmic demandant, de l'altra. Així, les demandes de política aranzelària fetes per les corporacions industrials són clarament les que recullen un grau de realització més petit. En aquests resultats tan adversos, cal tenir en compte que sovint es tracta de lleis en les que hi ha interessos contraposats i els industrials s'enduen la pitjor part. En canvi, les demandes de política econòmica (no aranzelària) dels sectors de la propietat i del comerç i de la marina mercant, són els que obtenen un grau de realització més gran. A les planes següents, veurem quins resultats obtenen les demandes provinents del món dels negocis català, tant les operacions colonials del *grup català* de finances, com les de les companyies ferroviàries amb traçat per Catalunya.

6.2. Els parlamentaris catalans i el món dels negocis.

Si les *campanyes de defensa del treball nacional* representen la dimensió col·lectiva de l'actuació dels parlamentaris catalans, alhora que es corresponen a demandes de les corporacions econòmiques catalanes de decisions de política econòmica que afecten sectors econòmics sencers, al seu costat hi ha un altre tipus d'actuació, que representaria l'actuació dels parlamentaris individualment o en grups més reduïts, i que tindria com a demandants companyies que cercaven un altre tipus de decisions en política econòmica, directament relacionades amb el mateix exercici de la seva activitat empresarial. Cal dir també que si per part dels parlamentaris sempre es combina les actuacions a les Corts i als ministeris, en el cas de les demandes de les companyies, l'actuació als ministeris és força més notable, ja que una part significativa de les resolucions cercades no es correspon a lleis aprovades per les Corts, sinó a resolucions administratives i, encara, a treballs per evitar l'estancament burocràtic d'un tema. Ambdues dimensions d'actuació, doncs, completen el rerefons econòmic de l'activitat dels parlamentaris catalans.

Dins d'aquest apartat de treballs per a companyies, caldria distingir dos grans blocs de demandants. El primer estaria constituït per les empreses del *grup català*, interessades en un tipus de legislació molt concreta, que permetria operacions de grans dimensions en negocis colonials: emprèstits a l'Estat, adjudicacions de serveis i, en el cas de la CGTF, la liberalització de la producció de tabacs a Filipines. El segon està constituït per les companyies ferroviàries amb traçat per Catalunya, interessades en una legislació encara més concreta, gairebé feta a mida, que regulava les seves activitats més habituals: concessions de línies, pròrrogues d'obres, enllaços, permisos diversos, resolucions en conflictes amb companyies rivals, entre altres. Veurem també dins d'aquest bloc alguns temes que interessin les companyies ferroviàries de forma col·lectiva.

A més d'aquests dos grans blocs, hi ha també un parell de temes, menors en quant a legislació generada. El primer és la legislació sobre companyies de canals i pantans de regatge, junt amb el cas d'una d'aquestes empreses: la RCCRE. I el segon, el projecte de llei de concessió de la construcció i explotació de la xarxa telefònica.

6.2.1. La tramitació d'afers de les companyies per part de parlamentaris.

Com hem vist al capítol dedicat a la política econòmica, al període analitzat les decisions polítiques, però també les tramitacions administratives, es trobaven concentrades en un lloc molt concret —Madrid— i eren exercides per un grup molt reduït de persones, de tal manera que la majoria d'afers d'alguna rellevància relacionats amb l'activitat empresarial de les companyies, havia de passar bé per les Corts, bé pels ministeris. Al capítol dedicat al món dels negocis, hem pogut veure també com el funcionament d'aquest sistema polític i administratiu impedia a les companyies obtenir una satisfacció immediata a les seves demandes pels canals ordinaris: el complicat entramat burocràtic, la lentitud quan no la inoperància dels encarregats de gestionar-lo, junt amb les pressions en sentit contrari a la demanda plantejada de companyies rivals, condemnaven la tramitació ordinària a quedar inevitablement encallada en algun dels molts tràmits necessaris per a la seva resolució. Aquesta situació, duia les companyies a dissenyar una estratègia política, de tal manera que poguessin disposar de canals més expeditius per accedir als centres de decisió i de gestió de l'Estat i assolir la satisfacció de les seves demandes, junt amb una certa rapidesa en la seva tramitació.

Aquesta estratègia política de les companyies, convertida ja en una qüestió habitual i permanent del seu funcionament —variable segons l'envergadura de cadascuna— passava per intentar disposar d'una representació permanent a Madrid, composta per personatges influents en els ministeris; pel desplaçament puntual de directius de les companyies a la capital per gestionar en persona afers del seu interès; per la recerca de connexions personals amb membres de l'executiu; la incorporació als consells d'administració de polítics de relleu de totes les opcions polítiques que estaven en condicions de formar Govern; la recerca d'una representació directa de directius de les companyies a les Corts; i, finalment, la representació indirecta a través de parlamentaris que executen tasques per a les companyies, dins i fora de les Corts. Són aquests darrers aspectes —la representació a les Corts, sigui directa o indirecta— els que veurem en aquest apartat, en forma d'execució de tasques per a les companyies per part dels parlamentaris catalans, dins i fora de les Corts.

Així doncs, de la mateixa manera que els parlamentaris catalans orienten la seva activitat com a grup a gestionar les demandes de les corporacions econòmiques catalanes, molts d'ells gestionen, a més, les demandes d'aquest món dels negocis català. Es pot dir que en aquest terreny de la gestió política i parlamentària de les demandes de les companyies, hi ha, pel que fa als personatges concrets que les executen, una escala gradual en quant a la seva vinculació amb elles. Aquesta, aniria des del directiu d'empresa que cerca una representació parlamentària per gestionar personalment afers del seu interès, al parlamentari sense vinculació a cap companyia, que puntualment executa algun treball per a una d'elles. Entre ambdues situacions, n'hi hauria d'altres intermitges, destacant sobretot la del parlamentari que a força de gestionar afers de les companyies, acaba adquirint un caràcter de representant fix al comitè de Madrid o, fins i tot, de directiu de la companyia.

Es produeix aquí un procés de simbiosi entre l'home de negocis que passa a ocupar un càrrec parlamentari i el polític que es vincula d'una manera o altra a les companyies demandants. Si el primer ha de fer política, si més no, canalitzant el seu accés a les Corts a través d'una de les opcions dinàstiques i prestant-li el seu vot en les ocasions en què assisteix a les sessions de les cambres, el segon va involucrant-se en les companyies, els interessos de les quals representa.

Un molt bon exemple de polític que va involucrant-se en les companyies per ell representades és, una altra vegada, Víctor Balaguer. Si ja hem vist Balaguer com a president de la DC i de la dimensió col·lectiva de la representació d'interessos econòmics catalans, a més és un important gestor d'interessos de diverses empreses catalanes. Com hem tingut ocasió de veure en la seva biografia, durant el Sexenni Balaguer realitza importants gestions d'interessos empresarials a les Corts i als ministeris. Contribueix a això la seva creixent importància política, la seva permanència en el càrrec parlamentari no sols en períodes de majoria sinó també d'oposició, el seu pas pels ministeris d'Ultramar i de Foment, fonamentals per als interessos dels negocis colonials el primer i de les companyies d'obres públiques el segon, sense oblidar la mort de Madoz, molt estretament vinculat als sectors econòmics catalans demandants, que deixava una vacant en la representació d'aquests interessos a Madrid.

D'aquesta manera, ja al Sexenni Balaguer practica importants gestions per a diverses companyies, alhora que comença a incorporar-se als consells d'administració d'algunes d'elles. El juliol de 1874 crea i presideix una Comissió Catalana, composada per personatges que havien ocupat càrrecs de diputat als anys anteriors, i dedicada d'una manera gairebé professional a gestionar demandes procedents dels diversos sectors econòmics catalans. L'existència d'aquesta comissió, ens indica la importància del càrrec parlamentari de cara a accedir als centres de decisió i de gestió de l'Estat. Tant és així, que els seus components —el propi Balaguer més Joan Fabra i Floreta, Antoni Ferratges, Frederic Pons i algunes col·laboracions d'Albert Quintana— no són parlamentaris en actiu, ni tan sols parlamentaris de les darreres Corts republicanes, però conserven la influència dels anteriors càrrecs (si bé incrementada per coincidir políticament amb el partit en el poder en aquells moments). Podem parlar doncs, de la figura de l'exdiputat i de l'exsenador, com a elements a tenir en compte de cara a influències en els centres de decisió. Ens en dóna un bon exemple l'epistolari de Balaguer. El juny de 1874, en resposta a una demanda de la companyia dels ferrocarrils de França, que pretenia que intercedís davant del Govern i del capità general de Catalunya, Sedano Bedoya, per què la companyia no hagués de pagar una multa, diu: *Firmada por todos los ex-diputados catalanes que se hallan en Madrid se ha dirigido una carta al Sr. Sedano Bedoya sobre su asunto*⁵⁰⁴.

Si els exparlamentaris eren influents, els parlamentaris en actiu encara ho eren més. Mirant l'interès amb el que alguns directius d'empresa mobilitzen els seus recursos per obtenir una representació parlamentària, ens adonem que l'exercici d'un d'aquests càrrecs representava per a ells obtenir una porta oberta als ministeris. El cas paradigmàtic és el de Frederic Marçet, president de la TBF, que mobilitza a fons els recursos de la companyia per aconseguir l'acta de diputat per Barcelona el 1881; des d'aquest lloc, intervé personalment en el plet que la companyia sostenia amb l'Ajuntament d'aquesta ciutat, per l'enllaç dels ferrocarrils dins del casc urbà.

En el cas de Balaguer, si durant el Sexenni es configura ja com un especialista en la tramitació d'afers de les companyies, a la Restauració aquest paper es consolida plenament. Com a resultat d'això, va estenent la seva vinculació directa a diverses societats, formant part durant aquests anys dels consells d'administració de diverses companyies ferroviàries i financeres, destacant, de cara al tema que aquí ens interessa, la seva participació en les directives de la CFDMZB i de la CGTF.

504. BMVB, sèrie inèdita. Nota de Víctor Balaguer escrita al damunt d'una carta d'Antoni C. Costa, de l'esmentat ferrocarril, datada a Barcelona, 10-6-1874.

6.2.2. Les proposicions de llei d'incompatibilitat entre el càrrec parlamentari i el de directiu d'empreses.

Al capítol dedicat al món dels negocis, ja hem tingut ocasió de veure l'extens llistat de parlamentaris, molts d'ells de primera fila, directament vinculats a les principals companyies, sobretot ferroviàries. Les més poderoses, com el *Norte* i la MZA, disposaven de representació a ambdues cambres i de polítics de totes les opcions polítiques susceptibles de formar Govern, de tal manera que els seus canals de comunicació amb els centres de decisió i gestió de l'Estat no quedessin interromputs en cap cas.

Aquesta creixent vinculació entre classe política i representació d'interessos, fa que sorgeixin a les Corts algunes iniciatives parlamentàries encaminades a impedir que els personatges pertanyents als consells d'administració de les empreses poguessin exercir un càrrec parlamentari. Aquesta incompatibilitat, que sobre el paper ja existia per als membres del Govern, tot i que les companyies trobaven maneres de relativitzar-la, com ja hem vist a l'esmentat capítol del món dels negocis, hom pretén estendre-la a tots els parlamentaris, des d'una perspectiva de moralització del poder legislatiu⁵⁰⁵.

Durant aquests anys, trobem fins a sis proposicions de llei en aquesta direcció, tot i que cap d'elles no arriba ni tan sols al tràmit de formació de la comissió. El febrer de 1880 en trobem dues al Congrés. Una la presenta el marquès de Retortillo (diputat per Ponferrada, León) i altres diputats i en ella es demana que els diputats i senadors de les actuals Corts no puguin intervenir en la construcció, explotació i administració dels *Ferrocarriles del Noroeste*, que en aquesta legislatura havien estat objecte de durs debats entorn a la conveniència d'aprovar un crèdit per completar la seva construcció⁵⁰⁶. L'altra proposició, la signa Pedro Escudero (diputat per Barbastro, Osca), que demana que el càrrec de vocal dels consells d'administració de les societats industrials i mercantils que tinguin relació directa amb el diner públic siguin incompatibles amb els de diputat, senador i empleat de la *Real Casa*⁵⁰⁷.

El juny de 1882, Cirilo Fernández de la Hoz (diputat per Torrelaguna, Madrid) presenta simultàniament dues proposicions de llei⁵⁰⁸. A la primera, planteja que els empleats d'Hisenda no puguin desenvolupar cap càrrec al servei del BE ni de cap societat bancària comercial i industrial. Si acceptessin algun d'aquests càrrecs, haurien d'abandonar el càrrec de l'Estat, renunciar als drets passius i quedar impossibilitats de reingressar. A la segona, planteja que els diputats (no esmenta els senadors, però) no puguin exercir cap càrrec en bancs d'emissió o descompte, empreses de ferrocarrils o societats industrials. Els que en aquells moments exercissin ambdós càrrecs, haurien d'optar per un d'ells. En el cas que no ho comunicessin a les Corts, serien donats de baixa del càrrec de diputat i considerats incapacitats per a la reelecció. A més, els que cessin com a diputats o ministres no podran exercir cap càrrec a les empreses esmentades fins després de dos anys. Si ho fessin anteriorment, perdrien les cesanties que poguessin tenir.

El març de 1883, hi ha dues proposicions més. La primera és de Joaquín Becerra (diputat per Celanova, Orense) i altres diputats. En ella es proposa que el càrrec de diputat (aquí tampoc no s'esmenta el de senador) sigui incompatible amb tot destí públic retribuït per l'Estat i amb el de membre dels consells d'administració de les companyies de ferrocarrils i

505. Per a una cronologia completa de les iniciatives parlamentàries d'incompatibilitats, veure CALVO Y CONEJO, Manuel. CONGRESO DE LOS DIPUTADOS: *Incompatibilidades e incapacidades parlamentarias (1810-1910)*, 1916.

506. DSC, legislatura de 1879-80, 19-2-1880, ap. 5è al núm. 105.

507. DSC, legislatura de 1879-80, 19-2-1880, ap. 9è al núm. 105.

508. DSC, legislatura de 1881-82, 21-6-1882, aps. 3r i 4t al núm. 157.

societats de crèdit que tinguin delegat regi o que estiguin sota la inspecció immediata del Govern. Es planteja també que durant els dos anys posteriors a cessar en el càrrec de diputat a Corts, no es podrà obtenir cap ascens o nou destí⁵⁰⁹. La segona és de Rafael María de Labra (diputat per Sábana-Grande, Puerto-Rico) i en ella es demana que els funcionaris públics en servei actiu no puguin exercir al mateix temps el càrrec de diputat o senador⁵¹⁰.

6.2.3. Tramitacions del *grup català de finances*.

En aquest apartat anem a veure les empreses de l'anomenat *grup català* que ja hem tingut ocasió de veure al capítol dedicat al món dels negocis: BHC, CT i CGTF. Es tracta de companyies molt relacionades entre elles i que tenen com a denominador comú una orientació cap els negocis colonials. De cara a l'obtenció d'una política favorable als seus interessos, els afectava més els treballs fora de les Corts, en forma de reials decrets i els concursos per a les adjudicacions de serveis, que no pas dins seu. Tot i així, trobem també alguns treballs a les Corts i, sobretot, nombroses al·lusions per part d'altres parlamentaris, que qüestionen en més d'una ocasió l'oportunitat de mantenir els contractes amb l'Estat vigents, sobretot per part de les dues primeres empreses.

Cal afegir que bona part de l'actuació diguem política del grup, ve marcada per la forta rivalitat amb el marquès de Campo. De la mateixa manera que el marquès de Comillas crea al seu voltant un complex entramat de negocis amb seu a Barcelona, el marquès de Campo fa el mateix a València. Era gerent de la important companyia ferroviària SFAVT, aconsegueix el servei de vapors correus subvencionats a Filipines i l'interior de les Antilles, amb continuació fins el Golf de Mèxic, inverteix fortament en el sector tabaquer filipí després del desestanc, impulsa el BPU, entre altres iniciatives⁵¹¹. Aquesta rivalitat, a més, es manifestarà a tots els nivells d'actuació de les tres empreses del *grup català* que hem de veure a les planes següents: els emprèstits de Cuba, les adjudicacions dels serveis de vapors correus a les Antilles i les operacions relacionades amb el tabac de Filipines després del desestanc. En alguna ocasió, aquesta rivalitat passa a les Corts, com és el cas de la sol·licitud que fa el marquès de Campo el 1882 per substituir la CT en el contracte dels vapors correus a les Antilles, que motiva que el ministre d'Ultramar, León y Castillo, defineixi al Congrés aquest afer com a *batalla descomunal entre dos empreses*⁵¹².

No obstant aquesta forta rivalitat entre ambdós grups financers, també hi haurà algunes enteses, com tindrem ocasió de veure. De fet, el 1876 el marquès de Campo arriba a formar part de la directiva del BCH, alhora que n'és un important accionista.

6.2.3.1. El *Banco Hispano-Colonial*.

A) Representació parlamentària del banc.

Una primera qüestió a tenir en compte, és la representació parlamentària directa que aconsegueix el BHC, tant amb senadors permanents, com en electius i en diputats.

509. DSC, legislatura de 1882-83, 3-3-1883, ap. 31è al núm. 57.

510. DSC, legislatura de 1882-83, 19-3-1883, ap. 7è al núm. 70.

511. Sobre el marquès de Campo i els seus negocis, veure CABEZAS DE HERRERA: *El marqués de Campo ...*; HERNÁNDEZ, Telesfor-Marcial: "Tensions familiars i patrimoni. Ventura i desventura de la fortuna acumulada pel Marquès de Campo", 1993; RODRIGO: *Empresa, política y sociedad ...*

512. DSC, legislatura de 1881-82, 14-6-1882, núm. 151, p.4288.

Entre els senadors permanents, trobem quatre personatges, tot i que el quart (el marquès de Campo), amb reserves. Antonio López, marquès de Comillas des de 1878 i amb grandesa d'Espanya des de 1881, va ser president de la companyia des de la fundació d'aquesta, el 1876, fins a la seva defunció, el 1883. El 1882 va prendre possessió d'una senadoria per dret propi. Manel Girona, vicepresident del banc durant tot el període analitzat, va ser senador per Barcelona al període de 1877-79 i vitalici a partir de 1885. El marquès de Vinent, conseller del banc durant tot el període, va ser senador vitalici a partir de 1877. Finalment, el marquès de Campo va ser directiu de la companyia el 1876, essent senador per València a les primeres Corts de la Restauració, encara amb la legislació electoral del Sexenni, i vitalici a partir de la recomposició de la cambra. Al marquès de Campo, però, cal considerar-lo més aviat com a un rival en moltes ocasions, com acabem de veure.

Entre els directius que són senadors electius durant aquests anys, trobem un grup de cinc. Josep Ferrer i Vidal i Ferran Puig, consellers del banc durant tot el període, varen ser senadors per Barcelona als períodes de 1876-77, 1882-84 i 1884-86, el primer, i 1876-77 i 1877-79, el segon, que a més, ho va ser també per Girona entre 1881-84 i 1884-86. Ramon Estruch, conseller entre 1876 i 1884, va ser senador per Barcelona als períodes de 1876-77, 1877-79 i 1879-81. El marquès de Salamanca, conseller del banc entre 1876 i 1882, va ser diputat per Albacete entre 1876 i 1879 i entre 1881 i la seva mort el 1882, alhora que senador per León entre 1879-81. Vicente de Galarza, comte de Galarza des de 1881, va ser conseller del banc entre 1876-78, període en el qual no tenia representació parlamentària. Després, però, en uns anys en els que cal suposar que continua vinculat al banc, és senador per Pinar del Río (Cuba) a les Corts de 1879-81, 1881-84 i 1884-86. La seva presència en la direcció del banc, donada la seva importància política a Cuba, representaria el component antillà.

Entre els directius que exerceixen càrrecs de diputat, trobem cinc personatges més. Rafael Cabezas, conseller del banc el 1876, va ser diputat *cunero* pel districte de Tremp de manera ininterrompuda durant tot el període. Fernando de Salamanca, conseller a partir de 1884, va ser diputat per Albacete entre 1882 i 1884, en substitució del marquès de Salamanca. Antoni Borrell, conseller suplent durant tot el període, va ser diputat per Arenys de Mar a les Corts de 1884-86. Francisco de Paula Giménez, també conseller suplent durant tot el període, va ser diputat per Alcanyís (Terol) als períodes de 1878-79 i 1879-81. Ramón Goicoerrotea, hereu del marquesat de Goicoerrotea des de 1878, i suplent durant tot el període, va ser diputat per Egea (Saragossa) a les Corts de 1876-79 i per Tarazona (també a Saragossa) a les de 1884-86.

Això dóna la respectable xifra de tretze directius de la companyia (descomptant el marquès de Campo) que exerceixen càrrecs parlamentaris en un moment o altre dels anys analitzats. A ells es podria afegir Evarist Arnús, important accionista fundador del banc, que és senador per Barcelona a les Corts de 1881-84.

B) Negociació de l'emprestit de 1876.

Com ja hem tingut ocasió de veure al capítol de política econòmica, en la primera operació del grup de financers que constituïran el banc —l'emprestit de 1876— les Corts sols intervenen amb posterioritat a la seva adjudicació i sols per aprovar la garantia subsidiària de la nació, no l'emprestit mateix. Les Corts havien tancat les seves sessions el 20 de juliol de 1876 i no les reprenen fins el 6 de novembre, mentre que tots els tràmits de l'emprestit es realitzen entre agost i setembre. La rapidesa amb què el Govern vol aconseguir els fons

necessaris per continuar la guerra de Cuba, és l'explicació que donarà més endavant per no haver dut a les Corts una operació de l'envergadura d'aquest emprèstit.

Cal veure que la contractació de l'emprèstit no sols no passa per les Corts, sinó que, en el seu primer moment, tampoc no passa per la formalitat del concurs públic. Efectivament, a finals de juliol i principis d'agost, hi ha converses entre alguns dels personatges que seran impulsors i directius de la companyia (Antonio López, Manel Girona, Rafael Cabezas i el marquès de Vinent) i diversos membres del Govern, per negociar un primer avenç de diners amb destí a les operacions de la guerra de Cuba. Cal dir que d'aquests quatre personatges, sols Cabezas ocupava en aquells moments un càrrec parlamentari, el de diputat per Tremp. En qualsevol cas, l'elecció d'aquests financers i dels establiments representats per ells, no deixava de ser una presa de postura per part del Govern, sense la possibilitat de comparar amb altres ofertes, pròpia dels concursos públics, i mostra l'existència de canals de comunicació fluids amb els centres de decisió de l'Estat per part dels adjudicataris.

D'aquestes converses, en surt el conveni provisional de 5 d'agost, en el que apareixen nominalment Antonio López, en representació dels financers de Barcelona, Manuel Calvo, dels de L'Havana, i el marquès de Vinent i Rafael Cabezas, en representació del BC. Aquest conveni, significava un primer avenç de dos milions i mig de pessetes (15.025,30 euros) al Govern, considerat com a compte de l'emprèstit definitiu, per al que es convocaria un concurs públic. Si bé a partir d'aquí la següent tramitació ja passa pel concurs, el grup de financers que havien participat en el conveni provisional, passava a comptar ja amb clar avantatge de sortida.

La RO de 27-8-1876 publicava el text del conveni de 5-8-1876, que havia de servir com a base per a la convocatòria del concurs públic, que es fixava per al 30 de setembre, mentre que la RO de 27-9-1876 afegia les condicions de l'operació.

L'únic financer que se sent en condicions de competir amb el grup promotor és el marquès de Campo. Durant setembre s'entrevista personalment amb el president del Consell de ministres, Cánovas, i amb el ministre d'Ultramar, Adelardo López de Ayala, per parlar dels detalls del concurs.

L'acte del concurs se celebra el 30 de setembre, a primera hora de la tarda, al Ministeri d'Ultramar, amb assistència del Govern en ple. Hi concorren sols dues propostes: la del grup de financers agrupats entorn a Antonio López (encara no era marquès) i la del marquès de Campo. Com a representants de la primera proposta, hi eren presents Antonio López, Manuel Calvo, Rafael Cabezas, Manel Girona i Francisco Sepúlveda. Hi era present també Evarist Arnús, que intervé durant l'acte del concurs. La presència de Girona i d'Arnús indica l'interès dels respectius establiments bancaris en aquesta operació. Per part de la segona proposta, assisteix el propi marquès de Campo, que lliura en mà la seva proposta. López i Campo es troben, doncs, cara a cara davant del Govern, optant a una operació financera de la més gran envergadura i de les condicions més avantatjoses per a l'adjudicatari final.

Durant l'acte del concurs, el grup López té una opció, que utilitza, per millorar les condicions del contracte provisional, que havia servit de base a la convocatòria. Hi ha una lectura detallada d'ambdues propostes i un torn d'aclariments, en els que tant els representants d'una i altra proposta com els membres del Govern s'interroguen mútuament sobre aspectes concrets i interpretacions dubtoses. Per part del Govern, intervenen Cánovas i López de Ayala, per part de la primera proposta, Calvo i Cabezas, i per part de la segona, el propi Campo. Intervé també Arnús.

Durant l'acte, es llegeix una nota del marquès de Campo al ministre d'Ultramar situada entre la data de publicació de les condicions de l'operació i la data de celebració del concurs. En ella, el marquès es lamentava de l'escàs marge —tres dies— entre l'una i l'altra, que dificultaria comparativament els sol·licitants nous per aplegar els dos milions i mig de pessetes (15.025,30 euros) de dipòsit necessaris per participar en el concurs, si els diners anticipats pels adjudicataris del conveni provisional eren considerats ja com aquest dipòsit i no eren obligats a fer-ne un de nou. Deia el marquès en la seva carta:

Los que traten de presentar proposiciones de mejora vienen obligados por el art. 3º a entregar previamente 750.000 duros como garantía de su proposición. Esta grave medida, dictada sólo dos días antes de verificarse el acto, nos pondría en condiciones diversas de los firmantes del convenio provisional si no fuera extensiva a ellos. Estos señores han dado igual suma, sí, pero con carácter de anticipo y señalando sus garantías, su interés, las épocas precisas de su devolución, medios de reintegro y beneficios que les reporta, mientras que la entrega por nuestra parte ni tiene ese carácter, ni esas ventajas, ni ninguna de aquellas circunstancias⁵¹³.

El ministre, que considerava que els diners del grup López eren equivalents al dipòsit, planteja, no obstant, la qüestió a aquest, també per carta. En resposta, igualment per carta, de Manuel Calvo i Rafael Cabezas, en nom del grup, s'afirma que els diners ja atorgats al Govern havien de considerar-se com a equivalents al dipòsit, però que tot i així acceptaven fer-ne un altre d'equivalent, per evitar el més mínim conflicte. De passada, el grup mostrava així la seva solvència. Ambdós financers inverteixen l'afirmació d'estar en condicions desavantajoses: *Lejos de existir para nosotros privilegio alguno, es evidente la desventaja, puesto que todo el mundo conoce el convenio de 5 de Agosto, pudiendo mejorar alguna o algunas de sus condiciones, mientras que los que lo firmaron ignoran el texto y hasta la índole de las proposiciones que se presentarán*⁵¹⁴.

Des del moment en què el primer grup feia un dipòsit nou, la demanda de Campo deixava de tenir sentit. Tot i així, durant l'acte públic, el ministre d'Ultramar mostra la seva estranyesa pel fet que Campo es lamentés de l'escàs marge de temps per aplegar la quantitat necessària per fer el dipòsit, quan ell mateix l'havia informat personalment en una reunió anterior, sense que el marquès ho qüestionés, com tampoc no hauria qüestionat el fet que l'altre grup estigués exempt de fer el dipòsit.

Una altra reclamació que arriba a l'acte del concurs, és la del BEH, que ja tenia concertades algunes operacions de crèdit amb el Govern, que significaven uns certs drets d'aquesta societat sobre la renda de duanes de Cuba, qüestió que com recordarem, quedava vinculada a l'emprèstit. Cánovas, sense acceptar aquesta reclamació com a vàlida, manifesta en nom del Govern que aquest disposarà de prou marge de maniobra com per afrontar els compromisos pendents amb la societat demandant, amb la part que li ha de quedar com a sobrant de la renda de duanes de l'illa.

Una altra qüestió a tenir en compte de l'acte del concurs, és la intervenció d'Arnús, que demana al Govern en quina situació quedarien els inversors que afronten l'emprèstit si posteriorment les Corts no aproven l'operació. Cal aclarir aquí que en la proposta López, el Govern quedava obligat sols a informar les Corts, mentre que en la de Campo, quedava obligat a obtenir el seu vistiplau; en ambdues, però, calia una autorització de les Corts per

513. El text sencer de tots els documents relacionats amb el contracte provisional, concurs públic i adjudicació al grup d'Antonio López, es pot trobar a DSC, legislatura de 1876-77, 7-11-1876, ap. 4t al núm. 116. La cita en qüestió correspon a una carta del marquès de Campo al ministre d'Ultramar, datada a Madrid, 28-9-1876, p.11 de l'apèndix.

514. DSC, legislatura de 1876-77, 7-11-1876, ap. 4t al núm. 116, p.12 de l'apèndix.

aconseguir la garantia eventual de la nació. Novament respon Cánovas, que mostra la seva confiança en la docilitat de les Corts fabricades pel seu Govern: *el Sr. Presidente volió a manifestar que, sin afirmarlo, esperaba que las Cortes darían la garantía que había de pedírselas, y aprobarían la conducta del Gobierno*⁵¹⁵.

Després de l'anàlisi detallada i comparada d'ambdues propostes, el Govern es reuneix a deliberar a les sis de la tarda. A dos quarts de nou, es comunica als sol·licitants que el Govern havia optat per la proposta López. El Govern, però, no fa públics els motius de la seva preferència fins el debat parlamentari sobre la garantia eventual de la nació. L'adjudicació queda reflectida en la reial ordre del mateix dia 30 de setembre. El 12 d'octubre se signa l'escriptura definitiva amb les clàusules del contracte, que signen per part del grup López el marquès de Vinent, Cabezas, Calvo i Sepúlveda.

Al capítol de política econòmica, ja hem pogut veure àmpliament les condicions de l'emprèstit. Recordarem, doncs, sols alguns aspectes fonamentals. S'establia per a un període de 10 anys i per una xifra que podia anar dels 15 als 25 milions de pesos (75 a 125 milions de pessetes; 450.759,08 a 751.265,13 euros), segons les necessitats del Govern. Els financers adjudicataris quedaven obligats a constituir-se en societat, que havia de mantenir unes garanties de no estrangerització i que fruiria d'avantatges fiscals en les seves accions. Aquest banc tindria una participació directa en tots els nivells de la política duanera de Cuba, amb uns percentatges esglaonats d'apropiació dels increments d'ingressos en concepte de renda de duanes, en funció de la xifra definitiva de l'emprèstit. L'operació es feia a un interès del 10% més un 2% afegit per aperduament del canvi i despeses.

El 30 de novembre es constituí a Barcelona el BHC, tal com es preveia a les clàusules del contracte, mentre que la RO de 7-12-1876 traslladava a la nova entitat els drets i accions dels contractants nominals de l'emprèstit.

C) Intervenció de les Corts: notificació del Govern sobre l'operació ja contractada i projecte de llei de garantia eventual de la nació per a l'amortització i interessos de l'emprèstit.

El contracte preveia també que el Govern informaria les Corts de l'operació. Fixem-nos que aquest requisit era més formal que altra cosa, ja que el Govern no presentava un projecte de llei a l'aprovació de les Corts, sinó que tan sols remetia la documentació de l'operació a les cambres, per a la seva informació. El ministre d'Ultramar, Adelardo López de Ayala, presenta al Congrés el 7 de novembre tota la documentació relativa al tema. Cal dir que ja abans, Venancio González (diputat per Ocaña, Toledo), havia demanat al ministre aquesta documentació. Tant ell com Víctor Balaguer són els diputats de la minoria constitucional que intervindran més a fons en la impugnació de l'emprèstit.

El Congrés rep la documentació del ministre com si es tractés d'un projecte de llei i per això forma una comissió encarregada d'analitzar-lo i d'emetre un dictamen. La presideix Ignacio José Escobar (diputat per Navalcarnero, Madrid).

El dia 15, però, el ministre presenta al Congrés el projecte de llei de garantia eventual de la nació per a l'amortització i interessos de l'emprèstit. Es forma una nova comissió, que presideix Víctor Arnau (diputat per Agreda, Sòria), que emet un dictamen favorable dies després.

515. DSC, legislatura de 1876-77, 7-11-1876, ap. 4t al núm. 116, p.14 de l'apèndix.

El debat es realitza al Congrés entre els dies 14 i 22 de desembre. Un dels motius del seu interès, rau en el fet que es tracta d'un episodi més de la rivalitat entre empreses transportat a les Corts. Cal dir també, que si bé Cánovas estava encertat quan calculava que les Corts aprovarien l'actitud del Govern en aquesta qüestió, al pas pel Congrés del projecte hi ha una molt forta oposició de la minoria constitucional, en les persones dels ja esmentats González i Balaguer, que qüestionen a fons no ja el projecte de llei de garantia eventual, sinó l'operació mateixa de l'emprèstit.

Ambdós diputats constitucionals censuren al Govern que hagués impulsat una operació financera a la que no dubten de qualificar d'una extraordinària envergadura, sense la participació directa de les Corts. Censuren també el fet que es lliuri un element clau de l'administració colonial, com són les duanes, a una empresa, fet que significaria un doble perill: d'una banda, sobre el control a possibles entrades d'armes per als insurrectes i, de l'altra, d'entrada de capital estranger en el control d'aquest sector estratègic. En aquest sentit, s'esmenta la forta participació de capital estranger que té el BC, un dels participants en l'operació. En aquest mateix terreny de la política duanera, se censura també que l'empresa adjudicatària tingui participació en la política de personal del cos de duanes de l'illa.

González desenvolupa la idea que l'adjudicació no s'hauria fet al millor postor. Analitza amb deteniment tots els inconvenients que el Govern creu que tenia la proposta de Campo i conclou que són presents a la del grup que ha obtingut l'emprèstit. Al·ludeix als perjudicis per al comerç amb tercers països que pot significar el fet que una companyia catalana, amb participació directa dels principals industrials catalans, tingui participació en els nomenaments dels empleats de duanes, fet que —segons ell— podria fer que els empleats nomenats per ells afavorissin les importacions catalanes, en detriment del comerç amb tercers països. Balaguer, defensor precisament d'aquests interessos industrials, no entra en aquesta línia argumental.

Per part del Govern, qui ha d'assumir la defensa del projecte és el ministre de Gràcia i Justícia, Cristóbal Martín de Herrera, que ocupa interinament la cartera d'Ultramar entre el 22 de novembre i el 14 de gener següent. El ministre justifica el fet que el Govern no acudís a les Corts per aprovar l'operació, perquè aquestes es trobaven tancades en aquells moments i existia una gran urgència per contractar l'emprèstit. Creu que hi ha precedents d'aquest tipus d'actuacions.

Respecte la renda de duanes, argumenta que en l'operació no queda afectada tota, sinó sols la part necessària per pagar l'amortització de capital més els interessos. Justifica la intervenció de l'empresa en la política de personal, assegurant que el Govern manté tota la seva iniciativa. Esmenta els articles de l'escriptura fundacional del BHC, que estableixen clarament que no pot perdre la seva nacionalitat i que el consell d'administració fundacional s'ha de mantenir inalterat mentre duri l'operació.

Enumera els avantatges de la proposta López sobre la proposta Campo, fixant durant aquest debat els motius pels quals el Govern havia preferit la primera d'elles, motius que, de fet, estaven sense explicar fins aleshores. El primer d'aquests avantatges —segons ell— seria que mentre la primera preveia que el Govern informés les Corts de l'operació un cop ja estigués tancada, la segona requeria de l'autorització de les Corts. Això, que per a l'oposició seria més aviat una avantatge de la proposta Campo, el ministre ho veu des del punt de vista de la rapidesa global de l'operació: la proposta López seria, en aquest sentit, més operativa,

ja que permetria al Govern tancar l'operació en aquell mateix moment, sense haver de recórrer tot un procés parlamentari d'unes Corts que, a més, no reiniciarien les seves sessions fins mesos més tard.

Un altre avantatge comparatiu per al ministre, seria que mentre la proposta de Campo demanava la garantia incondicional de la nació, la de López demanava sols la garantia subsidiària. Creu també que la proposta Campo era poc definida en quant a la recaptació de la renda de duanes, alhora que proposava marges de decisió per a la companyia inacceptables per al Govern, mentre que a la de López, la societat sols proposava, reservant-se el Govern la facultat de la darrera decisió.

La proposta Campo —continua el ministre— oferia en el mateix moment, per atendre les primeres necessitats del Govern, un milió de pesos (5 milions de pessetes; 30.050,61 euros), més una segona quantitat en un termini no del tot determinat i en lletres, mentre que la de López n'oferia 3 (15 milions de pessetes; 90.151,82 euros) ja d'entrada. En canvi, la proposta Campo pretenia disminuir els terminis de lliurament de l'emprestit. Per al Govern, però, això, enlloc de constituir un avantatge, constituïa més aviat un inconvenient, ja que els terminis necessaris ja estaven perfectament calculats i anticipar-s'hi sols significaria començar a generar interessos abans d'hora. A més, en el cas que motius extraordinaris recomanessin anticipar algun termini, el BHC ja hauria fet a la pràctica algun avenç sobre els terminis previstos.

Un altre tema en el que fixa la seva atenció el ministre, és en el perill d'estrangerització dels bancs que calia constituir per afrontar l'emprestit, concloent que Campo no hauria pogut evitar-la. Segons ell, en la proposta Campo: *consignaba y denunciaba terminantemente el establecimiento de una sociedad anónima, cuyas bases no se indicaban, cuyo personal no se anunciaba ni se insinuaba, que necesariamente tenía que formarse de capitales y capitalistas extranjeros (puesto que los nacionales que podían concurrir a ese objeto estaban ya comprometidos, así en Cuba, como en esta Corte en la otra proposición)*⁵¹⁶. De fet, aquesta declaració del ministre és la més significativa d'un membre del Govern pel que fa als avantatges d'entrada dels signants del conveni provisional del 5 d'agost. Seguint la seva línia argumental, si els capitalistes espanyols sols estaven en condicions d'aixecar els capitals necessaris per a l'emprestit una sola vegada i no dues o més, l'elecció del grup de financers del conveni provisional —sense la intervenció de les Corts i sense la formalitat del concurs públic— ja hauria deixat jutjada la qüestió.

El ministre analitza també els percentatges de la renda de duanes afectats per ambdues proposicions. La de López percebrà el 40% de la renda de duanes si l'emprestit s'atura als 15 milions de pesos (75 milions de pessetes; 450.759,08 euros), el 45% si arriba als 20 (100 milions de pessetes; 601.012,10 euros), i el 50% si arriba als 25 (125 milions de pessetes; 751.265,13 euros). La proposta Campo, per la seva banda, rebaixava els percentatges per a les dues primeres quantitats, però no per a la tercera. Partint de la base que el Govern creia que caldria anar fins el final de l'emprestit, ambdues proposicions s'homologaven.

Finalment, el ministre admet que la proposta Campo rebaixava al 10% les despeses de canvi i altres, respecte el 12% de la proposta López. Aquest seria un avantatge real, però per si sol no podria contrarestar els altres inconvenients de la proposta Campo.

516. DSC, legislatura de 1876-77, 19-12-1876, núm. 150, p.4181.

Una altra qüestió a tenir en compte d'aquest debat, és la intervenció que fa Rafael Cabezas, un dels protagonistes més destacats de la negociació de l'emprèstit, diputat per Tremp i directiu del BC, directament implicat en l'operació. Cabezas defensa la gestió del banc de les observacions fetes per Venancio González. Rebutja la possibilitat d'entrada de capital estranger en la societat formada per afrontar l'emprèstit, tot repassant les principals societats i particulars catalans que han entrat en l'operació. La seva intervenció és censurada per González, que ressalta la implicació directa del diputat per Tremp en la qüestió objecte de debat. Cabezas, per la seva banda, defensa el seu dret a intervenir directament en el debat.

A més del debat general, hi ha un parell d'esmenes, ambdues amb participació de diputats catalans. La primera la signa en primer lloc Enrique Vivanco (diputat per Les Borges) i comptava també amb les signatures de Ramon Soldevila (Lleida), Pere Bosch i Labrús (Vic), Josep Florejachs (Olot), Manuel de Azcárraga (*cunero* per Solsona) i, per autoritzar la lectura, Gregorio Jiménez (Albocàcer) i Joaquim Bañeres (Balaguer). En ella, es proposava estendre la garantia eventual de la nació a tots els deutes contrets per l'administració colonial a Cuba, abonant-se els pagaments per ordre d'antiguitat, segons cada emprèstit⁵¹⁷. Vivanco no arriba a defensar l'esmena, tot i que té alguna intervenció dins del debat.

La segona esmena anava signada en primer lloc per Manuel Danvila (diputat per Gandia) i comptava amb les signatures de Ramon Soldevila, que repeteix, més Albert Quintana (Torroella de Montgrí), Gonzalo Segovia (Sevilla), Federico Bas (Elx), Salustiano Sanz (Coamo, Puerto-Rico) i el marquès de San Carlos (Cayo Quiñones y León, diputat per Ponferrada, León). En ella, es proposa liquidar i pagar en les mateixes condicions que les pactades ara els avançaments anteriors fets pel BEH⁵¹⁸. Danvila defensa l'esmena, que no s'aprova.

El projecte passa al Senat. Presideix la comissió el comte de Bernar (senador per Alacant) i en ella trobem el *cunero* per Tarragona José María Bremon. El debat es realitza els dies 27 i 28 de desembre, sense que hi intervingui cap català. El marquès de Campo, aleshores senador per València, tampoc no pren part en el debat.

La part central del debat al Senat està ocupada per la llarga intervenció del marquès de la Habana (senador per Logronyo) que fa una mena de primer torn contra la totalitat. Fa un ampli repàs de la situació econòmica del Tresor de Cuba des dels anys 50, així com de la seva intervenció com a capità general, més que no pas una anàlisi de l'operació objecte del projecte de llei. Sobre aquest, planteja que el Govern hauria d'haver acudit a les Corts des del primer moment, que el present emprèstit no soluciona la situació del Tresor de Cuba a mig termini, ja que hauria calgut una operació més gran i que l'empresa adjudicatària no hauria de tenir participació en les duanes. Creu també que no calia consignar que l'emprèstit té la garantia eventual de la nació, perquè això s'hauria de sobreentendre.

El ministre interí d'Ultramar reitera les afirmacions fetes al Congrés. Fa un no menys llarg repàs històric de l'evolució del Tresor de Cuba als darrers anys, en rèplica al marquès de La Habana. El ministre de la Guerra, Francisco de Ceballos, per la seva banda, defensa la seva gestió com a capità general de Cuba de les acusacions rebudes del marquès de la Habana. Hi ha també una breu intervenció del comte de Bernar, president de la comissió.

517. DSC, legislatura de 1876-77, 2-12-1876, ap. 2n al núm. 137.

518. DSC, legislatura de 1876-77, 6-12-1876, ap. 6è al núm. 140.

Bona part del debat, doncs, no es refereix al propi emprèstit, sinó a la situació del Tresor cubà als anys anteriors i a la gestió dels capitans generals.

Ambdues cambres aproven, d'aquesta manera, el projecte de llei, que esdevé la llei de 13-1-1877 sobre la garantia eventual de la nació per a l'amortització i interessos de l'emprèstit.

D) Ampliacions de l'emprèstit de 1877 i 1878.

Les següents etapes de l'emprèstit —les possibles ampliacions de capital fins completar els 125 milions de pessetes (751.265,13 euros) que eren el màxim previst— estaven a discreció del Govern, que podia sol·licitar-les quan ho considerés oportú, sense dependre de les Corts. Tot així, durant els anys que dura l'emprèstit, el tema mereix l'atenció d'alguns parlamentaris, en forma de preguntes al Govern. Aquest és el cas de Gabriel Fernández de Cadórniga (diputat per Motril, Granada), que el juny de 1877 demana al ministre d'Ultramar, que ara ja era Martín de Herrera no com a interí sinó en propietat, si s'havia reformat les condicions amb el BHC referent al personal de duanes de Cuba. El ministre, respon que el contracte inicial atorgava al banc un termini de tres mesos per revisar tot el personal de duanes i de resguard i proposar la separació del que no considerés de confiança, que el Govern acceptaria. El banc va presentar una instància demanant una ampliació del termini i que pogués demanar a la mateixa administració de l'illa la separació immediata dels empleats que volgués, amb el vistiplau posterior del Govern central. El Govern va acceptar donar un termini d'un any i mig i acceptar que les separacions del personal de duanes proposades pel banc a l'administració de l'illa fossin efectives, convocant-les tot seguit el Govern.

Mentre, la RO de 2-4-1877 autoritzava la cotització en borsa de les accions del BHC i la de 21-7-1877 declarava com a efectes públics les accions i obligacions del banc. D'altra banda, aquest es preparava per afrontar una ampliació de l'emprèstit fins el seu límit màxim previst, extrem que ja havia anunciat Martín de Herrera com a molt probable durant el debat al Congrés sobre la garantia eventual de la nació. En aquest sentit, el marquès de Campo, que s'havia convertit en un important accionista de l'empresa rival i que durant uns mesos havia arribat a formar part del seu consell d'administració, viatja a Barcelona el juliol i s'entrevista amb Antonio López, per preparar una possible operació d'ampliació. Ambdós financers acorden afrontar-la.

La RO de 27-7-1877 concedia al BHC una autorització per emetre 120.000 obligacions per afrontar l'ampliació de l'emprèstit. Les de 5-10-1877 i 14-3-1878 regulaven l'ampliació en 5 milions de pesos cadascuna, fins completar els 25 milions previstos com a xifra màxima. La darrera d'aquestes ampliacions, va ser posterior a la signatura de la pau de Zanjón; tot i així, el Govern necessitava nous ingressos per fer front a les despeses pendents. Aquests increments, tal com es preveia al contracte, feien pujar també el percentatge de retenció del banc en els ingressos per renda de duanes de Cuba, fins arribar al 50%.

E) La llei de 1878, d'autorització per a una emissió d'obligacions del Tresor de Cuba, i l'operació amb el *Banco Español de La Habana*.

El mateix 1878, en continuar necessitant el Govern recursos per afrontar les despeses extraordinàries de la guerra encara pendents, i en estar l'emprèstit de 1876 al seu límit

màxim, es planteja fer una nova operació. El maig de 1878, el ministre d'Ultramar, ara el marquès del Pazo de la Merced, presenta al Congrés un projecte de llei d'autorització al Govern per contractar un emprèstit que podia arribar fins als 25 milions de pesos forts (125 milions de pessetes; 751.265,13 euros), aplicable a les necessitats del Tresor de l'illa de Cuba, i plantejat inicialment en les mateixes condicions que el de 1876.

Es forma la corresponent comissió, que presideix Saturnino Álvarez Bugallal, a qui hem vist als apartats anteriors com a ministre de Gràcia i Justícia i que en aquestes Corts era diputat per Orense, que emet dictamen favorable. El debat al Congrés té lloc entre els dies 13 i 14 de juny de 1878. Venancio González, de la minoria constitucional, és qui assumeix una altra vegada el pes dels treballs d'oposició, però no així Víctor Balaguer, que en aquesta ocasió no intervé. González censura que el projecte de llei, presentat en forma d'autorització general, no concreti gens aspectes fonamentals del contracte, com la forma d'adjudicació, el tipus d'interès o els terminis d'amortització, pel que considera que es demana una autorització en blanc. S'oposa també al fet que l'operació afecti tots els recursos de l'Estat a l'illa. A més, tenint en compte l'especial relació actual del BCH amb les duanes de Cuba, creu que a la pràctica sols aquesta entitat pot fer-se càrrec del nou emprèstit, ja que seria impensable dues entitats intervenint alhora en les duanes de l'illa.

Durant el debat hi ha altres intervencions, destacant la defensa del projecte que en fa el seu autor, el ministre d'Ultramar. El marquès, en un llarg cos a cos amb González, defensa el sistema d'autorització com a vàlid en casos de guerra, alhora que censura que el diputat constitucional i els seus amics polítics no consultessin a les Corts projectes importants dels anys anteriors, en què governaven. Demana recursos extraordinaris per consolidar la pau, bàsicament, llicenciar soldats i transportar-los a la península. Hi ha també algunes esmenes, no aprovades pel Congrés, dels diputats Manuel de Salamanca (*cunero* per Tortosa) i Antonio Vivar (diputat per Ponce, Puerto-Rico), demanant que l'import íntegre de la nova operació es destinés sols al llicenciament i repatriació dels soldats.

El projecte s'aprova i passa al Senat, on es forma la comissió, presidida per Tomás Rodríguez Rubí, senador vitalici i que havia format part de l'administració colonial a Cuba als anys anteriors. El dictamen s'aprova sense debat el 25 de juny. D'aquí en surt la llei d'autorització de 25-6-1878 per a una emissió d'obligacions del Tresor de Cuba i d'aquesta, els convenis de 24 i 31 d'agost de 1878, reflectits en reials ordres dels mateixos dies, en els que es feia una emissió d'obligacions del Tresor de Cuba. Aquesta operació es contracta amb el BEH, amb qui el Govern ja havia realitzat algunes operacions abans de l'emprèstit de 1876. Es fixa un interès del 6% i una amortització a 15 anys, afectant també la renda de duanes, condicions en conjunt més suaus que les contractades dos anys abans amb el grup que crearia el BHC. Finalment, el RD de 3-9-1878 regulava la participació del BHC i del BEH en la renda de duanes de Cuba.

F) Les lleis de 1878 i 1880, de conversió de l'emprèstit amb el *Banco Hispano-Colonial* i emissió d'obligacions del Tresor de l'illa de Cuba.

El procés de consolidació de la pau a Cuba i la constatació que en les circumstàncies del moment era possible aconseguir condicions més avantatjoses per a l'Estat, porten el Govern a plantejar-se la rescissió del contracte de 1876 i la negociació d'unes clàusules més favorables. Això es concreta en el projecte de llei d'autorització al Govern per verificar una nova emissió de les obligacions del Tresor de l'illa de Cuba sobre la renda de duanes, que el

ministre d'Ultramar, José Elduayen, presenta al Congrés el desembre de 1878. El projecte preveia unes condicions iguals a les aconseguides en la darrera operació, destinar aquests ingressos a les necessitats del Govern a Cuba i principalment a eixugar l'emprèstit de 1876 amb el BHC, en un període anterior al 31 d'octubre de 1881.

Presideix la comissió del Congrés Fernando Vida (diputat per Orgaz, Toledo). El debat es fa en aquesta cambra entre els dies 17 i 19 de desembre. Dies abans de la presentació del projecte de llei, Leopoldo Alba Salcedo (diputat per Sariñena, Osca), havia anunciat una interpel·lació al Govern relativa a l'ús que havia fet aquest de l'autorització votada per les Corts el juny. De fet, en el debat sobre el projecte de llei, aquest es fusiona amb la interpel·lació d'Alba Salcedo, que consumeix el primer torn contra la totalitat. Venancio González torna a carregar contra les iniciatives del Govern en aquest terreny, centrant la seva crítica en aquesta ocasió en el reconeixement implícit que aquest estaria fent de les condicions poc favorables de l'emprèstit de 1876, denunciades per González mateix en aquella ocasió, que farien recomanable canviar-lo per un altre de més avantatjós, alhora que denuncia un excessiu favoritisme del govern envers el BEH. El ministre d'Ultramar, encara el marquès del Pazo de la Merced, torna al cos a cos amb González de l'anterior debat. El ministre rebutja el pretès favoritisme envers el banc cubà, alhora que assegura que les condicions assolides per la darrera operació serien les més avantajoses possibles per al Govern, fins i tot comparant-les amb altres operacions dutes a terme per altres governs europeus. Igual que en el debat anterior, torna a comparar la gestió en aquest terreny del gabinet del que formava part amb la portada a terme per González i els seus amics polítics durant el Sexenni.

El projecte aprovat pel Congrés arriba al Senat el 21 de desembre. Abans, però, el Senat havia format una comissió per analitzar l'ús que el Govern havia fet de l'autorització de juny d'aquell any, segons la documentació enviada a l'alta cambra pel ministre d'Ultramar, en compliment de les clàusules de la llei de 25-6-1878. Presidia la comissió Víctor Cardenal (senador vitalici) i amb Manuel María Álvarez (Madrid; a les Corts de 1881-84 el trobem com a *cunero* per Lleida), com a secretari. En arribar el projecte de llei aprovat pel Congrés, es forma una nova comissió, composada exactament pels mateixos personatges i que té els mateixos president i secretari. De fet, a les tres comissions formades durant aquest any en relació amb operacions d'emprèstits de Cuba, diversos senadors repeteixen a dues o fins i tot a les tres.

Aquesta comissió emet dos dictàmens diferents, separats per alguns dies de diferència: el primer sobre la gestió del Govern en la llei d'autoritzacions de juny, i el segon sobre el projecte de llei aprovat pel Congrés. Ambdós es posen a debat el 28 de desembre. Mentre que l'informe de gestió s'aprova sense debat, sobre el projecte de llei sí es produeixen algunes intervencions. En destaca la de Justo Pelayo Cuesta, a qui hem vist anteriorment en nombrosos treballs parlamentaris i com a ministre d'Hisenda en el debat sobre primeres matèries, que en aquesta ocasió (anterior en el temps) era senador per Àvila. Cuesta té una llarga intervenció contra el projecte, centrada en qüestionar el fet que es vulgui eixugar un Deute tot contraient-ne un altre. El ministre d'Ultramar el respon tot justificant la conducta del Govern en els darrers mesos. Segons ell, calia recursos extraordinaris per fer front al llicenciament i transport de les tropes espanyoles destinades a Cuba durant la guerra, al seu retorn a la península. Fa també una llarga explicació sobre el BEH des del Sexenni.

El projecte, doncs, s'aprova a ambdues cambres el desembre de 1878, resultant d'aquí la llei d'autorització de 31-12-1878, que no es concreta, però, fins la llei de 5-6-1880, de pressupostos de Cuba per a 1880-81, que facultava el Govern a emetre bitllets hipotecaris de l'illa de Cuba per atendre totes les seves necessitats i per rescindir el contracte amb el BHC. La llei preveia també que mentre aquest no estigués definitivament liquidat, el banc continuaria tenint participació en els increments de la renda de duanes de Cuba o bé compensacions per un import equivalent. El lapse de temps transcorregut entre la llei d'autoritzacions i la d'aplicació concreta de la mesura, caldria situar-la en el canvi de govern de 1879: la formació del Govern presidit per Martínez Campos, el març de 1879, pretenia revisar a fons la política colonial duta a Cuba fins aleshores. Aquestes reformes incloïen també la política econòmica i, en aquest sentit, els RD de 15-8-1879 i de 19-8-1879 creaven una comissió que havia d'analitzar les diverses reformes aplicables a Cuba. Fins novembre d'aquest any, aquesta comissió no emet el seu dictamen.

En qualsevol cas, i com ja hem vist en el capítol del món dels negocis, el propi BHC participa molt directament en la nova operació, junt amb el BC i el BHE. El 12 de juny de 1880, representants del banc, junt amb el nou ministre d'Ultramar, Cayetano Sánchez Bustillo, signen alhora el contracte de rescissió de l'emprèstit de 1876 i un nou contracte per a l'emissió de bitllets hipotecaris del Tresor de l'illa de Cuba per valor total de 375 milions de pessetes (2,253.795,39 euros), a un termini de vint anys, amb la garantia subsidiària de la nació i amb intervenció en les duanes de Cuba, donant al BEH les quantitats assignades per la llei de 1878. Aquestes condicions queden regulades en els reials decrets de 12 i 15 de juny de 1880 i en la RO de 6-7-1880.

Pel que fa a les Corts, hi ha algunes intervencions puntuals, sobretot durant el període que va de la llei de 31-10-1878 a la de 5-6-1880, demanant dades al Govern o interrogant aquest sobre aspectes concrets. Un cop consolidada la darrera operació, ja no hi haurà cap projecte de llei relacionat amb el tema durant el període analitzat, ni tampoc gaire interès en ell per part dels parlamentaris.

6.2.3.2. La *Compañía Trasatlántica*.

A) Representació parlamentària de la companyia.

La representació parlamentària de la CT és menor que la del BHC, potser perquè era una empresa més directament vinculada a la persona d'Antonio López —recordem que fins 1881 la companyia naviliera es deia encara *Antonio López y Compañía*— sense una Junta Directiva tan àmplia com la de la resta d'empreses del grup.

Trobem, doncs, com a personatges amb representació parlamentària, el propi López, ja com a marquès de Comillas, que és senador per dret propi a partir de 1882, junt amb Manel Girona, que és senador per Barcelona entre 1877 i 1879 i vitalici a partir de 1885.

B) Renovació de l'adjudicació de la línia de vapors-correus subvencionats a les Antilles a *Antonio López y Compañía*, el 1878.

Antonio López y Compañía ja venia desenvolupant el servei de vapors-correus subvencionats a les Antilles des de 1861. El RD de 21-1-1868 havia renovat una altra vegada

el contracte, per espai de deu anys. Abans del termini del contracte, el Govern eixampla, a través del RD de 25-6-1875, a tres expedicions mensuals les dues existents fins aleshores.

Ja prop de la data de caducitat del contracte, pel RD de 27-12-1877 es convoca un concurs públic per a l'adjudicació del servei de vapors-correu entre la Península i les illes de Puerto-Rico i de Cuba, d'acord amb un plec de condicions aprovat en aquesta data. Es preveia que les sol·licituds es presentessin en un termini de 30 dies i el dia següent hi hauria el concurs públic.

El plec de condicions preveia tres expedicions mensuals des de la península i tres des de L'Havana. Les primeres, sortien dues del Port de Cadis i una del de Santander, amb escala a La Corunya. Preveia també la durada dels trajectes, les condicions dels vaixells i de les tripulacions, les situacions de casos extraordinaris i de guerra i les possibles penalitzacions per incompliment de les clàusules del contracte. Aquest s'establia per a deu anys i el contractista (persona o empresa) havia de mantenir la nacionalitat espanyola mentre durés aquell. Finalment, es fixava les condicions per a la conducció de la correspondència i de les persones encarregades de la seva custòdia, així com del transport de passatgers, mercaderies i material de servei de l'Estat.

En coincidir la celebració del concurs amb el casament d'Alfons XII, el Govern decideix ajornar, amb el RD de 16-1-1878, quinze dies més el termini per rebre sol·licituds, fixant la data màxima fins el dia 13 de febrer de 1878, a les dotze de la nit, i la del concurs per al dia 14. Els tres aspirants a l'adjudicació del servei, presenten les seves respectives sol·licituds el mateix dia 13, a quarts de dotze de la nit.

El dia 14 se celebra l'acte del concurs públic. Hi concorren les dues companyies que ja hem vist en el concurs per a l'adjudicació de la línia de Filipines —*Olano, Larrinaga y Compañía* i el marquès de Campo— que cal recordar que és posterior en el temps a aquest concurs, junt amb *Antonio López y Compañía*, que venia desenvolupant el servei. A diferència del concurs de 1876, per a l'adjudicació de l'emprèstit de Cuba, els dos financers rivals —Antonio López i el marquès de Campo— no es troben cara a cara durant l'acte del concurs. Mentre el marquès assisteix en persona, López delega la representació dels seus interessos en Francisco Sepúlveda.

A més d'altres consideracions tècniques de les ofertes, els preus de cada companyia anaven de les 145.000 pessetes (871,47 euros) en metàl·lic per viatge rodó d'Olano, a les 107.500 (646,09 euros) del marquès de Campo i les 100.000 (601,01 euros) en or o argent de López. Cal dir que el marquès de Campo, en exposició de l'endemà, aclareix que els seus cobraments serien en moneda fiduciària. El Govern, però, refusa aquest aclariment, en considerar que es presentava fora del termini i per tant, amb l'avantatge comparatiu d'aquest sol·licitant d'haver vist ja les condicions proposades pels seus competidors. La proposta López, afegia també que pretenia continuar pròximament el servei fins alguns ports de l'Amèrica Central.

A diferència del concurs sobre l'adjudicació de l'emprèstit, el Govern no comunica la seva resolució el mateix dia, sinó que deixa transcórrer tres setmanes. També a diferència de l'altre concurs, el reial decret d'adjudicació del servei, que és el de 7-3-1878, expressava clarament els motius de l'elecció. D'acord amb el Consell d'Estat i amb la Junta de caps del Ministeri d'Ultramar, el Govern descarta d'entrada la proposta d'Olano, per la gran diferència de preus existent respecte les altres dues sol·licituds. Així, doncs, compara les proposicions de López i de Campo, optant per renovar el contracte amb el primer. Un primer motiu del

Govern, seria l'estalvi de 7.500 pessetes (45,08 euros) per viatge rodó de la proposta López. En aquest sentit, el Govern reitera la seva no acceptació de l'ofertament de Campo de cobrar en moneda fiduciària, perquè s'havia fet fora de temps. Encara que l'anterior proposta es pogués acceptar, les fluctuacions del valor del paper moneda al mercat de L'Havana podrien fer que s'acabés pagant un preu més car encara. S'afegeix que tant si el marquès de Campo pretenia contractar a un preu fix i al tipus actual dels bitllets del BEH (9.598 pesos or), com si pretenia cobrar el valor nominal d'aquests bitllets, ho hauria d'haver consignat. Finalment, es considera que les altres propostes de Campo, referents al servei, no podien superar les de López, avalades, a més, pels anys que portava prestant el servei. Es valora també a favor de López, la seva proposta de connexió amb ports de l'Amèrica Central.

Per segona vegada en poc temps, el sector d'Antonio López aconseguia un contracte avantatjós amb l'Estat relacionat amb Ultramar, venent la proposta rival del marquès de Campo. L'adjudicació del servei queda fixava en el RD de 7-3-1878 i el contracte amb l'empresa primer en la RO de 8-3-1878 i després en el text definitiu de 14-3-1878.

C) La llei de 1879, de consum de carbons nacionals pels serveis de l'Estat.

Els antecedents d'aquesta llei, cal anar a cercar-los en una demanda plantejada al Govern per l'*Asociación de la Industria Hullera en Asturias* a principis de 1878, consistent en què els vaixells de l'Armada consumissin carbons de producció nacional. D'aquesta demanda en surt la RO de 13-11-1878, que preveia que en alguns ports d'Astúries, Galícia i l'arsenal de Cadis, s'utilitzés carbó espanyol, mentre que en alguns ports andalusos, s'utilitzés l'anglès.

Uns mesos més tard, el novembre del mateix 1878, Antonio de Vivar (diputat per Logronyo), junt amb altres diputats de districtes molt diversos, presenta al Congrés una proposició de llei sobre consum de carbons nacionals pels serveis de l'Estat⁵¹⁹. En ella es proposava la supressió de l'impost de càrrega i descàrrega que pagava el carbó nacional en ser transportat per vaixells de cabotatge, que la marina de guerra i les fàbriques de l'Estat utilitzessin sols carbons nacionals i, el que aquí ens interessa, atorgar una autorització al Govern per exigir a les línies de vapors subvencionats i els altres serveis que l'Estat pogués contractar el consum de carbons nacionals.

Es forma la comissió, en la que trobem diversos signants de la proposició de llei, entre ells el seu president, José Moreno Nieto (diputat per Castuera, Badajoz). Pocs dies després, aquesta comissió emet un dictamen, amb modificacions respecte la proposició inicial. En ell, es proposava que la marina de guerra, els arsenals i fàbriques de l'Estat i serveis contractats, consumirien sols carbons nacionals, amb l'única excepció de les navegacions de llarga distància dels vaixells de l'Armada. Es preveia també l'obertura d'una àmplia informació de tots dels establiments nacionals de carbó, per verificar les quantitats de producció, les seves qualitats i les possibles aplicacions. El Congrés aprova sense debat aquest dictamen el 22 de novembre de 1878.

El text passa al Senat, on es forma la corresponent comissió, que presideix el marquès de Rubalcava (senador per dret propi), i en la que trobem també Servando Ruíz Gómez (vitalici). La comissió emet un dictamen favorable, però Ignacio Sabater (diputat per Burgos) presenta un vot particular, en el que es matisava que la obligatorietat del consum de carbons

519. DSC, legislatura de 1878-79 [DSC: 1878], 4-11-1878, ap, 1r al núm. 117.

nacionals es mantindria sempre i quan la diferència de preus amb els carbons estrangers no superés el 10%. Es preveia també un sistema de primes a la producció de carbó, així com altres disposicions relatives a aquest producte i al seu transport. D'altra banda, el marquès de Villamejor (senador vitalici) presenta una esmena en la que se suprimia la prohibició explícita de consumir carbó estranger i es proposava una preferència pel nacional, sempre que el seu preu no superés aquell en un 25%.

Si al Congrés aquest tema havia passat sense debat, a l'altra cambra el projecte es trobarà amb una discussió d'una certa amplitud, que es realitza entre els dies 18 i 26 de desembre. Cal dir que l'aprovació d'aquesta proposició de llei, ara ja projecte de llei, afectava molt directament els interessos de la naviliera d'Antonio López, en la mesura que retallava el seu marge d'actuació en una partida de despeses tan fonamental com els carbons. Per això, Manel Girona intervé personalment al Senat, consumint el primer torn contra la totalitat del projecte. Anem, però, a veure primer les intervencions anteriors a la seva.

Sabater defensa el seu vot particular, alhora que intervé també dins del debat sobre la totalitat. Creu que la idea d'autorització al Govern per què contracti carbons nacionals no estava formulada correctament, ja que aquest ja era lliure en aquells moments per fer-ho, mostrant a més predilecció pels carbons nacionals. S'oposa a la idea de prohibició de consum de carbons estrangers, particularment per als serveis contractats per l'Estat, alhora que aposta pel perfeccionament de les explotacions espanyoles. El marquès de Villamejor, per la seva banda, defensa la seva esmena tot insistint en la necessitat de fixar uns preus o uns percentatges a partir dels quals hi hauria o no la obligatorietat de consum de carbons nacionals. Ruíz Gómez, de la comissió, considera compatibles els seus plantejaments lliurecanvistes amb la recomanació que l'Estat consumeixi carbons nacionals.

Manel Girona planteja la necessitat que el projecte de llei es redacti novament, fixant la obligatorietat de consum dels carbons nacionals sols per a la marina de guerra, i quedant les empreses que presten algun servei a l'Estat en completa llibertat.

Arribats aquí, el curs del projecte de llei es complica un tant. Primer, Sabater retira el seu vot particular, en acceptar la comissió no incloure dins del projecte les empreses que prestaven serveis a l'Estat. La comissió presenta novament l'article primer, consignant l'obligació de consumir carbons nacionals per a la marina de guerra (llevat de recorreguts molt llargs) i per als establiments de l'Estat, però deixant lliures les empreses que prestaven algun servei. Després, però, i prèvia consulta amb el Govern, la comissió torna a presentar l'article primer del primitiu dictamen. Finalment, el dia 26 el Senat aprova el projecte inicial, que preveia la inclusió dels serveis contractats per l'Estat. D'aquí en surt la llei de 7-1-1879, de consum de carbons nacionals pels serveis de l'Estat.

D) Disposicions del Govern sobre línies ultramarines de vapors-correus subvencionats, a partir de 1879.

Després del RD de 7-3-1878, d'adjudicació del servei de vapors-correus a les Antilles, i de la llei de 7-1-1879, de consum de carbons nacionals pels serveis de l'Estat, hi ha un seguit de disposicions del Govern respecte els serveis de vapors-correus amb Ultramar, relatives a les tres línies existents: la de la península a les Antilles, la interior de les Antilles, que s'eixampla al Golf de Mèxic, i la de Filipines.

En la primera d'aquestes línies, la CT es beneficia dels trasllats extraordinaris de tropes i materials tant amb destí a Cuba com de retorn a la península, regulats per reials decrets, que autoritzaven el ministre d'Ultramar per contractar els serveis sense les formalitats de la subhasta pública. Notem, de passada, que una altra empresa del grup, el BHC, venia facilitant al Govern una part important dels recursos necessaris per a aquestes operacions.

D'altra banda, la RO de 14-6-1879 (no publicada, però, a la *Gaceta de Madrid*, fins l'1-8-1880) atorgava exempció de drets de duanes als vaixells estrangers que es destinessin al servei de correus entre la Península i les Antilles. La RO de 17-4-1880 (publicada a la *Gaceta* el 4-8-1880), reglamentava aquesta franquícia de drets, ja prevista al contracte amb la naviliera adjudicatària del servei. La reial ordre matisava que la franquícia seria aplicable sols mentre els vaixells fossin propietat de la companyia i mentre es destinessin a aquest servei, havent de pagar els drets de duanes a partir del moment en què no es complís cap de les dues anteriors condicions.

Després de constituïda la CT, el RD d'1-9-1881 traspassava la concessió de la línia de la península a les Antilles a la nova companyia. Cal dir que Alfons XII signa aquest reial decret a Comillas, al palau del marquès, on la família reial estava fent el seu estiu, en un exemple més de proximitat entre aquest sector de financers i els centres de poder.

El RD de 26-8-1881 disposava que els vaixells que sortien del Port de Cadis fessin escala al de Las Palmas, mentre que la RO de 17-4-1883 dictava les regles per al passatge i transport oficial entre l'illa de Gran Canària i les Antilles.

En el capítol de reclamacions de la companyia, aquesta ha de sostenir un contenciós amb l'administració de duanes de L'Havana, que pretenia cobrar-li els drets de navegació i port a partir de 1878. Això origina un llarg procés, amb la intervenció del governador general de Cuba i del Ministeri d'Ultramar, que queda encara pendent a la fi del període analitzat.

La segona de les línies esmentades, cobria el servei entre L'Havana i San Juan de Puerto-Rico. Aquest servei havia estat adjudicat per RO de 20-5-1875 a Ramón Herrera, amb dues expedicions mensuals, eixamplades a tres a partir del RD d'11-2-1878. Aquest darrer reial decret, que signava Cánovas com a ministre interí d'Ultramar, justificava l'establiment de la tercera expedició mensual per la necessitat de més transports deguda a la guerra i per la conveniència de combinar aquest servei amb el dels vapors transatlàntics entre la península i les Antilles que, com recordarem, també feien el trajecte entre Cuba i Puerto-Rico. A més, establia que una de les tres expedicions mensuals hauria d'allargar-se fins la República Dominicana.

D'altra banda, *Antonio López y Compañía*, en la seva sol·licitud per a l'adjudicació del servei entre la península i les Antilles, havia manifestat la seva intenció d'allargar la línia fins alguns ports de l'Amèrica Central. A la pràctica, però, no va arribar a establir aquest nou servei. Per això, el RD de 10-12-1880 autoritzava el ministre d'Ultramar per posar a concurs públic la línia entre L'Havana i San Juan de Puerto-Rico, amb una continuació a diversos ports del Golf de Mèxic.

Aquest concurs s'havia de celebrar l'1 de març de 1881, però no hi ha cap sol·licitant. No deixa de cridar l'atenció que Antonio López no s'interessés per una línia que poc abans fins i tot estava disposat a cobrir pel seu compte, sense subvenció estatal. L'absència de sol·licitants, fa que pel RD de 6-5-1881 es convoqui un nou concurs públic, mentre que la RO

d'11-5-1881 sincronitzava l'hora de celebració de l'acte del concurs, que s'havia de fer simultàniament a Madrid i L'Havana.

L'1 de juliol de 1881 es realitza l'acte del concurs i aquest cop hi concorre un únic participant: el marquès de Campo, que ja era adjudicatari de la línia de Filipines. Antonio López, ara ja amb l'empresa CT formalment constituïda, tampoc no s'interessa per la línia posada a concurs. El servei, doncs, s'adjudica al marquès de Campo per RO de 12-8-1881, en ser la seva proposta l'única rebuda i dins del plec de condicions fixat pel Govern.

La tercera línia, la que anava de la península a Filipines, s'adjudica al marquès de Campo pel RD de 30-1-1880, com hem vist ja a l'apartat corresponent, sense que Antonio López s'hi interessés tampoc. No obstant, la CGTF establirà una línia pròpia de vapors-correus a Filipines, que entrarà en dura competència amb la del marquès de Campo. Finalment, aquest cedí a la CT la concessió de la línia de Filipines, operació autoritzada per la RD de 18-4-1884.

E) La línia de vapors-correus a les Antilles a les Corts.

L'adjudicació de les línies ultramarines de vapors-correus es fa per la via de concursos públics, en els que les Corts no hi tenen cap mena de participació. A més, a diferència de les operacions d'emprèstits destinats a Cuba, els contractes signats durant aquests anys tampoc no establien la necessitat d'informar les Corts. Tot i així, el tema va apareixent a ambdues cambres, en forma de preguntes i peticions al Govern.

El juny de 1879, hi ha una primera intervenció a les Corts relativa al tema. Antonio Vivar (diputat per Ponce, Puerto-Rico), demana al ministre d'Ultramar, aleshores Salvador Albacete, si li semblava equitativa la subvenció atorgada als vapors-correus de Puerto-Rico, produint-se un lleuger debat amb el ministre, que no arriba a afrontar directament la qüestió.

El juny de 1882, el marquès de Campo, d'una manera un tant insòlita i aprofitant la seva condició de senador vitalici, presenta personalment al Senat una exposició oferint-se per cobrir el servei de les Antilles, que en aquells moments estava realitzant la CT⁵²⁰. El marquès, sol·licitant derrotat en el concurs de 1878, proposa a les Corts que es retiri el servei a la seva companyia rival i que se li atorgui a ell, en unes condicions que resultarien més avantatjoses per al Tresor. Proposa mantenir dues de les tres expedicions mensuals entre la península i L'Havana i Puerto-Rico, amb una continuació a Santo Domingo, tot plegat amb les mateixes condicions vigents per a la CT, però sense cap subvenció.

El Senat no pren cap iniciativa relacionada amb la proposta del marquès de Campo, però, en canvi, al Congrés se'n parla força. Ja el març, Jacobo Sales (diputat per Torrent) demana al ministre d'Ultramar, aleshores absent de l'hemicicle, l'expedient del contracte amb la CT, alhora que planteja si hi ha oferiments del marquès de Campo pel mateix servei. El ministre, Fernando de León y Castillo, tramet al Congrés el contracte, però deixa sense resposta la qüestió del possible oferiment del marquès de Campo.

Quan el marquès presenta al Senat la seva exposició, Sales anuncia al Congrés una interpel·lació al ministre d'Ultramar, per tractar d'aquesta qüestió. Tot i que no arriba a explicar-la, en canvi, tant ell com Ciril Amorós (diputat per Xàtiva) intervenen a fons durant el

520. DSS, legislatura de 1881-82, 19-6-1882, núm. 120, p.2452-2453.

debat sobre pressupostos de Cuba per defensar la proposta del marquès de Campo. Notem que ambdós diputats són valencians, igual que el marquès.

Com ja ha quedat apuntat al capítol dedicat als pressupostos de Cuba, el juny de 1882 hi ha al Congrés un debat un tant irregular en la seva forma, entorn a la proposta Campo. Sales i Amorós la defensen, alhora que qüestionen el servei prestat per la CT en la línia de les Antilles i en demanen la rescissió. Bosch i Fustegueras rebutja la pretensió del marquès, alhora que defensa la gestió de la CT. Alfonso González, de la comissió, adverteix de la impropedència de la proposta. Per part del Govern, intervenen el ministre de Marina, Francisco de Paula Pavía, i el d'Ultramar, León y Castillo. El primer fa algunes observacions de caire més aviat informatiu, sense prendre postura directament, mentre que el segon defensa el compliment per part de la CT de les clàusules del contracte i la correcció d'aquest, alhora que qualifica també el procés utilitzat per Sales d'improcedent.

Tot i que aquesta demanda del marquès de Campo no prospera, la CT decideix contractar els serveis d'alguns prestigiosos lletrats, entre els que hi ha Cándido Necedal, Germán Gamazo, José Gallostra i Albert Bosch i Fustegueras (que defensa la companyia també al Congrés), per què analitzin el plet mantingut amb el marquès de Campo en la concessió del servei de vapors-correu a les Antilles. Aquests lletrats emeten un dictamen, que la companyia imprimeix com a fullet, en el que es ratifica la validesa de la concessió i del compliment per part d'aquella de les condicions estipulades al contracte. El dictamen va precedit d'un text de Joaquín del Piélagu, administrador gerent de la companyia, en el que llegim: *la ruda campaña contra ella [la CT] emprendida por el Sr. Marqués de Campo es hija de la contrariedad, por no haber logrado la adjudicación del servicio*⁵²¹.

L'any següent, el marquès de Campo torna a adreçar-se a les Corts per demanar la rescissió del contracte amb la CT i l'adjudicació del servei a la seva companyia, sense subvenció. Edita al respecte un full volant⁵²², que es veu complementat per un segon full, que no duu signatura⁵²³. En aquest segon full, s'analitza les condicions del contracte entre l'Estat i la companyia concessionària, per demostrar que aquesta estaria incomplint diversos articles. Hi ha quatre punts en els que se centra la crítica a la gestió de la línia de la CT. El primer, seria que el contracte d'adjudicació preveia que en el cas de ser el concessionari una societat anònima, les accions no podien passar a mans d'estrangers. En aquest sentit, la conversió d'*Antonio López y Compañía* a la CT podria alterar això. El segon punt, seria que el contracte exigia un mínim de 2.000 tones per als vaixells, mentre que dos dels que prestaven el servei no hi arribaven. El tercer, que el contracte demanava que els vaixells estiguessin construïts segons les regles del *Lloyd* o del *Veritas* i uns quants no ho estarien. I el quart, que el contracte posava com a condició que els vaixells destinats al servei no podrien fer altres tasques, i la CT n'hauria destinat dos com a línia particular a Manila.

L'edició d'aquests documents coincideix en el temps amb un altre període de preguntes i peticions d'alguns diputats i senadors a les respectives cambres sobre la línia de vapors i la gestió de la CT. Al Senat, ja l'abril José María Beranger (diputat per La Corunya) s'interessa per aquest tema, essent contestat un tant evasivament pel ministre de Marina, Rafael Rodríguez Arias. El juny, Josep Güell i Renté (senador per la Universitat de L'Havana) demana diversos documents relatius al tema, alhora que expressa una protesta per les condicions del contracte, que considera excessivament oneroses per al Tresor de Cuba. Les

521. COMPAÑÍA TRASATLÁNTICA: *Consulta y dictamen* ..., p.4.

522. CAMPO: *A las Cortes* (full volant).

523. *Infracciones del contrato* ...

dades sol·licitades arriben dies després, però les seves observacions queden sense resposta per part del Govern.

Al Congrés, novament Ciril Amorós s'interessa pel tema. El juny demana al ministre d'Ultramar, Gaspar Núñez de Arce, l'expedient obert al ministeri arran de la denúncia feta pel marquès de Campo, d'incompliment de condicions del contracte per part de la CT. El mateix dia, Miguel Villanueva (diputat per L'Havana) demana igualment alguns documents, alhora que s'interessa per la situació de la línia. Igual que en altres casos similars, en parlar el diputat també d'altres temes, els oradors que intervenen a continuació se centren més en ells que no pas en el de la línia de vapors, que queda sense resposta. Les dades demanades per Amorós arriben al Congrés dies després, però les demanades per Villanueva, no.

Ja el juliol, el comte de Puñonrostro (senador per dret propi) acusa la CT de contraban, en una intervenció feta al Senat. Evarist Arnús, senador per Barcelona i molt directament vinculat al *grup català*, el respon el dia següent, tot defensant la gestió de la CT, en un altre cas d'intervenció directa dels interessats en els afers de les companyies amb les quals tenien relació. El comte el respon, afirmant que s'havia informat millor i que el vaixell al que al·ludia pertanyia a l'empresa del marquès de Campo.

Igual que a la legislatura anterior, la campanya iniciada pel marquès de Campo no es concreta en cap resolució parlamentària. A les següents Corts, les de 1884-85, hi ha noves intervencions de parlamentaris, interessats en aquesta qüestió. Al Senat, Juan García de Torres i el comte de Rascón (Juan Antonio Rascón), ambdós senadors vitalicis, adrecen preguntes al Govern sobre el servei, essent contestats pels ministres d'Ultramar, el comte de Tejada de Valdosera, i d'Estat, el marquès del Pazo de la Merced, respectivament. Al Congrés, novament Miguel Villanueva s'interessa pel tema, amb una pregunta i una petició de documents al Govern. En cap d'aquests casos, però, els parlamentaris entren a qüestionar a fons el servei de la CT, com s'havia fet a les anteriors legislatures.

6.2.3.3. La *Compañía General de Tabacos de Filipinas*.

A) Representació parlamentària de la companyia.

Una altra vegada trobem una nombrosa representació de directius de la companyia a Congrés i Senat. Com a membres de la part permanent del Senat, trobem tres directius. El marquès de Comillas, president de la companyia, és senador per dret propi a partir de 1882. Manel Girona, membre del comitè de Barcelona, és senador vitalici a partir de 1885. El comte de Bernar, membre del comitè de Madrid, era senador vitalici des de 1877.

Com a senadors electius, trobem tres directius més. Josep Ferrer i Vidal, del comitè de Barcelona, és senador per aquesta ciutat en diverses ocasions. Jaume Girona, del comitè de Madrid, és senador per Lleida a les Corts de 1884-86 (i vitalici a partir de 1891). Fernando Vida, conseller a partir de 1885, era en aquells moments senador per Puerto-Rico.

Com a diputats, trobem dos directius. Cayetano Sánchez Bustillo, del comitè de Madrid, va ser diputat per Villanueva de los Infantes (Ciudad Real) a les Corts de 1884-86, a més d'altres representacions parlamentàries, ja fora del període 1881-85. El marquès de Valdeiglesias, conseller de la companyia des de 1883, havia estat diputat per Navalcarnero (Madrid) entre 1876 i 1881. A ells es podria afegir Víctor Balaguer, que s'incorpora a la direcció de la companyia el 1886, essent diputat per Vilanova i la Geltrú (el 1889 passa a

senador vitalici). Cal recordar que tant Sánchez Bustillo com Balaguer ocuparan a més la cartera d'Ultramar, vital per als interessos de la companyia, i que Balaguer presideix en diverses ocasions el Consell de Filipines, en les seves diferents remodelacions.

B) Iniciatives dels parlamentaris catalans en el desestanc dels tabacs de Filipines.

Abans del desestanc del tabac de Filipines de 1881, hi ha diverses iniciatives parlamentàries relacionades amb aquest tema, en bona part impulsades per parlamentaris catalans, i amb un paper principal de Manel Girona.

El juliol de 1876, Manuel de Azcárraga (diputat *cunero* per Solsona) intervé dins del debat sobre pressupostos generals de l'Estat, constatant la crisi de la renda de tabacs i demanant ja el desestanc: *la renta del tabaco en Filipinas está atravesando una verdadera crisis; crisis que ha de exigir para su resolución una medida radical, que no puede ser otra que el desestanco del tabaco; no puede ser otra que el dejar completamente libre la plantación, la elaboración, la venta y la exportación del tabaco en la Península*⁵²⁴.

L'abril de 1878, Juan González Alonso (diputat per Coria, Càceres) i José de Cadenas y Elías (Àvila) presenten al Congrés dues proposicions de llei relatives als tabacs filipins⁵²⁵. Una d'elles, preveia l'arrendament de la renda de tabacs i l'altra, la venda de la fulla de tabac sobrant a les illes Filipines. Cap de les dues proposicions no prospera.

El novembre del mateix any, Ferran Puig (senador per Barcelona) planteja al Senat davant del ministre d'Ultramar, el marquès de Orovio, si el Govern tenia previst adoptar alguna mesura per incrementar la renda de tabacs. El ministre respon un tant evasivament, com era habitual en aquests casos. Pocs dies després, però, Manel Girona, també senador per Barcelona, presenta una proposició de llei al Senat per al millorament de la renda de tabacs⁵²⁶. En ella, Girona proposava la creació d'una comissió que estudiés el tema i que proposés en un termini breu les modificacions necessàries. Girona defensa la seva proposició i el marquès de Orovio es mostra d'acord en què es prengui en consideració, com així ho fa el Senat.

Es forma la comissió, que té el propi Girona com a secretari i Servando Ruíz Gómez (vitalici) com a president. La comissió emet un dictamen favorable, que s'aprova sense debat el 13 de desembre de 1878.

El text aprovat pel Senat passa al Congrés. El 23 de desembre es forma la comissió, que presideix Fernando Álvarez (diputat per Villarcayo, Burgos). Aquesta comissió arriba a emetre un dictamen favorable, però el dia 30 se suspelen les sessions i ja no es reprenen dins d'aquestes Corts de 1876-79, que queden definitivament clausurades el 10 de març de 1879. El tema, doncs, no aconsegueix ser aprovat per ambdues cambres abans de la seva dissolució i tampoc no es torna a plantejar a les següents.

Tot i la suspensió de les sessions, el marquès de Orovio treu el RD d'1-1-1879, en el que es creava la Junta proposada per Manel Girona, que s'havia d'encarregar de proposar al ministre les reformes que calia adoptar en l'administració de la renda del tabac per augmentar els seus rendiments, reduir les seves despeses i perfeccionar les elaboracions. La composaven Fernando Cos-Gayón (sotssecretari del Ministeri d'Hisenda), Raimundo

524. DSC, legislatura de 1876-77, 3-7-1876, núm. 99, p.2629-2630.

525. DSC, legislatura de 1878-79 [DSC: 1878], 11-3-1878, apèndixs 6è i 8è al núm. 16.

526. DSS, legislatura de 1878-79 [DSS: 1878], 2-12-1878, ap. 10è al núm. 94.

Fernández Villaverde (interventor general de l'Administració de l'Estat), José María Rodríguez (director general de Rendes Estancades), el propi Manel Girona (en la seva condició de senador), Lorenzo Guillelmi (diputat), i Lorenzo Nicolás Quintana i Juan García Torres (exdirectors generals de Rendes).

Manel Girona escriu per aquestes dates un treball destinat a explicar la seva proposició de llei i a subministrar algunes dades complementàries, tot i que no l'imprimirà en forma de fullet fins 1883⁵²⁷. La idea general de Girona, desenvolupada en aquest treball, era obtenir ingressos per a l'Estat en forma de contribució indirecta, que alleugerissin les càrregues existents sobre la propietat. En aquests moments encara no estava pensant en el desestanc, ja que demana que l'Estat consolidi el seu monopoli sobre els tabacs. D'altra banda, desaprova l'arrendament de la renda de tabacs. Proposa diverses mesures, entre les que hi ha fomentar els conreus de tabac a Cuba i Canàries, però sobretot a Filipines. Girona mostra clarament el seu interès pel foment de les activitats econòmiques a Filipines: *Pero el gran porvenir está en Filipinas, cuyos tabacos nos son tan necesarios, y fomentándose su cultivo, llegarán a servir como los de Cuba, con mucho menor coste. I afegeix: Filipinas es un gran filón para España si lo explota convenientemente*⁵²⁸.

El canvi de Govern de març de 1879, amb l'accés a la presidència del Consell de ministres d'Arsenio Martínez Campos, significa un replantejament de moltes de les qüestions d'Ultramar que estaven pendents, entre elles la dels tabacs de Filipines. El ministre d'Ultramar, Salvador Albacete, crea el maig de 1879 una nova comissió, encarregada d'estudiar el conreu del tabac a les Filipines. La presidia Adelardo López de Ayala i comptava entre els vocals Víctor Balaguer, ambdós ministres d'Ultramar als anys anteriors. En carta del ministre a Balaguer, comunicant-li el seu nomenament, li planteja que la comissió hauria estat creada a partir de *diferentes proposiciones presentadas por particulares pidiendo la concesión mediante contrato por determinado plazo, del monopolio de aquel artículo en el Archipiélago*⁵²⁹.

Hi ha, doncs, dues comissions treballant en el tema dels tabacs de Filipines. Als mesos següents, hi ha un seguiment a les Corts dels treballs d'aquestes comissions. El juliol de 1879, el marquès de Retortillo (diputat per Ponferrada, León), demana al ministre d'Ultramar, Albacete, una confirmació de la creació de la segona comissió. Cal dir que així com el nomenament de la primera apareix a la *Gaceta de Madrid*, el de la segona, no. El ministre respon afirmativament. El novembre, Luís de Estrada (senador vitalici) demana al ministre l'expedient obert al Ministeri d'Ultramar sobre la pretensió d'una empresa d'arrendar els tabacs de Filipines. El ministre al·ludeix als treballs de la comissió, que estaria estudiant el tema. El març de 1880, Manuel Becerra (diputat per Tarancón, Conca), demana al ministre, ara Cayetano Sánchez Bustillo, que porti al Congrés l'expedient que s'ha iniciat sobre arrendament de tabacs a Filipines. El ministre respon que el té encara la comissió que està estudiant aquest tema. L'abril següent, el comte de Xiquena (senador per Canàries) demana al Govern si són certes les notícies de la premsa relatives a l'arrendament de la renda de tabacs a Filipines a una companyia estrangera. El respon el ministre d'Estat, el marquès del Pazo de la Merced, que explica la formació de la segona comissió, sota el Govern de Martínez Campos, que ja havia emès un primer dictamen i un dels seus membres un vot

527. GIRONA: *Renta de tabacos...*

528. GIRONA: *Renta de tabacos...*, p.46.

529. BMVB, sèrie antiga, núm. 430/98. Carta del ministre d'Ultramar, Salvador Albacete, a Víctor Balaguer, datada a Madrid, 20-5-1879.

particular, i en aquells moments estava pendent de prendre una resolució definitiva. A diferència de les anteriors intervencions, en les que els parlamentaris es quedaven satisfets amb les explicacions del ministre, el comte de Xiquena insisteix en el tema, demanant l'opinió del Govern sobre el fet de donar pas a la iniciativa privada en els tabacs de Filipines i també si seria en tot cas una resolució de les Corts, o si el Govern resoldria per si mateix. Es produeix un llarg cos a cos entre ambdós, en el que el ministre intenta esquivar el tema, tot i que finalment admet el principi de liberalització del sector. Dies més tard, el comte insisteix novament en el tema, polemitzant en aquesta ocasió amb el ministre d'Hisenda, Fernando Cos-Gayón. Finalment, el mateix dia d'aquest darrer debat, José Laureano Sanz (senador per Pontevedra), fa una petició de dades sobre aquest tema.

No és, però, fins més d'un any després, que es produeix una iniciativa definitiva en aquest terreny, ja amb el nou Govern liberal. El RD de 25-6-1881, ampliat pel de 2-12-1881, significava, com hem vist al capítol de política econòmica, la fi esglaonada de l'estanc del tabac de Filipines. Emili Giralt, en el seu estudi sobre la CGTF, opina que el reial decret de desestanc va ser una proposta del grup impulsor de la companyia, tot i que no ha pogut localitzar cap prova documental que ho avali⁵³⁰.

En qualsevol cas, aquest és un tema d'una gran envergadura, que el Govern soluciona per la via del reial decret, sense recórrer a les Corts. Sí que passa per les Corts la llei de 31-12-1881, que consignava el crèdit per atendre a noves fàbriques de tabacs, eixample de les existents i adquisició de màquines i artefactes necessaris. Aquesta llei autoritzava també el Govern per rebaixar els preus de venda del tabac quan ho considerés oportú, confirmant així l'autorització concedida per l'article 30 de la llei de pressupostos per a 1878-79.

Aquesta llei, presentada al Congrés en forma projecte pel ministre d'Hisenda, Juan Francisco Camacho, l'octubre de 1881, passa a la Comissió de Pressupostos, que emet un dictamen favorable ja el desembre. El debat es realitza al Congrés el dia 10 d'aquest mes. Del grup de diputats catalans, intervé Pere Antoni Torres Jordi, que tot i ser membre de la comissió, no presenta un vot particular, però consumeix el primer torn contra la totalitat. Torres fa una demolidora anàlisi de les fàbriques d'elaboració de tabac de l'Estat i demana una reforma completa del sector. Intervenien també Juan García de Torres, director general de rendes estancades i diputat per Santa Cruz de Tenerife, i Celestino Rico, de la comissió i diputat per Àvila. El Senat aprova el text el dia 20, amb un lleuger debat en el que no intervé cap senador català.

Després d'aprovat per ambdues Corts el projecte, Manuel de Azcárraga (diputat *cunero* per Solsona) torna a al·ludir al decret del desestanc del tabac. Adreçant-se al ministre d'Ultramar, ara Fernando de León y Castillo, mostra la seva conformitat amb el desestanc, però planteja si un tema d'aquesta envergadura no hauria de ser objecte d'una llei aprovada per les Corts. El ministre respon que aquest tema es presentarà com a part integrant d'un projecte de llei de pressupostos per a Filipines. Per als anys següents, però, els pressupostos de Filipines es continuen fent per la via del reial decret, sense la participació de les Corts.

530. GIRALT: *La Compañía General* ..., p.26.

6.2.4. Tramitacions de les companyies ferroviàries amb traçat per Catalunya.

Les companyies ferroviàries constitueixen un altre gran sector econòmic caracteritzat per la demanda constant de decisions polítiques i administratives, ja que aquestes anaven estretament lligades a la seva mateixa existència i activitat. Igual que en el cas del *grup català*, una part d'aquestes demandes es tramita a les Corts, mentre que l'altra es gestiona als ministeris. El seu resultat és una legislació específica, feta a mida de cada companyia, en la que es reconeixia els seus drets a concessions i condicions de construcció i explotació dels trams ferroviaris assignats. Cal destacar també alguna legislació més general sobre ferrocarrils, que afecta el conjunt d'empreses ferroviàries, i que veurem en primer lloc.

6.2.4.1. Temes generals, que afecten totes les companyies.

Dins d'aquest apartat, pot ser interessant donar una ullada a vuit temes que afecten el conjunt de companyies ferroviàries o bé un grup que n'inclou diverses: la legislació general sobre ferrocarrils, les franquícies aranzelàries a les importacions de materials, les subvencions a la construcció de noves línies, la llei de 1876 de concessió a algunes companyies d'un avenç reintegrable destinat a reparar els desperfectes de la guerra carlina, l'increment de drets als carbons previst al projecte de pressupostos generals de l'Estat per a 1877-78, el recàrrec d'un 5% als dividendes repartibles a les accions de les companyies previst als de 1878-79, la legislació relativa a les subvencions als *Ferrocarriles del Noroeste* (en la mesura que generen polèmiques parlamentàries), i la llei de 1883 de supressió del recàrrec del 10% sobre el preu de transport de viatgers establert el 1864.

A) Legislació general sobre ferrocarrils.

L'abril de 1876, el ministre de Foment, el comte de Toreno, presenta al Senat un projecte de llei de bases d'obres públiques. Fent servir la fórmula de llei de bases —com en altres temes que ja hem vist— aquest projecte posava les línies mestres per a aquesta activitat en tots els fronts possibles, no sols en els ferrocarrils, per tant.

Presideix la comissió del Senat el comte de Casa-Valencia (senador per Granada) i en ella trobem també José García Barzanallana (aleshores senador per Lugo). El debat a l'alta cambra es realitza en una sola sessió, el 22 de juny de 1876. Del grup de senadors catalans, intervé únicament Josep Maluquer (Lleida), que no planteja en aquesta ocasió un gran discurs d'oposició, sinó que fa observacions generals sobre diversos temes, sobretot la necessitat de simplificar els procediments burocràtics, alhora que demana aclariments sobre la durada de les concessions.

El projecte passa al Congrés, formant-se la corresponent comissió, que presideix Estanislao Suárez Inclán (diputat per Avilés, Oviedo). No obstant, no es posa a l'ordre del dia fins alguns mesos més tard. Finalment, s'aprova sense debat el 5 de desembre de 1876.

No hi ha en aquest tema, doncs, una especial oposició per part de les companyies ferroviàries i dels seus representants parlamentaris. El resultat, és la llei de bases d'obres públiques de 29-12-1876. A partir d'aquesta llei, en surten algunes més, de desenvolupament d'aspectes concrets, en les que les Corts ja no tenen participació. Es tracta de la llei general d'obres públiques de 13-4-1877, amb el corresponent reglament, que duu data de 6-7-1877, la llei general de carreteres de 4-7-1877, amb el seu reglament de 10-8-1878, la llei general

de ferrocarrils de 23-11-1877 i reglament de 24-5-1878 i, en un altre ordre de coses, la llei d'aigües de 13-6-1879.

B) Les franquícies aranzelàries per a les importacions de materials ferroviaris.

Dins d'aquest període, hi ha diverses disposicions relatives a aquestes franquícies que fruien les companyies ferroviàries a l'hora d'importar materials de construcció i mòbils per a les seves línies, que desenvolupaven o modificaven aspectes de la legislació vigent sobre aquest tema, tot i que cap d'elles no constitueix un tema específic plantejat a les Corts.

La llei general de ferrocarrils de 1877, en els seus articles 30 i 31, feia al·lusió als privilegis i exempcions de les companyies, en termes generals. Com hem vist, aquesta llei no passa per les Corts, sinó que deriva de la general d'obres públiques. La llei de 24-7-1876, de pressupostos generals de l'Estat per a 1876-77, en el seu article dinovè, i la d'11-7-1877, de pressupostos per a 1877-78, en els seus articles 32 a 35, contenien també diverses disposicions relacionades amb les franquícies aranzelàries per als materials ferroviaris. Ambdues lleis sí passen per les Corts, però entorn seu no hi ha una especial atenció per part de les companyies ferroviàries i els seus representants parlamentaris.

Tanca la legislació relativa a aquest tema, un seguit de reials ordres complementàries. Així, la d'1-4-1878 matisava les condicions d'aplicació de les disposicions de la llei de pressupostos de 1877-78, la de 14-10-1879 fixava les dates de caducitat de les franquícies, i la de 19-9-1883 determinava les condicions d'importació del material mòbil que arribava desarmat. Tots aquests temes, potser més tècnics, no tenen tampoc un especial seguiment a les Corts.

C) Legislació sobre subvencions a la construcció ferroviària.

Les subvencions a la construcció de ferrocarrils es troben reflectides a cinc lleis tramitades durant aquest període, la majoria d'elles relacionades amb temes del Deute i vistes al capítol corresponent, junt algunes disposicions complementàries.

La primera d'aquestes lleis, duu data de 30 de maig de 1876 i fixava les quantitats amb què l'Estat subvencionaria les línies que tenien dret a rebre aquestes assignacions segons la legislació vigent. El comte de Toreno presenta el projecte de llei al Senat l'abril de 1876. Presideix la comissió José García Barzanallana. El 18 d'abril s'aprova el text, amb un debat no gaire extens, en el que no intervé cap senador català. El projecte passa al Congrés, on es forma la comissió, que presideix Antonio Sánchez Milla (diputat per Daimiel, Ciudad Real). El Congrés aprova sense debat el projecte el 16 de maig de 1876. Igual que en el tema anterior, no hi ha un interès especial per part de les companyies ferroviàries.

Sí que mereix l'atenció d'aquestes companyies, si més no de la TBF i el FMSJA, el següent tema, la llei d'arranjament del Deute de 21-7-1876, que hem tingut ocasió de veure anteriorment, dins de l'apartat dedicat a temes del Deute. Aquesta llei, retallava els tipus d'interès de diverses emissions, afectant les subvencions als ferrocarrils, tant les directes com les fetes en concepte d'exempcions aranzelàries, que passarien a cobrar-se en obligacions de l'Estat, creades amb aquesta finalitat. En tractar-se d'un tema ja vist anteriorment, no cal insistir gaire en ell; sols recordar que Josep Maluquer, senador per Lleida, presenta a l'altra cambra una exposició de les juntes de tenidors del Deute celebrades

a diverses ciutats espanyoles, palesant la seva alarma per la previsible retallada dels tipus d'interès.

Mesos més tard que l'anterior projecte fos llei, els parlamentaris catalans s'interessen per aquest tema, intentant que les companyies ferroviàries catalanes que en aquells moments tenien trams en construcció amb dret a rebre subvencions —bàsicament la TBF i el FMSJA— no es consideressin incloses dins de la llei d'arranjament del Deute i, per tant, poguessin percebre íntegra la subvenció que tenien assignada.

El maig de 1877, una comissió de parlamentaris catalans, composta pels diputats Víctor Balaguer (Vilanova i la Geltrú), Pelagi de Camps (Girona), Pere Bosch i Labrús (Vic), Enrique Orozco (Arenys de Mar) i Nil Maria Fabra (Castellterçol) i els senadors Ferran Puig (Barcelona) i Josep Maluquer (Lleida), assisteix a una sessió de la Comissió de Pressupostos, per argumentar a favor de no incloure els ferrocarrils catalans en la llei d'arranjament del Deute⁵³¹. Aquesta gestió s'acompanya per la presentació d'una proposició de llei, que signen els ja esmentats Orozco i Bosch i Labrús, més Emilio Castelar (Barcelona), José Álvarez Mariño (Vilademuls), Josep Florejachs (Olot), Joaquim Valentí (Mataró) i Nil Maria Fabra (Castellterçol), en la que es demanava la no inclusió de la TBF ni de la FMSJA en la llei d'arranjament del Deute i que, per tant, poguessin rebre íntegra la subvenció que tenien consignada⁵³². Aquesta proposició no prospera.

Encara l'agost següent, amb les Corts ja tancades, Balaguer junt amb Juan Magaz (senador per la UB), s'entrevisten amb el nou ministre d'Hisenda, el marquès de Orovio, per parlar de la reforma aranzelària d'aquest any, però també de la no inclusió de les dues companyies catalanes en l'esmentada llei del Deute.

El juny de 1878, ja a la legislatura següent, Florejachs defensa a la Comissió de Pressupostos del Congrés l'abonament íntegre de les subvencions concedides a les empreses de ferrocarrils TBF i FMSJA. D'altra banda, els parlamentaris catalans dels districtes pels que travessaven les dues línies ferroviàries objecte de la demanda es reuneixen i creen una nova comissió de treball. Composen aquesta comissió alguns dels parlamentaris que hem vist interessant-se en aquest afer fins aquí: Balaguer, Álvarez Mariño, Nil Maria Fabra, Valentí i Ferran Puig, als que ara s'afegeix Ramon Estruch, que a la seva condició de senador unia la de president del FMSJA, i que a partir d'aquí, es troba present a totes les gestions protagonitzades pels parlamentaris catalans en aquest tema.

El mateix mes, la TBF i el FMSJA envien comissions a Madrid per gestionar aquesta demanda. Acompanyades pels parlamentaris catalans de la comissió de seguiment d'aquest tema, s'entrevisten amb el ministre d'Hisenda, encara el marquès de Orovio, per donar suport a les tesis defensades per Florejachs a la Comissió de Pressupostos del Congrés. El ministre proposa i s'accepta pels presents a la reunió, que una comissió parlamentària estudiï el tema i plantegi la solució a les reclamacions de les companyies a la propera legislatura⁵³³. Dies després, Ramon Estruch torna a conferenciar amb el ministre pel mateix tema.

El desembre de 1878, Balaguer i Estruch, junt amb Manuel Alonso Martínez (diputat *cunero* per Cervera), intervenen davant de la comissió parlamentària creada per analitzar aquest tema, defensant novament l'abonament íntegre de les subvencions a les companyies

531. Sobre l'activitat d'aquesta comissió, veure *La Mañana*, 27-5-1877.

532. DSC, legislatura de 1877, 2-6-1877, ap. 3r al núm. 28.

533. Sobre aquesta reunió, veure *Gaceta de los Caminos de Hierro*, 9-6-1878, p.356.

catalanes. La TBF, en el seu informe de gestió anual adreçat a la Junta General d'accionistes del 15 d'abril de 1879, reproduïx el dictamen d'aquesta comissió, composta de diputats i senadors, en el que es recomanava trobar algun mecanisme de compensació que, no obstant, no s'especifica⁵³⁴. Cal advertir que d'aquesta comissió sols hi ha les referències que en donen la premsa i la TBF, ja que ni als diaris de sessions de les Corts ni a la *Gaceta de Madrid* no apareixen ni els seus membres, ni les seves sessions de treball ni aquest dictamen. Pere Pascual s'hi refereix fent servir també la documentació generada per la TBF, sense afegir altres informacions⁵³⁵. De fet, a les Corts funcionava una comissió mixta inspectora del Deute, composta de tres diputats i tres senadors, que eren renovats a cada legislatura: ni a la de 1878-79 ni a la de 1879-80 no emet cap dictamen relatiu al tema que ens ocupa. I, d'altra banda, a finals de desembre de 1878 se suspelen les sessions de la darrera legislatura de les Corts de 1876-79, sense cap resolució concreta en aquest tema. A les següents, ja no torna a aparèixer.

Mentre, en el transcurs dels dos anys i escaig transcorreguts des de l'aprovació de la llei, diverses disposicions havien vingut a completar-la. Així, les reials ordres de 29-1-1877 i 1-2-1877, desenvolupaven conceptes previstos a la llei. D'altra banda, la llei de 17-5-1878 d'amortització del Deute públic (lleï de restabliment de l'amortització de les accions d'obres públiques, carreteres i obligacions de l'Estat per subvenció de ferrocarrils), tercera de les que veurem en aquest apartat, preveia que a partir del següent exercici les subvencions als ferrocarrils fossin en metàl·lic. Com recordarem, si bé aquest retorn al metàl·lic restablí un cert valor de les subvencions, el Govern es reservà com a contrapartida una reducció del 6% del preu de subvenció fixat a les lleis de concessió de cada línia. Completava la llei la RO de 24-8-1878.

L'esmentada llei de 17-5-1878 sí que té una tramitació parlamentària. Igual que en el cas de la de 21-7-1876, ja hem tingut ocasió de veure-la en el capítol dedicat al Deute (lleï d'amortització del Deute públic). En la seva tramitació parlamentària, no hi ha una especial atenció per part de les companyies ferroviàries. Mentre al Senat no intervé cap dels parlamentaris vinculats a les companyies, al Congrés ho fan Francisco Silvela i Venancio González, relacionats amb la CFA i amb la MZA respectivament, però centren llurs intervencions en la part hisendística del projecte, sense entrar en la part referent als ferrocarrils.

La quarta llei d'aquest apartat duu data de 9-12-1881 i autoritzava el Govern per tractar amb els tenidors de Deute perpetu i obligacions de l'Estat per ferrocarrils. Igual que en dues de les lleis anteriors, hem tingut ocasió de veure la seva tramitació parlamentària a l'apartat dedicat al Deute: el projecte de llei passa a les comissions de pressupostos d'ambues cambres i s'aprova sense debat.

La cinquena llei és la de 29-5-1882, d'aprovació del conveni celebrat entre el ministre d'Hisenda i els tenidors del Deute consolidat al 3% interior i obligacions per ferrocarrils, qüestió que també hem pogut veure a l'apartat dedicat al Deute. En aquesta ocasió, tampoc no es fa palès un especial interès de les companyies ferroviàries en el projecte i la seva tramitació parlamentària.

Encara dins del període analitzat, les reials ordres de 10-7-1882 i 29-7-1883 dicten disposicions complementàries sobre el tema de les subvencions als ferrocarrils.

534. COMPAÑÍA ... TBF: *Memoria ... 15 de Abril de 1879*, p.8.

535. PASCUAL DOMÈNECH: *Los caminos ...*, p.371, nota 86.

D) La llei d'avenç reintegrable a algunes companyies ferroviàries destinat a reparar els desperfectes de la darrera guerra carlina.

Si en la tramitació parlamentària de les lleis vistes fins aquí que afectaven el conjunt d'empreses de ferrocarrils, l'interès d'aquestes és més aviat escàs, en el tema que ara ens ocupa, en canvi, manifesten la seva oposició a les Corts i al Govern de manera clara, alhora que mobilitzen els seus recursos per oposar-s'hi.

Com hem vist al capítol de política econòmica, aquesta llei atorgava a les empreses que havien patit destrosses en les seves instal·lacions per l'actuació de les tropes carlines, importants crèdits en condicions avantatjoses per fer les reparacions necessàries per deixar les seves línies en plenes condicions de funcionament. Ja abans de la presentació a les Corts del projecte de llei, la SFAVT s'havia beneficiat d'una operació similar, destinada a reparacions en la línia de València a Tarragona. El RD de 26-11-1875, que regulava aquesta operació, preveia en el seu preàmbul que altres línies de ferrocarril es trobarien en la mateixa situació, a mesura que s'anés consolidant la pau en altres fronts, i que caldria dur a les Corts un projecte de llei que les englobés totes i que decidís si es podia parlar o no d'indemnització. Sobre aquest darrer aspecte, que serà el centre de la polèmica durant els debats parlamentaris, el reial decret afirmava: *No se trata ahora de la indemnización de los daños y perjuicios causados por la guerra a las compañías de ferro-carriles, cuestión de mucho mayor cuantía, que como las del mismo género a que dió lugar la guerra de los siete años, ha de dejarse a la deliberación de las Cortes en la ocasión oportuna*⁵³⁶. És a dir, que no es tancava les portes a què les Corts poguessin admetre el principi d'indemnització. D'altra banda, en tractar-se d'un tema urgent, el Govern prefereix no esperar la convocatòria de les properes Corts i resol per reial decret el cas de la SFAVT.

En el projecte de llei, presentat al Congrés pel ministre de Foment, el comte de Toreno, l'abril de 1875, s'esmenta l'avenç atorgat a la SFAVT el 26-11-1875 i el compromís contret aleshores de fer el mateix amb les altres companyies afectades. S'inclou, doncs, el *Norte*, la CFZPB i la CFLRT. Durant la tramitació parlamentària, s'hi afegeix la companyia del ferrocarril de Tudela a Bilbao. Si en l'operació amb la SFAVT es parlava d'una xifra màxima, que no podia superar el milió de pessetes (6.010,12 euros), en el projecte de llei es fixa ja les quantitats definitives a percebre per part de les companyies: un milió per al *Norte*, dos (12.020,24 euros) per a la CFZPB i 125.000 pessetes (751,27 euros) per a la CFLRT, als que s'afegeix un altre milió per a la companyia del ferrocarril de Tudela a Bilbao.

El principal desacord entre les companyies i el Govern, venia de la diferent concepció que tenien entorn a les quantitats a percebre. Mentre per a les primeres caldria parlar d'indemnització, en tant que servei d'interès públic destruït per efecte d'una guerra, per al segon calia parlar sols de préstec en condicions avantatjoses.

Les companyies afectades fan arribar a les Corts les seves demandes en forma d'exposicions. En la de la SFAVT, que havia acceptat l'any anterior l'avenç destinat a ella en la confiança que quan el tema es duqués a les Corts per beneficiar la resta de companyies afectades s'inclouria el concepte d'indemnització, es demana suprimir del text del projecte la negativa absoluta d'aquest principi, ja que si bé en aquells moments podia ser poc oportú per part de les companyies demanar-la, ateses les greus penúries del Tresor, tampoc no seria acceptable renunciar-hi. En l'exposició, impresa com a fullet, s'argumenta: *Ante las*

536. *Gaceta de Madrid* de 27-11-1875, núm. 331 de 1875, p.522.

*desgracias que la afligen [a la Hisenda] y ante las abrumadoras cargas que la pasada guerra ha dejado tras sí como funestísimos recuerdos, no sería patriótico ni prudente que las compañías hicieran valer su derecho a ser indemnizadas; pero tampoco fuera justo negarles este derecho, ni que de soslayo y con apresuramiento se resuelva bajo aquella presión una cuestión tan grave y de tan magna trascendencia*⁵³⁷.

Presideix la comissió del Congrés Estanislao Suárez Inclán (diputat per Avilés), a qui hem vist ja presidint la comissió del projecte de llei de bases d'obres públiques. El debat en aquesta cambra es realitza entre els dies 29 i 30 de maig de 1876. En les intervencions, l'oposició al projecte no ve tant dels representants de les companyies ferroviàries, que reclamaven el principi d'indemnització, sinó d'alguns diputats disconformes amb què l'Estat atorgués a les companyies aquest crèdit en uns moments de greu dèficit del Tresor. Entre els diputats catalans, Eduard Reig (diputat per Manresa) i Antoni Sedó (Sant Feliu de Llobregat), participen d'aquesta visió.

Sedó presenta una esmena, que signen també Josep Maria Nadal (Gràcia) i Antoni Castell de Pons (Igualada), junt amb diputats d'altres províncies. En ella s'exigia a les companyies beneficiàries un abonament semestral de les quantitats a retornar a l'Estat⁵³⁸. Aquesta esmena és rebutjada per la cambra. Reig, per la seva banda, consumeix el primer torn contra la totalitat del projecte. Ambdós diputats centren la seva atenció en demanar retallar els avantatges concedits a les companyies ferroviàries, des del punt de vista de la necessitat del màxim estalvi per part de l'Estat.

El projecte és aprovat pel Congrés i passa al Senat. El comte de Bañuelos (senador per Tarragona) presideix la corresponent comissió, en la que trobem el *cunero* per la mateixa demarcació José María Bremon. El debat a l'alta cambra es realitza el 22 de juny. Del grup de senadors catalans, intervé sols el comte de Bañuelos, en la seva condició de president de la comissió.

Així com en el debat al Congrés no hi ha una participació directa dels representants de les companyies, al Senat, en canvi, intervenen en nom d'aquestes el marquès de Campo, senador per València i gerent de la SFAVT, i José Sierra y Cárdenas, senador per Còrdova i conseller del *Norte*. Ambdós senadors intervenen sense complexos en nom de les respectives companyies, per demanar la inclusió en el projecte del principi d'indemnització. Cárdenas, que es defineix en la seva intervenció com a membre del consell d'administració del *Norte*, anuncia que aquesta companyia no acceptarà la quantitat que té assignada, perquè en les condicions que preveu el Govern, no li sortiria a compte l'operació⁵³⁹.

El Senat aprova també el projecte. Aquest és, doncs, un cas en el que algunes de les companyies ferroviàries espanyoles més influents del període, entre elles la poderosa *Norte*, no aconsegueixen satisfer les seves demandes.

E) L'increment de drets als carbons previst al projecte de pressupostos generals de l'Estat per a 1877-78.

El projecte de pressupostos generals de l'Estat per a 1877-78, que com recordarem incloïa una reforma aranzelària completa i unes taxes extraordinàries i transitòries a la

537. SFAVT: *Exposición elevada al Senado ...*, p.14.

538. DSC, legislatura de 1876-77, 23-5-1876, ap. 1r al núm. 67.

539. DSS, legislatura de 1876-77 [DSS: 1876], 22-6-1876, núm. 60, p.957.

importació de diversos productes, gravava addicionalment els carbons. Concretament, l'article 23 del dictamen de la comissió sobre el pressupost d'ingressos, preveia un dret del 15% *ad valorem* per al carbó i coc importat. Aquí, novament diverses companyies ferroviàries s'oposen de manera col·lectiva al projecte. Gonzalo Segovia (diputat per Sevilla), presenta al Congrés una exposició signada per representants del *Norte*, MZA, CFZPB i companyies dels ferrocarrils de València a Saragossa i de Tudela a Bilbao, en la que es demanava la no alteració dels drets d'un material que els era indispensable com a combustible de les seves locomotores⁵⁴⁰. Gumesindo Vicuña (Valmaseda, Biscaia), en presenta una segona del ferrocarril de Tudela a Bilbao, en el mateix sentit.

Durant el debat al Congrés, l'article que contenia els drets dels carbons és objecte de diverses esmenes. La Comissió de Pressupostos retira la part del seu dictamen relativa a aquest article i la presenta després proposant una taxa de 2,5 pessetes (0,02 euros) per tona. El Congrés aprova aquesta nova redacció de l'article, sense intervencions en sentit contrari. Cal suposar, doncs, que els representants de les companyies ferroviàries gestionen amb la Comissió de Pressupostos i amb el ministre d'Hisenda la modificació de l'article i que això suposa la seva retirada i canvi, tot i que ni la premsa ni els documents de les companyies es fan ressò d'aquestes gestions.

El text presentat al Senat ja duia la taxa de 2,5 pessetes i les companyies ferroviàries no fan sentir la seva veu per oposar-s'hi.

F) El recàrrec d'un 5% als dividendes repartibles a les accions de les companyies ferroviàries previst al projecte de pressupostos generals de l'Estat per a 1878-79.

Si el projecte de pressupostos per a 1877-78 preveia increments als drets dels carbons, el de 1878-79 preveia que les companyies ferroviàries paguessin un impost industrial del 5% dels beneficis repartibles als accionistes.

La TBF, en la seva Junta General d'accionistes d'abril de 1878, mostra la seva intenció de cercar la col·laboració d'altres companyies ferroviàries per oposar-se a aquesta mesura⁵⁴¹. No obstant, a les Corts no apareix cap iniciativa en aquest sentit. Igual que en el cas anterior, el Congrés fa un debat sobre els pressupostos un tant confús, en el que la presència de vots particulars i d'esmenes a nombroses parts del projecte, origina alteracions de l'ordre de la discussió. El text finalment aprovat suprimia, no obstant, el recàrrec previst, d'on es pot deduir que les companyies practiquen algunes gestions, però molt entre passadissos, ja que aquí tampoc hi ha al·lusions a la premsa.

G) Els Ferrocarrils del Noroeste a les Corts.

Entre 1878 i 1880 hi ha tres lleis relatives als crèdits i subvencions atorgats als *Ferrocarrils del Noroeste* per a l'acabament d'aquesta part de la xarxa ferroviària general, que comprenia Astúries, Galícia i Lleó. Són les lleis de 23-4-1878, 11-7-1878 i 19-12-1879. La seva inclusió aquí no ve del fet de tractar-se d'un tema col·lectiu de les companyies ferroviàries, ja que de fet no ho és, sinó perquè al voltant seu es genera a les Corts un debat

540. Veure Archivo del Congreso de los Diputados, serie general, legajo 182/expediente 1: "Presupuestos para 1877-78", núm. 26/50.

541. TBF: *Memoria ... 9-4-1878*.

més general sobre irregularitats en els processos d'adjudicacions de serveis per part del Govern.

La primera d'aquestes lleis s'aprova sense debat per ambdues cambres, mentre que a la segona hi ha un debat més ampli al Congrés, en el que no intervé cap diputat català, tot i que el Senat el torna a aprovar sense debat. La tercera, és despatxada pel Senat en una sola sessió, però al Congrés se suscita un debat més ampli —que incorpora modificacions al projecte inicial, pel que cal recórrer a la comissió mixta— al que cal afegir la interpel·lació del marquès de Retortillo (diputat per Ponferrada, León), que s'allarga del 10 de març al 10 d'abril de 1880.

El marquès centra la seva interpel·lació al Govern en denunciar irregularitats en les adjudicacions que hauria fet el Govern en base a les lleis d'autorització votades anteriorment. Del grup de diputats catalans, intervé Pere Bosch i Labrús. El diputat per Vic, en una extensa intervenció reproduïda després en forma de fullet⁵⁴², s'afegeix a les crítiques del marquès, alhora que intenta demostrar que el Govern hauria incomplert la confiança de les Corts en votar les anteriors lleis d'autorització.

H) La llei de supressió del recàrrec del 10% sobre el preu de transport de viatgers establert el 1864.

El darrer dels temes a tractar és la llei de 1883 de supressió del recàrrec del 10% sobre el preu del transport de viatgers establert el 1864. Com hem vist al capítol de política econòmica, aquest recàrrec s'havia imposat el 1864, com a impost de l'Estat, que el 1866 el cedeix a les empreses.

D'altra banda, pel RD de 13-8-1876 es creava una comissió que havia d'estudiar les taxes de les empreses de ferrocarrils i proposar les reformes que considerés necessàries. Cal dir que aquest reial decret, que duu la signatura del ministre de Foment, el comte de Toreno, anava adreçat a mesures generals d'abaratiment de taxes, responent a la demanda de diversos sectors econòmics, entre ells les corporacions industrials catalanes, que reclamaven aquest abaratiment com a mesura de foment econòmic. Així, per exemple, el gener següent, el FPE adreça al Congrés un extens informe sobre les taxes i serveis dels ferrocarrils, proposant també diverses mesures. La comissió estava composta de diputats i també d'alguns representants de les companyies ferroviàries. Ara bé, en el reial decret de formació d'aquesta comissió, no es parlava explícitament de la qüestió del recàrrec del 10%.

Els reials decrets de 26-6-1882 i de 16-7-1882 del ministre José Luís Albareda, reconstruïen i eixamplaven la comissió, que havia quedat disminuïda per la mort d'alguns dels seus components. Que els treballs d'aquesta investigació no afecten la qüestió del 10%, queda ben palès en el fet que la tramitació parlamentària d'aquesta i posterior llei de 30-7-1883 són anteriors en el temps al dictamen de la comissió. Efectivament, fins la RO de 25-6-1884 no es fan públiques les conclusions de la comissió, entre les que no hi ha el recàrrec del 10%.

A nivell de tramitació parlamentària, però, cal esmentar la iniciativa del marquès de Villamejor (diputat per Guadalajara), que el juliol de 1877 presenta al Congrés una proposició

542. BOSCH Y LABRÚS: *Discurso pronunciado ... Ferro-carriles del Noroeste.*

de llei demanant el retorn a l'Estat d'aquest recàrrec⁵⁴³. Aquesta proposició no es pren en consideració.

El juny de 1883, Germán Gamazo, aleshores ministre de Foment, reprèn la idea i presenta al Senat un projecte de llei demanant la supressió del recàrrec. En conèixer el projecte, les companyies ferroviàries aviat mostren llur oposició. En aquest sentit, arriba al Senat una altra exposició col·lectiva de companyies ferroviàries, demanant que no se suprimeixi aquest recàrrec del 10% que tenien assignat des de 1864 i, en tot cas, que se suprimeixi conjuntament amb el 15% que cobrava l'Estat en concepte d'impost. La SFAVT, en un document imprès com a fullet, presenta diverses dades per demostrar els problemes pels que hauria travessat la línia, especialment la guerra carlina i les inundacions, que haurien motivat que els accionistes poguessin cobrar sols un percentatge molt reduït. La SFAVT conclou afirmant que l'Estat estaria cobrant en aquells moments més per aquesta línia que no pas la pròpia companyia, alhora que reitera que la supressió del 10% seria una enorme pèrdua per a ella⁵⁴⁴.

Evarist Arnús (senador per Barcelona) presenta una altra exposició, també contrària al projecte, de tenidors de valors emesos per les empreses ferroviàries. En el moment de presentar-la al Senat, Arnús intenta fer una argumentació sobre el seu contingut, però el president li ho impedeix. Finalment, arriba una altra exposició, aquest cop a favor del projecte, del directori de les lligues de contribuents. L'IFTN, per la seva banda, proposa una fórmula de transacció, amb reduccions esglaonades⁵⁴⁵.

Es forma la comissió, que presideix Diego García (senador per Guadalajara) i que emet un dictamen favorable. Dos senadors catalans presenten esmenes a aquest text. La primera és de Ferran Puig (Girona) i en ella s'admetia la supressió del recàrrec del 10% i es proposava suprimir també el 5% que com a recàrrec de guerra es va establir per al Tresor pel decret-llei de pressupostos de 1874. La segona era de Juan Magaz (UB), plantejada en termes d'atenuar els efectes de la llei: proposava no incloure en els seus efectes els ferrocarrils construïts o que es construïssin en el futur que no tinguin subvenció de l'Estat, més tots els que havent-ne rebut, no hagin obtingut uns beneficis suficients com per abonar als accionistes un benefici més gran del 2,5% anual⁵⁴⁶.

El debat es realitza al Senat entre els dies 20 i 30 de juny de 1883. Evarist Arnús, que en el moment de presentar l'exposició de tenidors de valors emesos per les empreses ferroviàries no havia pogut argumentar les demandes d'aquests, intervé dins del debat sobre la totalitat. En la seva intervenció, aquest important financer de Barcelona deixa ben clara la seva participació en aquest debat com a representant d'uns interessos concrets: *Nos reunimos en Barcelona algunos representantes de empresas y particulares, a fin de contener la alarma que produjo la lectura del proyecto del Sr. Ministro de Fomento; y acordamos venir al Senado, venir a las Cortes y llamar la atención de ellas sobre los múltiples y grandes intereses que van a afectarse, abrigando la esperanza de que se pudiera llegar a una transacción o de que no se aprobara el proyecto que se discute*⁵⁴⁷.

543. DSC, legislatura de 1877, 6-7-1877, ap. 2n al núm. 56.

544. SFAVT: *Datos que demuestran ...*

545. *El Eco de la Producción*, núm. 70, 31-7-1883, article "Exposición sobre la supresión del recargo del 10 por 100 a los billetes de viajeros en los ferrocarriles", p.317-318.

546. DSS, legislatura de 1882-83, 14-6-1883, ap. 2n al núm. 129 (esmena de Ferran Puig); 19-6-1883, ap. 7è al núm. 133 (esmena de Juan Magaz).

547. DSS, legislatura de 1882-83, núm. 135, p.2669-2670.

Arnús, que explica que ha estat negociant amb la comissió del Senat, demana la no aprovació del projecte i, en tot cas, que el Govern suprimeixi també el seu 15% de recàrrec. Insisteix en el perill de fugida d'inversions en ferrocarrils que pot significar l'aprovació de la llei:

Voy a decir a los Sres. Senadores lo que pasa en Barcelona. Allí, afortunada o desgraciadamente, existe la Bolsa más importante de España. Como ya se ha dicho aquí y es verdad, los catalanes tenemos invertidos más de 150 millones de duros en empresas industriales de caminos de hierro. Pues bien; ¿hay quien pueda desconocer que si mañana acudimos a ese mercado público para obtener que esos capitales múltiples se dediquen a nuevas empresas industriales, tal vez no lo consigamos? Por lo visto, hay tan poca seguridad en lo que se contrata, que será muy fácil que los que obramos de buena fe nos arrepintamos de haber dedicado nuestros intereses a esas empresas, en atención a lo que ahora sucede, cuando las creíamos en una situación asegurada⁵⁴⁸.

Ja en el debat sobre les esmenes, Magaz defensa la seva, que no s'admet. La de Puig no s'arriba a posar a discussió, perquè la Mesa segueix la dinàmica de debatre sols les que s'apartaven més del dictamen. No obstant, Puig intervé reforçant les explicacions d'Arnús, en el sentit que des de Barcelona s'estaria realitzant fortes inversions en ferrocarrils a tot l'estat, en resposta a observacions del marquès de Villamejor, a qui recordarem com a autor de la proposició de 1877, aleshores no presa en consideració.

Com a senadors amb alguna vinculació a companyies ferroviàries, cal destacar José España, senador per Pontevedra i vinculat a la MZA, que presenta i defensa una esmena, que no s'aprova, demanant que la supressió del 10% afectés sols els bitllets de tercera classe.

El Senat aprova el projecte de llei, sense variacions, i passa al Congrés. Es forma la comissió, que presideix Carlos Navarro y Rodrigo, aleshores diputat per Sorbas (Almeria), però que a les següents Corts trobem com a senador *cunero* per Tarragona. En forma part també Albert Bosch i Fusteguerras (Roquetes).

La comissió del Congrés emet un dictamen molt ràpidament, ben segur que per la proximitat de la clausura de la legislatura, fet que mereix una intervenció de protesta de Bosch, que actua aquí com a membre de la minoria conservadora. Aquest explica que va proposar demanar més dades al Ministeri de Foment i obrir una informació, propostes que varen ser rebutjades. Creu que s'ha emès un dictamen amb precipitació, sense analitzar a fons el projecte. L'endemà, Bosch emet un vot particular, en el que de fet no reclama un text alternatiu, sinó que manifesta la seva protesta i demana les dades que havia proposat dins de la comissió⁵⁴⁹.

El debat al Congrés es realitza entre els dies 18 i 19 de juliol de 1883. Hi ha un primer debat entorn del vot particular de Bosch i Fusteguerras, que el seu autor defensa, però que és rebutjat per la cambra. Aquesta és l'única intervenció de diputats catalans en aquest debat. Després del vot particular, hi ha un debat entorn a les diverses esmenes presentades, que són igualment rebutjades, aprovant-se el projecte definitivament.

Aquest projecte, concretat en la llei de 30-7-1883, és un altre cas en el que el conjunt de les companyies ferroviàries no aconsegueixen fer prevaldre les seves tesis. La llei es complementa amb els reials decrets de 31-7-1883 i 17-8-1883, que fixaven la seva data d'aplicació.

548. DSS, legislatura de 1882-83, núm. 135, p.2670.

549. DSC, legislatura de 1882-83, 13-7-1883, ap. 1r al núm. 155.